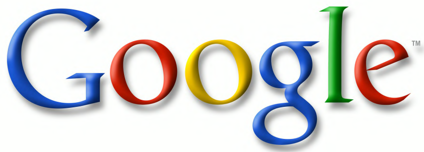
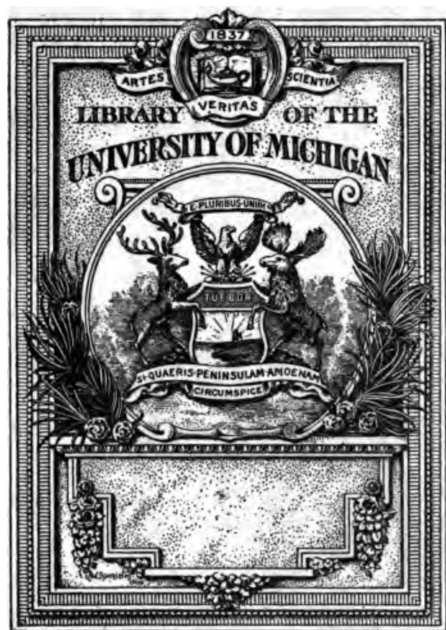
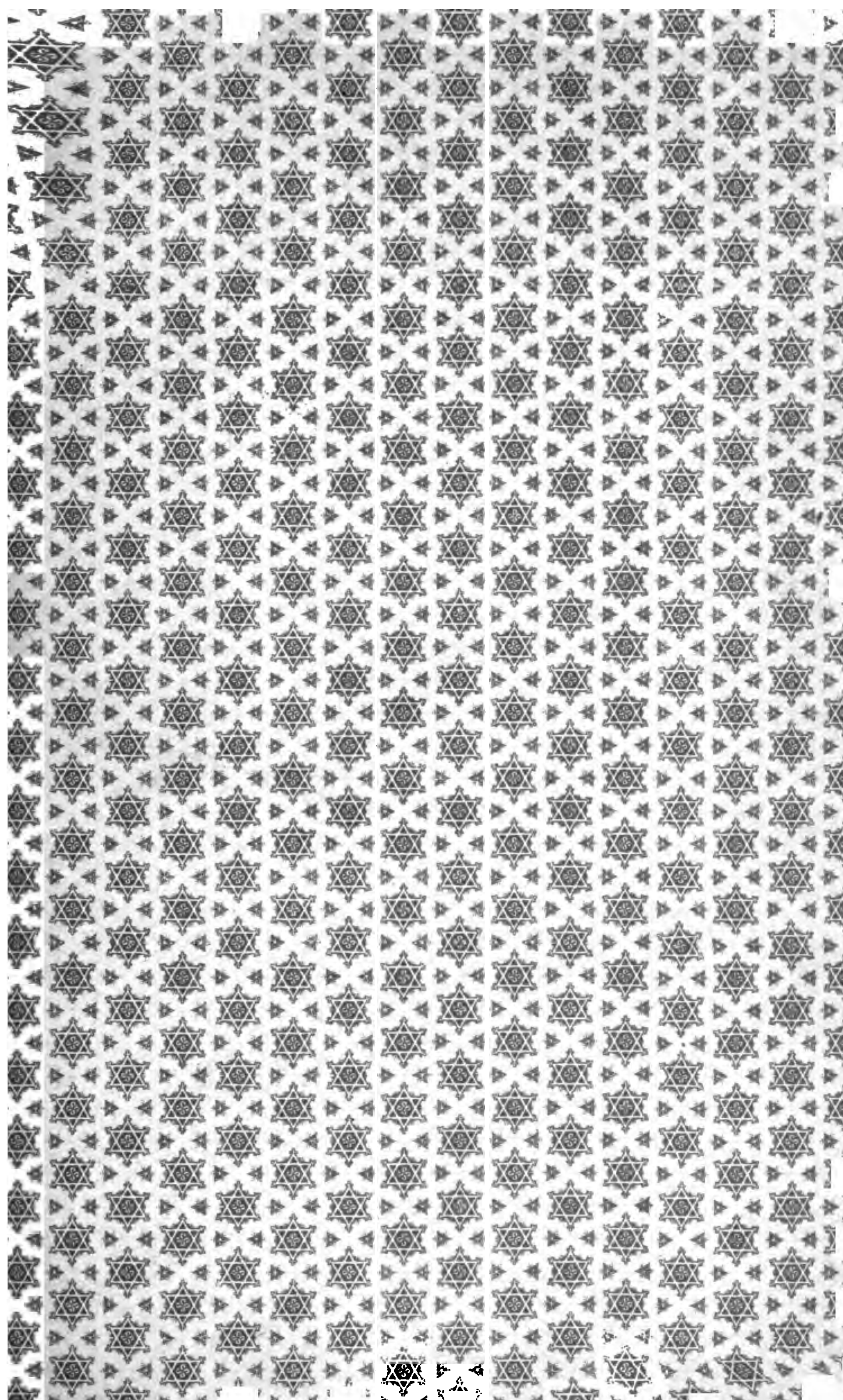

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

ARKIV
FÖR

NORDISK FILOLOGI

UTGIVET UNDER MEDVÄRKAN AV

SOPHUS BUGGE GUSTAF CEDERSCHIÖLD FINNUR JÓNSSON
KRISTIAN KÅLUND NILS LINDER
ADOLF NOREEN GUSTAV STORM LUDV. F. A. WIMMER

GENOM

AXEL KOCK.

NIONDE BANDET.

NY FÖLJD.

FEMTE BANDET.

C. W. K. GLEERUP. OTTO HARRASSOWITZ.
LUND. LEIPZIG.
LUND 1893.

LUND 1893.
BERLINGSKA BOKTRYCKERI- OCH STILGJUTERI-AKTIEBOLAGET.

Innehåll.

Finnur Jónsson, Mytiske forestillinger i de ældste skjaldekvad . 1
G. Cederschiöld, Har Ǫrvar Odds saga lånat från Magus saga? 22
Robert Geete, En svensk Trojasaga från 1529 31
Axel Kock, Behandlingen av fornsvenskt kort *y*-ljud och supradentalers invärkan på vokalisationen . . . . 50 (och 235)
Kr. Kålund, Kulturhistorisk-lexikalske småting 86
1. Det ældste vidnesbyrd om betydningen af ordet "husbrand" i Dansk (s. 86). 2. innraptar. 3. línfé—bekkjargjǫf (s. 88). 4. nist—nisti—nisting. 5. ǫrlyndr (s. 89). 6. spjǫrrum—vafit (s. 90).
Nat. Beckman, Till vokalbalangsen *a : å (o)* i fornsvenskans sydligare dialekter 92
Gustaf Cederschiöld, Om komparationen af fornisländska adjektiv på *-legr (-ligr)* och adverb på *-lega (-liga)* 95
Verner Dahlerup, Anmälan av "Ludvig Larsson: Ordförrådet i de älsta isländska handskrifterna leksikaliskt ock gramatiskt ordnat" 98

Henrik Schück, Vǫlundsagan 103
Ludvig Larsson, Kann man av aksentueringen i isländska handskrifter draga några slutsatser rörande det ekspiratoriska huvudtryckets plats? 117
Erik Brate, Härad 130
Axel Kock, Grammatiska och etymologiska undersökningar i nordiska språk 137
I. Isländska räkneord på *-tān : -tiān* (s. 137). II. Förlust av konsonantiskt *u* och *i* i levissimus-stavelser och ljudförlust i förnamn (s. 143). III. Utveckling *īa* > *ëa* i fornsvenskan (s. 157). IV. Några enskilda ord (s. 159. sv. *abbot;* isl. *aldrigin,* fsv. *længen;* fsv. *bruþkumi;* isl. *hāss* "hes"; isl. *hātaz* = *heitaz*; fsv. *hwazke, hwarce;* fsv. *örs*).
Valtýr Guðmundsson, Litklæði 171
Erl. Rørdam, En anmærkning 198

Gustav Storm, Vore Forfædres Tro paa Sjælevandring og deres Opkaldelsessystem 199
Björn Magnússon Olsen, Små bidrag til tolkningen af Eddasangene 223
I. Hávamál 2. vers (s. 223). II. Lokasenna 3. vers (s. 227). III. Vǫlundarkviđa 17. vers og Helgakviđa Hund. II. 11. vers (s. 228). IV. Helgakv. Hjǫrv 1. vers (s. 229). V. Helgakv. Hjǫrv. 18. vers (s. 230). VI. Sigurđarkv. sk. 33. vers (s. 231). VII. Atlakv. vers 33^{5-8} (s. 232). VIII. Guđrúnarhvǫt 17. vers (s. 234).
Axel Kock, Behandlingen av fornsvenskt kort *y*-ljud och supradentalers invärkan på vokalisationen . . . . (50 och) 235
Exkurs. Behandlingen av forndanskt kort *y*-ljud (s. 249).
Axel Kock, Till frågan om supradentalt *l* och *n* i det nordiska fornspråket 254
E. H. Lind, Bibliografi för år 1891 269
R. C. Boer, Noch einmal Ǫrvar-Odds saga und Magus saga . . . 304
G. Cederschiöld, Slutanmärkning 308
Ludvig Larsson, Anmälan av "Katalog over den arnamagnæanske håndskriftsamling, udgivet af Kommissionen for det arnamagnæanske legat. Andet binds 1. hæfte" 309

Hj. Falk, Om Svipdagsmál 311
Nordiske fremstillinger af sagnet (s. 311). Den kymriske fortælling om Kulhwch og Olwen (s. 315). Sagnene om gralen og gralsögeren (s. 318). Svipdagsmál en kontamination af fortællingen om Kulhwch og Olwen med sagnet om gralsögeren (s. 326). Om Svipdagsmáls affattelsestid (s. 331). Grógaldr (s. 337).
Finnur Jónsson, Ungers Kristianiahåndskrift af Heimskringla . 363
H. S. Vodskov, En smörgås 368
Finnur Jónsson, Anmälan av "Adolf Noreen: Altisländische und altnorwegische grammatik unter berücksichtigung des urnordischen. Zweite vollständig umgearbeitete auflage" 370
Finnur Jónsson, Anmälan av "B. Kahle: Die Sprache der Skalden auf Grund der Binnen- und Endreime verbunden mit einem Rimarium" 378
Rättelser 384

Innehåll.

Finnur Jónsson, Mytiske forestillinger i de ældste skjaldekvad . 1
G. Cederschiöld, Har Ǫrvar Odds saga lånat från Magus saga? 22
Robert Geete, En svensk Trojasaga från 1529 31
Axel Kock, Behandlingen av fornsvenskt kort *y*-ljud och supradentalers invärkan på vokalisationen . . . . 50 (och 235)
Kr. Kålund, Kulturhistorisk-lexikalske småting 86
1. Det ældste vidnesbyrd om betydningen af ordet "husbrand" i Dansk (s. 86). 2. innraptar. 3. línfé—bekkjargjǫf (s. 88). 4. nist—nisti—nisting. 5. ǫrlyndr (s. 89). 6. spjǫrrum—vafit (s. 90).
Nat. Beckman, Till vokalbalangsen *a : å (o)* i fornsvenskans sydligare dialekter 92
Gustaf Cederschiöld, Om komparationen af fornisländska adjektiv på *-legr (-ligr)* och adverb på *-lega (-liga)* 95
Verner Dahlerup, Anmälan av "Ludvig Larsson: Ordförrådet i de älsta isländska handskrifterna leksikaliskt ock gramatiskt ordnat" 98

Henrik Schück, Vǫlundsagan 103
Ludvig Larsson, Kann man av aksentueringen i isländska handskrifter draga några slutsatser rörande det ekspiratoriska huvudtryckets plats? 117
Erik Brate, Härad 130
Axel Kock, Grammatiska och etymologiska undersökningar i nordiska språk 137
I. Isländska räkneord på *-tān : -tiān* (s. 137). II. Förlust av konsonantiskt *u* och *i* i levissimus-stavelser och ljudförlust i förnamn (s. 143). III. Utveckling *īa > ea* i fornsvenskan (s. 157). IV. Några enskilda ord (s. 159. sv. *abbot;* isl. *aldrigin,* fsv. *længen;* fsv. *bruþkumi;* isl. *hās*s "hes"; isl. *hātaz* = *heitaz*; fsv. *hwazke, hwarce;* fsv. *örs*).
Valtýr Guðmundsson, Litklæði 171
Erl. Rørdam, En anmærkning 198

Gustav Storm, Vore Forfædres Tro paa Sjælevandring og deres Opkaldelsessystem 199
Björn Magnússon Olsen, Små bidrag til tolkningen af Eddasangene 223
I. Hávamál 2. vers (s. 223). II. Lokasenna 3. vers (s. 227). III. Vǫlundarkviđa 17. vers og Helgakviđa Hund. II. 11. vers (s. 228). IV. Helgakv. Hjǫrv 1. vers (s. 229). V. Helgakv. Hjǫrv. 18. vers (s. 230). VI. Sigurđarkv. sk. 33. vers (s. 231). VII. Atlakv. vers 33^{5-8} (s. 232). VIII. Guđrúnarhvǫt 17. vers (s. 234).
Axel Kock, Behandlingen av fornsvenskt kort *y*-ljud och supradentalers invärkan på vokalisationen . . . . (50 och) 235
Exkurs. Behandlingen av forndanskt kort *y*-ljud (s. 249).
Axel Kock, Till frågan om supradentalt *l* och *n* i det nordiska fornspråket 254
E. H. Lind, Bibliografi för år 1891 269
R. C. Boer, Noch einmal Ǫrvar-Odds saga und Magus saga . . . 304
G. Cederschiöld, Slutanmärkning 308
Ludvig Larsson, Anmälan av "Katalog over den arnamagnæanske håndskriftsamling, udgivet af Kommissionen for det arnamagnæanske legat. Andet binds 1. hæfte" 309

Hj. Falk, Om Svipdagsmál 311
Nordiske fremstillinger af sagnet (s. 311). Den kymriske fortælling om Kulhwch og Olwen (s. 315). Sagnene om gralen og gralsögeren (s. 318). Svipdagsmál en kontamination af fortællingen om Kulhwch og Olwen med sagnet om gralsögeren (s. 326). Om Svipdagsmáls affattelsestid (s. 331). Grógaldr (s. 337).
Finnur Jónsson, Ungers Kristianiahåndskrift af Heimskringla . 363
H. S. Vodskov, En smörgås 368
Finnur Jónsson, Anmälan av "Adolf Noreen: Altisländische und altnorwegische grammatik unter berücksichtigung des urnordischen. Zweite vollständig umgearbeitete auflage" 370
Finnur Jónsson, Anmälan av "B. Kahle: Die Sprache der Skalden auf Grund der Binnen- und Endreime verbunden mit einem Rimarium" 378
Rättelser 384

Mytiske forestillinger i de ældste skjaldekvad.

"Audiatur et altera pars".

I mit foredrag om digteren Bragi den gamle (trykt i Arkiv f. nord. fil. VI) søgte jeg at fremdrage og samle, hvad der kunde tale for, at hans digte eller, rettere sagt, de os opbevarede levninger af de til dette skjaldenavn knyttede digte er ægte, d. v. s. i virkeligheden forfattede af Bragi selv. Hvad jeg dér søgte at göre gældende med hensyn til Bragi, antog jeg tillige for de andre ældste skjaldes (Harald hårfagres hirdskjaldes) vedkommende, idet jeg derved støttede mig til forskellige betragtninger af disse digte (deres form og indhold) i sammenligning med det 10. århundreds fyrstekvad. Jeg mente at turde udtale, at alle disse kvadbrudstykker er ægte. Siden min afhandling udkom, er der intet som helst fremkommet, der kan svække de nævnte betragtninger eller modbevise de af mig fremførte argumenter for Bragis virkelige tilværelse og hans digtes ægthed. Fra forskellig side har de vundet tilslutning. Det er min overbevisning, at det resultat, jeg mener dér at være kommen til, vil kunne hævde sin gyldighed.

Det fremgår formodenlig tilstrækkelig klart af min dér gjorte slutningsbemærkning: "Kun skal jeg udtale, at hvis disse ældste skjaldekvad ikke i en væsenlig grad skal forhindre teorien om den nordiske mytologi som sammensat af hedenske, kristelige og latinsk-græske forestillinger, må det godtgöres, at de er "uægte" osv.", hvorledes jeg stiller mig

til den norske skoles teorier angående den rigtige opfattelse af den nordiske mytologi, som den foreligger i de existerende kilder.

Det vil sikkert ikke være uden interesse at samle alt, hvad disse — ældste — skjaldekvad indeholder af myter og mytiske antydninger, kort sagt undersøge, hvilke myter de forudsætter som almindelig kendte. Jeg siger almindelig kendte, da det på forhånd må betragtes som givet eller bevisligt, at de udtryk, billeder og omskrivninger, som skjaldene benyttede, ingenlunde var en enkeltmands påfund eller private ejendom, mindst af alle dog de, der indeholdt mytiske benævnelser og hentydninger til mytiske begivenheder; skjaldens digte vilde i modsat fald have været mere eller mindre fuldstændig uforståelige for deres egen samtid, men at forudsætte dette [1]) er ikke alene at antage en historisk næppe tænkelig måde at digte på, men det vilde tillige være en psykologisk urimelighed i de tider. Når f. ex. en digter faldt på, at kalde jorden Odins elskede, Tor jordens sön, Loki Hels søster og så fremdeles, forekommer det mig sikkert, at han forudsætter, at det publikum, han gör regning på, med största eller i hvert fald med forholdsvis stor lethed forstår, hvad han siger, med andre ord, at udtrykkene er hentede fra dette samtidige publikums forestillingskreds. Dette synes mig at være så selvindlysende, at der ingen indvending lader sig göre derimod. En anden sag er det, hvor stort dette publikum var, eller hvor det må søges. Svaret er imidlertid let at give. Selv om man går ud fra, at forholdene

[1]) Det gör dr. A. Bang (Udsigt osv. s. 6) når han ytrer: "Men de forestillinger om guderne, som Eddadigterne har efterladt os i sine sange, de var aldeles ikke nationens fælleseie. Skaldekunsten var hos vore forfædre ret en aristokratisk kunst. Som det var for høvdingerne, at digterne kvad sine sange, saa var disse tillige som oftest affattede i et kunstigt, indviklet og for menigmand lidet forstaaeligt sprog." Disse udtalelser røber imidlertid en betænkelig mangel på indsigt i kilderne og hvad der af dem kan udledes m. h. t. vore forfædres almindelige forståelse af og levende interesse for skjaldenes kvad og improvisationer.

med hensyn til den almindelige forståelse af skjaldenes kvad har i det 9. årh. i Norge været noget forskellige fra, hvad der senere udviklede sig på Island — hvor vistnok så at sige enhver moders sjæl mere eller mindre godt forstod dem —, var det norske publikum dog sikkert stort nok. At det i ethvert tilfælde må søges i den eller de höjere, mere åndelig udviklede klasser eller stænder, de fornemmere familjer, fyrsteslægterne, hersernes och höldernes vidtforgrenede familjer [1]), anser jeg for at være uomtvisteligt.

Derimod tör jeg ikke påstå, skönt det ikke forekommer mig at være usandsynligt, hvorvidt det for Norges vedkommende kan forudsættes, at også de ringere bønder — for slet ikke at tale om trællestanden — har haft de samme forudsætninger og i samme udstrakte grad, som de nævnte höjere stænder. Det er nemlig blevet hævdet også af dem, der ikke hører til den norske skole (f. ex. dr. E. Mogk), at t. ex. Torsdyrkelsen og Odinsdyrkelsen må tilhøre to samfundsklasser, hver med sin livsvirksomhed og livsopfattelse. Jeg indrömmer, at denne betragtning i og for sig er ret tiltalende og vilde være meget forståelig. En anden sag er det dog, om den fuldstændig svarer til de virkelige forhold. Behandlingen af dette spörsmål ligger imidlertid udenfor denne afhandlings mål, hvorfor det ikke vil blive nærmere drøftet.

For at komme tilbage til vort hovedæmne, må vi hævde, at det foran anvendte udtryk om forudsætningerne for forståelsen af skjaldenes mytiske forestillinger og hentydninger i det 9. årh. er rigtigt.

För vi går videre, er det hensigtsmæssigt at give en samlet, ordnet oversigt over alt, hvad der af mytologi findes i de ældste digte, ɔ: digtene fra det 9. årh. til og med Harald hårfagres hirdskjalde og andre med disse samtidige skjalde. I den anledning bemærkes, at der ikke vil blive

[1]) Jfr Hyndl. 11 (cfr. 16): *hvat 's hǫldborit?* | *hvat 's hersborit?* | ***mest mannaval*** | *und Miðgarði?*

taget hensyn til noget som helst vers, hvis ægthed ikke kan betragtes som fuldtud sikret (f. ex. Kveldulfs og Skallagríms løse vers). Heller ikke vil der blive taget hensyn til Eddadigtene, hvis alder endnu ikke kan betragtes som endelig fastslået, i det mindste ikke almindelig anerkendt; de hører desuden næppe til en så gammel tid, som der her er tale om.

De digte, som vil danne grundlaget for nærværende undersøgelse, er altså følgende:

1. *Bragi gamli:* Ragnarsdrápa (Wisén, SnE) og en del halvvers i SnE, samt et par lausavísur (SnE, Landn., Sturl.).

2. *Haraldr hárfagri:* 1 vers af Snæfríðardrápa, en halv lausavísa.

3. *Auðun illskelda:* et halvvers i SnE; en — forvansket — lausavísa i Skáldasaga.

4. *Þorbjǫrn hornklofi:* Glymdrápa (Wisén), Haraldskvæði (sst.); en lausavísa i Skáldas.

5. *Ǫlvir hnúfa:* en vísufjórðungr i SnE; en lausavísa i Skáldas.

6. *Þjóðolfr ór Hvini:* Ynglingatal (Wisén); Haustlǫng (sst.); 1 ½ lausavísa i Hkr.

7. *Torf-Einarr:* 5 lausavísur i Hkr. og Fsk.

2 og 7 giver dog ingen bidrag til vort formåls fremme.

Odin.

Odin fremtræder, som bekendt, i de senere fremstillinger som den ypperste af guderne, som guders og menneskers herre, som verdens mægtige styrer. I de pågældende kvad nævnes han allerede "jordens herre" (*foldar dróttinn* Haustl. 5); hertil svarer navnet "Alfader" eller "menneskenes fader" (*alfaðir* eller *aldafaðir* **Ragndr.** 14 [1]). Som den ypperste

[1]) For bedre oversigts skyld udhæver jeg særlig alt, hvad der findes hos Bragi.

af guderne og overstrålende dem alle i kløgt betegnes han som "gudernes læremester" (*hapta snytrir* Haustl. 3).

Odin er "Viles broder" (*Vilja bróðir* Yngl. 4); han er "jordens (forhenværende) ægtemage" eller "elsker", med hvem han har sönnen Tor (*Hergauts vina* **Ragndr**. 5; *Svǫlnis ekkja* Haustl. 15). Han er "Meiles fader" (*"feðr Meila"* Haustl. 4; dette beror dog på en tekstrettelse, men denne synes at være sikker nok; i hdskr. står *fetmeila*). Hans virkelige hustru er "Frigg" (*Friggjar faðmbyggvir* Harkv. 12). Han er "énöjet" (*eineygr* sst.).

Odins egenlige virksomhed består dels i, at han optræder som krigsgud (*Hergautr* **Ragndr**. 5), i hvilken egenskab han er "behjælmet" (*hjalmfaldinn* Haustl. 3) og vistnok bevæbnet med "Gungnir" (spydet nævnes hos **Bragi** SnE II, 134); han modtager de faldne, "valen" (*valr . . . vitinn enum eineygja* osv. Harkv. 12); jfr en omskrivning for kamp som "Odins larm" (*þróttar hlymr* Glymdr. 3), — dels i at han fremtræder som digtergud; således kaldes poesien (digterdrikken) "Odins kars dug" (*kleppdǫgg Hǫ́ars lǫggvar* Auđun 2) eller "Odins øl" (*Yggs ǫl* **Bragi** SnE I, 466; jfr udtrykket *skapsmið Viðurs* sst.) eller "Odins gave" (*Gauts gjǫf* **Bragi** sst.; jfr Hyndl. 36: *en brag skǫldum* [ɔ: *gefr Herjafǫðr*] og Sonatorrek 23).

Odins bolig er "det skjoldtakte [Valhal]" (*Sváfnis salnæfrar* Harkv. 11; *Svǫlnis sal-penningr* **Ragndr**. 12).

Odin er i besiddelse af "ravne" (*hrafnáss* Haustl. 4). Hans hest, Sleipnir, nævnes i et par omskrivninger for hø og galge (*Sleipnis verðr* Yngl. 15; *hǫrva Sleipnir* sst. 22).

Odins forskellige virksomhed afspejler sig endelig i nogle enkelt-benævnelser, der forekommer:

a) *gautr* ("skaberen" **Bragi** SnE I, 466; jfr *alfaðir* ovf.) *Hǫ́arr* ("den höje hersker" Auđun 2).

b) som krigsgud bærer han navne som *Hergautr* ("krigsfaderen" el. lign. **Ragndr**. 5, se ovf.), *Yggr* ("den frygtelige"

Bragi SnE I, 466), *Viðurr* ("modstanderen" **sst.**), *Sváfnir* ("dødbringeren", eg. "den, der bibringer evig søvn" [jfr sværdsnavne som *fjǫrsváfnir* Njála 130 45] Harkv. 11).

c) Som den oprindelige "stormgud", hvis væsen ellers i hedenskabets sidste tider er forsvundet i forestillingen, hedder han — foruden "Odin" Haustl. 19 — *Viðrir* ("vindguden" **Ragndr**. 16, jfr **sst**. v. 11, en krigeromskrivning). Andre navne er *þróttr* ("den stærke" Glymdr. 3) og *Svǫlnir* (?; **Ragndr**. 12, Haustl. 15).

Til slutning bemærkes, at en af Odins mange rejser på jorden omtales i Haustl. 1—13.

Tor.

Tor er "Odins sön" (*sunr Alfǫður* **Ragndr**. 15; *Viðris arfi* **sst**. 16; *Óðins burr* Haustl. 19; jfr *Meila bróðir* Haustl. 14) og "jordens sön" (*sunr jarðar* Ǫlvir 1, Haustl. 14; *grundar sveinn* Haustl. 19). Han er "Ulls måg" (*Ullar mágr* Haustl. 15; ifølge den almindelige opfattelse er Ullr Sifs sön; her foreligger således uden tvivl en antydning af, at Sif er "Tors hustru"), "Balders broder" (*Baldrs barmi* Haustl. 16).

Tors virksomhed: han er "jætternes bekæmper og banemand" (*Litar flotna fangboði* **Ragndr**. 18; *brjótr bergdana* Haustl. 18) og "jættekvindens skræk" (*œgir ǫflugbǫrðu* **Ragndr**. 15). Særlig behandles eller antydes hans kamp med Hrungnir (Haustl. 14—20; *Hrungnis haussprengir* **Ragndr**. 17; sml. omskrivningen *fjalla Finns ilja brú* om Hrungnirs skjold Haustl. 13), med þrívaldi (*sundrkljúfr níu hǫfða þrívalda* **Bragi** SnE I, 256); myten om Tor og Tjasses öjne findes **Ragndr**. 20. Fremdeles behandles vidtløftig Tors kamp med havets grufulde uhyre, midgårdsslangen (**Ragndr**. 14—19, sml. Ǫlvir 1).

Tor kører med "bukke" (Haustl. 14. 15; jfr **Ragndr**. 19). Hans våben er "hammeren" (*hamarr* **Ragndr**. 15; Haustl. 18; *trjónu troll* Haustl. 17).

Af Tors ikke mange navne findes kun *Ein(d)riði* (Haustl. 19).

Andre guder.

Baldr nævnes som broder til Tor (Haustl. 16), altså er han også Odins sön. *Freyr* antydes som gud eller stamfaderen til en fyrsteslægt (*Freys afspringr*, *ǫttungr* Yngl. 19. 31) og som en kriger (*Freys leikr* = kamp Harkv. 6). *Týr* nævnes som en af guderne (*Týs ǫttungr* [= *Freys ǫttungr*] Yngl. 27), jfr brugen af navnet i omskrivninger (*bjarga Gefnar byrgitýr* Haustl. 2 og *herfangs hirðitýr* sst. 6 = Tjasse; *sára reiðitýr* = Tor sst. 20). *Ullr* sættes i familjeforbindelse med Tor (*Ullar mágr* Haustl. 15; se ovf.). *Vili (Vilir)* nævnes som "Odins broder" (Yngl. 4; se ovf.). *Hœnir* gör en rejse med Odin (Haustl. 1—13). *Meili* er en af Odins sönner (*feðr Meila* Haustl. 4; se ovf.) og Tors broder (*Meila bróðir* sst. 14).

Gudinder.

Frigg er Odins hustru (*Friggjar faðmbyggvir* Harkv. 12), jfr kvinde-omskrivningen hos Ǫlvir lausav. 1. *Freyja* og hendes guldgråd antydes i kenningen *Hǫrngrátr* (Þorbj. hornkl. lausav. 1); dette forudsætter vistnok myten om hende og Óðr. *Sif* findes i en kvindeomskrivning (*hringa-hristi-Sif* **Ragndr**. 8). *Gefn* findes i en jættekvinde-omskrivning (*bjarga Gefn* Haustl. 2). *Gefjon* omtales i **Ragndr**. 13 som den, der har ladet Sælland trække bort fra dets oprindelige plads og har avlet 4 sönner med en jætte; hun kaldes her ganske vist ikke gudinde, men at hun dog er bleven betragtet som sådan, fremgår af omskrivningen *ǫl-Gefjon* (Haustl. 20). *Iðunn* nævnes, og hendes rov ved jætten Tjasse fortælles udførlig i Haustl. 9—13. Hun siges at være i besiddelse af de æbler, "der er asernes alderdoms-lægedom" (*ellilyf ása* Haustl. 9); hun kaldes "Brøndagers bænkedisen"[1] (*Brunn-*

[1]) Jeg ser ingen grund til med Bugge (Arkiv V, 2) at forlade den gamle opfattelse af dette sted i Haustl.; Bugges bemærkning, at hdskrr. lige så

akrs bekkjar dís Haustl. 9; jfr sådanne udtryk som *en þar Freyja* [rett.: *Frigg of*] *ræðr* | *sessa kostum í sal* Grímn. 14). *Þrúðr* (efter andre kilder en datter af Tor) antydes bestemt som en gudinde ved en kvindeomskrivning (*benja bæti-Þrúðr* **Ragndr**. 9); myten om hendes — ellers ubekendte — rov antydes i en skjolde-omskrivning (*Þrúðar þjófs ilja blað* **Ragndr**. 1). Endelig har vi jorden omtalt som Odins elskerinde (enke) og som Tors moder (se ovf.). *Vár* (eller *Vǫr*) antydes i omskrivninger (Haustl. 5; Þorbj. hornkl. lausav. 1).

Valkyrjerne omtales og antydes som "krigsdiser" (*ímundísir* Haustl. 17); jfr valkyrjens optræden i Harkv. Af enkelte valkyrjenavne findes *Hlǫkk* (Auđun 2) og *Skǫgul* (Glymdr. 5).

Hertil kan föjes at *Rǫ́n* fungerer som en gudinde i kvindeomskrivninger (*æða þerris ósk-Rǫ́n* **Ragndr**. 8).

Skaði (for også at tage hende med i denne forbindelse) kaldes "skigudinden" (*ǫndurdís* **Ragndr**. 20; jfr *ǫndurgoð* Haustl. 7), hvis faders öjne kastes op på himlen; dette forudsætter vistnok forsoningen mellem hende og guderne.

Fælles navne

for guderne er følgende: *goð* (Haustl. 4), *æsir* (Haustl. 2. 9. 12, jfr 5), *bǫnd* (sst. 17), *hǫpt* (sst. 3), *regin* (sst. 7. 10) *tívar* (Haustl. 3, jfr *tívi* sing. om Loki sst. 8), jfr *Yngvifreys áttir* (sst. 10).

---

godt tillader at læse *brúnakrs* er rigtig, men uden betydning, da skrivemåden aldeles ingen afgörende betydning har. Bugges opfattelse af omskrivn., der efter ham bliver: *Brísings brúnakrs-bekkjar girði* = *Brísings hals girði* = *Brísings men*, tror jeg ikke er rigtig, ligesålidt som Sv. Egilssons og Wiséns. Jeg opfatter den således: *Brísings goða girði* = *Brísinga* (gen. pl.) *men*; *Brísingr* (sing.) et stedsnavn. Iøvrigt er dette spörsmål uden betydning for Idunns-myten i det hele.

Af andre overnaturlige væsner antydes alferne (*sóknaralfr* **Ragndr.** 4; *raðalfr* **sst.** 11, *brynjalfr* Yngl. 44); naturligvis menes her lysalferne, da dværge (og dværgenavne) ikke kunde bruges i omskrivninger for mænd.

Loki

og hans slægt. Loki er for det første "Fárbautes sön" (*Fárbauta mǫgr* Haustl. 5), "Byleists broder" (*Býleists bróðir* Yngl. 45); hans hustru er "Sigyn" (*farmr Sigvinjar arma* Haustl. 7). Et andet navn for ham er *Loptr* ("den i luften farende" Haustl. 8). Lokis venskabelige forhold til guderne fremtræder klart i Haustl. 1—13, hvor han er Odins og Höners rejsefælle; derfor er han "Höners ven" (*Hœnis vinr* Haustl. 7); han er "Odins og Tors ven" (*hrafnásar vinr* Haustl. 4; *Þórs ofrúni* sst. 8). På den anden side kendes også Lokis svigefuldhed mod guderne (*sveik opt ása leikum* sst. 12).

Lokis afkom er: Fenrisulven (*ulfs faðir* sst. 8), Hel (*ulfs lifra* **Ragndr.** 9; *Loka mær* Yngl. 13; *jódís ulfs* sst. 12; *Býleists bróður mær* sst. 45), samt Narfi (Hel er *jódís Narfa* Yngl. 12). [Derimod betegnes midgårdsslangen kun som *jǫrmungandr*, som "jordens omspænder" eller som "giftslangen" (**Ragndr.** 14—19, Ǫlvir 1), men heraf kan naturligvis ikke sluttes, at den ikke også i det 9. årh. er bleven betragtet som Lokis yngel.]

Endelig omtales Loki som "Brísingsmykkets tyv" (*Brísings goða girðiþjófr* Haustl. 9), hvilket synes at måtte forudsætte hele myten derom.

Jætterne

behøver ingen udførligere omtale. Både jætter og jættekvinder nævnes oftere, særlig som beboere af bjærge og klipper i *Jǫtunheimar* (Haustl. 7) og som Tors modstandere (se ovf.), overhovedet som en skadelig race (*Belja bǫlverðung* Haustl. 18). Enkelte jætter er Tjasse, Skades fader, Hrungnir, Hymir

(**Ragndr.**; Harkv.; Haustl.), Beli. En jætte med 9 hoveder nævnes som dræbt af Tor (se ovf.).

Ilden optræder som "søens slægtning" (*sævar niðr* Yngl. 6), som "Fornjots sön" (*sunr Fornjóts* sst. 41).

Sagnhistoriske

antydninger findes der endelig ikke så få af. Først og fremmest møder da her sagnet om Hildr og Hjadningekampen (**Ragndr.** 8—12), foruden forskellige antydninger af Hildr som kampvolderske eller etslags valkyrje (*Hǫgna meyjar hjól* = skjold **Ragndr.** 2; *Hildar serkr* Auðun 2; *Hildar fat* Haustl. 1; *Hildar hregg* Glymdr. 4; sml. *Hildr* i en kvindeomskrivning Þorbj. hornkl. lausav. 1). Herhen hører vel også Hjarrandesagnet (*hurðir Hjarranda* **Ragndr.** 11). Af andre nordiske sagn findes kendskab til Halfsagnet (*bani Hǫalfs* = ilden Yngl. 10), Sigarsagnet (*Signýjar vers hestr* = galgen sst. 17) og Hagbardsagnet (*Hagbarðs hǫðnu leif* = strikken sst. 23).

Endelig findes sagnet om Vǫlsunger og Gjukunger, Jǫrmunrekkr og Svanhildr (**Ragndr.** 3—7, hvor Sǫrli, Hamðir, Erpr, Gjúki, (fogl-hildr =) Svanhildr, Jǫrmunrekkr, Randverr, samt Jónakr nævnes), jfr omskrivningerne *Jónakrs bura harmr* (= stenene Yngl. 37), *Vǫlsunga drekka* (= gift **Ragndr.** 17; jfr sagnet om Sigmundr og Sinfjǫtli).

Når man i henhold til ovenstående vil danne sig et helhedsbillede af vore forfædres tro för slutningen af det 9. årh., kan dette måske i al korthed sammenfattes således.

Vi ser en gudestat, der — i det mindste delvis — danner en familje med Odin som den øverste og ypperste gud i spidsen, menneskenes fader, der hersker i Valhal, hvor han modtager de faldne; han er de ædleste idrætters, kampens og poesiens gud. Han er vidtberejst og har som følge

deraf mange navne. Hans viden forøges stadig ved hjælp af hans ravne. Han er gift med Frigg. Hans sönner er Tor (hvis moder er Jord), der atter må forudsættes at være gift med Sif, Meili, Baldr. Disse tilligemed Tyr, som åbenbart allerede her spiller en mindre rolle end de to førstnævnte, Freyr, Ullr, Vili, Hœnir hører til gudestaten, sammen med de anden steds fra bekendte vigtigste gudinder (Frigg, Freyja, Sif, Iđunn, foruden Gefn, Gefjon, þrúđr). Hvad der fortælles om Iđunn er af en særlig interesse.

Gudernes, særlig Odins (alfaders) og Tors virksomhed er naturligvis til bedste for guder og mennesker, hvis fjender er jætterne med Lokis afkom. Odins deltagelse i de jordiske fyrsters krig — efter de gamles opfattelse den ædleste beskæftigelse — og Tors evige kampe mod de fjendske magter danner en udpræget del af den ældste os overleverede mytologi. Lokis dobbelsidige virksomhed og rænkefulde natur fremtræder på det klareste. I denne sammenhæng må det ikke glemmes, hvilken fylde af detaljer vi oplyses om med hensyn til gudernes og Lokis slægtforhold, forskellige af Odins attributer, ham tilhørende ting og væsner m. m.

Kort sagt: vi får i store og klare træk den selvsamme mytologi, som kendes fra yngre digte — særlig eddakvadene — og som findes samlet til et systematisk hele hos Snorri. Hvad der således findes i de ældste digte, er naturligvis fragmentarisk og kan ikke være anderledes. At erklære, at alt, hvad der ikke findes dér, er yngre påfund og tildigtninger, er af indlysende grunde utilstedeligt.

Denne mytologi, som de ældste digte forudsætter, må da være bleven til senest c. 840 (hvad der findes hos Bragi) og c. 875 (hvad der findes hos de øvrige skjalde). Det er tillige klart, at den ikke kan have dannet sig med alle dens navne og detaljerede forestillinger og forskellige kombinationer (slægtforhold) i løbet af nogle få årtiere. Det er og må være resultatet af en længere tidsperiodes udvikling, en ud-

vikling, som formedelst de historiske forhold (hvorom nedenfor) må ligge forud for den historiske tid i Norden.

Siden Bugge fremtrådte med sine mytologiske studier, hvis egenlige mål er at vise, hvorledes den gamle nordiske mytologi så vel i stort som i småt for störste delen kun er en sammenstøbning, rigtig nok en genial sammenstøbning [1]) af ægte hedenske forestillinger (hvoraf rigtig nok kun liden del er tilbage) og kristelige troslærdomme, samt græsk-latinsk mytestof, er det blevet almindeligt, i mere eller mindre höje toner at omtale vikingetidens overordenlige indflydelse på hele det nordiske åndsliv og åndsindhold; dette skal have undergået en så storartet omdannelse og alsidig udvikling, at der hverken för eller senere findes mage til [2]).

Da vi her, som ovf. påvist, kun har med tiden indtil c. 875 at göre, følger det af sig selv, at selve ordet "vikingetid" må indskrænkes ganske betydelig. Vi har i virkeligheden kun med dens begyndelse at göre. Det må urokkelig fastholdes, at den begynder med årene 787, i hvilket "tre skibe med Nordmænd 'fra Hæreþaland' for første gang kom til England" (Anglosax. cron.), og 795, i hvilket vik-

---

[1]) "Og i Omskabningen af de fremmede mythiske, religiøse eller poetiske Æmner, i den hjemlige, stadig fortsatte Udvikling af de fremmede Spirer har Nordboerne godtgjort rigere Fantasi og kraftigere Selvstændighed end, saavidt jeg kan se, noget andet Folk med Undtagelse af Hellenerne" Bugge Studier s. 8; jfr A. Bang Udsigt osv. s. 5.

[2]) "Det er Vikingetidens mægtige Bölgeslag, som först har baaret hele den til os bevarede mythisk-heroiske Digtning frem" Bugge Studier s. 3, jfr 27. Endogså dr. Mogk, hvis "Mythologi" (i Grundriss I) er en i höj grad tiltalende fremstilling, kommer flere steder — undertiden ikke uden at komme i modsigelse med sig selv — til at nævne vikingetidens mægtige indflydelse. Således mener han f. ex. s. 1076, at Odin som digtergud er Harald den hårfagres skjaldes opfindelse; fremdeles, at vikingetiden har skabt det krigerske Valhalsliv, osv. Jeg kan endvidere henvise til W. Golthers forskellige afhandlinger og mange flere. Elard H. Meyers arbejder kan jeg aldeles intet hensyn tage til på grund af forfatterens hele betragtningsmåde, der slår en streg over alle historiske og litteraturhistoriske kendsgærninger.

inger for første gang gæstede Irland [1]). Om nordiske hærgninger i vesten eller nogen vikinge-forbindelse mellem den og de nordiske lande er der för denne tid ikke tale. Herefter fulgte de berömte krigstog til England og Irland; men ifølge Steenstrup, til hvis anskuelse om forholdet mellem de i vesten i den første periode optrædende vikinger jeg slutter mig, var det ikke Nordmænd, men Danske, som omkr. 800 og noget ind i det 9. årh. hærgede Irland, hvilket naturligvis er af stor betydning for den sag, vi her behandler.

Ifølge den karakter, som disse krigstog efter Steenstrups udførlige skildring havde, kan der i de første 30—40 år ikke have bestået nogle som helst fredelige forbindelser mellem vikingerne og de folk, de kom i berøring med, mindst af en sådan art, at en åndelig religiøs påvirkning fra de kristnes side, for ikke at tale om en boglig sysselsættelse fra vikingernes side, allerede dengang kan være kommen i stand. En sådan påvirkning og sysselsættelse var i det mindste en fuldkommen umulighed, förend Nordboerne havde begyndt at nedsætte sig i selve landet, samt indgå alliancer og giftermålsforbindelser med kristne stammer [2]). De mytiske forestillinger, der findes hos Bragi, kan følgelig ikke have noget med Irernes eller de kristnes tro at göre.

I den anden periode eller tiden c. 840—75 skulde så en hel masse af kristne forestillinger, legender og andre kristelige middelalderlige sagntræk, tildels hentede fra ganske specielle forfattere og skrifter, foruden alt, hvad der skal stamme fra græske myter og latinske profane skrifter, ikke blot være optaget af Nordboerne [3]) (spec. Nordmænd), men

---

[1]) Steenstrup: Normannerne I, 11.

[2]) At vikingerne skulde have ladet sig belære af deres — formentlig existerende — fanger og forlede til at forlade deres gamle tro, er så utænkeligt og naturstridigt, at jeg ikke behøver at opholde mig derved.

[3]) "Mangfoldige nordiske Gude- og Heltesagn tör efter min Mening siges at gjengive eller idetmindste at være opstaaede under Paavirkning af Sagn, Digtninger eller Legender, religiøse eller overtroiske Forestillinger, som halv-

tillige omdannet og sammenstøbt med den gamle tro på en "i sandhed genial" måde og desuden, vel at mærke, være overført til Norge og her være bleven den fornemmere klasses åndelige ejendom og som sådan fundet vej til skjaldenes kvad [1]).

Vi vil da her indskyde en oversigt over de myter og mytetræk hos de ældste skjalde, som skulde være opståede på den her angivne måde.

Jætten *Hymir* (nævnt i Harkv., Haustl. og antydet i **Ragndr.**) er en omdannelse af Oeneus, [cfr *Týr* af Tydeus (Studier 11)], *Rǫ́n* (**Ragndr.**) af Aranea (Stud. 19). "Lucifer, som ægger Stridsmanden til at gjennembore Kristi Side... er da Forbilledet for *Loke*, som bringer Misteltenen osv." (Stud. 51, jfr s. 54, hvor det hedder: "her er den bundne Djævel kaldt Lucifer, altsaa med det Navn, hvoraf *Loki* er opstaaet ved Folkeetymologi"; jfr endvidere s. 70 ff., 418). *Baldr* (personlig gud i Haustl.) er de kristnes gud — "þeóda bealdor, Folkenes Fyrste. Nordboerne kan i England have hørt Udtrykket *bealdor* om Kristus, der ofte kaldtes "Herren", "Kongen" uden nærmere Tillæg" (Stud. 65). *Býleistr* (i Yngl.) er omdannelse af Beelzebub (Stud. s. 72, 418). *Hǫgni*, Hilds fader, og *Heðinn*, hendes bejler (bægge i **Ragndr.**) er Kadmus og Agenor (Stud. 94), *Þjazi* (Haustl.) er på én gang Thesseus (= Theseus) og Thestius, altså en kombination af to fremmede sagnfigurer (Stud. 211). Dværgen (eller måske snarere jætten) *Litr* (**Ragndr.**) er Lichas (Stud. 227). *Iðunn* med sine æbler (Haustl.) er Hesperiderne med deres guldæbler [2]) (Arkiv V). *Loptr* (Lokis navn i Haustl.)

---

hedenske eller hedenske Nordboer paa de britiske Øer i Vikingetiden har modtaget fra kristne Mænd, fra Munke og Mænd uddannede i Munkeskolen" Bugge, Studier s. 8—9.

[1]) Dette sidste moment udtales ganske vist ikke bestemt, men det måtte med nødvendighed forudsættes.

[2]) Bugge gör det sandsynligt, at der ikke har existeret dyrkede æbler i hedenskabets slutning; men når han tilföjer (s. 8): "Disses (ɔ: de vilde træers)

er en gengivelse af aerius, hvilket er Vulkans tilnavn i Notkers kommentar til Martianus Capella (Hj. Falk, Aarb. 1891, s. 278).

Forskellige andre myter og mytetræk, der skal være opståede på samme måde, står i en så umiddelbar tilknytning til de her anførte, i de ældste digte forekommende eller antydede myter, at de står og falder dermed. Her skal jeg ikke indlade mig nærmere med dem.

Lad os nu igen tage de kronologiske forhold lidt i öjesyn.

Steenstrup har (Norm. II, 7—8), hvad der for hele spörsmålet er af en særlig betydning, påvist, at der først ved år 835 for Irlands vedkommende begynder det afsnit af vikingetiden, i hvilket de nordiske vikinger begyndte at overvintre dér; for Englands vedkommende begynder overvintringen endnu senere, nemlig 851.

Det kan naturligvis ikke på forhånd nægtes, at når to folkeslag i en længere række af år eller århundreder lever i en nogenlunde livlig og, fremfor alt, fredelig forbindelse med hinanden, en gensidig åndelig påvirkning kan finde sted, eller, hvis det ene folk er det andet i höj grad overlegent i kultur, det overlegne folk udøve en afgörende indflydelse på hint. Dette er en uomtvistelig historisk sandhed. *Græcia victa vicit.* Men sålænge der kun er ufred, så at sige daglige kampe og fejder mellem de to folk, sålænge kan der næppe være tale om nogen nævneværdig gensidig eller énsidig åndelig påvirkning.

Frugter med sin sure snærpende Smag, ofte endog uspiselige for Mennesker, kunde umulig fremkalde mythiske Forestillinger som de nævnte," fristes man til at spörge: hvorfor ikke? Jeg kan netop tænke mig, at det just er denne de vilde æblers egenskab, den bitre, skarpe smag, der har fremkaldt forestillingen om æblers undergörende, overnaturlige kraft. Iøvrigt skal jeg her kun antyde denne mulighed at forklare sagen på.

Historien lærer os (Normannerne II, 107—37), at der i tidsrummet c. 840—870 herskede et overvejende fjendtligt og spændt forhold mellem Irer og Nordboer (i England var forholdene endnu værre, i det mindste lige til kong Alfred d. stores død 901). Uagtet der enkelte gange kan påvises sådanne forhold, at nordiske vikinger allierede sig med enkelte irske fyrster, vel at mærke i den hensigt, at bekrige de andre stammer, og uagtet der herved tillige kunde komme giftermålsforbindelser i stand mellem enkelte nordiske høvdinger og indenlandske fornemme kvinder, kan disse forbindelser dog kun have haft en så løs og forbigående karakter, at noget dybere gående studium af keltisk og klassisk litteratur med den deraf følgende vidtgående omdannelse af nordisk oldtidstro er man næppe berettiget til at forudsætte. Hvorledes det i virkeligheden stod til, viser den kendsgerning, at ved år 870 fik forholdet mellem Irer og Nordmænd en så almindelig fjendtlig karakter og blev for de sidstnævnte så ugunstigt, at de i massevis måtte forlade landet (Norm. II, 138); deres indflydelse på Irland var endogså i de følgende 40 år yderst ringe.

Hvad nu den her omhandlede, formentlige mytologiske udvikling i årene c. 840—70 angår, er der, forekommer det mig, mellem et *posse* og et *esse* et så bredt og et så gabende svælg, at det ikke kan anses for tilrådeligt at vove springet. I det allerhöjeste kunde det indrömmes, at der i denne tid var nedlagt de første spirer til en så omfattende og genial udvikling, omdannelse og sammenstøbning, som den norske skoles teori forudsætter og som så atter vilde kræve — ikke årtieres, men — århundreders arbejde, for at kunne sætte den formentlige frugt: den nordiske mytologi i dens nu kendte skikkelse. Dette måtte så atter bero på bestemte betingelser som et langt og fredeligt samliv (en oplysende bemærkning herom findes i Norm. II, 147—8), tilböjelighed til et kontemplativt-religiøst studium hos Nordmændene osv., men som

dels kun til en vis grad, dels — og da navnlig for det sidstnævnte punkts vedkommende — hverken för eller senere kan skönnes at have været tilstede.

Hertil kan endnu föjes følgende omstændighed. De fremmede folkeslags annalister og forfattere har ikke ord, der er stærke nok, for Nordboernes vildhed og deres grusomme færd i enhver henseende, uagtet de betragter dem på en anden måde end madjarer og desl. folk (Norm. II, 348 ff.). Skulde nu disse forfattere ikke en eneste gang have fundet anledning til at fremhæve enkelte Nordboers fromhed, videbegærlighed, lyst til at fordybe sig i bogligt studium osv., hvis nogen sådan Nordbo i virkeligheden havde existeret. Ubemærket og uden fremmed hjælp kunde et sådant studium dog ikke foregå. Dette her antydede argumentum e silentio kan ikke siges at være uberettiget, men jeg tilstår, at jeg ikke tillægger det nogen afgörende betydning.

At der i slutningen af det 9. årh. har været virkelige, men ganske enkelte omvendte blandt Nordboerne, er ganske vist sikkert; blandt de islandske landnamsmænd omtales nogle sådanne (altså ved 900); men dette, der i og for sig er naturligt nok, kan ingen betydning have for tiden c. 840—75 udover, hvad der ovf. er indrömmet som muligt. Hvad disse kristne landnamsmænd ellers angår, er det historisk, at deres sönner og efterkommere alle faldt tilbage til hedenskabet. Nogen væsenlig indflydelse fra disse enkelte "sværmere" er man uberettiget til at forudsætte. Heller ikke er man efter min mening berettiget til at drage vidtgående slutninger med hensyn til åndelige studier og disses rige frugter fra den omstændighed, at den her omhandlede tidsperiode i kulturhistorisk henseende har været af en formentlig fremragende betydning for Nordmændene; jfr Bugge: Studier s. 26—7, hvor forf. påberåber sig S. Müllers udtalelser i hans bekendte afhandling: Dyreornamentiken i Norden, ifølge

hvilken en irsk-nordisk "blandingsstil" skal være opstået; jeg tillader mig ingen tvivl i denne henseende. Men det er klart og let at forstå, at Nordboerne, der dog sikkert har "haft öjnene med sig" i fremmede lande ("skarpt skuer gæstens öje" hedder et gammelt ordsprog), hurtig har opdaget, hvor langt bedre og, fremfor alt, mere elegante og smukke de fremmede våben var; naturligvis har de i deres kampe meget tidlig erobret en masse af keltiske våben, beundret dem [1]) og ikke alene båret dem, men selv ladet deres egne kunstnere efterligne dem, hvorved den nævnte "blandingsstil" er opstået [2]). At våbnene, uden hvilke den nordiske viking absolut intet var, at også andre dele af rustningen samt klædningsstykker, disse håndgribelige genstande, Nordboerne fra første færd så at sige daglig havde for deres öjne og mellem deres hænder, har haft en mere eller mindre gennemgribende betydning for udviklingen af den nordiske ornamentik, våbensmederi osv., det er ikke alene naturligt, men naturnødvendigt. Men dette område var dengang så fjærnt fra det forudsatte videnskabelige studium, at de intet havde tilfælles. Det er derfor utilstedeligt at slutte fra det ene til det andet.

Det står herefter for mig som en uomtvistelig sandhed, at den mytologi, som de ældste skjaldekvad dels mere eller mindre udførlig fremstiller, dels antydningsvis forudsætter, ikke i nogen henseende **kan** være opstået på den af Bugge og hans skole forklarede måde — forudsat, at disse digte er ægte. De nye mytologiske teorier og

---

[1]) Jfr Hornklofi's *hladnir vǫ'ru [knerrir] . . . vigra vestrœnna | ok valskra sverða* (Harkv. v. 8).

[2]) Det er ikke uinteressant at lægge mærke til, at når Bugge taler om Nordboernes levende fantasi og genialitet, ytrer S. Müller: "Ligeså lidt som disse Motiver kunne vidne om kunstnerisk Begavelse og Skabekraft i Norden" osv. Ornament. s. 137, jfr s. 214.

digtenes ægthed er uforenelige, ja uforsonlige modstandere. Ganske vist har Bugge behandlet forskellige myter og mytetræk, som — efter min mening tilfældigvis — ikke findes i de ældste kvad, men der findes dog så **meget** og det af en sådan **vigtighed**, at det selvfølgelig må have en indgribende betydning også for det, som ikke findes der. Det er nemlig hele metoden, opfattelsen og det efterstræbte mål, som derved lider et ganske betydeligt knæk. På grund af sagens hele karakter og enestående betydning må da det krav uvægerlig stilles: det må **bevises** — det er ingenlunde tilstrækkeligt, at det søges gjort rimeligt eller sandsynligt — det må **klart** og **utvetydigt bevises**, at de ældste skjaldekvad er **uægte** ɔ: fra det 10. årh. eller endnu yngre.

Men dette er efter min mening umuligt.

Men også mod en anden opfattelse, der — under indflydelse af den norske skoles stærke fremhæven af vikingetidens betydning [1]) — ofte findes udtalt eller antydet i så godt som alle de nyere værker af mytologisk og sagnhistorisk indhold, må jeg her i al korthed udtale mig.

Denne opfattelse består i at antage, at vikingetiden — her taler man atter i al almindelighed uden kronologisk indskrænkning — ved dens krigstog og udprægede krigerliv har givet den nordiske mytologi dens krigerske karakter, skabt Odin som krigsgud, Valhal med Einherjerne, Valkyrjerne osv. Dette forekommer mig heller ikke på nogen måde at kunne bringes i samklang med de kronologiske data og de ældste skjaldevers. Ragndr. og Bragis lausav. forudsætter, som ovf. påvist, Odin både som krigsgud og digtergud. De første 40 år af vikingetiden kan ikke have skabt alt dette

---

[1]) Jfr også Sars: Udsigt 1, 171—72.

således at det skulde være blevet en almindelig tro i Norge c. 830—40; navnlig ikke, hvis de første vikingetog slet ikke er norske (se ovf.).

Til grund for forestillingerne om gudernes krigerske liv, Valhalslivet m. m., ligger de krige, som Nordmændene århundreder för c. 800 har ført med omboende folk, folk, der bode nord, nord-øst og øst for dem [1]). Her foregår overhovedet alt, hvad den gamle mytologi forudsætter af begivenheder.

Jeg skal med hensyn til hele dette spörsmål minde om, hvor mytologien henlægger sine lokaliteter. Disse ligger alle nord og øst, enkelte syd for den af menneskene [ɔ: af Nordboer] beboede landområde. Heraf bliver det tillige klart, at de selv (Nordboerne) har hensat sig i det yderste vest, i den vestligste del af den bekendte verden, men för 787 begrænsedes denne del af det umålelige og indtil da ufarbare hav. Af denne grund foregår intet vedrørende de nordiske guder i vesten — udenfor det ene, at Rind siges at skulle føde "Våle i vestlige sale" (*í vestrsǫlum;* Baldrs dr. 11). Jeg har intet at indvende imod, at "vestlige sale" betegner de efter 787 "opdagede" vestlige lande. Men det må ikke glemmes, at der her er tale om en mytisk begivenhed, der — fra den i digtet talendes standpunkt betragtet — hører fremtiden til. Netop dette kan have bevirket, at denne begivenhed henlagdes til de vestlige lande; da digtet desuden ikke er ældre end fra det 10. årh:s første halvdel, kan det forstås, at man eller muligvis enkelte digtere selvstændig begyndte at henlægge begivenheder i vesten, som måske tidligere slet ikke var fæstede til noget bestemt sted. Rimbogstavene kunde desuden meget let her have bevirket, at digtets forfatter kom til at sige, at Rind føder Vale, "i vestlige sale". Hvordan dette end rigtigst er at forklare, ét

---

[1]) Jfr Steenstrup, Normannerne I, 12.

er sikkert, at dette træk er så isoleret og enestående [1]), at der ikke kan tillægges det nogen som helst beviskraft overfor alt, hvad der ellers taler imod vikingetidens indflydelse på den nordiske mytologi i det hele.

Det må således hævdes, at vikingetiden så godt som på intet punkt, for så vidt som dette lader sig bevise, har haft nogen nævneværdig indflydelse på den gamle nordiske mytologis indhold og egenlige væsen. Men den har derfor ikke været uden betydning for den gamle tro, rigtig nok en betydning, som går i en stik modsat retning af den her bekæmpede. Det er nemlig vikingetiden, der mest af alt har bidraget til den hedenske tros opløsning og endelige, fuldstændige undergang. Vikingernes gamle religiøse følelse og tro måtte, som det ofte nok er blevet fremhævet af andre, nødvendigvis svækkes, f. ex. ved at de stødte sammen med anderledes troende folk og ofte blev overvundne af disse; heraf kunde den forestilling meget let opstå, at de fremmedes gud(er) var stærkere end Odin og Tor. Jfr den korte, men særdeles træffende skildring hos Steenstrup, Norm. II, 357—58. På den anden side og samtidig dermed voksede følelsen for deres egen kraft og eget værd i en ganske betydelig grad. Følgen blev, at mange, måske de fleste af vikingerne — efter midten af det 9. århundrede — blev mere eller mindre rene fritænkere, eller — måske rettere sagt — religiøst ligegyldige. I ethvert tilfælde går der en umiskendelig religiøs ligegyldighed som en rød tråd gennem Islændernes — vikingernes efterkommeres — historie meget langt ned gennem tiderne (jfr den måde, hvorpå kristendommen blev indført på Island, for kun at nævne dette).

---

[1]) *Fyr vestan ver* (Vǫls. forn. 8) sigter naturligvis til de vestlige lande, men udtrykket har ingen mytologisk betydning; der er her netop tale om et vikingetog til vesten. Noget lignende gælder naturligvis også *vestr* (Helg. hund. 4). Dværgenavnet *Vestri* forudsætter kun, hvad jo siger sig selv, at Nordboerne kendte alle 4 himmelegne.

Dette i forbindelse med Islændernes (religiøse) litteratur viser til syvende og sidst, hvor urimeligt det er at antage, at en sådan religiøs åndsvirksomhed, som den norske skole forudsætter, nogensinde har kunnet finde sted.

I maj 1892.

Finnur Jónsson.

Har Qrvar Odds saga lånat från Magus saga?

Uti Arkiv VIII, 252—5, har R. C. Boer sökt visa, att de öfverensstämmelser mellan hs. S (= Cod. Holm. Mbr. 7, 4:to) af Qrvar Odds saga och hs. A (= AM. 580 B, 4:to) af Magus saga, hvilka jag i Fornsögur Suðrlanda XCIV, not 1 påvisat, skulle bero, icke därpå, att (såsom jag å anf. st. förmodat) S lånat af A, utan tvärtom därpå, att Mag. s. [1]) lånat från en nu förlorad hs. af Q. O. s., som varit äldre än någon af de nu bevarade hss. af sistnämnda saga.

Boers undersökning eger förtjänst, ty den påvisar, att äfven i de yngre redaktionerna af Q. O. s. finnas öfverensstämmelser med Mag. s.; detta hade, så vidt jag vet, icke förut uppmärksammats. Men då jag i öfrigt icke kan godkänna Boers bevisföring, skall jag här försöka helt kort angifva den uppfattning, till hvilken jag kommit genom förnyad granskning af hithörande frågor.

Såsom grunder för sin åsikt, att Mag. s. och icke Q. O. s. är låntagare, åberopar Boer dels vissa öfverensstämmelser mellan Mag. s. å ena sidan samt olika redaktioner af Q. O. s. å den andra, dels en likhet mellan Mag. s. och hs. S af Q. O. s. å ena sidan samt "die Herv. (Bugge 302)" å den andra.

[1]) D. v. s. den text däraf, från hvilken alla nu kända hss. af sagan härstamma.

I Magus s. uppträder hufvudpersonen tre gånger på olika sätt förklädd och under olika, antagna namn vid kejsar Karls hof. Första gången (Mag. s. 21 följ.) kallas han efter sin dräkt *Skeljakarl*, andra gången (Mag. s. 27 följ.), då han låtsar sig vara mycket gammal och vidtberest, uppgifver han sig heta *Víðfǫrull*, och tredje gången (Mag. s. 34 följ.) säger han sig på grund af sin hudfärg hafva namnet *hinn Hálfliti Maðr*. Första gången är han gammal och mångerfaren, ehuru ej i lika hög grad som andra gången.

Inom dessa tre stycken af Mag. s. förekomma alla de ställen, som i Ǫ. O. s. hafva motsvarigheter; dessa träffas här hufvudsakligen [1]) uti skildringen af Odds uppträdande i förklädnad vid konung Herrauðs hof. Oddr kallar sig där, enl. S *Víðfǫrull*; i de yngre redaktionerna [2]) kallas han *Næframaðr* efter den dräkt, dessa redaktioner låta honom ikläda sig. Detta senare namn förklarar Boer för "entschieden unecht" och säger: "dieser namen verdankt seiner ursprung dem von einem umarbeiter ersonnenen berichte (s. 118): *næfrum spennir hann sik uppi ok niðri*". Boer har alltså icke sett eller icke velat erkänna öfverensstämmelsen med namnet *Skeljakarl* i Mag. s., där Magus kallas så, emedan han öfverhöljt sina kläder med vidfästa musselskal *(skeljar)*. Mig synes *Næframaðr* uppenbart vara en efterbildning af *Skeljakarl;* den olika roll, personerna skola spela (*Skeljakarl* är halft pajas, halft trollkarl, *Næframaðr* den skenbart klumpige, men jättestarke idrottsmannen) har verkat, att imitationen icke kunde drifvas längre [3]).

Härmed har jag redan antydt min åsikt om förhållandet mellan Mag. s., hs. S af Ǫ. O. s. och källhandskriften till

---

[1]) Ja, noga taget (så vidt det kan vara fråga om lån mellan dessa båda sagor) alla; jfr här nedan.

[2]) Eller: den yngre redaktionen, ty för denna frågas behandling kunna de betraktas som en enda.

[3]) Om Odds antagna namn *(Víðfǫrull, Næframaðr)* skall jag vidare uttala mig längre fram.

den yngre redaktionen af Ǫ. O. s. Jag menar nämligen, att hvardera af de båda sistnämnda, oberoende af hvarandra, lånat från Mag. s. I och för sig själf kan denna hypotes icke synas alltför djärf. På liknande sätt har den yngre redaktionen af Mag. s. gjort nya lån ur Þiðreks s., ehuru redan den äldre gjort sådana (se Forns. Suðrl. XC, XCI). Och vidare må man erinra sig, att Mag. s. varit synnerligen omtyckt och spridd (a. st. CIV), hvarför det kunnat ligga nära till hands att hämta stoff därur.

Men det återstår att tillse, huruvida några bland de (af mig eller af Boer) påvisade parallellställena vittna emot min hypotes.

Hafva nu båda redaktörerna af Ǫ. O. s. oberoende af hvarandra lånat från Mag. s., så kan ju intet hafva hindrat, att de stundom kommit att få smak för just samma ställe i Mag. s. och alltså bägge upptagit det; men då vi känna redaktörers och afskrifvares fria sätt att återgifva sina original, kunna vi ej vänta att finna alldeles ordagrann öfverstämmelse: än bör den ena, än den andra af Ǫ. O. sagans redaktioner stämma närmare öfverens med Mag. s. Och därjämte böra naturligtvis två personer, som oberoende af hvarandra tagit lån ur samma källa, stundom hafva råkat välja olika ställen till förebilder.

Det senare (för att först tala därom) har också skett vid några tillfällen, och den nyss omtalade divergensen (att S upptagit *Viðfǫrull*, men den andre redaktören af *Skeljakarl* gjort *Næframaðr*) är icke det enda, om också det mest eklatanta, exemplet.

I Mag. s. är det *Viðfǫruls* märkligaste egenskap, att han är så utomordentligt gammal (äfven *Skeljakarl* är mycket bedagad). Också frågar kejsaren, så snart han fått veta namnet, efter främlingens ålder, och denne svarar bland annat: *ek em nú víst gamall* (27^{37}). I S finnes intet motsvarande, och denna hs. framhåller icke häller, att Oddr

varit mycket gammal vid sitt besök hos Herrauðr. Men enligt den andra redaktionen af Ǫ. O. s. ger gästen på frågan: *Hvar ertu fœðingi?* svaret: *þat veit ek eigi, en hitt veit ek, at ek em hvívetna ellri* (142[14]). Den sista uppgiften, som ej är svar på frågan, röjer ganska tydligt sitt ursprung från Mag. s.[1]).

Dessutom är det endast den af de yngre hss. representerade redaktionen af Ǫ. O. s., som (142[16]) har ordspråket *bráð eru brautingja erendi* i likhet med Mag. s. 34[57 2]).

Hvad nu angår de ställen, där båda redaktionerna af Ǫ. O. s. synas hafva lånat samma uttryck från Mag. s., finner man verkligen, att än den ena, än den andra stämmer närmare med Mag. s. Så är det vid replikskiftet Mag. s. 27[53–55]: *Hvar vísi þér mér til sess?* —. *Sit þar, sem mœtiz hirð mín ok gestir.* Frågan motsvaras bäst af den yngre redaktionen, som har: *Hvar vísar þú mér til sætis?* medan S har: *Hvar skal ek sitja?* Däremot är svaret trognare återgifvet i S: *Sittu þar, sem mœtaz hirð vár ok gestir,* under det den andra redaktionen har: *Sittu þar, er mœtaz þrælar ok frelsingar, á inn úœðra bekk.* — Mag. s. 34[63]: *Hvar landa ertu fœðingr?* motsvaras i S af: *Konungr spyrr, hvar landa hann sé fœðingi,* i den andra redaktionen af: *Hvar ertu fœðingi?* Alltså hafva äfven här båda redaktionerna likhet med Mag. s., men på sinsemellan något skiljaktigt sätt[3]).

---

[1]) Att *Næframaðr* strax efter sitt inträde i konungssalen hade handgemäng med folket därstädes (Ǫ. O. s. 142[8]) — hvartill motsvarande saknas i S —, kan visserligen vara bildadt efter det, som i Mag. s. 21[58] följ. berättas om *Skeljakarl,* men är i enskildheter alltför afvikande, för att man skulle kunna tillmäta det synnerlig betydelse.

[2]) I de näst följande orden öfverensstämma däremot de båda redaktionerna sinsemellan emot Mag. s.

[3]) Det ligger dock föga vikt på öfverensstämmelsen i denna frågeformel, då den torde vara ganska allmän i sagor (jfr Fritzners Ordb.[2] och Vigf. Dict.). — Ännu mindre betydelse tror jag böra tilläggas det af Boer anmärkta återkommandet af den vanliga formeln *hvitr (grár) fyrir hæru(m),* helst som detta uttryck i Ǫ. O. s. icke gäller hufvudpersonen, utan en bifigur.

Gärna medgifver jag, att de här senast omtalade likheterna och olikheterna (vid resp. Mag. s. 27^{53-55} och 34^{63}, ja, kanske t. o. m. 34^{57}) i och för sig själfva kunna ungefärligen lika bra förklaras ur Boers hypotes, att det är Mag. s., som lånat från en äldre redaktion af Q. O. s. [1]); jag vill blott framhålla, att de icke böra anses strida mot min hypotes om Mag. s. såsom långifvare.

De öfriga tre ställen, där parallellism ansetts förekomma, tror jag svårligen ega någon betydelse för lösningen af den föreliggande frågan.

Mag. s. 27^{62-66} och Q. O. s. $144^{10, 11}$ (jämte $145^{9, 10}$) hafva ingen annan likhet än det föga karaktäristiska faktum, att konungens män ställa frågor till den nyss anlände främlingen; de frågandes personer, deras förhållande till främlingen och resultatet af deras försök — allt är olika.

Hvad åter angår de båda sifferuppgifterna om hufvudpersonens längd och ålder, bör först märkas, att de uti Q. O. s. icke förekomma inom det stycke af sagan, som eljest erbjuder likheter med Mag. s. Uppgiften om Odds längd tillhör nämligen skildringen af hans begrafning; om Odds ålder erhålla vi upplysning i sagans början (Heiđs spådom) samt, enl. S, dessutom i dess slut. Vidare äro uppgifterna i Q. O. s. icke alldeles samstämmande: Odds längd uppgifves visserligen i hs. S (liksom Víđfǫruls i Mag. s.) till 7 alnar, men i hs. M till 8, i hss. ABE till 12; hans ålder säges i slutet af S och i den andra redaktionens början (14^{9}) hafva utgjort 300 år, men i början af S (15^{13}) 100 år. Och slutligen torde dessa och dylika sifferuppgifter få betraktas såsom stereotypa för heroiskt-mytiska och romantiska sagor, då det är fråga om jättelik kroppslängd eller mycket hög ålder. Tyvärr är jag nu ej i tillfälle att ur litteraturen samla hithörande exempel (jag tror mig ha sett rätt

---

[1]) Däremot förslår (såsom förut påpekats) Boers hypotes ej till att förklara namnet *Næframađr* och orden *ek em hvívetna ellri.*

många sådana), utan måste nöja mig att anföra, hvad jag för ögonblicket har till hands. I *Nornagests þáttr* (Bugge 67) säges hästen *Granes* svans hafva varit 7 alnar lång; minst lika stor längd tyckes beskrifningen i *þiðreks s.* 180 tilldela *Sigurðr sveinn*; i *Flovents s.* (136^{58}, 180^{43}) är konung *Korsablin*, i *Bærings s.* 98^{42} konung *Livorius* 8 alnar lång. *Nornagestr* (Bugge 78) och *Hálfdan gamli* (FAS II, 8) blefvo 300 år gamla. *Snær hinn gamli* (FAS II, 8) regerade lika länge, *Starkaðr* lefde tre människoåldrar (FAS III, 32) [1]).

Jag kommer nu till det stöd för sin åsikt, som Boer velat hämta från *Hervarar saga.* Han säger: ”Doch weist éine stelle über die schriftliche tradition hinaus; es ist die . . . wo sowohl Oddr als Magus sich *Víðfǫrull* nennt. Oddr heisst nämlich nicht nur in S Víðfǫrull, sondern die Herv. s. (Bugge 302) nennt ihn: ”Oddr inn Víðfǫrli, er kallaðr var Qrvar-Oddr”. Wer also behauptet, dass der schreiber der Q. O. s. [2]) die Magus s. copiert hat, muss beweisen, dass die Herv. s. die hs. S der Q. O. s. oder gar die Magus s. nachgeschrieben hat.” — Denna argumentering är i mer än ett afseende inkorrekt.

För det första är citatet ingalunda hämtadt ur Hervararsagan, sådan den var vid sin första nedskrifningstid, utan det finnes blott i den unga hs. R [3]), som är skrifven något

---

[1]) Liknande i *þiðreks s.* 30^{7}. — Om denna sista uppgift har de älsta stöden i traditionen (jfr Nestor hos Homerus) liksom den är den sannolikaste, så kan siffran 300 hafva fått sitt upphof ur en olika uppfattning af hvad som menades med människoålder. Skulle så vara, kan också den nyss nämnda läsarten C (= 100) i S 15^{13} vara ursprunglig (jfr äfven: *Hildibrandr* blir 150 eller 200 år enl. *þiðreks s.* 352^{5-7}; *Haraldr hilditǫnn* blir 150 år enl. FAS I, 377).

[2]) För: ”der schreiber der hs. S der Q. O. s.”

[3]) Den äldre hs. af Herv. s. (Hauksbók), hvilken är ungefär samtidig med S af Q. O. s., kallar på motsvarande ställe (Bugge 209^{13}) vår hjälte blott *Oddr;* så äfven i det följande; jfr förut (209^{11}): *fara þeira skipti sva, sem greinir i Orvaroddz sogv.*

efter år 1400 och således är minst 70 år yngre än den älsta kända hs. af Mag. s. och Q. O. s.; från endera hade den således kunnat, direkt eller indirekt, taga intryck.

För det andra bör märkas, att hs. R af *Herv. s.* visst icke låter Oddr antaga namnet *Víðforull* såsom en inkognitobenämning, utan att R blott — då Oddr första gången omtalas — säger: *Oddr inn uidfærli, er kalladr uar ǫruar-Oddr.* Nära motsvarighet till detta uttryck i R företer *Gríms s. loðink.* (FAS II, 154): *Ásmundr . . . fóstbróðir Odds ins víðforla . . . er ǫðru nafni hét Qrvar-Oddr*, och (FAS II, 157): *Oddr . . . var síðan kallaðr ýmist Qrvar-Oddr eða Oddr inn víðforli.* Hvarken i R af *Herv. s.* eller i *Gríms s.* är således *inn víðforli* annat än ett tillägg till det verkliga namnet *(Oddr).* Detta tillägg brukas i R, enligt hvad själfva ordalydelsen tyckes intyga (då ju *Qrvar-Oddr* uppgifves som det allmänt brukliga namnet) för att hastigt karaktärisera och identifiera mannen; på liknande sätt kallas *Herbrandr* i *Þiðreks s.* 178[27] *inn víðforli* med anspelning på hvad som förut i sagan (145[10–12]) berättats om hans vidtberesthet. Naturligtvis kunde också *Oddr* när som helst erhålla det karaktäriserande attributet *inn víðforli* af enhvar berättare eller skrifvare, som hade någon kännedom om hans saga eller hans ævidrápa, ty knappast någon enda af sagornas personligheter berättas hafva fört ett så kringflackande lif som Oddr. Af de anförda ställena i *Gríms s.* synes framgå, att denna sagas förf. (eller afskrifvare?) funnit detta tillägg ofta användt till Odds namn. Men i allmänhet taget måste väl erkännas, att *inn víðforli* icke riktigt lämpat sig till ett verkligt binamn [1]), ett sådant, som eventuelt kunde träda i stället för det ursprungliga namnet.

---

[1]) Jfr *Ingvars saga víðforla,* där hufvudpersonen får detta attribut endast i öfverskriften och i slutorden; jfr för öfrigt *Eiríks saga víðforla* samt *Hrani inn víðforli, Þorvaldr inn víðforli* (se Vigf. Dict.).

Från bestämningen *inn víđfǫrli*, hvilken snarast är att uppfatta såsom en af historikern gifven nota characteristica, bör man alltså noga åtskilja det heroiskt-mytiska inkognitonamnet *Víđfǫrull*, som är bildadt i analogi med de af den förklädde Oden antagna namnen *Vegtamr*, *Gangleri*, *Gangráđr* [1]) och *Gestr* [2]).

Förf. af Mag. s. visar sig — såsom jag i inl. till Forns. Suđrl. XCII—III påpekat [3]) — genom att låta Magus-Víđfǫrull i ännu ett afseende likna Oden (väcka strid mellan konungar) hafva medvetet utgått från Odensmyterna. Från dessa har visserligen Q. O. s. i sin berättelse om den gamle Jólfr upptagit ett annat drag, men däremot framhåller sagan icke, att själfva hufvudpersonen, då han uppträder vid Herrauđs hof, har likhet med Oden. Inkognito-namnet *Víđfǫrull* står alltså i S af Q. O. s. icke uti lika klar förbindelse med äldre traditioner som hos Mag. s. Att i själfva verket hvarken namnet *Víđfǫrull* eller något annat inkognitonamn på hufvudpersonen är synnerligen gammalt i Q. O. s., synes mig äfven framgå af jämförelse med de tidigare än S författade visorna (159 följ.), där Sigurđr och Sjólfr kalla hjälten blott *Oddr*. Prosan omnämner visserligen (resp. 159^{13} och 154^{25}), att han själf meddelat sitt rätta namn, men detta sker i de båda redaktionerna på olika sätt och vid olika tillfällen, samt utan att namnets bekantgörande (såsom eljest i sagan) framkallar frågan *Ertu sá Oddr, er fór til Bjarmalands?* eller föranleder, att hjälten sedermera behandlas med större vördnad. Inkognitot är onödigt och omotiveradt — hvilket icke är förhållandet med Magus namnväxlingar — samt bär prägeln af en oskickligt gjord tillsats.

---

[1]) Om också ej ursprungligt, åtminstone en gammal variant af *Gagnrađr;* jfr Bugges Edda, Vafþr. 8^{1} not.

[2]) Jfr för öfrigt Forns. Suđrl. XCII—III.

[3]) Det tyckes vara denna passus, Boer i noten till s. 255 åsyftar, ehuru hänvisningssiffrorna äro meningslösa.

Nu vet man ju, att redaktören af S [1]) förut med egen hand nedskrifvit Mag. s., där han lärt känna det under liknande omständigheter antagna namnet *Viðfqrull*, och därjämte, att de öfriga hss. af Q. O. s., hvilka icke härstamma från S, ej förete detta namn, utan ett helt annat.

På grund af dessa förhållanden och hvad jag för öfrigt anfört i ämnet, anser jag mig berättigad att vidhålla mitt gamla påstående, näml. att hs. S af Q. O. s. har lånat från (hs. A af) Mag. s. Men på samma gång kan jag nu — tack vare Boers undersökningar — tillägga, att äfven den hs., från hvilken de yngre hss. af Q. O. s. härstamma, måste hafva gjort åtskilliga lån från (någon hs. af) Mag. s.

[1]) Just den person, som haft ledningen af den stora sagoboks skrifvande, hvilken nu blott föreligger i fragmenten AM. 580 A och B, 4:to, samt Cod. Holm. mbr. 7, 4:to; se Forns. Suðrl. XLVI—L.

Lund, maj 1892.

G. Cederschiöld.

En svensk Trojasaga från 1529.

Uti den af A. I. Arwidsson utgifna "Förteckning öfver Kongl. Bibliothekets i Stockholm isländska handskrifter" (1848) finnes upptagen, bland pappershdskr. in 4:o under n:o 36, en *Historia Trojana eller Trojumanna Saga på svenska.* "Handstilen", heter det där, "från början af 15:de årh., om icke äldre". Nämda hdskr., som af obegripliga skäl blifvit förtecknad och inordnad bland Kongl. Bibl:s isländska handskrifter [1]), tyckes ända till senaste tid hafva undgått forskarne, och hennes tillvaro har därför ej lemnat något spår i litteraturhistorien. Först nyligen har bibliotekarien H. Wieselgren fäst allmänhetens uppmärksamhet vid densamma i en uppsats tillhörande serien "Reconditi labores. Otryckta böcker af svenska författare från 15- och 16-hundratalen" (*Samlaren*, bd. 11, 1890, s. 27—31). Wieselgren lemnar där en kort redogörelse för den intressanta hdskr. jämte några utdrag ur densamma. Med anledning däraf, att nämda urkund nu förberedes till tryckning i "Samlingar utgifna af Svenska Fornskrift-

[1]) Redan i Antiqvitetsarkivets katalog är ifrågavarande hdskr. förtecknad bland "Norvegici codices msci & Islandici" (n:o 36 chart. in 4:o), och misstaget i afseende på klassificeringen upprepades sedan af J. G. Liljegren i hans "Förteckning öfver de isländska handskrifter, hvilka på Kongl. bibliotheket förvaras" (tryckt framför del. 1 af hans "Skandinaviska fornålderns hjeltesagor", 1818), ett misstag, som rättats först på 1860-talet af manuskriptsamlingens dåvarande föreståndare. Vår urkund kallas af Liljegren *Trojaborgs chrönika,* en titel, som finnes skrifven med gammal hand å hdskr:ens försitsblad. Från Liljegren gick felet öfver i Arwidssons "Förteckning".

sällskapet", torde en redogörelse för den märkliga skriften, hennes tillkomst, källa och litterära föregångare erbjuda något intresse.

Att börja med är det en afgjord sak, att den här ifrågavarande Trojasagans språk är svenska, om detta ock ej blifvit oberördt af det starka danska inflytandet under den period, då boken nedskrefs. Lika litet kan man sväfva i ovisshet om handskriftens ålder, alldenstund tidpunkten för hennes fullbordande är bestämd på dagen, ja på klockslaget, därest man blott läser, hvad urkunden själf i denna sak förmäler. Det heter nämligen där (hdskr. s. 317): "Ty öndsken honom gåth for sith omak [som] thenna bok omwände och lyktade sancti olauj dag arom äpter gudz byrd mdxxix rät meddagx tid som kålfated stod oppa bordet om en torsdag", — alltså torsdagen d. 29 juli 1529 kl. 12 midd. Arwidssons gissning om handstilens högre ålder vederlägges alltså af bokens eget intyg.

Innan vi nu öfvergå till en undersökning af den svenska Trojasagans ställning till den öfriga Troja-litteraturen, torde en kort allmän öfverblick öfver denna senare vara påkallad.

Bland de sagokretsar, som gifvit stoff åt antikens diktning, har ingen blifvit behandlad med större förkärlek och utvecklad i flere riktningar än sagan om *Trojanska kriget.* I spetsen för den litteratur, som behandlar detta ämne, gå de äldsta och härligaste minnesmärkena af grekisk diktarkonst, de *homeriska* sångerna. Dessa sånger utgjorde den källa, ur hvilken den grekiska epiken och dramatiken under långa tider hemtade sitt material, ja ända ned till de senbysantinska skaldernas dagar utgjorde de ett omtyckt ämne. Samma förhållande gäller i afseende på den romerska litteraturen. Redan den förste romerske skald, som, för så vidt vi känna det, strängade sin lyra, näml. *Livius Andronicus,*

pröfvade sina krafter på samma rika sagostoff. Romarnes ypperste epiker, *Virgilius*, besjöng Trojas öde, och ännu under förfallets tid lockade ämnet till behandling. Under författarnamnen *Dares Phrygius* och *Dictys Cretensis* hafva nämligen till våra dagar bevarats tvenne sammanfattande skildringar af Trojanska kriget, ur hvilka åter medeltidens behandlingar af detta ämne framsprungit. Af det litterära arf, som från antiken öfvergick till medeltiden, har väl intet ämne, ej ens Alexander den stores underbara lefnadssaga, vunnit en så allmän utbredning som Trojasagan, och detta ej blott så, att den varit föremål för många olika, delvis särdeles vidlyftiga bearbetningar och vunnit insteg inom alla kulturspråk, ja nått ända till Islands kulna ö, utan den tilltalade till den grad sinnena, att flere folk efter romarnes mönster ledde sitt ursprung från Troja. Medelbart vanns därigenom en anslutning till patriarkernas slägtledning i Gamla testamentet, och så kunde man föra sina anor upp ända till Adam. Så var fallet med briter, franker, normanner, belgier, ja t. o. m. nordborna skulle vara trojanernas afkomlingar, om man finge sätta tro till inledningen i Snorres Edda. Där identifieras asar och Asiamän, Odin och Priamus, Frigg och Hecuba. Priami son Hector är samma person som Ǫku-þórr, och Trojanska kriget ingenting annat än ragnarök, gudarnes sista strid! Säkerligen har denna del af Snorres Edda — utan tvifvel ett senare tillägg — påverkats af den med den nordiska litteraturen vid ifrågavarande tidpunkt redan införlifvade Trojumannasaga på alldeles samma sätt som vår egen äldsta konungalängd i Prosaiska krönikan och hennes tvillingsyster Lilla rimkrönikan förvärfvat ett vördnadsbjudande tillägg medelst direkt lån ur Didrikssagan, hvilken vid samma tid (1400-talets midt) öfversattes från norska till svenska.

Såsom nämdt, utgjordes hufvudkällorna för medeltidens kunskap om Trojanska kriget af de tvenne verk, som uppgifvits hafva till författare det ena *Dares Phrygius* och det

andra *Dictys Cretensis*. Det förra af dessa bär titeln "Historia de excidio Trojæ" och är bevaradt till eftervärlden på latinsk prosa. Dess föregifne författare, Dares, skulle själf på trojanernas sida deltagit i kriget och sålunda skildrat, hvad han såsom åsyna vittne upplefvat. Skildringen uppgifver sig ursprungligen hafva varit författad på grekiska, hvarifrån den öfversatts till latin af ingen mindre än Cornelius Nepos. Detta uppgifves nämligen i ett förutskickadt bref från denne till Sallustius Crispus. Enligt hvad vi vidare erfara af nämda bref, skulle Cornelius hafva funnit Dares' grekiska handskrift i Athén och ordagrant öfversatt den. På sådant sätt, heter det, skulle man få veta rätta sammanhanget med detta krig, och det långt pålitligare än hos Homerus, som ju lefde åtskilliga år senare och för öfrigt vore så okritisk, att han låtit gudar och människor kämpa om hvarandra!

Att man här har att göra med ett af medeltidens många falsarier, är numera bestyrkt. Urkundens vördnadsvärda ålder måste därför betydligt reduceras, och om dess författare vet man i verkligheten ingenting. Sannolikt är arbetet författadt på latin under den senromerska tiden, möjligen i 5:te eller 6:te årh., dock ej senare (Isidorus från Sevilla, död 636, kände skriften).

Den andra hufvudkällan för senare bearbetningar af Trojasagan är, såsom nämts, *Dictys Cretensis*, under hvilket författarnamn "Ephemeris belli Trojani", i 6 böcker, kommit till vår tid. Den uppgifver sig själf vara författad af Dictys från Kreta, en stridskamrat till Idomeneus och Meriones, alltså en kämpe på grekernas sida. Efter sin återkomst från kriget skulle denne Dictys, enligt prologen, hafva nedskrifvit sin dagbok på feniciska och vid sin död befalt, att denna skulle följa honom i grafven, innesluten i en tennkapsel. Så skedde ock, men i jorden fick den märkliga urkunden ej förblifva. Den upptäcktes nämligen vid en jord-

bäfning, som inträffade på kejsar Neros tid, af några herdar, hvilka lemnade den till sin herre, en viss Eupraxis. Denne åter anförtrodde skatten åt själfve kejsar Nero, som skall hafva ombesörjt en latinsk öfversättning genom en man vid namn L. Septimius, och i denna öfversättning är verket bevaradt åt oss. Liksom i afseende på Dares har forskningen uppvisat, att man äfven här har att göra med ett arbete af en senromersk grammatiker, som för att skaffa sitt opus vederbörligt anseende uppdiktade fabeln om dess höga ålder, ett konstgrepp, som litteraturhistorien visar hafva upprepats mer än en gång. Dictys' verk åtnjöt stort anseende redan hos de bysantinske författarne, och det tjänade under medeltiden till komplettering af Dares. Om den rätte författarens person och tid vet man ingenting med visshet. Af ett feniciskt eller grekiskt original har man, trots flitiga efterforskningar, aldrig lyckats finna något spår.

Ur dessa bägge, jämförelsevis torftiga, källor, understödda af Ovidius, Virgilius, Pindarus Thebanus (som i 1:a årh. e. Kr. omdiktade Homeros på latinsk hexameter) m. fl., var det nu som medeltidens skalder hemtade ämnena för sin behandling af Trojasagan. Formen var naturligtvis modern och motsvarade tidens åskådning och fordringar. I alla händelser gaf ämnet osökta tillfällen till romantiska episoder, sådana som medeltidens smak älskade.

Bland de medeltida skalder, som företogo sig att efter de nämda källorna poetiskt behandla Trojasagan, intages ett särdeles framstående rum af den nordfranske trouvèren *Benoît de Sainte-More* (omkr. midten af 12:te årh.). Med mäktig fantasi begagnade han sina psevdo-klassiska källor, hufvudsakligen Dares, och i sin ordning, medelbart eller omedelbart, tjänade han själf som förebild och gaf material åt nästan alla den följande tidens bearbetare, bl. a. *Herbort von Fritslâr* (början af 13:de årh.), *Konrad von Würzburg* (död 1287), *Jacob van Maerlant* (13:de årh.) m. fl. Vi skola

likaledes finna, att Benoît var källa (i andra hand) äfven för vår svenska Trojasaga, hvarom mera här nedan. Benoîts dikt: "Destruction de Troyes", som utgöres af vidpass 30,000 vers, parvis rimmade, finnes bevarad i flere handskrifter. Den är utgifven af A. Joly 1870 samt i utdrag af K. Frommann 1857 (i Pfeiffers Germania, bd. 2). Benoît antages hafva, utom sin Trojadikt, författat bl. a. den s. k. Normandiska rimkrönikan: "Histoire des ducs de Normandie."

Benoîts dikt nådde inom kort Italien och omarbetades där till en latinsk prosaroman af *Guido de Columna* (eller *delle Colonne* [1]), en af den sicilianska poesiens grundläggare, som blomstrade i senare hälften af 13:de århundradet. Guidos arbete bär titeln "Historia destructionis Trojæ" och fullbordades efter längre tids arbete år 1287. Jämte Benoîts dikt har som källa direkt användts åtminstone Dares, möjligen äfven Dictys. Men såsom man kan vänta af en man med Guidos omfattande lärdom och beläsenhet, finnas af hans hand tillägg, som ej återfinnas i någon annan af källorna för Trojasagan. Så t. ex. inflickar han vid ett passande tillfälle en liten afhandling "de initio idolatriæ", utan motsvarighet hos Benoît o. a. Äfven hans geografiska lärdom ger honom anledning till digressioner, hvarvid han då och då gör sig skyldig till misstag, hvilka samvetsgrant gå igen hos hans öfversättare, ej minst den svenske.

För anställande af en detaljerad jämförelse mellan Guido och hans närmaste förebild är här ej rätta tillfället. Den som vill inhemta resultatet af en sådan jämförelse, hänvisas till *H. Dungers* förträffliga arbete: "Die Sage vom trojanischen Kriege in den Bearbeitungen des Mittelalters und ihren antiken Quellen", 1869. Hvad som här närmast intresserar

---

[1]) Ej att förväxla med skolastikern *Aegidius* (*Guido*) *de Columna*, äfven kallad *Aegidius Romanus* (1247—1316), hvilken bl. a. är känd såsom författare till skriften "De regimine principum", förebilden till den berömda svenska medeltidsskriften Konunga- och höfdinga-styrelse ("Um styrilsi kununga och höfþinga"), senast utgifven 1878.

oss, är förhållandet emellan Guidos text och dess svenska öfversättning. Vi öfvergå således till vår egentliga uppgift: den *svenska Trojasagan*. Såsom redan nämdt, är denna i det väsentliga en direkt, ehuru på sina ställen sammandragen öfversättning af Guidos latinska roman. I den svenska texten nämnes visserligen ej Guidos namn, endast att "thenna hystorian bleff forwänd aff latina oc oppa swänsca", men t. o. m. en flyktig jämförelse af de båda texterna visar, att förhållandet är det nämda. Den svenska texten följer nämligen troget Guidos text, hvilken den återgifver i alla dess hufvuddrag. Endast på några få ställen hafva förkortningar vidtagits. Så t. ex. uteslutas Guidos astronomiska funderingar, hvilka framkallats af berättelsen om Medeas hemlighetsfulla insigter i astrologi och annan svartkonst, likaså hans exkurs "de initio idolatriæ", som inflickats vid skildringen af beskickningen till Apollos orakel i Delphi. Sammalunda förfares äfven med Guidos utfall mot kvinnokönet. De ställen i texten, som innehålla yttringar af hans kvinnohat, äro helt enkelt öfverhoppade af den svenske öfversättaren, som tydligen haft en annan erfarenhet af kvinnorna. Såsom prof på Guidos uppfattning af nämda punkt aftryckes här en del af den passus, hvarmed han söker trösta den trojanske prinsen Troilus, sedan denne svikits af Kalkas' dotter Briseida (episoden har som bekant utvecklats af bl. a. Shakspeare i hans drama "Troilus and Cressida"). Den lyder så [1]): "Sane omnibus mulieribus est insitum a natura vt in eis non sit aliqua firma constantia, quarum si vnus oculus lacrimatur, ridet earum alius oculus ex transuerso, quarum mutabilitas et varietas eas ad illudendos viros sepe inducit &c." Samma anda gör sig äfven gällande på ett annat ställe, där Guido, i sammanhang med skildringen af Klytemnestras otrohet mot

[1]) Guidos latinska text citeras här efter en uppl., trykt Argentinæ [Strassburg] 1494, in 4:o. En lucka i den sid. 45 citerade texten är utfylld efter en Kongl. Bibl. tillhörig hdskr. af Guido.

Agamemnon och det af henne på gemålen begångna mordet, ger luft åt sin pessimistiska uppfattning af kvinnotrohet sålunda: ”Sed hoc est certum inter femineas voluptates quod, cum in sui corporis deliramenta labuntur, numquam appetunt cum aliquo commisceri qui marito suo sit melior nec equalis. Semper enim ad viliora declinant, et cum ipse honoris earum prodige facte sint in personis suis, non horrent committere vilitates &c”. Båda dessa ställen saknas, såsom nämdes, i den svenska öfversättningen.

Äfven i en annan punkt visar sig öfversättaren ogilla sin förebild, och detta torde möjligen kunna gifva ett uppslag i afseende på öfversättarens vitæ genus. Guido gör nämligen på några ställen häftiga utfall mot de andliges girighet och sedeslöshet: alla dessa ställen hafva omsorgsfullt förbigåtts i öfversättningen. Så heter det hos Guido i det kapitel, där det förtäljes, hurusom presten Thohans i Trojas Pallastempel låter köpa sig af Antenor till att åt grekerna utlemna palladiet, med hvars förlust Trojas fall är oundvikligt, på följande sätt: ”Sed o dij ex quo Thohans sacerdos elegit ciuitatem suam proditorie malle perire quam aurum perdere sibi datum, quis locus tutus esse poterit aut securus, si sanctitas incorrumpenda corrumpitur. Sane non est in sacerdotibus nouum istud in quibus ex antiquo auaricia omnium viciorum mater suas radices affixit et ingluuiosa cupiditas suas medullas extendit . . . Nam nullum scelus potest esse tam grave quod ad committendum illud sacerdotes in fulgore auri subitam non recipiant cecitatem. Sunt enim auaricie templum et cupiditatis auxilium”. Den svenske öfversättaren har ej ett ord härom. Häraf skulle möjligen en anledning kunna hemtas till en förmodan, att öfversättaren tillhört de andliges klass, ett antagande, som vinner stöd äfven i ett par andra omständigheter, hvarom mera längre ned.

Ett afgörande bevis för riktigheten af antagandet, att den svenske öfversättaren haft framför sig Guidos text, är,

att en mängd ställen, där Guido förfarit fritt eller godtyckligt gent emot sitt eget original (d. v. s. Benoît), troget gå igen i den svenska öfversättningen. Sådana ställen äro t. ex. följande.

Vid argonaut-tåget göres *Philoctet* af Guido till grekernas ledare, en uppgift, som saknas hos Benoît, men återfinnes hos Dares (i kap. 15), hvilken ju Guido, enligt hvad ofvan nämdes, direkt begagnat. I sv. öfvers. heter det: "ath enasth hade the [argonauterna] syn rättilse oc ledsaga af thenna tessaliska mannen *philote* som viste hymmels lopen oc stiärnornas gang myket fornumsteliga" (hdskr. s. 4).

Bland Priami döttrar nämner Guido ej Andromache, utan i stället *Creusa.* Senare omtalas väl Andromache, men då såsom Hectors maka. Samma förbättring återfinnes äfven i den sv. öfvers., där det heter: "Thän första dottheren kallas *Cleusa*" (hdskr. s. 37).

När Antenor afsändes till Grekland för att af grekerna återkräfva Priami bortröfvade syster Exiona, säges hos Guido Hector befinna sig i *Pannonia* (Dares har *Pæonia*). I sv. öfvers. lyder stället så: "Hector . . . som tha war j *Panonie* landscap" (hdskr. s. 43). Längre fram upprepas samma förväxling, då det säges, att efter Antenors återkomst från Grekland Deiphobus och Paris begifva sig till *Pannonia* (Dares har här liksom förut *Pæonia*), i sv. öfvers. sålunda återgifvet: "nar maltiid hallen war om meddagen kallade priamus tiill siig syna söner paridem oc deiphebem oc böd them ofortöffwad draga jn j *pannonie* land" (hdskr. s. 56).

Vid uppräknandet och beskrifvandet af de potentater, som på grekernas sida deltogo i kriget, nämner Guido (efter Dares) *perserkonungen.* Detta återgifves af sv. öfvers. så: "j bland thenna fornemda gresca herrar screff dares ath konwngen aff *Persa* rike kom mz stor makt" (hdskr. s. 74).

I skeppskatalogen tillägger Guido efter uppräknandet af de grekiska härförarna *Palamedes,* som ej på detta ställe

nämnes af Benoît. Så gör äfven den sv. öfvers.: "sedan kom aldra senast *palamides* konwng nauli son mz syn skyp" (hdskr. s. 78).

Den borg, invid hvilken grekerna efter ankomsten till Frygien först landade, kallas af Guido *Sarronaba* (ett namn som återfinnes hvarken hos Benoît eller Dares). Den sv. öfvers. förmäler därom: "[grecana] lopo jn for troya land, oc kommo först tiill eth slåath som kallades *saronaba*" (hdskr. s. 84).

Den oriktiga uppgiften hos Guido, att det skulle varit *Diomedes* som rådt grekerna att snarligen angripa Troja (en förväxling med Palamedes), går likaledes igen hos den sv. öfvers., där orden lyda: "offwer alt togo the wider thz raad *diomedes* gaff" (hdskr. s. 103).

Guido låter den vid Troja fallne Achilles begrafvas invid samma *porta Thymbræa*, där trojanen Hector förut jordats, och detta återgifves af sv. öfvers. så: "Oc saa lagdes han [Achilles] i dyra grifft j then stadzsporten som kallades *tymbrea*" (hdskr. s. 224).

Efter Trojas eröfring låter Guido Hecuba stenas ej i Abydos (Benoît har: "en Abidee"), utan i *Aulida* (en ort i Grekland!). Guidos misstag upprepas i sv. öfvers., hvars motsvarande ställe lyder: "therfore toko the [grecana] faath oppa henne [heccuba] oc låtho föra henne jn oppa *auliden* then öna som ligger hart wiid troya, oc ther låtho grecana stenka henne j häll" (hdskr. s. 269).

Hos Benoît blir Agamemnon mördad genast vid sin återkomst till hemmet, hos Guido åter först under den följande natten. Den sv. öfvers. öfverensstämmer äfven häri med Guido, ty det heter där: "The lagde rad tilhopa egistus oc Clitemestra ath then första nat agamenon hem kom mörde the honom j sängena" (hdskr. s. 283).

Bevisställenas antal skulle kunna ytterligare ökas, men det redan anförda torde göra till fylles.

Person- och ortnamn hafva redan hos Guido undergått rätt våldsamma förändringar (jfr hvad här ofvan nämts om *Pannonia* — *Pæonia*, *Aulide* — *Abydos*), och den svenske öfversättaren, för hvilken många af dessa namn säkerligen varit, lindrigt sagdt, mindre bekanta, har begått ytterligare åverkan, så att många af dem skulle vara svåra nog att identifiera, därest ej andra källor funnes. Så t. ex. gör Guido Hectors maka *Andromache* till *Andromecha*, hvilket namn den sv. öfvers. (hdskr. s. 76 och flerst.) i sin ordning bättrar på till *Andromeda* (som bekant en helt annan person i den grekiska sagohistorien). Likaså göres Guidos konung *Xantipus* af sv. öfvers. till *Antipus* (hdskr. s. 169 o. flst.), Guidos *Licomedes* blir *Lyconides* (hdskr. s. 234), konung Thelepalus' rike heter hos Guido *Estrodon*, hos sv. öfvers. *Rodon* (hdskr. s. 78) o. s. v.

Stundom sammanslår vår öfversättare ett ortnamn med föregående preposition till ett enda ord. Så t. ex. blir följande passus hos Guido: "Protholius de regno suo, quod dictum est *de menesei*, naves detulit l [50]" i sv. öfvers.: "Jtem k. protholius kom aff siit rike som kallades *demenesej*" (hdskr. s. 78). Tack vare dessa travesteringar är det numera ej lätt att i de nämda formerna urskilja det rätta ortnamnet, som är *Magnesia*.

Troligen beroende på en enkel felskrifning har Guidos *Capadocia* i sv. öfvers. gjorts till "*Capadie* rike" (hdskr. s. 78).

Den svenska Trojasagan är känd allenast i en enda handskrift (Kongl. Bibliotekets i Stockholm [1]), och möjligt

[1]) I förteckningen öfver de af O. Sparrman till kronprinsen Karl (XII) 1688 skänkta böcker finnes bl. a. upptagen en "Daniel Hanssons Troijaniska Historia. MS. in 4:o". Denna Trojasaga, som numera är förlorad (möjligen brann den upp vid den stora slottsbranden 1697), var förmodligen på vers och efter all sannolikhet af lika ringa poetiskt värde som samme författares

är, att inga andra afskrifter af densamma existerat. Enligt en anteckning af Joh. Bures hand hafva bokens egare varit Herr *Gabriel Christiernsson (Oxenstierna)* till Steninge, sedan *Oloj Person*, borgmästare i Stockholm, därefter d:r *Johan Messenius*, som skänkte den till *Joh. Bure* d. 5 aug. 1611. Utom dessa Bures anteckningar finnes på titelbladet af samma hand, som skrifvit boken, följande titel:

Troya borgdzs chröneca
Jlions borg konung Priami palatzs

På titelbladets baksida åter finnes skrifvet i rödt med gammal präntstil på 4 ½ rader:

Th*en*na bok höre till Erligh och
wälbyrdigh riddh*er*s ma*n* H*er*r
Gabriel Christh*er*so*n* Ho h*en*ne
Borth stiäl ha*n* skal ey ffara
wäl fiat fiat

Af samma hand och med samma präntstil i rödt finnes öfverst å sid. 318 i hdskr. ännu en gång samma uppgift i något förkortad form.

Säkerligen var denne Gabriel Christiernsson bokens förste ägare, och kanske har den på hans tillskyndelse blifvit öfversatt från latinet. Åtminstone torde det enda kända exemplaret af boken hafva blifvit utskrifvet enkom för hans räkning. I afseende på bokens äldsta historia kan man endast tillåta sig en gissning. Man bör då först erinra sig, att Gabriel Christiernsson, bokens förste ägare, efter Stockholms blodbad, där hans faders hufvud föll, var den ende kvarlefvande medlemmen af den redan då fräjdade oxenstiernska ätten. Nästan genom ett under räddades han själf, då en liten pilt, af en trogen tjänare undan bilan. På 1520-talet finna vi honom såsom munk i Sigtuna kloster, dit han förmodligen blifvit förd af sin räddare. Familjens stamgods

"K. Erik XIV:s krönika" på vers (utg. af Sv. Fornskriftsällsk. 1847). Något direkt sammanhang med vår Trojasaga är knappt att tänka på.

Steninge ligger vid en vik af Mälaren i omedelbar närhet af Sigtuna, hvars dominikankloster (från början af 1200-talet) åtnjöt stort anseende. På grund af förbindelsen mellan Gabriel Oxenstierna och Sigtuna kloster låter det tänka sig att denne, som snart nog kom till världslig makt, tagit sig an någon af de efter klostrets indragning (Vesterås recess 1527) hemlöse munkarna och därigenom sökt återgälda något af den honom själf i nödens stund bevisade välviljan. Ett sannolikhetsskäl för att öfversättningen verkstälts af en andlig har redan i det föregående framhållits. Säkerligen fortfor en och annan af f. d. Sigtunamunkarna äfven efter klosterindragningen att vistas i sin gamla hemort, och att så var fallet med åtminstone en af dem framgår af ett Gustaf I:s gåfvobref af 1530, genom hvilket klostrets siste prior Andreas för sin lifstid tillerkändes en detsamma tillhörig gård (Gustaf I:s Registratur, s. 7). Till något mera än en gissning kan emellertid det anförda ej gifva anledning, och följaktligen hvilar vår handskrifts förhistoria fortfarande i dunkel. För dess uppländska ursprung talar den omständigheten, att spår af roslagsdialekt möta på några ställen, bestående däri, att ord, som i riksspråket börja med vokal, antaga ett oorganiskt *h* framför denna. Så har t. ex. hdskr. formerna *horkade* f. *orkade* (hdskr. s. 173), *hwlff* f. *ulf* (s. 215) och *hädelhet* f. *ädelhet* (s. 271). Benägenheten för formen *horestis* f. *Orestes* (s. 288 o. flst.), hvilken dock förekommer redan hos Guido, torde äfven böra förklaras såsom en dialektisk egenhet i likhet med de nämda.

Utom den svenska öfversättningen har den nordiska litteraturen att uppvisa tvenne andra bearbetningar af Troja-

sagan. Den fornnorska *Trojumanna saga* [1]) är en berättelse på prosa, som i det väsentliga ansluter sig till Dares' framställning, dock utan att vara en slafvisk öfversättning af denna. Jämte Dares citeras Virgilius, Ovidius, Theodulus ("Ecloga"), Homerus (d. v. s. medeltidens latinske Homerus: Pindarus Thebanus) m. fl. Den norske bearbetaren är ej känd. Man har gissat på Hauk Erlendssön (R. Keyser), död 1334, i hvars hdskr., den s. k. Hauksbók, sagan föreligger, men denna förmodan förlorar sin betydelse inför det faktum, att ett fragment af sagan, begynnande med kap. 11, finnes bevaradt, hvilket innehåller en vida fullständigare text än Hauksbók. Hauk Erlendssöns andel i den norska sagan kan således på sin höjd hafva bestått i ett förkortande af densamma, och sagan härstammar säkerligen från en ännu äldre tid. En öfversättning af denna saga till svenska påbörjades redan på 1600-talet, men hann ej öfver första bladet, hvilket nu förvaras i Kongl. Biblioteket (se Arwidssons redan nämda "Förteckning", s. 132).

Äfven den danska litteraturen har med sig införlifvat Trojasagan, nämligen i en öfversättning från Guido af ännu yngre datum än den svenska. Den bär titeln: "Bellum Trojanum, historiske Beskriffuelse om den trojaniske Krig fra Begyndelsen til Enden . . . Vdsæt paa Danske aff Christoffer Sivendsön Glimagrio", Kbhn 1623 (senare omtryckt 1709 och 1761). Den är en direkt, här och där förkortad öfverflyttning af Guidos roman, fullkomligt oberoende af den svenska öfversättningen, såsom en jämförelse visar. Glimagers arbete öfversattes i sin ordning till isländska och tyckes vunnit en viss spridning (ej mindre än fyra exemplar deraf förvaras i Arnamagnæanska handskriftsamlingen å Universitetsbiblioteket i Köpenhamn).

---

[1]) Utgifven af J. Sigurdsson i "Annaler for nord. Oldkyndighed og Historie", årg. 1848.

Till sist meddelas här nedan en synoptisk framställning af ett stycke ur Trojasagan, för att bereda tillfälle till jämförelse mellan det latinska originalet samt dess svenska och danska öfversättningar. Det är hemtadt ur kapitlet om det af Priamus nyuppbyggda Trojas utseende och inrättning.

Svenska Trojasagan.

Mskr. K. Bibl. Sthm. "Isl.(!) Pappershdskr. in 4:o. N:o 36." S. 38—40.

— — — mäd lango beradna modhe offw*er* wäydhe [Priamus] hwro han skulle opbyggia troyam jghen j tolka starkhet oc makt ath jnga fiend*er* skulle he*nn*e nagon tiid offw*er* wy*n*na oc matthe sedan boo th*er* j fredsamliga roleghet Nar han th*etta* samtykt haffde sände han wt om k*ri*ng wyda wägna oc lath opsöka oc opspöria kloka tymb*er*män oc mwramästa*ra* som wäl fornw*m*stoga waro j alla bygni*n*ges kond-

---

Guidos latinska text.

Efter uppl. Argentinæ 1494. 4:o. S. c^1 verso—c^2 recto.

— — — longo examinato consilio placuit troiam euersam iterum instaurare. Quam in ea magnitudine & fortitudine fabricare decreuit quod nullos hostiles posset timere insultus & in suorum offensionem hostium virtute posset erigi ceruicosa. Hinc est quod quesitis vndique fabris & peritis in edificandis arcibus & marmoreis celaturis lapidarijs et doctissimis architectis omnis generis marmora natiuis diuersimode insignita coloribus mirabiliter coegit instruere, & sic amotis ruderibus & a ruinosis locis purgatis in quo consistit prima troia mirabilis longitudinis et latitudinis sub dei neptuni [nomine] ciuitatem erexit, quam eodem nomine troiam videlicet censuit appellari. Fuit

---

Danska öfversättningen.

Glimagers, tr. Kbhn 1623. S. 27—29.

— — — Effter lang betenckende, fick hand [Priamus] i sinde, at lade opbygge, den forstørrede Troja, oc giøre den saa stor oc sterck, at hand icke effter den Dag skulle frycte for nogen Fiende. Her bleff alleuegne opsøgt, Smeder, Tømmermend, Steenhuggere, Bygmestere, oc alle konstrige Mestere offuer det gandske Phrygia. Her bleff sammenført, en stor mangfoldighed med Marmorsteen, aff allehaande slags alle de nedslagne Bygninger bleffue førde aff veyen, oc pladtzen ryddelig giort, som den gamle Troja stod. Lod saa under den Guds Neptuni beskermelse, opbygge en megit stor Stad, huilcken bleff kaldit, som den førige Troja. Den anden Troja, var vdi lengden,

ster j hwss bygning aff marmorsten oc täkning Priamus konwng lath rändzsa wallen ther gambla troya hade standit oc lath biggia op nw paa nyth en offwer mattes mäkta stor stad oc wid oc kallade honom samaledes troya Then troyas omgång i längden war tree dagxleder oc lykamoth j wydden Oc jngen stad för ellir sedan fwnderades oc bigdes som bade war saa lika stor j bredden och widden som thenna, ey ellir oc saa lika fagor Grwnualen lagdes myket diwpt j jorden oc wid oc bred mz stark fäste Ryngmwrena j fra jorden oc öffwersta högden war ij[c] alna mz wnderligen mwrgang, Oc j mwr wäggen wtan till war sath manga handa stena Hwar mz syn leeth saa skickelige oc lämpeliga ath the thz sago for wndrade siig ther oppa J ryngmwrens kringang war torn wid torn ey langdt myket j mällon hwart thera, som j skikkeligen högd offwersyntes ryngmwrena Stadzsens jngang oc wtgang war styktad j säx portha Then ena porthen kallades Dardanides, then andra tymbrea,

---

autem huius secunde troie ambitus longitudinis trium dierum & latitudinis coequalis. Nec ante fundationem eius aut postea usquam legitur condita ciuitas tante magnitudinis tante pulchritudinis aut similis specie. Fuerunt etenim fundamenta eius in terre gremio constituta multum profunda facta fixura & latitudine speciosa. A terre igitur superficie vsque ad summum eius superedificata sunt menia in mirabili compositione murorum circumquaque cubitorum altitudine ducentorum. Quorum superficies erat marmoreis incrustata lapidibus in variorum diuersitate colorum vt intuentium aspectibus blandirentur. In murorum itaque ipsorum circumgiratione corone non multum vna turris distabat ab alia que supra muros eosdem excrescenti altitudine imminebat. Introitus autem & exitus ciuitatis ipsius in sex ianuis institutus, quarum vna dardanides, secunda Timbrea, tertia heleas,

---

tre Dagis reise, ligesaa oc i breden. Mand læser icke, at det er nogen tid enten før eller siden opbygt saa stor, oc skiön en Stad som Troja, thi hindis Grunduold bleff megit dybt, baade tycke oc brede befestede i Jorden, fra Jorden, oc siden op til det øffuerste, bleff Muuren, om Staden konsteligen sammensæt, at hand var alleuegne 100. Alne høy. Paa det øffuerste var den med adskillige Marmorstene beprydet, runt omkring Muren, var der høye Taarne, icke vijt fra hin anden, som skinnede langt vdi Marcken. Der var ocsaa sex Porter omkring Staden. Den Første hed Dardanides. Den anden Timbrea. Den tredie Heleas. Den fierde Chetas. Den femte Trojana, oc den siette Antenorides, huer Port haffde sine stercke oc faste Taarne, paa alle sider oc

then tredia heleas fiärda Chetas, fämthe troyana, siätthe antonorides, Hwan oc en thenna porthen war mz stark stridztorn mz marmorstens beletes betäkning beprid oppa alla sydor, Diwpa gropar waro oc wthan omkring allan mwren oc slätther wall j mällon Jnnan tiill j staden war otalegen palacia oc hws mz alla wänasta bigning oc skikkeligen opsätning hwlka bepryddhe staden j manga gators widhet Jnthe hws ellir heman war j troya lägre än tiill säxtio alnes högd oc alt war bygd aff klaran marmorsten j wt hwgning mz belete diwr oc annor wnderlig tyng Gatorna waro langa oc rät fram som snöre, oppa hwario sydor om gatorna war mz pelara ganska otaliga mz hwalff bogar oc offwer hwalffnings oprestning mz hws offwan oppa, Wndy hwlken hwshwalff dagliga folket gik friith for rägn oc slag eller bläsande storm, ath the jnthė hynder ther wtaff haffde, Mit ath gatorna gyngo the

---

quarta chetas, quinta troiana & sexta antonorides vocabantur. Quelibet enim portarum ipsarum bellicosis fuerat turribus firmata per latera, & in celaturis marmorearum imaginum circumquaque decorata. Quarum quelibet amicis intrare volentibus placidos permittebat ingressus, et superbe resistentie quibuslibet inimicis duros & fortes minabatur accessus. Erant etiam ipsi muri exteriori parte per ambitus circumquaque obscuris hiatibus profundo vallo firmati, cuius valli distantiam inter se & muros eosdem longa planicies extendebat. Infra vero ciuitatem eandem extructa fuerunt infinita palacia, & in ea infinite domus ciuium formosis edificijs fabricate, que ciuitatem eandem ornabant in multarum latitudine platearum. Pro certo enim asserunt nullam domum nullum hospitium in ciuitate troie fuisse constructum, cuius illud quod minori depressione extiterat supra terram saltim erectum in sexaginta cubitorum altitudine non fuisset. Totum etiam marmoreis firmatum lapidibus in mirificis imaginum ferarum & hominum celaturis. Erant & eius platee longo & recto distense dyametro, in quarum medio discoopertus aer vegetabilis aure dulces & varios refundebat afflatus. In ipsarum vero lateri-

---

kanter, med herlige Billeder i Marmorstene vdgraffne, beprydede, huilcke vare saa kosteligen giorde, ligesom de ville loffue dem fri indgang, som fredeligen ankomme, oc ligesom de vilde giøre dennem vredelig modstand, som nogit Fientlig vilde forretage. Vden for Muuren, var dybe Graffuer, dog saa at der var rum oc platz imellum Muuren, oc Graffuen. Inden Muuren, var Staden affdeelt i smucke brede Gader, huor vd met vare bygte mange skøne Pallatzer, vtallige Borger huse. Der sigis i sandhed, at der var indtid Huus bygt i Troja, som var io i det ringiste 30. Alne høyt, oc alle

opwndy baran hy*m*mell Alla handa embetzmän waro th*er* och hwar haffde siith sträthe, oc beskedeliga skikkad hwart the*ras* rwm ept*er* annad som dagliga waro j syn brwkelse som the*ras* ämbethe tilsagde. Th*er* bode bygni*n*ges män th*er* måla*ra* oc snyckara th*er* tornresara oc som stött*er* wthwgga, här stenhwgga*ra* th*er* the som offw*er*lagde belethe oc pelara mz selff oc gwll, här glasmakara, th*er* gritagiwtara, th*er* indcigle makara, th*er* skomakara oc skräddara, här smeder oc th*er* blymakara, här skynnare oc th*er* pälzsa makara här härneska makara oc th*er* hoffslagara, Här bältara oc th*er* stämplara som stämplade späng*er* a besl oc annor tygh Här wäffwara oc klädesmakara och th*er* letthara som kläden let-

---

bus platearum innumerabiles columne marmoreis arcubus circumuolutis erecte & super ipsorum edificijs eleuate super quibus sic liber & quotidianus gradientibus patebant incessus, vt nec a ventorum rabie, nec ab imbrium rore celesti vexarentur gradientes. Per plateas enim ipsas mechanicarum artium locate fuerant proprie stationes, in quibus earum operarij per certa loca distincti quotidianis operibus & venalibus artificijs insudabant. Hic enim architecti manebant, hic pictores, hic statuarij, hic marmorarij, hic lecticarij manebant. Hic canicularij, hic quadrigarij, hic ligarij, hic mularij, hic deauratores albini qui statuas & imagines in auro pingebant. Hic argentarij, hic decrearij, hic calices conficiebant ex vitro, hic erarij, hic fusores qui campanas ex metallo fundunt. Hic dignarij qui sigilla formabant, hic sartores qui camisias suebant & bracas, hic fusarij qui ferro incude fusos extenuant muliebres hic parucarij, hic libratores, hic figuli, hic aurifices, hic plumbarij, hic specularij, hic pelliparij, hic fullones, hic carpentarij, hic tignarij, qui vehicula scilicet rotis volubilibus sociabant. Hic dealbatores armorum, hic balthearij seu penthalargc qui opus deaurati eris in frenis apponunt. Hic classicularij, hic fabricenses, hic gineciarij qui textores apellantur. Hic geometri qui iugura rusticorum terrarum numero diuidebant. Hic bachi qui pannos lineos & laneos in multo colore tingebant. Hic pistores, hic tabernarij, hic cetarij. Hic arillatores quos mercatores vulgariter apellamus.

---

stafærit med kaastelige Marmorsteen aff alle hande Farffuer i Diur, oc Menniskers Billeder vdgraffne. Vd med begge sider paa Gaderne, stode høye Marmorstøtter huor offuer vare slagne Buffuer eller Huelninger, saa høye som Husene, at mand kunde gaa vnder dem for Storm, Regn, oc allehaande Verlig. Der var oc affdeelte Platzer for Handuercks folck, saa ordentligen, at huer viste sin verelse, oc huor mand skulle finde, huad mand skulle kiøbe oc handle. Her bode Tømmermend, her Muremestere, her Billidsnidere, her Blyteckere, her Malere, her Guldsmeder, her Kieelsmidder, her Grydestøbere, her Skomagere, her Skreder, her Veffuer, her Løddere, her Plattenslager, her

tade, h*är* akermä*n* oc th*e*r köpmän, h*är* bakara oc th*e*r briggara sedan alla handa ämbetzmän op nä*m*pnas kw*n*no waro th*e*r hwar for sig j siith sträthe ·

Hic argiropate, idem distractores argenti. Hic & alij plures qui venales artes mechanicas exercebant.

Suertfeyre. Det er seent at opregne alle Embeder, alle vare dog saa ordentlig beskickede, saa den ene var icke den anden i veyen.

Stockholm, december 1891.

Robert Geete.

Behandlingen av fornsvenskt kort *y*-ljud och supradentalers invärkan på vokalisationen.

Knappast någon fråga inom de östnordiska språkens grammatik torde vara mindre utredd än behandlingen av kort *y*-ljud. Att detta fornspråkets ljud ofta kvarstår såsom *y* och ofta övergår till *ö*, ligger i öppen dag, men villkoren för dess kvarblivande och dess förändring hava icke blivit utredda. Så kan Noreen i Pauls Grundriss I s. 478 § 140 b om östnordiskt *y̆* yttra, att det övergår till *ö* "ausserordentlich häufig, aber anscheinend ohne feste Konsequenz". Emellertid har jag nyligen i Arkiv N. F. IV, 386 noten i all korthet framställt den ljudlag, som enligt min åsikt gjort sig gällande vid behandlingen av fsv. kort *y*. Jag skall här söka motivera denna mening.

Det är i synnerhet två faktorer, som man hittills förbisett vid bedömmandet av det korta *y*-ljudets behandling, och först sedan man insett, att dessa spelat en väsentlig roll, kan reda bringas i denna skenbart ganska intrasslade fråga. Dessa två faktorer äro följande. 1) Det korta *y*-ljudet behandlas på olika sätt framför *l*-ljudet, allt efter som detta är supradentalt eller dentalt. 2) I en stor mängd fall hade det i vårt älsta fornspråk korta *y*-ljudet tidigt förlängts; det sålunda förlängda *y*-ljudet bibehöll sin längd under tiden för utvecklingen av kort *y* till *ö* och kunde således icke deltaga i denna ljudutveckling.

Det torde i Fsv. ljudlära II, 464 ff. (jmf. ock Arkiv N. F. I, 95 f. samt Sv. landsm. II nr 12) ha lyckats mig visa, att i de östnordiska språken *kort* *l*-ljud var supradentalt ej blott i ordens början efter gutturaler och labialer utan ock omedelbart efter rotvokalen, när det stod i slutljud eller före annan vokal (t. ex. i *øl*, *ølit*), detta i överensstämmelse med uttalet i en stor mängd svenska bygdemål ännu i dag. Vi känna vidare, att i den nuvarande svenskan enligt uttalet i Stockholm och i åtskilliga landsorter ett *r*-ljud samt en supradental så påvärka omedelbart föregående *ä*- och *ö*-ljud, att dessa ljud antaga ett öppnare ("bredare") uttal i denna än i andra ställningar. Så är t. ex. *ä*-ljudet öppnare framför det supradentala *l*-ljudet i *kärl* och framför *r*-ljudet i *kär* än framför det dentala *l*-ljudet i *källa*, och på enahanda sätt är *ö*-ljudet öppnare framför det supradentala *l*-ljudet i *örlig* och framför *r*-ljudet i *snörpa* än framför det dentala *l*-ljudet i *föll* (jmf. t. ex. Lyttkens' och Wulffs Svenska språkets ljudlära s. 50 f., s. 69 f.). Nu har man naturligtvis allt skäl antaga, att supradentala ljud samt *r* (hvilket, när det uttalas såsom tungspets-*r*, som bekant, även är en supradental) fordom utövat ett liknande inflytande på en omedelbart föregående vokal som i våra dagar, d. v. s. att vokalen antog ett öppnare uttal. Härav förklaras, att i fsv. subst. *fўl* med supradentalt kort *l*-ljud det korta *y*-ljudet övergick till det öppnare *ö*-ljudet i nysv. *föl*, under det att det korta *y*-ljudet framför det dentala långa *l*-ljudet i fsv. *fylla* alltjämt kvarstår (nysv. *fylla*).

En ännu större roll vid behandlingen av *y*-ljudet har den omständigheten spelat, huruvida det vid genomförandet av ljudlagen *ў* > *ö* blivit förlängt eller icke.

När vi i nysv. hava *skymma* med kort *y*-ljud, ehuru detta ljud i fsv. *ymse* övergått till *ö* (nysv. *ömse*), så beror det därpå, att i *skymma* *y*-ljudet ursprungligen varit långt och bibehöll sin längd ännu länge efter tiden för övergången

y̆ > *ö*. Isl. har nämligen *skúmi* "shade, dusk", ännu på 1700-talet (t. ex. av Serenius) skrives ordet *skyma*, och så *(schȳma)* heter ordet alltjämt i skånska bygdemål (Ljunits och Torna härad).

Förhållandet är detsamma, då *y*-ljudet ursprungligen varit kort men senare förlängts. Som bekant har i fsv. ursprungligen korta vokaler förlängts framför åtskilliga konsonantförbindelser. Så har t. ex. kort *a* förlängts framför *ng* före ljudutvecklingen *ā* > *å*, men senare har åter igen det av *ā* utvecklade *å*-ljudet i ljudförbindelsen *ång* förkortats. Utvecklingen har alltså varit t. ex. *lănger* > *lānger* > *långer* > *lång*. I fall icke *a*-ljudet i fsv. *langer* under en viss period (som delvis sammanföll med tiden för ljudutvecklingen *ā* > *å*) varit förlängt, skulle vi ännu i dag hava havt *lang* med *a*-ljud (jmf. Kock: Fsv. ljudlära II, 393 ff.). *Y*-ljudet i nysv. verbet *ysta* förklaras genom delvis liknande omständigheter. Ordet hade i de nordiska språken under älsta tid kort vokal liksom substantivet *ost* (isl. *ystask*, *ostr*), men att vokalljuden i dessa ord under en viss period varit långa, framgår av följande omständigheter. Sydskånskan (i t. ex. Vemmenhögs härad) har alltjämt långt vokalljud framför ljudförbindelsen *st* i många ord, som dels ursprungligen havt kort vokal, dels ursprungligen havt lång vokal, hvilken emellertid i nysv. riksspråket numera är kort; så t. ex. i *ȳsta*, *krȳsta*, *brȳst* "bröst"; *ōst*, *prōst; bīster*, *kīsta*, *sīst*, *rīsta; kāsta*, *māst*, *lāst* etc. I nysv. riksspråket uttalas *ost* med slutet *o*-ljud, hvilket ljud i rotstavelser under normala förhållanden tillkommer blott långt *o*-ljud (*ōs*, *bōt* etc.). Vokalljudet i *ost* måste alltså även i riksspråket hava varit långt ännu vid den tid, då vokalljudet i *bōt* (isl. *bót*) etc. antog det slutna, starkt rundade uttal, som långt *o*-ljud numera har i rspr., och detta bekräftas av stavningen *oost* i sen fsv. (LB. och PK.; beläggställen i Söderwalls ordbok). Jmf. härmed att det mnt. låneordet *prōst* alltjämt i rspr. har slutet

o-ljud (*prost*), fastän det numera förkortats. Härav följer, att ljudutvecklingen i rspr. varit *ŏster* > *ōster* > *ōster* (med slutet och starkt rundat *o*-ljud) > *ŏst*. Kvantitets-förändringen har varit analog i verbet *y̆sta* > *ȳsta* > *y̆sta*. Ljudlagen för övergången av *y̆* till *ö* framför *s* (t. ex. i pluralen fsv. *myss* > nysv. *möss*) genomfördes under en period, då *y*-ljudet i *ysta* var långt. Detta förklarar, hvarför vi ännu i dag hava *ysta* med *y*-ljud trots *möss*. Så väl i *ysta* som i *lång* beror vokalisationen alltså därpå, att i dessa ord med ursprungligen kort rotvokal, denna under en viss period varit förlängd, ehuru den senare ånyo förkortats.

I det följande få vi tillfälle anföra åtskilliga kategorier av ord, där förhållandet varit enahanda, och när fråga blir om behandlingen av *y̆*-ljudet framför t. ex. *n*, få vi till och med erfara, huru, fastän kort *y* framför *n* ljudlagsenligt blivit *ø* (fsv. *synnodagher* > nysv. *söndag* etc.), nysv. rspr. likväl har lika många (eller flera) ord med *y*-ljudet kvar framför *n* som sådana, där vokalen utvecklats till *ö*, helt enkelt beroende därpå, att i flertalet ord med ljudförbindelsen -*y̆n*- *y*-ljudet under tiden för utvecklingen *y̆* > *ö* var förlängt (*synd* etc.).

Det här framställda får en ganska god belysning därav, att t. ex. riksspråkets *kry̆mpa*, *sky̆mma*, *sky̆mta* hava *y*-ljud i skånska bygdemål med rotvokalen lång i dessa ord: *krȳmpa* (Vemmenhögs, Ljunits och Torna härad), *schȳma* (Ljunits och Torna), *schȳmta* (Vemmenhög), men däremot *ö*-ljud i Onsjö och Frosta härader, där rotvokalen uttalas kort (*krŏmmpa*, *schŏmma*, *schŏmmta*). Då det blott är kort (ej långt) *y*-ljud, som övergår till *ö*, har alltså i dessa ord, med ursprungligen långt eller med relativt tidigt förlängt *y*-ljud, vokalljudet *y* bibehållits i Vemmenhögs m. fl. härader, emedan vokalen alltjämt är lång; i riksspråket har det ock bibehållits såsom *y*-ljud, emedan det först i relativt sen tid förkortats; i målen i Onsjö och Frosta härader däremot

hade *ȳ* i *skyma* förkortats, och *y̆* hade ännu kvar sin ursprungliga korthet, då denna ljudlag genomfördes (eller ock hade efter föregående förlängning av *y̆* vokalen å nyo förkortats före ljudlagens tillämpande), och man har därför i dessa bygder fått *ö*-ljud.

Efter dessa allmänna anmärkningar till frågans belysning skall jag redogöra för den olika behandlingen av kort *y*-ljud framför olika konsonantljud i svenska riksspråket. Såsom redan av det anförda framgått, har i skilda trakter *y̆*-ljudet stundom fått en olika behandling, och även i fsv. och i äldre nysvenskan finnas talrika exempel härpå. Icke häller har övergången från *y̆* till *ö* samtidigt genomförts i alla ställningar, där nysv. riksspråket nu har *ö*-ljud. På dessa frågor skall jag emellertid inlåta mig först, sedan förhållandet i nysv. riksspråket blivit utrett, och jag har över huvud tillfälle att blott helt kort yttra mig om dialektiska egendomligheter. Åt specialundersökningar av enskilda fsv. och äldre nysv. skrifter må den uppgiften lemnas att i detalj utreda från riksspråket avvikande dialektdrag.

För *svenska riksspråket* har följande ljudlag tillämpats: kort *y*-ljud övergår till *ö* framför supradentaler (*r* och supradentalt *l*), nasalerna *n*, *m*, frikativorna *ð*, *gh*, *v*, *s*; däremot kvarstår kort *y*-ljud framför explosivorna (*p*, *b*, *t*, *d*, *k*, *g*), den palatala nasalen (det s. k. *ng*-ljudet), dentalt *l* samt *f*.

Kort *y* har övergått till *ö* framför *r* i t. ex. fsv. *dyr* nysv. *dörr*, fsv. *þyrster* nysv. *törst*, fsv. *smyria* nysv. *smörja*, fsv. *spyria* nysv. *spörja*, fsv. *styria* "fisken stör" ä. nysv. *störia* (Variarum rerum vocabula [1]), tryckt år 1538), norska *yrja* "askmörja" : fsv. *askøria*, nysv. dialekter *örja*, fsv. *hyrna* nysv. *hörna*, fsv. *fyr(i)* nysv. *för(e)*, fsv. *fyrre* nysv. *förre*, fsv. *fyrster* nysv. *först* — fsv. *fyrma* och *førma* "fasta", fsv. *myrker* (subst. och adj.) nysv. *mörker mörk*, fsv. *yrt* nysv. *ört* — fsv. *byrþ* nysv. *börd*, fsv. *inbyrþis* nysv. *inbördes*,

[1]) Citeras nedan "Var."

fsv. *byrþe* : nysv. *börda*, fsv. *-skyrþ* såsom senare led i komposita (*torfskyrþ*, *afskyrþ*, *umskyrþ* etc.) : nysv. *skörd* (den ljudlagsenliga utvecklingen av tautosyllabiskt *-yr-* i fortisstavelsen, när palatal föregår, är däremot till *-iur-*, se Kock i Skandinavisches Arkiv I, 21 [1]). Även när *y* i fsv. uppstått av äldre *i* genom inflytande av omgivande labiala eller labialiserade ljud (se Kock: Undersökningar s. 21 ff.), övergår det framför *r* till *ö*, t. ex. fsv. *pyrte* nysv. *pörte*, fsv. *vyrþa* nysv. *vörda*, fsv. *Byrghir*, P. Svart *Byrge* nysv. *Börje*, fsv. *byrkerætter*, ännu hos Olaus Petri *Byrköö rett* och *Byrköö* : fsv. *børkelag*, *børkølag* (beläggställen i Söderwalls ordbok), fsv. *fyrma* (lat. *confirmare*) : *han förmde* hos P. Svart (Kock: Undersökningar s. 24), fsv. *kyrsebær* : fsv. *kørsabær* nysv. *körsbär*, fsv. *kyrsedrank* ä. nysv. *körs(s)edranck* (P. Svart), fsv. **kyrtil* (och *kirtil*) nysv. *körtel*, fsv. *kyrvil* nysv. *körvel* (och *kyrvel*), fsv. *kyrkia* (av *kirkia*) nysv. *körka* (se om de tre sista orden vidare nedan). Även i fsv. *hyrdhinge* och *hørdinge*, *hyrdrænger* och *hørdrænger* (av *hirþinge*, *hirþdrænger*) har det av *i* utvecklade *y* övergått till *ø*. Ovisst är, om i nysv. *vört* *ö*-ljudet uppstått av ett äldre *y* < *i* (jmf. isl. *virtr* n.), eller om ordet under denna form lånats från lågtyskan (platt-t. *wört;* Kock: Undersökningar s. 24 noten 1).

Y-ljudet framför *r* i vissa nysv. ord beror därpå, att vokalen var lång vid tiden för ljudutvecklingen *y̆* > *ö* framför *r*. I skånska bygdemål (i Vemmenhögs och åtminstone delvis även i Ljunits, Ingelstads, Torna, Onsjö och Frosta härader) är rotvokalen lång i *ȳrtje* "yrke", *stȳrtje* "styrka" (subst.), ävensom i *stārk*, *spārk*, *bārk*, *mārk*, *ārk*, *sārtj* "särk", *lārtja* "lärka", *vārtj* "värk" etc. Gustaf Billing anför i Sv. landsm. X, 2 s. 144 från Åsbomålet exempel på förlängning av rotvokalen framför *rk: bārk*, *mārke* "märke", *stārka* "stärka (linne)" etc., och i det danska Sejerømålet har

[1]) Nysv. *gördel* är ett lågtyskt lån; platt-t. *gördel.* I Halenius' konkordans motsvaras det av *giord*, *giording.*

en likartad förlängning inträtt, t. ex. i *sǣrk* "särk", *mārk; spārge* "sparka", *kīᵉrge* "kyrka", *mȳᵒrk* "mörk" etc. (K. P. Thorsen: Sprogarten på Sejerø s. 32). Jag antar, att delvis i överensstämmelse härmed även fsv. låtit *y* (och troligen även andra vokaler) under vissa förhållanden förlängas framför ljudförbindelsen *rk* (hvarmed icke påstås, att förlängningen inträdde samtidigt i alla trakter). Härpå beror det, att fsv. *styrkia*, *yrkia* (jmf. Skånemålets *stȳrtje*, *ȳrtje*) med gammalt (icke i relativt sen tid ur *i* utvecklat) *y*-ljud alltjämt hava detta kvar i nysv. *styrka*, *yrka* (nysv. har ock *yrke*). Orden hade långt *y*-ljud vid tiden för utvecklingen *dyr* > *dør* etc. De nysv. orden *mörk* (adj.), *mörker* (subst.) med *ö*-(ej *y*-) ljud, jämförda med de fsv. *myrker* (adj. och subst.), *myrk* (subst.), visa, att i rspr. vokalen icke under alla förhållanden förlängdes framför *rk*. Då nu på samnordisk ståndpunkt vokalförkortning framför lång konsonant eller två konsonanter inträdde blott i stavelser med enspetsig (icke i stavelser med tvåspetsig) fortis, t. ex. *ā'ttan* > *ă'ttan* "aderton" men *ā'tta* "åtta" (Kock i Arkiv N. F. III, 371 noten; jmf. ock IV, 269 noten), så skulle man kunna tänka sig, att vid i fråga varande vokalförlängning en motsvarande regel gjort sig gällande, så att förlängningen inträdde blott i stavelser med tvåspetsig (ej i sådana med enspetsig) fortis, t. ex. i *sty'rkia*, men ej i *mýrk*, *mýrker*. Ehuru detta antagande skulle på ett tillfredsställande sätt förklara behandlingen av *y* i dessa ord, tror jag dock, att snarare den omständigheten varit bestämmande, huruvida efter konsonantförbindelsen *(rk)* följde en sonant eller icke, emedan detta varit den bestämmande faktorn vid vissa andra, nedan avhandlade vokalförlängningar. Man bör således fatta *-ia* i *styrkia*, *yrkia* såsom en diftong, hvarmed det förhållandet är att sammanställa, att i yngre Västgötalagen diftongen *iu* övergår till *yu* i *kirkyu*, men ljudförbindelsen *ju-* (d. v. s. konsonanten *j* + *u*) kvarstår i *iula* (Fsv. ljudlära II, 452). I subst. *myrk* "mörker",

i adjektivformerna *myrk*, *myrkt*, *myrkre* etc. samt i formerna *myrkre* (dat.), *myrkrit* etc. av subst. *myrker* har *y̆* bibehållit sin korthet och övergått till *ö*.

Utvecklingen *y̆* > *ö* framför *r* synes hava inträtt något tidigare än övergången *ā* > *å* (i *gā* > *gå* etc.). *I fall* därför i fsv. andra vokaler än *y* samtidigt förlängdes framför *rk*, så beror tydligen nysv. *bark*, *mark*, *stark* etc. med *a*-(ej *å*-)ljud därpå, att vokalisationen i de enstaviga formerna och i de tvåstaviga med konsonant efter *rk* segrat.

Emellertid skriver Gunno Dahlstierna (född på Dal år 1661 eller 1658) *Störkia* "styrka", *störker* "styrker", *örkia* "yrka" (Norelius i Arkiv II, 260). Dessa dialektiska former böra tydligen så uppfattas, att i den trakt, hvars språk de representera, ljudförbindelsen *-y̆rk-* icke förlängts eller förlängts först efter den tid, då *-y̆r-* övergått till *-ör-*. Om nysv. *kyrka* och *körka* se nedan.

I nysv. uttalas dels *fyrtio*, dels *förti*, och att redan i fsv. *y*-ljudet kunde vara kort i *fyritighi*, framgår därav, att i skrifter med vokalbalans man ofta (jämte *fȳretighi* även) finner *fyritighi* med *i* i andra stavelsen (Kock: Fsv. ljudlära II, 250, 256). Fsv. har dessutom trots *fiure* (ej *fiuri*) även i skrifter med vokalbalans *fiuritighi* med *iu* i första och *i* i andra stavelsen (så t. ex. i Cod. bur.). Magnus Erikssons landslag använder, att dömma av Schlyters glossar, *fyre* (ej *fyri*) men *fyritighi*, *firitighi*. Jag förklarar detta på följande sätt. Växlingen *fiūrir* : *fȳre* beror som bekant därpå, att ordet är en *i*-stam (jmf. got. dat. *fidworim*). De enkla *fiūre*, *fȳre* med fortis bibehöllo rotvokalens längd, men i *fiūritighi*, *fȳritighi* kunde fortis hvila på senare kompositions-(juxtapositions-)leden, och första stavelsens vokal förkortades därför, men enligt vokalbalansen behöll då andra stavelsen *i*-ljud: *fiuritighi*, *fyritighi* [1]). Av *fy̆ritíghi* kan det fsv. *firi-*

[1]) Cod. bur. har *fiyritighi* jämte *fiuritighi*. Då nu i nysv. *tjyv* jämte *tjuv* förekommer, under det att *iū* kvarstår såsom *ju* i andra nysv. ord

tighi hava på ljudlagsenlig väg utvecklats enligt regeln, at i relativt oakcentuerad stavelse *y̆* övergår till *i*, när ett *i (j)* följer t. ex. i prepositionen *fyri* > *firi* (Kock i Arkiv IV, 163). Måhända är dock *i*-ljudet i det sällsynta fsv. *fira*, fsv. *firitighi*, fd. *firæ* (jämte *fyræ*) att återföra på en gammal växling mellan *i* och *iu* i detta ord. Det fsv. *fy̆ritighi*, ävensom *fȳr(e)tighi* > *fy̆rtighi*, har blivit nysv. *förti*, under det att *y*-ljudet i det föga använda *fyr(a)tio* väl snarast beror på anslutning till det enkla *fyra*, men dess *y*-ljud skulle ock kunna omedelbart förklaras av fsv. *fȳretighi*. *Fyrk* hade fordom troligen lång vokal (jmf. *fȳre* samt äldre da. *firik* "en fjärdedels skilling").

Syrsa, som hittills icke påvisats i fsv., torde åtminstone under denna form (med *y*-ljud) vara helt ungt i språket; Var. har *siressa*, no. *sirissa*. Nysv. *myrten* är ett nytt lån (jmf. nht. *myrte*); det finnes icke i fsv. och motsvaras i Var. av *mirtelträ*. Både *myrten* och *syrsa* möta alltså i svenskan först efter ljudutvecklingen *y̆* > *ö*.

Ovan s. 51 har framhållits, att i överensstämmelse med förhållandet i en mängd nysv. bygdemål kort *l*-ljud i fsv. och fd. var supradentalt [1]) omedelbart efter vokal, när det stod i slutljud eller före vokal. Emellertid använder en massa nysv. bygdemål supradentalt *l* även mellan kort vokal och följande labial, palatal eller guttural konsonant (*p*, *m*, *v*, *j*, *g*, *k*), t. ex. *valp*, *iälpa* "hjälpa", *älv*, *välja*, *talg*, *ölg* (uttalat med *g*-ljud, "älg"), *folk*, *mjölka* etc. Dessutom före-

(*bjuda*, *ljuga* etc.), och då *tjuv* i fsv. och nysv. ingick och ingår såsom relativt oakcentuerad kompositionsled i en massa sammansättningar (fsv. *fiska-*, *gor-*, *humbla-*, *hvinsko-*, *kirkio-*, *nætia-*, *run-*, *skafl-þiuver*, *orþiuva* etc.), så har *iu* måhända ljudlagsenligt dialektiskt övergått till *iy* i relativt oakcentuerad stavelse (*fiyritighi*, *ky̆rko-tjyv* etc.). P. Svart skriver i Gustav I:s Krönika *Daletiyffuen(s)* (s. 105, 106), men *Dale tiuffuen* (107); *Daleiungkar eller tiyff* (106), *tiyffueriedt* (111). Ovisst är, om *tyfwerie* s. 55, 57 i Karl XI:s Krigz-Articlar därav utvecklats, eller om det är ett danskt lån.

[1]) Jag sammanfattar i denna uppsats under namnet supradental både det, som vanligen så benämnes, och kakuminal.

kommer supradentalt *l* i många mål även framför dental i åtskilliga ord, fastän det supradentala *l*-ljudet i detta fall vållat, att också den följande dentalen övergått till supradental, hvarefter *l*-ljudet självt ofta mer eller mindre fullständigt reducerats (och i vissa mål alldeles bortfallit), t. ex. *köld* (och *köd*) "köld", *bölde* (och *böd*) "böld", *stöld* (och *stöd*) "stöld", *kölna* (och *köna*) "kölna", i Degerforsmålet *bon* (fsv. *bolna*), *kon* (rspråkets *kolna*), i Sörbygdmålet *mulnare* "mjölnare". Jmf. beträffande dessa faktiska uppgifter om nysv. bygdemål Lundell i Sv. landsm. I, 41, 48 f. samt dessutom specialundersökningar över enskilda mål, såsom Noreen: Fryksdalsmålets ljudlära § 187 samt ordbok s. 17; Schagerström: Vätömålet (Sv. landsm. II nr 4 §§ 140, 154); Åström: Degerforsmålet (ib. VI, nr 6 s. 109); Nilén: Ordbok öfver allmogemålet i Sörbygden.

Behandlingen av fornsvenskans *y̆*-ljud lär oss, att man i fornspråket hade supradentalt *l* i dessa ställningar, ty i dem alla övergår *y̆* till det öppnare ljudet *ö*, t. ex. fsv. *fyl* nysv. *föl* (jmf. ovan s. 51), fsv. *hylia* nysv. *hölja*, fsv. *dylia* nysv. *dölja*, fsv. *skylia* nysv. *skölja*, fsv. *bylia* "överbygga, betäcka med plankor" och *bølia* (Kristoffers landslag), fsv. *bylghia* nysv. *bölja*, isl. *sylgia* : fsv. *sølghia* (Vadst. Kl., Flores), nysv. *sölja*, fsv. *fylghia* nysv. *följa*, fsv. *fylghe* nysv. *följe*, fsv. *fylking* och (i sen fsv.) *følkning*, fsv. *kylva* "klubba" och *kølva*, fsv. *kyld* nysv. *köld*, fsv. *byld* nysv. *böld*, fsv. *styld* nysv. *stöld*, fno. *kylna* : fsv. nysv. *kølna kölna* (fsv. *kølna* redan i den s. k. VGL. IV från omkring 1325), fsv. *mylna* och *mølna*, fsv. *mylnare* och *mølnare*, äldre nysv. *mölnare* (så ännu t. ex. i Westes ordbok av 1807, nu, genom folketymologisk anslutning till *mjöl*, *mjölnare;* om fsv. *mølna*, *mølnare* se vidare s. 84). Exempel på ord med ljudutvecklingen *i* > *y* > *ö* är fsv. *silver sylver*, i äldre nysv. *sylfuer* (t. ex. Gustav I:s Nya Testamente), *sölffuer* (ib.). Se nedan s. 78 exempel på ord med *y* bevarat framför dentalt *l*-ljud.

Ordet *fylke* finnes ej i fsv. Detta nysv. ord har liksom de i literaturen numera stundom använda *fylka*, *fylking* i sen tid lånats från fornspråket (isl. *fylki*, isl. fsv. *fylkia*, *fylking*). Intet av dem upptages t. ex. i Sahlstedts ordbok (Serenius och Lind anföra *fylke* men icke de två andra orden).

Kort *y*-ljud har övergått till *ö* framför *n* i t. ex. fsv. *dyn* nysv. *dön*, fsv. *skyn* nysv. *skön*, fsv. *kyn* nysv. *kön* (och *allsköns*), isl. *hlynr* : nysv. *lönn* (fsv. *løn* redan år 1349), fsv. *skynia* nysv. *skönja*, fsv. *stynia* "stöna" nysv. *stönja* (Lindfors' lexikon), nyisl. no. *drynia* : fsv. *drønia* (Med.-dikter), fsv. *synnodagher* *sønnedagher* (Kristoffers landslag), nysv. *söndag*, fsv. *synnan* ä. nysv. *sönnan* (Var.), fsv. *thynna* ä. nysv. *tönna* (ib.), fsv. *tönnobindare* (ib.), fsv. *kynskaper* och *kønscaper* (Bon.), fsv. *ynskia* nysv. *önska*, fsv. *synder* nysv. *sönder*. Exempel på ljudutvecklingen *i* > *y* > *ö* utgöra mnt. *minie* (lat. *minium*) fsv. **mynia* nysv. *mönja*, mnt. *vinster* fsv. *finster* *fynster* *fønster* nysv. *fönster*, fsv. *spini* **spyni* ä. nysv. *spöne* (Var.) [1]).

I Fsv. ljudlära II, 394 ff. har blivit visat, att *a*, *æ*, *u*, *i* och troligen även andra vokaler, förlängdes i fsv. framför ljudförbindelsen *nd* (t. ex. i *haand*, *stwnd*, *hiind*). Förlängningen av *y* framför *nd* förklarar, hvarför i ljudförbindelsen *-ynd-* *y*-ljudet alltjämt kvarstår i nysv., t. ex. fsv. nysv. *synd*, *skynda*, *pyndare*, *hynda*, *fynd*, fsv. *synderlika* nysv. *synnerligen*, fsv. *kyndilmæssa* nysv. *kyndelsmässa*, fsv. *formyndare* nysv. *förmyndare*, fsv. *myndogher* nysv. *myndig*. Det nysv. *lynne* förekommer ej såsom enkelt ord i fsv. (isl. däremot *lyndi*) men väl i sammansättningarna *lætlynde*, *skaplynde*. *Y*-ljudet kvarstår i *lynne*, emedan ordet uttalades *lȳnde* vid tiden för ljudutvecklingen *y̆* > *ö*. Assimilationen *nd* > *nn* beror därpå, att, när fortis föll på förra kompo-

---

1) Möjligen har dock i *fönster* och *spöne* *ö*-ljudet uppstått av *e*-ljud under inflytande av föregående labial och efterföljande labialiserad konsonant, jmf. fsv. *fenster* jämte *finster* och nysv. *spene* (av fsv. *spi-ni*).

sitionsleden av *lætlynde*, *skaplynde*, ljudförbindelsen *nd* övergick till *nn* i den relativt oakcentuerade senare kompositionsleden, liksom samma assimilation inträtt t. ex. i ord på *-lændinge* (*smàlændinge* > *smalænninge* etc., Kock: Undersökningar s. 20 noten). *Lynne* har alltså fått *nn* från de anförda komposita, i hvilka det ingick som senare sammansättningsled.

Utvecklingen fsv. *synder* > nysv. *sönder* strider skenbart, men blott skenbart, emot *y*-ljudets förlängning i ljudförbindelsen *-ynd-*; tvärtom bekräftas denna i själva värket av förhållandet med nysv. *sönder*. Vid en granskning av Marci evangelium i Gustav I:s Bibel finner man, att här väsentligen samma regel tillämpats vid behandlingen av fsv. *y̆*-ljud som i nysv. riksspråket (se vidare nedan). Emellertid möter man *syndrat* (3 ggr bl. 24 s. 2) men *sönderslagne* (bl. 25 s. 2), *sönder* (bl. 31 s. 1 etc.), och i överensstämmelse härmed anträffas *syndrat* Luk. bl. 44 s. 2; 1 Kor. bl. 103 s. 1, *syndrar sigh* Luk. bl. 44 s. 2, *syndra sigh* Ap. bl. 79 s. 1 (men *söndrat* ib. bl. 85 s. 2) trots *sönder* Joh. bl. 69 s. 2, Matth. bl. 8 s. 2, Luk. bl. 39 s. 1, *sönderslagne* Ebr. bl. 148 s. 2, *sönderhugne* ib., *sönderbryta* Matth. bl. 10 s. 2. Härav framgår, att (åtminstone dialektiskt) under en viss period den normala formen för partikeln varit *sönder*, för verbet däremot *syndra*. Jag förklarar detta på så sätt, att partikeln *synder* dels hade, dels saknade fortis. När den uttalades med fortis (t. ex. i uttrycket *bryta sýnder*), förlängdes dess *y*-ljud; när den saknade fortis (t. ex. i *synderbrýta*, *synderslághin* etc.), förblev *y*-ljudet kort och övergick därför till *ö* (*sönder*). Verbet *syndra* är avlett av den fullt akcentuerade formen *sȳnder*.

Men den här framhållna förlängningen i riksspråket av *y̆* i ljudförbindelsen *-ynd-* torde delvis belysa vokalförlängningen framför *nd* över huvud eller bör åtminstone tagas med i räkningen såsom en viktig faktor vid denna vokalförlängnings bedömmande. Man har varit oviss om, huruvida

förlängningen av *ă* framför *nd* (i *vånda*, *stånd*, *stånda*) tillhörde rspr. eller icke. Noreen förmodar i Nordisk revy II, 182, att *-ănd-* ljudlagsenligt i rspr. blev *-ānd-*, blott när *n* och *d* tillhöra olika stavelser, och denna åsikt uttalar Tamm: Fonetiska kännetecken s. 14, och han anser, att också i *-ăld-*, *-ămb-* vokalförlängning inträdde i rspr. framför sonant men ej framför konsonant. Under det att jag (Fsv. ljudlära II, 403, Undersökningar s. 45 f.) fattat *vårta*, *Mårten* etc. : *svart*, *kart* etc. så, att vokalförlängningen inträdde blott i tvåstaviga ord (bättre: framför sonant), så har jag åter (i Fsv. ljudlära II, 399 ff., Undersökningar s. 47 f.) sökt förklara de nysv. *vånda stånd(a)*, *våmb* med *å* såsom inkomna från dialekter, där *a* i alla ställningar framför *nd*, *mb* övergick till *ā*, och Noreen har senare i Pauls Grundriss I, 481 § 147, a anslutit sig till denna min åsikt. Det är vanskligt att med full bestämdhet i dylika fall avgöra, hvad som är en ljudlagsenlig värkan, och hvad som kan bero på dialektiska inflytelser, särskilt därför, att om förlängningen i rspr. inträdde i vissa, men uteblev i andra former, dessa under en senare period invärkat på hvarandra, och jag har därför i Fsv. ljudlära II, 402 reserverande anmärkt, att man åtminstone tills vidare borde uppfatta växlingen *and* : *ånd* som jag där gjort. Emellertid lär oss nu undersökningen av *y̆*-ljudets behandling, att åtminstone detta ljudlagsenligt förlängts i rspr. under vissa förhållanden framför *nd*, och (se s. 67) även framför *mb*. Fastän det ej är visst, att *a* och *y* behandlats lika framför dessa konsonantförbindelser, talar dock, så vitt man för närvarande kan se, sannolikheten kanske snarast därför, eller med andra ord: härav blir i viss mån troligt att, såsom Tamm antagit, förlängningen av *ă* i *stånda*, *vånda*, *våmb* tillhör riksspråket, så att växlingen *å* : *a* framför *nd*, *mb* (och då kanske ock framför *ld*) bestämts därav, huruvida en sonant efterföljde konsonanterna eller icke. Såsom i viss mån tydande på samma förhållande

må nämnas, att i Söderwalls ordbok anföras växelformerna *aande*, *aanda*, *aandeligh* till subst. *ande*, verbet *anda* och adj. *andeliker*, men däremot ingen växelform med *aa* till *and* "ande", samt *blonda* såsom växelform till verbet *blanda*, men ingen likartad sidoform till subst. *bland* "blandning". I fall den ljudlagsenliga utvecklingen varit den sistnämnda, så hava de nysv. *ande*, *andas*, *andelig* fått sitt *ă* från fsv. *and* "ande" (som numera blott användes i gammal poesi t. ex. *den helge and*, ofta skrivet *and'*, såsom om det vore en förkortning av *ande*), *blanda* från fsv. subst. *bland*, *blandning*. Att *ande*, *andas*, *andelig* kunnat påvärkas av *and*, är visserligen överraskande, men väl dock möjligt.

I skånska bygdemål förlänges rotvokalen ofta även framför *nt*, t. ex. *glalȳnt* med fortis på ultima ("gladlynt"; Vemmenhögs, Ljunits', Ingelstads, Torna, Onsjö, Frosta härader), *plānta*, *rānt* "rak", *vānte*, *kānt* etc. (åtminstone i Vemmenhög), *īnte* (Onsjö), och K. P. Thorsen omtalar från Sejerømålet vokalförlängning i t. ex. *kānt*, *prǣnt* "prent", *fjānde* "fjante", *pānde* "pante", *plānde* "plante" etc. (s. 31). I överensstämmelse härmed torde *y*-ljudet böra förklaras i fsv. *glaþlynter* nysv. *gladlynt*, nysv. *godlynt* (jmf. ock fsv. *goþlynder*), fsv. nysv. *mynt*, *mynta* (växten; mnt. *minte*, fd. *mintæ* och *myntæ*, nyisl. *minta*). Om *godlynt*, *gladlynt* må emellertid nämnas, att de av Stiernhielm upptagas i den till hans Hercules fogade "Vt-tydning opå någre gamble och sälsynt brukade Ord". *Mynta* har påvisats i fsv. först från sen tid, så att det möjligen under denna form (jmf. nht. *münze*) införts i språket efter ljudutvecklingen *y̆* > *ö* framför *n*. Även *pynta* har påvisats blott från den sena fsv. Nysv. *dynt* finnes ej i fornspråket; fsv. har en gång adj. *dintocht* från år 1477.

Y-ljudet i nysv. *brynja* beror därpå, att ordet i sen tid lånats från fornspråket. Det upptages nämligen med översättningen "Harnisk" i det Spegels Guds Verk och Hvila

(1685) tillhörande"Register och Förklaring öfver några gamla ord som äre uti thenna skriften införde", och att det ännu under förra hälften av 1700-talet var föga känt, framgår därav, att det missförstås i Serenius' svensk-engelska ordbok (1741), där det översättes "winyard, ensis". Den ljudlagsenligt utvecklade formen av isl. fsv. *brynia* finnes i fsv. *brønia*, äldre nysv. (Dahlstierna, se Arkiv II, 260) *brönja*.

De nysv. *mynna*, *mynning* finnas icke i fsv. eller isl. och äro unga låneord (jmf. nht. *münden*, *mündung*). Förhållandet är detsamma med de först i nysv. mötande *gynna*, *gynnare* (äldre nht. och mht. *günnen*, *günner*). Däremot har redan fsv. *gønst* (jämte sidoformerna *gonst*, *gynst*, *gunst*), *ogønst*, *gønsteliker* (jämte *gonstlig*), *gønstogher* (jämte sidoformen *gunstoger*), *ogønstogher*, *ogønstoghet* (beläggställen i Söderwalls ordbok). I t. ex. Gustav I:s Nya Testamente (Rom. bl. 1 s. 2) anträffas *ogönst* (på motsvarande ställe i Bib. *ogunst*). Mht. har *gunst* gen. sg. *günste*, pl. *günste* men även *gonst*, en form, som enligt Weigand också Luther använder (jmf. nht. *gönnen*, *gönner*). Fastän Schiller-Lübbens ordbok eller den av Lübben utgivna mindre mnt. ordboken icke upptager annan form av subst. än *gunst*, är det möjligt, att så väl *gønst* som *gonst*, *gynst*, *gunst* omedelbart lånats från tyskan (från olika trakter; jmf. om dylika lån vidare s. 82 f.). Emellertid kan formen *gønst* även hava i Sverge utvecklats ur ett äldre *gynst* enligt regeln för behandlingen av *y* framför *n*. *Ynnest* upptages icke av Schlyter eller av Rydqvist III, VI, och även det är kanske ett i språket relativt nytt ord (jmf. da. *yndest*). Om *kynne*, *okynnig*, *begynna* se s. 79 f.

Ljudutvecklingen *y̆* > *ö* framför *m* möter i t. ex. fsv. *ymse* nysv. *ömse*, fsv. *ymsom* nysv. *ömsom*, fsv. *symn* nysv. *sömn*, isl. adj. *lymskr* subst. *lýmska* : nysv. *lömsk*, fsv. subst. *lømska* (en gång i St. Patrik). Övergången *i* > *y* > *ö* har

inträtt i t. ex. fsv. *brims bryms* nysv. *bröms*, fsv. *brimsigna brymsigna brømsigna.*

I många ord kvarstår *y*-ljudet i nysv., emedan det var långt, när ljudlagen *y̆* > *ö* genomfördes. Isl. fsv. *rȳma* har långt *y*-ljud ännu i Gustav I:s Bibel (t. ex. *rymer* 1 Sam. bl. 49 s. 2); nu *rymma*. Ehuru Serenius och Sahlstedt skriva *rymma*, upptaga de *skryma* (jmf. namnet på den isl. jätten *Skrýmir*), nu *skrymma*. Äldre nysv. brukar *skyma* (nu *skymma;* se s. 52). Att det fsv. adjektivet *grymber* kunde hava långt *y*-ljud, framgår av formen *grymo* i KL 409, 14: skriften till-lämpar nämligen vokalbalansen [1]). Det nysv. *grym* utgör den normala motsvarigheten till fsv. *grȳmber*. Jämte *grȳmber* har man emellertid i fsv. även havt *gry̆mber* (hvilket kan vara utveckladt av fsv. *grimber*, jmf. isl. *grimmr*); detta framgår av fsv. *grømber*, kompar. *grømare*, *grømheet*, *grømlika*, *grømlikhet* (beläggställen i Söderwalls ordbok), i hvilka ord *y̆* på vanligt sätt övergått till *ö*. Ännu i äldre nysv. användes *gröm;* Lagerlööf yttrar nämligen under "De Confusione literarum *ö* et *y*", att bland åtskilliga andra ord även *grym* bör skrivas med *y* (Aksel Andersson: Om Johan Salbergs Grammatica svetica s. 100).

I äldre nysv. förekommer ofta *y* i den till *ömse* hörande ordgruppen. Serenius har *ymsa*, *ymsom*, Lind och Sahlstedt både *ymsa*, *ymsom* och *ömsa*, *ömsom*, och ännu höres någon gång *ymsa*. Växlingen beror därpå, att man i fornspråket havt *ȳmiss* pl. *y̆msir* (av **ȳmisiʀ* enligt de i Arkiv N. F. III, 354 samt 371 noten framställda reglerna), hvarefter långt *y* inträngde även i kontraherade former. *Ömsom* har alltså utvecklats ur fsv. *y̆msom;* nysv. *y̆msom* ur *ȳmsom*.

[1]) Denna kvantitet bekräftas i viss mån av stavningen *grwmlikhet* i Birg. II, 298, 7, ty åtminstone på de närmast följande fyra sidorna brukas *w* såsom vokaltecken blott för långt (ej för kort) *u*-ljud, t. ex. i *thw, liwdha, diwr* etc. (Med skrivningen *MWnkin* [295, 24], hvilket ord börjar en ny avdelning, är det en alldeles särskild omständighet; jmf. Kock: Fsv. ljudlära I, 7).

För övrigt upptages *ymsom* i det nyss nämnda registret till Spegels Guds Verk och Hvila, så att formen med *y* kanske ytterligare vunnit stadga genom inflytande från fornspråket.

I skånska bygdemål har vokalen ofta förlängts framför ljudförbindelsen *mp*, t. ex. (åtminstone i Vemmenhögs härad) *krȳmpa*, *īmpa* "ympa", *dīmpa*, *līmpa*, *stī'mpra* pl. "stympare" *lāmpa*, *stāmpa*, *kāmpersten* etc. K. P. Thorsen upptar från Sejerø-målet, t. ex. *hāmp*, *dāmp*, *lāmbe* "lampe", *krāmbe* "krampe", *kǣmbe* "kæmpe" m. fl. (s. 30). Jag förklarar det nysv. *y*-ljudet i fsv. nsv. *stympare*, *ympa* (fsv. även *impa* och i Gustav I:s Nya Testamente och Bibel *inimpa;* jmf. Kock: Undersökningar s. 25), *krympa* fsv. *krymplinger* nysv. *krympling* därav, att det förlängts framför *mp* och var långt, när *y̆* övergick till *ö* [1]). Nysv. har ock *skrympa* (ej i Rydqvist III, VI eller Schlyter), hvilket förhåller sig till isl. *skreppa* som sv. *krympa* till isl. *kreppa*. På liknande sätt torde *y*-ljudet i nysv. *ymnig* böra uppfattas. I fsv. inskjutes som bekant *p* mycket ofta mellan *m* och *n*, och, att dömma av de i Rydqvist VI anförda exemplen, vill det synas, som om *y*-ljudet i de fsv. till denna grupp hörande orden oftast (men ej uteslutande) hade *y*, när vokalen efterföljdes av *-mpn-*, men *ø*, när det efterföljdes av *mn;* han upptar t. ex. *ympnin*, *at ympninga*, *ympnas*, *ympnoghet* jämte *ømnin*, *ømnilse*, *ømninga*. Om detta är riktigt, har det nysv. *ymnig* uppstått av ett äldre *ȳmpnogher*, det i äldre nysv. förekommande och t. ex. av Sahlstedt (jämte *ymnig*) uppförda *ömnig* av ett äldre *y̆mnogher*.

Även *y*-ljudet i nysv. *skymta*, *skymt*, *grymta*, *skrymt*, *skrymta* torde böra förklaras därav, att det vid tiden för utvecklingen *y̆* > *ö* var långt. I skånska bygdemål (Torna och

---

[1]) Ovisst är, huruvida fsv. *krymplinger : krøplinger* visar en ljudutveckling *y* > *ø* vid förlust av *m*, analog med ljudutvecklingen *i* > *e* i *brink : brække,* *u* > *o* i *rumpa : roppa* etc., eftersom *krøplinger* (jmf. da. *krøbling,* fd. *krøbel* som subst. och adj.) kan hava påvärkats av lågt. *kröpel*.

Vemmenhög) uttalas nämligen ännu *schȳmta*, och i överensstämmelse härmed har säkerligen fsv. havt förlängt *y*-ljud i de anförda orden, vare sig att *y* ljudlagsenligt förlängts framför *mt*, eller att förlängningen uppstått i former med *mpt*. Fsv. hade nämligen *grympta* (t. ex. i den Palmsköldska hdskr. nr 405, tryckt hos Kock och af Petersens: Östnordiska och latinska medeltidsordspråk I, möter *grympta* i ordspr. nr 391, *grymptar* i ordspr. nr 1052), *skrympta* (Rydqvist VI; även *skrimta*) och troligen även **skympt(a)* (ordet finnes ej hos Schlyter eller Rydqvist III, VI, jmf. da. *skimt*, *skimte;* no. *skimt*, *skimta*). I fall förlängning ljudlagsenligt inträdde blott framför *mt*, efterföljt av sonant, så hava *skrymt*, *skymt* på analogisk väg (från *skrymta*, *skymta* etc.) fått *y*.

Y-ljudet i nysv. *lymmel*, hvilket icke fanns i fsv., förklaras därav, att ordet lånats (jmf. nht. *lümmel*) efter ljudutvecklingen *y̆* > *ö*.

Då i fsv. *a* och sannolikt också andra vokaler i åtskilliga trakter förlängts framför *mb* (*vāmb* etc.), och då det nyd. Sejerømålet har sådana former som *lām* (av *lamb*), *kåm* (av *kamber*), *kǣme* av *kæmba* etc. (K. P. Thorsen s. 30), så bör bevarandet av *y*-ljudet i fsv. *dymbilvika* nysv. *dymmelvecka*, fsv. *skymbel* (jämte *skimbel*) nysv. *skymmel* "skymlande", fsv. *bekymber*, *bekymbra* nysv. *bekymmer*, *bekymra* förklaras av, att det under en viss period varit långt. *Y* framför *mb* i åtskilliga ord visar, att förlängningen bör anses tillhöra riksspråket. Måhända har därför även förlängningen av *a* framför *mb* i *vāmb (våmb)* tillhört rspr., så att växlingen *våmb : kam(b)*, *lam(b)* beror därpå, att vokalförlängningen inträdde, blott när *mb* efterföljdes av sonant; jmf. ovan s. 62. De anförda orden med *-ymb-* kunna uppfattas i överensstämmelse härmed, eftersom i alla en sonant följer på *mb* utom i *bekymbra*, som kan ha fått *y* från *bekymber*.

I ett par låneord, hvilka ej påvisats i fsv., har *y*-ljudet utvecklats efter genomförandet av utvecklingen *y̆* > *ö*. Detta

är fallet med nht. *schimmel* nysv. *skimmel* och *skymmel*, nht. *schimpf* äldre nysv. *skimf*, nu *skymf* (se Kock: Undersökningar s. 27). Möjligen skulle *y*-ljudet även i *skymmel* "skymlande" och *skymt(a)* (se om dessa s. 67) kunna förklaras därav, att det sent uppstått ur *i*.

Exempel på ljudutvecklingen *y̆* > *ö* framför *ð* äro fsv. *styþia* nysv. *stödja*, fsv. *ryþia* nysv. *rödja*, fsv. *syþer* nysv. *söder*, fsv. *syþre* nysv. *södre(-a)*.

Hit hör ock fsv. *brydløp*, *brøþløp* (nysv. *bröllop*), men med detta ord är det ett särskilt förhållande. Man finner nämligen här *ø* framför *ð* i första stavelsen tidigare, än *y̆* annars övergått till *ö* framför denna konsonant. Så anträffas i Magnus Erikssons landslag (hdskr. från mitten av 1300-talet) *brøþløp* (G. 4; G. 8 pr.), *brøþ løp* (G. 24 pr.), *brøþlop* (G. 8, 8), och flera exempel på ordet uppföras icke i Schlyters glossar, under det att *ryþia* (verbet), *skoghryþia*, *rovaryþia*, *rughryþia* enligt alla i detta upptagna exempel skrivas med *y*. Även i yngre Västgötalagen (hdskr. från mitten av 1300-talet) brukas, att dömma av Collin-Schlyters glossar, endast former med *ø* i första stavelsen av ordet *bröllop*, nämligen *brøl(l)øp*, *brølløpe*, *a brøpløpis daghi*. Det måste hava varit någon alldeles särskild omständighet, som framkallat den oregelbundet tidiga utvecklingen *y̆* > *ö* i detta ord, och jag tänker mig förhållandet vara följande. Ordet *brøþløp* har som bekant utvecklats ur ett äldre **brūði-hlaupa* > *brȳð-hlaup*, under det att *brøþløpe* utgör en neutral *ia*-avledning. Allt efter som fortis låg på förra eller senare kompositionsleden, övergick *-hlaup* till *-lop* eller till *-løp* (Kock: Tydning af gamla svenska ord s. 6). När man akcentuerade *brȳð-hláup*, *brȳðlǿp*, förkortades *ȳ*-ljudet i första stavelsen, och i *bry̆ðlǿp* kunde ljudförbindelsen *-y̆ð-* på normalt sätt övergå till *-öð-*. Orsaken till, att utvecklingen inträdde tidigare i detta ord än annars, torde vara att söka i en assimilation av vokalljudet i den relativt oakcentuerade

första stavelsen med *ø*-ljudet i ultima *(brøþlóp)*; jmf. härmed att genom en delvis besläktad likdaning *y̆* i den relativt oakcentuerade första stavelsen av fsv. *þynninger*, fd. *thynning* övergår till *i* i nysv. *tinning*, fd. *thin(n)ing* (Kock i Arkiv IV, 165; jmf. ock N. F. I, 67 noten 2 [1]). Av akcentueringen *brøþlóp* förklaras ock, att sedan *ðl* assimilerats till *ll*, detta långa *l*-ljud kunde förkortas: *brølóp* jämte *brølløp*. När Magnus Erikssons landslag jämte det i denna skrift normala *brøþløp* en gång har *brøþlop*, hvars *o* i ultima visar tillbaka på akcentueringen *brø̀þlop*, så har penultimas *ø*-ljud lånats från *brøþløp*. Det nysv. *bröllop* har utvecklats ur det fsv. *brøþlop* genom assimilation av *ðl*. I åtskilliga trakter assimilerades emellertid *ðl* till *ll* i detta ord, medan det ännu hade *y* i första stavelsen. Så har Upplandslagen *brylløp*, *brylløps gærþ*, *brylløpstimi*, och både *brylløp* och *bryllop* möta ofta i fsv. Från en motsvarande form med tidig assimilation av *ðl* till *ll* har nyd. *bryllup* utgått. Beträffande växelformerna med och utan omljud i första stavelsen av detta ord (fsv. *bruþløp*, *bruþlop* : *brydløp*, *bryllop*) jmf. hvad jag i Beiträge XV, 266 havt anledning yttra beträffande fortis' växlande plats i **kvāni-fang*.

Nysv. *syd*, *sydväst* etc. äro tydliga låneord (jmf. nht. *süd*, *südwest* etc.).

Såsom exempel på utvecklingen *y̆* > *ö* framför *gh* må nämnas fsv. *myghla* nysv. *mögla*. Huruvida en likartad utveckling föreligger i fsv. *fryghþ* nysv. *fröjd*, är ovisst, eftersom *ghð* i fsv. *fryghþ* liksom annars, åtminstone i åtskilliga trakter, tidigt övergick till *gð* (skrivet *gdh*); jmf. fsv. *dyghþ* > *dygþ* med *fryghþ* > *frygþ*. Ljudförbindelsen *öj* i nysv. *fröjd* kan förklaras genom tysk påvärkan (jmf. mht. *vreude*,

[1]) Sedan ovanstående skrivits, finner jag, att R. Larsson: Södermannalagens språk I s. 48 yttrar med anledning av det även i nämnda lag mötande *brøløps, brøløpis* : "till denna öfvergång *[y > ø]* kan *ø* i ultima hafva bidragit"; han sätter dock ej assimilationen i samband med akcentueringen.]

nht. *freude;* Kock i Tidskrift for Filologi N. R. IX, 147), liksom ordets betydelse rönt inflytande från tyskan (Tamm: Om fornnord. feminina på *-ti* och på *-iþa* s. 36). Måhända har dock *fröjd* uppstått av *fryghþ* i andra trakter än sådana, där *dyghþ* givit *dygð;* jmf. *döjd* "dygd", *böjd* "bygd" t. ex. i Sörbygdmålet i Bohuslän (emellertid skrives *frøgdha* t. ex. i Palmsköldska hdskr. nr 405). Förklaringen av *y*-ljudet i nysv. *tygel* (jmf. isl. *tygill* "band, rem") är osäker. Möjligen kvarstår *y*, emedan ordet, som i nysv. har en delvis annan (specialiserad) betydelse än i isl., påvärkats vare sig av ett tyskt ord med den speciella betydelsen "tygel" (jmf. nht. *zügel* och det av Weigand anförda medelnederl. *tugel*) eller möjligen av det svenska *remtȳg* "remmarna på ett betsel". Måhända skulle man också kunna tänka sig, att *gh* i pl. *tyghlar* övergick till *g* före ljudutvecklingen *y* > *ö* framför *gh*.

Exempel på ljudövergången *y̆* > *ö* framför *v* äro fsv. *yvir* nysv. *över*, fsv. *klyfia*, *klyfsaþul* nysv. *klövja*, *klövsadel* isl. *lyf* (fsv. *lif*) : äldre nysv. *löfja*, *löfjerska*. Isl. *tordýfill* med långt *y*-ljud (Bugge i Arkiv II, 219) motsvaras på normalt sätt av nysv. *tordyvel*. När fsv. någon gång har *tordøfvil* (Rietz s. 745), beror det därpå, att i den relativt oakcentuerade senare kompositionsleden *ȳ* förkortats till *y̆*, hvarefter detta framför *v* övergått till *ö*.

Som exempel på utvecklingen *y̆* > *ö* framför *s* må anföras fsv. pl. *mys*, *lys* (d. v. s. *my̆ss*, *ly̆ss* med förkortning av den långa vokalen i *mȳss*, *lȳss* enligt den av mig i Arkiv N. F. III, 371 noten framställda regeln) nysv. *möss*, *löss*, fsv. *dys* "hög, trave" nysv. *dös*, fsv. *þryskia* nysv. *tröska*, fsv. *byssa* (ännu hos Joh. Salberg *byssa* enligt Aksel Andersson: Om Joh. Salbergs Gr. sv. s. 97, i hvilket *byssa* *y* kan bero på senare tysk påvärkan, jmf. platt-t. *büsse*) nysv. *bössa*, fsv. *tysvar* äldre nysv. *tösswar* (t. ex. i Gustav I:s Bibel enligt Rydqvist II, 587), fsv. *þryssvar* och *thrös-*

var, fsv. *thryskule* (ännu hos Grubb: Penu proverbiale [2], tryckt 1678, *Tyskelen* s. 348) nysv. *tröskel*, älsta nysv. *fnyske* [1]) (Var.; jmf. isl. *fnióskr; *fnȳske > fny̆ske >*) nysv. *fnöske*.

Y-ljudet framför *s* i åtskilliga nysv. ord beror därpå, att det sedan gammalt var långt eller under en viss period varit förlängt. Det förra är fallet i isl. *þýþ(v)erskr*, fsv. *þȳþisker*, *þȳsker* (båda i Söderköpings-rätten) nysv. *tysk;* isl. fsv. *sȳsla* (så ännu i Vemmenhögsmålet) nysv. *syssla;* fsv. *krȳsta* (så ännu i Vemmenhögsmålet; jmf. got. *kriustan;* se Kock: Undersökningar s. 26) nysv. *krysta;* fsv. *rȳsta* (se ib.) äldre nysv. *rysta;* fsv. pres. sg. *lȳdz* (skrivet *ly(d)z*, *lyy(t)z*, av *lȳþas*) nysv. *lyss* (presens ind. och inf.). Hit hör säkerligen även fsv. *kysker* (mnt. *kūsch*, nht. *keusch*) nysv. *kysk*. Även *ryss*, *Ryssland* hade i det äldre språket långt *y*-ljud (fsv. *ryz*, *Ryzaland;* isl. *rúzsar*, *rússar*, *Rúzaland*), och för övrigt har *ss* här uppkommit genom assimilation av *ts*, men framför *t* kvarstår även kort *y*-ljud. *Pyssla*, *pyssling* hava icke påvisats i fsv. I fall de funnos, hava de säkerligen uttalats *pȳsla*, *pȳsling*, liksom Vemmenhögsmålet ännu har *pȳsla* och *pȳsling* (jmf. *syssla*).

Redan ovan s. 52 har framhållits att, delvis i överensstämmelse med moderna bygdemål, *y*-ljudet förlängts framför *st* i fsv. före ljudutvecklingen *y̆* > *ö*, och att det förlängda *y*-ljudet först senare förkortats. Så förklaras (utom *ysta*, se s. 52, även) fsv. *nysta* : nysv. *nystan*, fsv. *lyste* : nysv. *lysten*, troligen även fsv. *systir* nysv. *syster*, fsv. *systkin* : nysv. *sy-*

[1]) Det relativt långa bevarandet av *y*-ljudet i *Tyskelen* (och möjligen ock i *fnyske*, som dock ursprungligen hade långt *y*) är kanske att sätta i samband därmed, att i skånska bygdemål vokalen förlängts framför *sk* t. ex. i *āsk, āska* (Vemmenhög), *ausk* (av äldre *āsk* Åsbo; Billing i Sv. landsm. X nr 2 s. 129); obs. ock Vemmenhögsmålets *pīsk* "piska" (nht. *peitsche*) med gammalt *ī*. Riksspråkets *tröskel, fnöske* visa emellertid, att i detta *y*-ljudet i dessa ord var kort, när *y̆* blev *ö* framför *s*.

skon, fsv. *þyster* nysv. *tyst* [1]). De nysv. *dyster*, *yster* hava icke påvisats i fsv. I skånska bygdemål (Vemmenhög, Ljunits, Ingelstad, Torna) användes *sȳsling* "syssling" med lång rotvokal. Utan tvivel har även i rspr. *sysling* under en period havt långt *y*-ljud (fsv. *systlinge*).

Överensstämmande med fsv. *brȳst* (av **briūst;* jmf. isl. *brióst*), Vemmenhögsmålets *brȳst*, nyd. *bryst* hade man snarast i nysv. riksspråket väntat *brȳ̆st*. *Bryst* förekommer också i äldre nysv. Så har Gustav II Adolvs bibel *bryst;* Karl XII:s däremot *bröst* (Joh. Carlsson i Nystavaren III, 156). Fastän fsv. jämte *brȳst* med avljudsstadiet *iu* även har *brust* med avljudsstadiet *u*, vore det oberättigat att för nysv. *bröst* antaga avljudsstadiet *au*. Nysv. *bröst* torde hava utvecklats ur ett äldre *brȳst*, *brȳ̆st*, och förkortningen av *y*-ljudet i rspr. före avslutandet av ljudutvecklingen *ȳ̆* > *ö* framför *s* sammanhänger måhända därmed, att ordet (i de flästa kasus) var enstavigt, och att alltså ingen sonant följde på *st*. Om så är, har väl förlängningen av *y* (och andra vokaler) framför *st* i rspr. varit inskränkt till det fall, att *st* efterföljdes av sonant. *Systkin* kan i så fall hava fått *y* under inflytande av *sȳstir*. *Y*-ljudet i *systlinge* nysv. *syssling* kan antingen bero på analogipåvärkan av *sȳstir*, eller ock har måhända efter ljudutvecklingen *systlinge* > *sysling(e) y* förlängts framför *sl* i överensstämmelse med sådana i skånska mål mötande förlängningar som *hāslekäpp* "hasselkäpp", *māsleng* "mässling", *Hāsleholm* etc. (jmf. isl. *hesli;* Billing: Åsbomålet s. 142); jmf. s. 71 *pyssla*, *syssla*. *Bröst* i nysv. rspr. torde dock icke ha utvecklats ur *bryst* i t. ex. Gustav II Adolvs Bibel, utan *bröst* kan hava uppstått tidigare och i sådana trakter, där *brȳst* övergått till *brȳ̆st*, under det att *brȳst* kvarstod i andra bygder (jmf. Vemmenhögsmålets *brȳst*).

---

[1]) I Skånemålet, som har *ȳsta, ōst, kāsta* etc. etc., är rotvokalen kort i *syster, tyst, schyschene* "syskon"; jag antar dock, att den först i relativt sen tid förkortats.

Nysv. *kryss* har icke påvisats i fsv.; för övrigt har ordet fordom (om också kanske icke, sedan det infördes i Sverge) havt långt *y*-ljud, efterföljt av *ts* (platt.-t. *krüüts*, *krüüs*). Adverbet *nyss* har bibehållit *y*-ljudet genom anslutning till *nȳ*. Om *kyss*, *kyssa* se s. 80. — *Y*-ljudet i interjektionen *vyss* beror därpå, att ordet är onomatopoetiskt; av *vyss* har *vyssa* och det numera med *sch*-ljud uttalade *vysja* bildats, hvilka ej påvisats i fsv. — Då ljudförbindelsen *sj* i *hysja*, *rysja* först i sen tid torde hava övergått till *sch*-ljud, må dessa ord här nämnas. Enligt Lyttkens-Wulffs uttalsordbok är uttalet av *hysja* med *s*-ljud konstlat; däremot brukas *hyssning* jämte *hysjning* (d. v. s. *hyschning*). Orden (som icke finnas i fsv. literaturen) äro avledda av den onomatopoetiska interjektion, som i danskan skrives *hys;* jmf. da. verbet *hysse*, som därav avletts, samt seden att, när man önskar tystnad, åstadkomma ett *s*-liknande men starkt labialiserat och därför tillika om *y* påminnande ljud. — Rydqvist VI upptar namnet på fiskredskapet *rysja* både under denna form och under formen *rösja*. Den förra är väl numera i riksspråket enrådande eller väsentligen enrådande, men att man fordom kunnat uttala ordet med *ö*, bekräftas av Salbergs *fiskerösia* (upptaget i Anderssons anf. skrift s. 100). Då fht. har *rūs(s)a*, nht. *reuse* (got. **rūsjō* jmf. Kluge: Etym. Wb.; nyno. *rysja*), torde ordet i fsv. hava havt långt *y*-ljud. Detta har troligen förkortats vid olika tid i skilda trakter, och därav förklaras den nysv. växlingen *rysja : rösja*.

Det ord, som numera väl allmänt uttalas *hyska* "liten ögla av metalltråd, hvari en hake ihäktas för att dymedelst sammanhålla något", förekommer under något äldre tid med flera andra former. Weste har *hyskja*, *hyssja*, *össja;* Sahlstedt *hösja* med hänvisning till *ösja;* Serenius *ösja*. Dalins ordbok uppgiver, att även skrivningen *öska* förekommer. I detta mångskiftande ord är *ö* den äldre vokalen. Det är nämligen ett lån från lågtyskan, där man har jämte *öse*

även det avledda *öske*, *ösche* och *öschen; haken un ösken, haken un öseken* ("oder vielmehr *œgesken*") (Richey: Idioticon hamburgense, Frischbier: Preussisches Wörterbuch). Härifrån har också danskan lånat *en øsken*. Det begynnande *h*- i det nysv. ordet har säkerligen överförts från *hake* i det stående uttrycket *hakar och hyskor*.

Jag övergår till att anföra exempel på, huru *y̆* ljudlagsenligt kvarstår i nysv. framför de ovan s. 54 nämnda konsonanterna.

Exempel på *y* framför *p*, *b* äro fsv. nysv. *yppa*, fsv. *knyppil* nysv. *knyppel* (även *knippel*), fsv. *yparster* nysv. *ypperst,* fsv. och äldre nysv. (i Synonymorum libellus [1]), tryckt 1587) *klyppa*, *klyppare* (av *klippa*, *klippare*), isl. *hýbýli* : äldre nysv. *hybbele* (Syn.), nysv. *hybble*. Fsv. *ypin*, *ypna* kvarstå ännu i äldre nysv. såsom *ypen* (t. ex. i Gustav I:s Nya Testamente), *ypna* (Lucidor; Arkiv I, 231). De nysv. *öppen*, *öppna* representera de fsv. *øpin*, *øpna* (om hvilka s. 81).

Exempel på *y* framför *t*, *d* : fsv. *flytia* nysv. *flytta*, fsv. *nytia* nysv. *nyttja*, fsv. nysv. *nytta* (subst.), *hytta*, *bytta*, fsv. *skytta* : nysv. *skytt;* fsv. *krydde* : nysv. *krydda*, fsv. (i Själens tröst) nysv. *hydda*. I nysv. användes utom *skyttel* "vävspole", hvilket väl är den mäst använda formen, även *sköttel* samt, enligt Dalins ordbok, också *skötel*. Ordet, som är besläktat med *skjuta* (jmf. eng. *shuttle* "vävspole"), finnes i denna betydelse icke i isl. och har icke uppvisats från fsv. (isl. har emellertid *skutill* "skjutvapen, flyttbart bord" etc.), och det torde i helt sen tid hava införts i riksspråket. Så upptar Rydqvist I, 224 *skyttel*, *skötel* "skottspole" blott såsom dialektiskt, och ehuru det numera och väl redan på Rydqvists tid bör anses tillhöra riksspråket, så bestyrkes dess sena upptagande från bygdemål därav, att jag i mig tillgängliga ordböcker från svenska till något annat språk icke funnit ordet anfört tidigare än hos Widegren i hans svensk-

[1]) Förkortas nedan "Syn."

engelska lexikon av 1788 [1]). I bygdemålen är ordet *skyttel, sköttel* mycket allmänt dels i betydelsen "skottspole", dels i betydelsen "stänger att stänga öppningen eller gapet på en gärdesgård" (i Österbotten även *stjytil* "spole i en grind", Rietz), och liksom gammalt *y* framför *t* även annars dialektiskt övergått till *ö* (t. ex. i fsv. *skøtta* "skytt" jämte *skytta*), så har förhållandet ock varit i detta ord, hvilket både med *y* och med *ö* lånats åt riksspråket.

Bland exempel på *y* framför *k*, *g* må nämnas fsv. *nykil* nysv. *nyckel*, fsv. *mykin* nysv. *mycken*, fsv. *drykker* nysv. *dryck*, fsv. *lykkia* (verbet) nysv. *lycka*, fsv. *lykka* (subst.) nysv. *lycka*, fsv. *þykkia* nysv. *tycka*, fsv. *rykkia* nysv. *rycka*, fsv. *lykt* nysv. *ändalykt*, fsv. *stykke* nysv. *stycke*, fsv. *nykker* äldre nysv. *nyck* "knyck" (dial. verbet *nycka*); fsv. nysv. *rygg(er)*, *stygg(er)*, *trygg(er)*, *bygg(i)a*, *brygg(i)a* (verb), *brygg(i)a* (subst.), *skygg(i)a*, *mygga*, *bygd*, fsv. *dygþ* nysv. *dygd* (se om *g* i de två sistnämnda orden Kock i Tidskrift for filol. N. R. IX, 141, 147).

Såsom ovan framhållits, torde *y̆* ljudlagsenligt kvarstå framför den palatala nasalen (det s. k. *ng*-ljudet). Då i fsv. rotvokaler förlängas framför ljudförbindelsen palatal nasal + *g*, äro orden fsv. *þyngre* nysv. *tyngre*, fsv. nysv. *yngre*, *styng*, *dyng(i)a* icke bevisande för behandlingen av kort *y* framför palatal nasal. Emellertid kvarstår *y*-ljudet även i fsv. nysv. *rynk(i)a* (subst. och verb) och *skrynk(i)a*, och då i riksspråket en kort rotvokal ljudlagsenligt torde bibehålla sin gamla kvantitet före ljudförbindelsen palatal nasal + *k* (Fsv. ljudlära II, 403), så synas dessa ord vara vittnesgilla. Även i det av *døghn* redan vid mitten av 1300-talet alstrade *dyngn* (skrivet *dygn*) kvarstår *y̆*-ljudet (nysv. *dygn*).

---

[1]) Han upptar *väfskyttel*, Möllers svensk-tyska ordbok (1790) *skyttel*, Westes svensk-franska lexikon (1807) *skyttel, skötel* med hänvisning till *väfskötel*. Däremot översätter Lexicon lincopense (1640) *panus* med *wäffspole*; samma översättning giver Serenius (1741) åt *shuttle*, under det att Lind (1749) återgiver *Weberschifflein* med *skottspol*.

Av fsv. *lyghn*, *lygn* och *lyghnare*, *lygnare* hava vi däremot fått nysv. *lögn*, *lögnare* [1]), hvilket särskilt tarvar några ord. Man finner redan i den älsta fsv. exempel, som visa, att ljudförbindelsen *ghn* t. ex. i *vaghn*, *vagn* genom *gn* (guttural eller palatal betonad explosiva + *n*) övergått till *ngn* (guttural eller palatal nasal + *n*). Emellertid äro orden *sägen*, *sagen* (i uttrycket *bära syn för sagen*) och *hugnad* upplysande för behandlingen av *lyghn*, *lyghnare*. Då isl. *vagn*, motsvaras av nysv. *vagn* etc., skulle isl. *sǫgn* motsvaras av nysv. *sägn*, *sagn* (med uttalet *sängn*, *sangn*), isl. **hugnaþr* (jmf. *hugna*) av nysv. *hungnad* (skrivet *hugnad*). Vi säga dock uteslutande *sagen*, merendels *sägen* samt *hugnad* jämte *hungnad*. (Enligt Lyttkens-Wulffs uttalsordbok uttalas så väl *sägen* pl. *sägner* som *sängn* pl. *sängner;* dessutom även *säjen*). I överensstämmelse härmed skrevs även i sen fsv. *hughnadher*, angivande uttalet med guttural frikativa + *n*. Det är påvärkan av närstående ord, som vållat, att dessa ord alljämt uttalades med frikativa + *n* och uttalas med explosiva + *n*. Ordet *sæghia* "säga" påvärkade *sæghn*, så att denna äldre form alltjämt bibehölls (och sedan övergick till nysv. *sägen*) vid sidan av den ljudlagsenliga utvecklingen *sægn* > *sængn*. *Sagha* (*saga*) har vållat bevarandet av *gh*-ljudet i *saghn* (*sagen;* jmf. särskilt uttrycket *bära syn för saga* i st. f. *för sagen*), och subst. *hugher* (*hug*) har övat inflytande på *hughnadher* (*hugnad*) [2]). På enahanda sätt hava orden *liugha*,

[1]) Det vore oberättigat att för dessa nysv. ord, med åberopande av got. *laugnjan* "ljuga", *analaugns* "dold", antaga ett annat avljudsstadium, än för fsv. *lyghn*, eftersom avljudsstadiet *au* icke synes annars ha påvisats inom nordiska språk för denna ordgrupp.

[2]) Även behandlingen av det slutljudande *-n* i *sæghn, saghn* belyser ordens historia. Efter den gutturala nasalen (i *ugn* [uttalat *ungn*], *rägn, vagn, gagn, hägn, dygn, agn*) kvarstår i nysv. *-n* liksom efter *l (aln, teln, moln)* och *m (namn, hamn, famn, sömn, jämn)*, under det att *-n* efter de tonlösa explosivorna *(söcken, öken, socken, tecken* etc.; *vatten, botten; göpen, vapen)* samt *s (lösen* och *nys[en])* övergått till *-en*. Förhållandet är detsamma i *sägen, sagen (sæghn, saghn)* efter *gh*, under det att i *sägn (sängn) -n* kvarstår efter den gutturala nasalen.

liughare övat inflytande på *lyghn*, *lyghnare*, så att man vid sidan av den ljudlagsenligt försiggående utvecklingen till *lyngn*, *lyngnare* även lät *lyghn*, *lyghnare* alltjämt bibehålla det äldre *gh*-ljudet; och att värkligen *liugha*, *liughare* kunde påvärka *lyghn*, *lyghnare*, visa de någon gång mötande sidoformerna *liughn*, *liughnare*, som hava icke blott *gh* utan ock diftongen *iu* från *liugha*, *liughare*. De fsv. *lyngn*, *lyngnare* (skrivna *lygn*, *lygnare*) skulle i nysv. förbliva oförändrade, under det att de yngre fsv. *lyghn*, *lyghnare* ljudlagsenligt gåvo *løghn*, *løghnare*, hvilka i nysv. borde bliva **lögen*, **lög-nare* (med *g*-ljud + *n*-ljud). De nysv. *lögn*, *lögnare* hava *ngn*-ljuden från fsv. *lyngn*, *lyngnare*, ö-ljudet från växelformerna *løghn*, *løghnare*.

Denna uppfattning synes mig vara att föredraga framför den, att man i fsv. *ly̆ghn* > *ly̆ngn* > *löngn* (nysv. *lögn*) fått *ö* på ljudlagsenlig väg, ty i så fall måste man antaga, att *y* varit förlängt icke blott framför *ng* (i *yngre* etc.) utan ock framför *nk* (i *rynk*(*i*)*a* etc.), hvilket senare antagande åter icke harmonierar med den sannolikaste behandlingen av *ă* framför ljudförbindelsen *nk* i rikssspråket. *Om* man emellertid vill utgå ifrån att även framför *nk* i rspr. vokalljuden förlängts, när en sonant följde efter *nk*[1]) (ty en förlängning framför *nk* över huvud är otänkbar), så skulle *ly̆ngn* > *löngn* ensamt representera den ljudlagsenliga behandlingen av kort *y* framför palatal nasal, under det att såväl i *yngre* etc. som i *rynkia* etc. *y*-ljudet skulle bero därpå, att det varit förlängt vid tiden för ljudutvecklingen *y̆* > *ö*. I dessa ord efterföljdes nämligen den palatala nasalen av *g*, *k*; i *lyngn* (skrivet *lygn*) åter av *n*. — Faktiskt är i alla händelser, att *y̆* kvarstår framför *ng*-ljudet, efterföljt av *k*, *g*, men ej i *lögn* (däremot i *dygn*, troligen av äldre *døghn*).

[1]) Häremot tala dock *vanka(s)*, *manke* (*ă* från *man?*), *ankare* (*a* genom senare tyskt inflytande?), *banka* (dock ej uppvisat förr än hos Birgitta). *Ankel* skulle kunna hava *a* från pl. *anklar*.

Exempel på *y* framför dentalt *l*-ljud: fsv. nysv. *gyllene*, *gylta*, *syl(l)*, *fylla*, *fylle* (i nysv. med delvis förändrad betydelse), *hylla* (verb), fsv. *yllin* nysv. *yllen*, fsv. *hylle* "fläder" : nysv. *hyll*, fsv. *hyllist* äldre nysv. *hyllest* (Serenius), fsv. nysv. *fyllest*. Så ock i fsv. nysv. *hylla* (subst.; isl. *hilla*), *stylta* (fsv. även *stilta*). I fsv. *skylda* 'beskylla' etc. nysv. *skylla*, fsv. *skyldogher* nysv. *skyldig* (med *d* från mnt. *schuldich*, Tamm: Fonetiska kännetecken s. 80) samt i fsv. *muld* : nysv. *mylla* har *y*-ljudet varit förlängt framför *ld*. I följande låneord, hvilka icke påvisats i fsv., möter även *y*, hvilket emellertid, åtminstone i något bland dem, torde hava utvecklats av *i* efter ljudutvecklingen *y* > *ö* (se Kock: Undersökningar s. 27) : nht. *schild* : nysv. *skylt*, mnt. *schiltwachte* : nysv. *skiltvakt*, *skyltvakt*, mnt. *schildepadde* : äldre nysv. *skilpadd(a)*, *skyllpadd(a)*, numera genom folketymologisk anslutning till *sköld* *sköldpadd(a)*; även i nht. *schildern* : nysv. *skyldra*.

Exempel på *y* framför *f*: fsv. nysv. *lyfta*, fsv. *sypta*, nysv. *syfta* (under 1600-talet *siffta*), fsv. *snypta* (jmf. ock *sniktan* Berh. 271, 17; eng. *to snift*) nysv. *snyfta*. Obs. även det under senare åren ur svenska bygdemål, men väl delvis ock under norsk påvärkan, i rspr. upptagna *dryfta* egentl. "ränsa (säd och gryn) från agnar och skal genom skakning" (no. *dryfta* har dels denna bet., dels bet. "granska") samt nysv. *klyfta*, som icke fanns i fsv. eller i isl. — *Vidlyftig*, som numera väl uteslutande har detta uttal, skrevs fordom ofta *vidlöftig* (t. ex. hos Sahlstedt) och så stundom ännu under detta århundrade (Serenius har *vidlyftig*, Lind båda formerna). Ordet är ett tyskt lån: platt-t. har *wiedlöftig* (Schütze: Holsteinisches Idiotikon), holl. *wijdluftig*, uttalat med ett *ö*-liknande ljud i penultima, nht. *weitläuftig*. Om icke möjligen båda formerna *vidlöftig* och *vidlyftig* direkt lånats, är den senare formen i svenskan uppkommen av den förra, troligen genom ett slags påvärkan från *lyfta*. Dialektiskt skrevs detta fordom *löffta* (se nedan); *lyfta* var emellertid sedan

gammalt rikspråksformen, och för att få ett mera "rikspråkslikt" uttal även av *vidlöftig*, har man förändrat detta till *vidlyftig*.

Måhända hava vi att konstatera ännu ett fall, då kort *y* ljudlagsenligt kvarstår i rikspråket. Det finnes nämligen några ord med palatal konsonant (*k*, *g*) framför *y*, i hvilka nysv. ännu har *y*-ljud i skenbar strid med den s. 54 uppställda regeln. De äro *kynne*, *okynnig*, *begynna*, *begynnelse*, *kyssa* (*kyss*). Då i en mängd språk palatala konsonanter visa tendens att med sig förena starkt palatala vokaler, så är det väl otvivelaktigt, att de palatala konsonanterna även här spelat en roll vid *y̆*-ljudets bevarande. Men då nysv. har *köld*, *kön*, *skön* etc. med *ö*, utvecklat ur äldre *y̆*, så är en omedelbart föregående palatal konsonant icke tillräcklig att konservera *y̆*-ljudet. Man skulle måhända kunna tänka sig, att *y̆* kvarstått ljudlagsenligt särskilt i ljudförbindelserna palatal + *y* + *nn* eller *ss*, men då det är svårt att ljudfysiologiskt motivera en dylik ljudlag, eller åtminstone att *y̆* kvarstår mellan palatal och *nn* [1]), så tänker jag mig förhållandet i stället på följande sätt. Det är känt, att i fsv. ljudförbindelserna *kiø-*, *giø-* i kort rotstavelse övergått till *kiy-*, *giy-*, när följande stavelse innehöll ett *i*-ljud, t. ex. *køti* > *kyti* (Kock i Arkiv N. F. II, 15 [2]). Det torde därför icke vara för djärvt antaga, att i ord med lång rotstavelse *y̆* ljudlagsenligt kvarstod omedelbart efter *ki-*, *gi-*, när ett *i*-ljud följde i nästa stavelse. Härigenom förklaras *y*-ljudet i *okynnig*, *begynnilse* nu *begynnelse*. Fsv. *kynne* hade i åtskilliga former *i*-ljud i ultima; såsom i gen. sg. *kynnis*, best. formen *kynnit*, *kynnin*, men till konserverandet av *y*-ljudet i *kynne* medvärkade dessutom inflytande så väl från adj. *okynnig*

---

[1]) *S*-ljudet har i viss mån *i*-klang i de nordiska språken; jmf. Storm i Norvegia I, 89; Kock i Arkiv N. F. I, 86.

[2]) Till de där anförda exemplen kunna ytterligare läggas *kongyrilse* (MP. II 3 ggr), *kwngyry* (Su. 1 gång); beläggställen i Söderwalls ordbok.

som från det till sin betydelse mycket närstående subst. *lynne.* (se s. 60). Allbekant är, att vokalisationen i pres. sing. icke sällan genom analogi-inflytande blivit den för hela verbet eller en mängd former rådande; jag påminner om fsv. nysv. *græva* etc. etc. med *ä*-ljud från *græver* eller om nysv. *misfirma* med *i*-ljud väsentligen från *misfirmir* (Arkiv IV, 165). På liknande sätt kan *y*-ljudet i *begynna* förskriva sig från pres. sg. ind. *begynnir* och från 2. pl. pres. ind., pres. konj. och imper. *begynnin*, 2. pl. pret. ind. *begyntin*, nom. pl. mask. av pass. part. *begyntir*, passiva formens pres. sg. ind. och konj. *begynnis*, pret. *begyntis*. Även subst. *begynnilse* har medvärkat till *y*-ljudets bevarande i verbet[1]). *Y*-ljudet i nysv. *kyssa* har konserverats genom inflytande från samma verbalformer. Fsv. har blott subst. *kus*, *kos* (isl. *koss*), och nysv. subst. *kyss* har alltså i sen tid lånat sitt *y* från verbet *kyssa*. Det i fsv. stundom mötande *køssa* (beläggställen i Söderwalls ordbok) kan hava sitt *ø*-ljud från sådana former, där ändelsen icke innehöll *i*-ljud (pret. *kyste*, imper. *kys* etc.).

Redan förr än ljudövergången $\breve{y} > \ddot{o}$ börjat inträda, finner man i den älsta fsv. en växling i vissa ord mellan *y* och *ø*, hvilken växling då beror på helt andra förhållanden, och även om en form med *ø* tillfälligtvis ej påvisats i de älsta urkunderna, har man dock att stundom uppfatta den såsom en från gammalt bestående växelform. I Litterarisches Centralblatt för den 13 Mars 1886 har en anmälare (utan signatur) sp. 393 anmärkt, att *ø*-ljudet i isl. pl. *sønir* (jämte *synir*) kan så förklaras, att från former med *a*-omljud av *u* (d. v. s. *o*, i gen. sg. och pl. *sonar*, *sona*) *o*-ljudet på analogisk väg inträngde i nom. pl. före *i*-om-

[1]) Då emellertid *begynna* är ett låneord med ursprungligt *i* i penultima (mnt. *beginnen*), och då även i fsv. stundom möta former med *i* (*beginna*, *byginilse*, *beginsell*), så har möjligen i *begynna*, *begynnilse* *i* övergått till *y* först efter ljudutvecklingen $\breve{y} > \ddot{o}$ framför *n* i rspr.

ljudsperiodens avslutande, hvarigenom man av **soniʀ* fick *sønir*, en förklaring av denna form, som väl mången annan oberoende av anmälaren tänkt sig. Någct senare har Brate i Äldre Vestm.-lagens ljudlära s. 36 framhållit vissa fsv. former, där förhållandet skulle kunna hava varit ett liknande.

På här angivna sätt förklaras den fsv. växlingen *ypin : øpin.* Vidare fsv. pl. *nyter : nøter* (pl. till *nut*, *not*), och fsv. pl. *nøter* återfinnes i isl. pl. *hnøtr* (av *hnot*). Den nysv. pl. *nötter* utgör den omedelbara utvecklingen av *nøter*. Hit hör den fsv. växlingen t. ex. i nom. ack. pl. **lytir*, *lyti : løter*, *løte* (de två sistnämnda redan i VGL. I) av *luter*, *loter*, i kompar. *yfre : øfre* (isl. *øfri;* jmf. *ovan* etc.), superl. *yverster : øverster* (isl. *øfstr*), i *syklinger : søklinger* "socka" (jmf. isl. *sokkr*), *symn : sømn søfn* (även i isl. *søfn*), möjligen ock i *tylpt : tølpt* (VGL. II; jmf. isl. *tylpt : tolpt*). Växlingen fsv. *kyklinger : køklinger* torde böra så förklaras, att *kyklinger* innehåller omljud av det *iū*, som möter i isl. *kiúklingr*, under det att *køklinger* utgör en avledning med omljud av fsv. *kokker* "tupp". Denna förklaring av *kyklinger* synes troligare än den, att det skulle utgå från ett **kukker*, eftersom det är ovisst, huruvida en likartad form kan styrkas genom lån av finskan från de nordiska språken (se Thomsen: Den gotiske sprogklasses indflydelse på den finske s. 125, ordet *kukko*).

I enskilda fall kan det vara mycket vanskligt, stundom omöjligt att med visshet avgöra, huruvida *ö*-ljudet i ett svenskt ord utvecklats ur ett äldre *y*, eller om det, åtminstone delvis, förskriver sig från ett *i*-omljutt *o*. Så har t. ex. fsv. jämte pl. *synir* (så, att dömma av Schlyters ordbok och Rydqvist II, 151 f., i landskapslagarna) även *søni(r)* (Bon., Med. Bib. I, Rydqvist ib.), nysv. *söner*. Då nu, som nyss framhållet, isl. *sønir* uppstått av **soniʀ*, finnes den möjligheten, att nysv. *söner* icke blott utvecklats ur fsv. *synir*, liksom annars *y̆* framför *n* övergått till *ö*, utan ock utgör en omedelbar fortsättning av den gamla (= isl.) formen *sønir*.

Förhållandet kan möjligen vara ett liknande med ett och annat bland de ord, som ovan anförts såsom exempel på ljudutvecklingen *y̆* > *ö*.

Även i adv. *skyt* : *skøt* föreligger en relativt gammal växling mellan *y* och *ö*. Dessa vokaler voro i fsv. troligen korta, men de hava i stavelse med enspetsig fortis uppstått av äldre *ȳ* : *ø̄* framför långt konsonant-ljud (Rydqvist VI anför från de äldre fsv. skrifterna talrika exempel på växelformerna). Motsvarande växling *iū* : *iō* utan *i*-omljud återfinnes i det fsv. adj. *skiuter* : *skioter* "snabb". Ännu i den äldre nysv. kvarlevde länge adv. *skiött* (det upptages dock i förteckningen över "mörka och otydliga ord" i Karl XII:s Bibel). Även i fsv. *sӯkn* : *søkn*, nu *söcken*, är växlingen gammal (isl. *sýkn* : *sókn*; jmf. *sǿkia*). Om *bryllunge* : *brøllunge* (med *ø* från pl. *brøðr* eller från **brōllingi* > **brøllingi*) se Kock i Arkiv N. F. III, 183 ff.

Icke så sällan beror växlingen *y* : *ö* därpå, att ett ord lånats under något olika former från skilda (oftast tyska) dialekter. På detta sätt uppfattar jag t. ex följande ord, hvilka icke finnas i fsv. I st. f. nysv. *nykter* användes i äldre nysv. även *nöchter* (t. ex. i Var. och Syn.), jmf. mht. *nüchtern*, platt.-t. *nöchtern*. Nysv. *byxa* hette i äldre nysv. även *böxor* (t. ex. hos Sahlstedt), och ännu höres också i rspr. stundom *böxa;* jmf. mnt. *buxe* och *boxe*, platt-t. *büxe* och *bökse* (Berghaus). Vårt nysv. *hyfsa* skrevs i äldre nysv. stundom *höfsa* (t. ex. Sahlstedts ordbok upptar *höfsa* med hänvisning till *hyfsa;* Dahlstierna skrev *ohöffsat*, Arkiv II, 260); jmf. mht. adj. *hüvesch*, *hövesch*, *höfsch*, verbet *hüb(e)schen*, *höveschen* "sich galant unterhalten", nht. *hübschen* "hübsch machen", mnt. adj. *hovesch*, platt.-t. *hööfsch*. (På Stiernhielms tid var *hyfsa* föga gångbart, eftersom han anser sig behöva upptaga det bland "gamble och sälsynt brukade Ord" efter sin Hercules). Vårt *körsnär* skrevs av grammatikern Joh. Salberg på 1600-talet *kyrsnär* (Aksel Anderssons

anf. avh. s. 97); jmf. platt.-t. *körsner*, mht. och äldre nht. *kürsner*. Här föreligger även den möjligheten att, sedan *kyrsnär* redan övergått till *körsnär* i svenskan, ordet å nyo lånades med *y*-ljud, eller att *kyrsnär* hos Salberg vore en blott dialektiskt kvarlevande form. De nysv. dubbelformerna *hölster* och *hylster* återfinnas i äldre nysv. (hos t. ex. Sahlstedt och även hos Weste; Serenius har *hölster*); jmf. platt-t. *holster*, äldre tyska *hulst* (nht. *hulfter*). Nysv. *hylsa* uttalas numera endast eller vanligen med *y*-ljud, men ännu Dalins ordbok upptar *hölsa* med hänvisning till *hylsa*, Weste tvärtom *hylsa* med hänvisning till *hölsa*. Då jag icke i tyska lexika funnit någon form med *ö* (mnt. nht. *hülse*, mnt. *huls*), är det ovisst, huruvida växlingen *y : ö* i *hylsa : hölsa* kan likställas med den i här avhandlade ord. Måhända bör *hölsa* betraktas blott som en dialektisk form, uppkommen i trakter, där *y* övergick till *ö* framför dentalt *l*-ljud. Kanske har ordet påvärkats av *hölja*.

Till belysning av ovan anförda ord med *y̆ : ö* må ock ett par låneord med långt *y*- och *ö*-ljud anföras, i hvilka växlingen bör förklaras på enahanda sätt. Liksom vi nu hava *hövel* jämte *hyvel*, så upptaga Weste, Sahlstedt och Serenius båda formerna (de två förstnämnda med företräde för *hyfvel*, Serenius tvärtom); jmf. nht. *hübel*, platt.-t. *hövel*. Så torde ock nysv. *bygel : bögel* (redan i fsv. *bøghil*) böra förklaras; jmf. nht. *bügel*, platt-t. *bögel* (Tamm: Etym. ordb., som dock även tänkt sig andra möjligheter till formernas tydning) [1].

Men ej blott i nysv., redan i fsv. torde växlingen *y : ö* böra i vissa fall förklaras därigenom, att orden lånats under olika former. Det nysv. *löfte*, som icke finnes i isl., möter i fsv. så väl under formen *lyfte* som under formen *løfte;* i Gustav I:s Nya Testamente anträffas upprepade gånger

[1]) Då isl. har *køla* "avkyla", har man ej skäl att fatta *köla* "refrigerare" i Lex. linc. (jmf. nysv. *kyla*) som låneord.

lyf(f)te (t. ex. i Förespråk s. 1), under det att Syn. har *lyfftesman* jämte *löffte;* jmf. mht. *gelübde*, mnt. *lofte*, platt.-t. *löffte*. Även fsv. *mylla*, *møllа*, *myllare* (*møllari* t. ex. i ÖGL.) ha troligen lånats från skilda trakter; jmf. mht. *mül*, *müle*, *müllîn*, ags. *myln* "kvarn"; mht. *mülnære*, *müllener*, *müll(n)er* "mjölnare" samt mnt. *molle*, *mole*, *molne*, platt-t. *möle*, *möll* (Berghaus: Sprachschatz der Sassen), lat. *molina*, mnt. *moller*, *molner*, platt.-t. *möller*. Då även isl. har *mølna* jämte *mylna* (i VGL. II möter *mølno balker*), under det att fsv. ofta har *mylna*, har man till norden sannolikt lånat även detta ord både med *ø* och med *y*. Sedan fsv. *mylna*, *mylnare* blivit på ljudlagsenlig väg *mølna*, *mølnare* (jmf. Sörbygdmålets *mulnare* med supradentalt *l*), har *ø*-ljudet i dessa ord bidragit att stadga vokalen *ø* i *mølla*, *møllare*. Som låneord från skilda trakter äro ock fsv. *mønster* (Cod. bur. etc.) "klosterkyrka" och dess mindre brukliga sidoform *mynster* att uppfatta; jmf. ags. *mynster*, mht. *münster*, *monster*, mlat. *monasterium*.

Här må nämnas, att en växling *ø : y* i svenskan stundom beror därpå, att *y* ljudlagsenligt utvecklats ur ett äldre långt *ö*-ljud. I Tidskrift for Filologi N. R. VII, 309 har jag framhållit, att *ø* dialektiskt i fsv. vid förkortning övergått till *y̆* (t. ex. *dø̄tt* > *dy̆tt*). Det förefaller, som om även i riksspråket en dylik utveckling inträtt vid förkortning av *ø*, men blott framför omedelbart följande palatal konsonant. Isl. fsv. *rø̄kt* (av *rø̄kia*) har övergått till fsv. nysv. *ry̆kt;* fsv. *ø̄mka* (jmf. *ø̄mber*), *ø̄mkan*, *ø̄mkelika* etc. ha dels bevarat *m* genom påvärkan av adj. *öm*, dels låtit *mk* genom partiell assimilation övergå till *nk* (fsv. *ø̄nkeliker*, *ø̄nkelika*), framför hvilken ljudförbindelse *ø̄* vid förkortning blivit *y* i nysv. *ynka*, *ynkan*, *ynklig*. Samma utveckling framför *ng* föreligger kanske i isl. *dǿgn*, fsv. *dø̄ghn* (ÖGL., Di.) : fsv. nysv. *dygn*. Hit torde ock höra no. och fsv. *krøkla* men fsv. även *krykla* "kräkla" (jmf. det nysv. uttalet *kräckla*

jämte *kråkla*); nysv. *ögla* och *öggla* jämte *ygla* och *yggla* för ursprungligare *ögla* (av *öga*) men *ÿggla;* måhända även fsv. *økn* jämte *ykn* (jmf. nysv. uttalet *öken* och *öcken*); obs. även fsv. *fatyker*, sällsynt sidoform till *fatøker*. Ovisst är, om nysv. *gyckel*, *gyckla* äro att hit hänföra. Platt-t. har *göckeln* "gyckla", nyfris. *gökel*, *gökeln* (Doornkaat-Koolmann), Lucidor *Gökkel Dokker* (Arkiv I, 232), men då nyfris. även använder *güchel*, *gücheln* (Doornkaat-Koolmann), skulle växelformerna med *ö* och *y* i nysv. möjligen kunna bero på lån från skilda tyska dialekter; jmf. om dylika lån s. 82.

Det bör framhållas, att Tamm: Etym. ordbok under *bygel* yttrar med anledning av den äldre svenska formen *bögel:* "Den nuv. formen med *y* beror kanske på en plur. *bygglar* (jfr. *yggla* bif. till *ögla?*)". Tamm formulerar alltså kanske sist anförda ljudlag så, som ovan s. 84 skett (om min uppfattning av *bygel : bögel* se s. 83).

(Forts.)

Axel Kock.

Kulturhistorisk-lexikalske småting.

1. *Det ældste vidnesbyrd om betydningen af ordet "husbrand" i Dansk.*

Tegneren og kulturhistorikeren *R. Mejborg* har som indledning til sit stort anlagte og vigtige, illustrerede værk "Nordiske Böndergaarde i det 16de, 17de og 18de Aarhundrede", hvoraf hidtil seks hæfter (Slesvigske Böndergaarde) er udkomne, udsendt en med illustrationer rigt udstyret afhandling "Om Bygningsskikke i Slesvig", hvori forskellige gamle bygningsskikke behandles. Forfatteren påviser her, at ordet *brand* (oldn. *brandr*) eller *husbrand* er en i Norden vidt udbredt benævnelse på en på gavlspidsen anbragt stang, og at den således benævnte gavlprydelse endnu adskillige steder er i brug. Dette er af ikke ringe interesse, da *brand*(*r*) som husprydelse allerede tilhører oldtidens bygningsskik, således som den fremtræder i sagalitteraturen, uden at det dog er lykkedes forskerne at bestemme dens betydning [1]). At den af hr. M. givne forklaring også passer for en ældre tids vedkommende, forekommer mig at sandsynliggöres af følgende hidtil ikke ret påagtede gammeldanske ordforklaringer, som jeg som et lille

[1]) Se navnlig Docent Dr. *V. Guðmundsson's* akademiske afhandling "Privatboligen på Island i sagatiden". Endnu i sin anmældelse af hr. Mejborgs her omhandlede skrift (Berlingske Tidende $^{13}/_{10}$ 91) er hr. V. G. mest tilböjelig til at forstå "brand" om gavlprydelse i almindighed, uden at turde fastslå dennes art.

bidrag til æmnets fyldigere belysning tillader mig at fremdrage.

Som kortelig berørt af cand. mag. *M. Lorenzen* i dennes i "Samfund til udg. af gl. nord. litt."s Småstykker nr. 2 udgivne Gammeldanske glosser (s. 66), forekommer i en dansk kilde fra 14. årh. ordet *husbrand.* Det pågældende håndskrift, hvori ordet findes, er pergamenthåndskriftet AM. 202, 8:vo, der er skrevet med forskellige hænder i løbet af 14. årh. (se herom Lorenzen s. 23 ff.). Af håndskriftets helt igennem grammatiske indhold optages bl. 45 ff. af en med halvkursiv (diplomhånd) skrevet, versificeret opregning af latinske homonymer — enslydende ord eller ordformer, men forskellige ved kvantitet og betydning. Her findes som næstsidste linje bl. 46ᵛ

V*er*bu*m* *cur*to doma lo*n*go p*ro* culmi*n*e doma

hvortil, med et henvisningstegn til det sidste "doma", knytter sig ordet "husb*ra*nd" skrevet i nedre margen med mørkere blæk, men omtrent samtidig hånd.

Denne linje må oversættes

Doma med kort vokal er et verbum, med lang vokal bruges *doma* for "culmen".

Så vel "doma" som "culmen" betyder i middelalderligt latin "tag", "culmen" et åstag eller saddeltag, særlig stråtag (med "stråtag" oversættes det i Jon Tursons vokabular), "doma" egentlig et fladt tag, men synes dog også at være opfattet som hvælvet tag eller kuppel, og i gammeltyske glossarer (se Diefenbach) oversættes det, ligesom "fastigium", ved "first" eller "gibel". — Endnu et sted i gammel dansk litteratur gives en forklaring af "husbrand", nemlig i Jon Tursons nysnævnte, 1561 udgivne, latinsk-danske vokabular; her oversættes nemlig *fastigium domus* ved "røgaas (ɔ: rygås), brand". Herved betegnes vistnok ikke, at "rygås" og "brand" er synonymer, men at efter omstændighederne enten rygåsen eller branden var husets fastigium (tinde). Hermed passer også

ganske godt anvendelsen af "husbrand" i AM. 202, 8:vo. I henvisningen til "doma" synes nemlig at ligge, at nedskriveren har villet antyde en begrebsforskel mellem "culmen" og "doma", og da snarest i retning af at "doma" har svaret til det latinske "fastigium", det tyske "first" eller "gibel" [1]).

2. *"innraptar"*.

I henhold til den ældre udgave af Laxdœla saga anfører dr. *V. Guðmundsson* i sin afhandling Om privatboligen på Island i sagatiden *innraptar* som benævnelse på de mellem vægbjælken og mönningsåsen gående rafter. Dette ord mangler vistnok hjemmel i sproget. I hovedhåndskriftet af Laxd. (membranen AM. 132, fol.) læses på det pågældende sted "g*en*gi ǫf in*n* raptarn*ir*"; af de to andre håndskrifter af betydning har Ásgeir Jónssons afskrift af Vatnshyrna "g*en*gi in*n* af raft*ar*n*ir*" og membranen AM. 309, 4to "rapt*ar*ner g*en*gi af asinu*m*". Sml. min udg. (Kbh. 1891) s. 239.

3. *línfé—bekkjargjǫf*.

I Odd Munks Olav Tryggvesöns saga (Fms. X, 312) anføres en spøgende udtalelse, som kongen på sin bryllupsdag med Tyra tillader sig, hvoraf man synes att kunne slutte, at kun den jomfruelige brud tilkom i brudgave *línfé*, medens bruden i modsat fald måtte nöjes med *bekkjargjǫf* [2]). Dette bestyrkes ved Laxdœla saga. Her overrækker nemlig kongedatteren Ingeborg Kjartan et kostbart hovedtöj *(motr)* med

[1]) At *husbrand* (*brand*) på disse to steder skulde betegne "rygås", tör man næppe antage, da en sådan betydning, så vidt vides, ikke andenstedsfra bestyrkes. Det er også ganske naturligt, at man efter den vekslende bygningsskik — fraværelsen eller tilstedeværelsen af "brand" — har kunnet opfatte snart rygåsen, snart branden som husets tinde.

[2]) Kongen lader spörge, om han skal give hende *línfé* eller *bekkjargjǫf*; dronningen svarer undvigende, at han selv vil kunne dömme om forholdene, når han véd, at hun har delt sæng ni nætter med kong Burisleiv. Kongen forærer hende derefter en kappe — ifølge sammenhængen utvivlsomt at opfatte som "bekkjargjǫf".

opfordring til at give Gudrun Osvivers datter (allerede to gange tidligere gift) den som *bekkjargjǫf*, når han holder bryllup med hende; da Kjartan imidlertid ikke bliver gift med hende, men med den unge pige Hrevna, giver han den til denne som *linfé*.

4. *nist—nisti—nisting*.

Oldsproget så vel som nyislandsk kender et neutrumsord *nisti*, der betegner et kvindeligt smykke, vel oprindeligt et dobbelspænde, senere et på brystet anbragt hængesmykke. I Laxdœla saga (277[21] og 279[7]) siges om en mand, Halldor Olavssön, at han havde over sig en kappe "*ok á nist lǫng*" (sål. hovedhåndskriftet M og det dette nærstående V, det tredje hovedhåndskrift C: *nisti*), og da han springer op i vrede, medens to mænd sidder på hans kappeskøder, berettes det, at "*nistin* (*nistr* V) *rifnaði af skikkjunni*" (det sidste ord i M noget forskrevet; C: *af rifnaði nisting skikkjunnar*, C nærstående papirshåndskrifter: *nistin* eller *nisti*). Her er altså anvendt om mandsdragt et femininumsord *nist*. Det synes lidet rimeligt, at vi her har en anden form for *nisti* (n.), da det således betegnede smykke ikke vides at tilhøre den mandlige klædning. Mon ikke snarere *nist* (f.) skulde svare til det i norske dialekter forekommende *nest* (der rigtignok hos Aasen opføres som masc.), ɔ: sammenhæftning, söm (sml. C.s *nisting*)? Halldors kappe vilde i så fald være sammenholdt ved en syning. [Sml. Víga-Gl. kap. 8, hvor forholdet dog er et noget andet.]

5. *ǫrlyndr*.

Adjektivet *ǫrlyndr* oversættes i ordbøgerne udelukkende ved *gavmild* (eller med ord af beslægtet betydning). Da første del af sammensætningen, *ǫrr*, har en dobbelt betydning 1) rask, hurtig, 2) gavmild, kunde det synes ikke urimeligt at ville søge noget tilsvarende i sammensætningen, og

virkelig vilde *ǫrlynd* (som egenskab for en kvinde) så vel i Laxd. s. 107[10] som i Njála kap. 9[5] i betydningen "ilsindet" (iracunda, vehemens) give en ifølge sammenhængen fortræffelig mening, hvorimod "gavmild" kun dårlig passer. Men muligvis ligger fejlen blot i, at "gavmild" (i betydning nærmende sig "godgörende") ikke dækker *ǫrlyndr*, der — når den sædvanlige grundbetydning fastholdes — i sådanne forbindelser snarere svarer til *overdådig ødsel* (luxuriosus), uden nedsættende betydning, en egenskab, som nydansk mangler udtryk for, hvis man ikke vil benytte der altfor moderne *flot* (til betegnelse af folk som med höjsindet rundhåndethed "lever og lader leve").

6. *spjǫrrum vafit.*

Når i Laxdœla saga (s. 118) den ukvindelige Auds tilböjelighed for mandfolkedragt fremhæves, ved at det om hende siges, at hun *er jafnan í brókum ok setgeiri í, en vafit spjǫrrum mjǫk í skúa niðr*, får vi herigennem en ikke uvigtig oplysning om sagatidens kostume, idet denne angivelse må antages at indeholde en beskrivelse af den mandlige benbeklædning, således som denne på en vis tid var almindelig. Foruden bukser og sko nævnes her *spjarrar* (töjstrimler), der öjensynlig har tjænt til ved omvikling af læggen at fastholde buksebenenes nederste del, og det viser sig således, at disse har strakt sig ned til ankelen. Dette stemmer godt med hvad vi i øvrigt, direkte og indirekte, kan slutte angående den tids klædedragt. Således findes formentlig i sagalitteraturen intet eksempel på knæbukser, der utvivlsomt tilhører en langt senere tid; i overensstemmelse hermed står, at strömper *(sokkar)* ikke tilhørte mandsdragten, men udelukkende benyttedes af kvinderne. Den almindeligste benbeklædning for mænd synes at have været de såkaldte *leistabrœkr*, hvor bukser og sokker gik i et. Ved siden heraf kendtes bukser med tilhørende løs sok *(leistr)*, men denne nåede næppe höj-

ere end til ankelen. Sjældnere var de såkaldte *hosur*, der vistnok i den her omhandlede litteratur kun kan påvises som lange, hele benet bedækkende strömper, der synes at have overflødiggjort brog. — *Spjarrar* i lignende forbindelse forekommer desforuden kun én gang i sagalitteraturen (Gull-þóris saga s. 58), hvor der fortælles om en for halvfjollet ansét person, at han var *i hvítum vararvoðarstakki, ok hafði hvítar brækr, ok vafit at neðan spjörrum; því var hann Vafspjarra-Grímr kallaðr* — hvor beklædningen i sagaskriverens öjne synes at have noget besynderligt ved sig (som gammeldags?). Med den her omhandlede anvendelse af töjstrimler kan sammenlignes den brug, som det en tid var mode at göre af bånd (*dreglar, ræmur*) til omvikling af læggen. Dog er det ikke umuligt, at de nævnte *spjarrar* tillige har udgjort beklædning for foden; man vilde da her have eksempel på en primitiv og i og for sig naturlig erstatning for sok. Således opfattes stedet i Laxdœla saga af Aall (se dennes oversættelse i det norske Tidskrift "Saga" III, Chrania 1820), der imidlertid kun har haft et unöjagtigt papirshåndskrift af sagaen at støtte sig til og i henhold hertil oversætter *vafit—niðr* med "vævede Lapper om Benene", hvortil han i en note til forklaring föjer "Sokker som Fjældbönderne endnu bruge". Uden hensyn til oversættelsens nöjagtighed kunde det have sin interesse at erfare, hvorledes det forholder sig med denne henvisning til fjældbøndernes dragt — om virkelig disse skulde benytte töjstrimler istedenfor sokker? [1])

[1]) Angående skrivemåden *spjarrar* kan bemærkes, at ordet i membranen AM. 132, fol. (Laxd.) skrives "spiorru*m*" og i membranen AM. 561, 4:to (Gþ.) "spior*rum*" og "-spiar*ra*", hvorimod Ásgeir Jónssons afskrift af Vatnshyrna (Laxd.) har, formodentlig ved nyislandsk påvirkning, "spioru*m*".

Kr. Kålund.

Till vokalbalangsen *a* : *å* (*o*) i fornsvenskans sydligare dialekter.

Till de af K. H. Karlsson och Noreen Ark. V, 166 f. [1]) nämda hdskr., der ändelse-*ā* omedelbart efter kort rotstafvelse öfvergått till [*å*, tecknat] *o* kan läggas ännu en: Stadga för Vadstena kloster, utfärdad 1455 af Linköpingsbiskopen Nicolaus Köning.

Stadgan är tryckt af fornskriftsällskapet i 5:te bandet af Birgittas Uppenbarelser s. 129—139, till större delen efter en hdskr., som enligt Klemming [2]) tydligen är med hufvudskriften samtidig, såvitt den icke snarare är hufvudskriften själf, för hvilket senare alternativ den omständigheten talar, att spår af sigillets anbringande tyckas finnas. Det är således ganska sannolikt, att urkunden återger Biskopens egen dialekt. Denna åter var med säkerhet Möremål, ty Biskop Nils var enligt Linköpings biskopskrönika född i Kalmar ("vidh Kalmarna hamn") och vistades äfven i senare tid mycket derstädes, "ther honum siuntis bäst".

Granska vi nu Klemmings förteckning på företagna rättelser i texten till denna urkund [3]), så finna vi följande former: *skipodh(a)* 5 ggr, *komo* 4 ggr, *eptherkomondum*, *waro*, *göro* hvardera 3 ggr; *foreskipon*, *ätho*, *gräffuo*, *läso*, *vpbäro* hvardera 2 ggr, *tilskipodha*, *badho* (vb. bada), *loffuos*, *inkomondis*, *githo*, *haffuo* hvardera 1 gg. Vi ha således redan här 34 former med *o* för väntat *a* efter kort rotstafvelse. Härtill kunna vi lägga ännu en. *Lätho* "låta" hör hit, ty ordet har i fsv. ofta kort vokal [4]); för vår handskrift bevisas denna qvantitet af formerna *læthi* 136, 3 och 137, 14. Nutida Möremål har *lätta* (Linder).

---

[1]) Jfr. äfven Kock Ark. IV, 92 f. [2]) Anf. arb. s. 178. [3]) Anf. arb. s. 143. [4]) Kock Ljudl. s. 250 o. 259.

Bland orden med *o* för väntat *a* i rättelserna återstår blott *staffgodhom*, hvilket väl är felskrifning, samt *abbotissone* 1 gg (eljes *abbatissa*), som är påverkat af *abbot*. På godtycklig förvexling af *a* och *o* tyder ej häller *ärffuade* 2 ggr. Formens existens är styrkt äfven från andra håll. De 35 formerna äro väl då tillräckligt många, för att höja det öfver allt tvifvel, att den af urkunden representerade dialekten haft öfvergången $\bar{a} >$ *å* i kortstafviga ords ändelser.

Häremot kan ej häller anföras att skriften saknar konsekvens i bruket af *o*, ty

1) har öfverhufvud någon konsekvens i beteckningen af *å*-ljudet icke uppnåtts af någon fornsvensk skrift, och det vore således för rigoröst att fordra den här.

2) är flertalet af de afvikelser, som existera, verkligen sådana, att man kunde för dem vindisera ljudlagsenligt berättigande åt *a*-ljudet. De afvikande fallen äro nämligen:

a) Sådana ord, som ofta eller just i den siterade frasen stå i proklitisk ställning: *sidhan* 129, 26; *haffua* 4 ggr. (ex. *the haffua köpt* 131, 24, *som- the uppburit haffua* ib. 26), *wara* 131, 20; *tala baakmaal* 135, 12.

b) Sammansättningar [1]): *tilmanadhe* 130, 5; *ranzsakat* 131, 8 o. 10; *samtalan* 133, 17; *talaportenom* 133, 21; *intagha(s)* 133, 17, 135, 4; *porttalan* 130, 16; hit hör formelt *thz sama* 130, 24, det har väl redan nu haft aks. 1.

Analoga fall i utveckligen af öfriga ändelsevokaler äro talrika; så ha vi *äro*, *skulo*, *fore; läti* och *läte* vexla o. s. v. I sammansättning ha vi *badhstoffuo* men *conventsstuffunne*. Äfven deri äro dessa fall analoga med fallen af vexlande *a : o*, att de betonade och obetonade formerna ömsesidigt inträngt på hvarandras område.

Slutligen ha vi

c) *daghana* 129, 3; *skadhan* 134, 20; *pilara* 134, 16. Hvad *daghana* beträffar, så kan det möjligtvis vara inkom-

[1]) Om deras förhållande till vokalbalangsen se Kock Ljudl. s. 344 f., 357 ff.

met från en yngre afskrift, som, enligt hvad jag själf varit i tillfälle konstatera, ofta[1]) normaliserat språket genom insättande af *a* för *o* i här behandlade ord[2]). *Pilara* är lånord och som sådant af mindre betydelse, och hvad *skadhan* beträffar, kan det ju ha inverkat, att denna artikulerade form haft *-nn*.

Några andra originalurkunder af Biskop Nils känner jag ej. Konfirmationen till klosterreglerna af 1452 bär hans namn och sigill, men det upplyses i själfva kontexten, att biskopen öfverlemnat granskandet af reglerna åt en kanik. Konfirmationen med dess utförliga uppräkning af de ställen, der texten är "skrapadh oc rät oc atirscrifuadh", kan således ej vara af hans hand, och det är derför i sin ordning att den icke har de språkliga egenheter, som jag förmodat tillhöra Nicolai dialekt.

K. H. Karlsson har af den omständigheten, att bland de af honom upptäckta skrifterna med vokalbalangs *a : o* jämte en annan urkund, hvars innehåll tyder på småländskt ursprung, finnes en serie bref från Biskop Ingemar, hvars hembygd var Konga härad, slutit, att inom Småland, särskilt inom sagda härad, denna vokalbalangs i fornsvensk tid varit en dialektegenhet. Jag har nu kommit till samma förmodan rörande målet i det angränsande Möre härad. Men dessa närgränsande bygder böra ha haft nära beslägtade dialekter, och om de sannolika resultat, vi vinna om språket inom det

---

[1]) Af *-o*-formerna bibehållas blott *foreskipon* 130, 2; *skipon* 136, 1; *skipodha* 135, 28 o. 136, 8; *komo* 138, 4 och 134, 17. Det sist nämda kunde dock möjligen ha missförståtts såsom imperf. — För öfrigt inför den *ærfuoda* för *ærfuada* samt på alla af mig jämförda ställen *stadge(-a)* för *staffge(-a)*.

[2]) Jfr. Klemming anf. arb. s. 178. Ordet står på öfversta delen af en sida, der hufvudhandskriften delvis är oläslig. — Prof. Noreen gör mig uppmärksam på, att *daghana* i motsats mot öfriga ord ursprungligen haft kort vokal i andra stafvelsen. Kanske har det förr än dessa flyttat bitonen på ultima. (Detta skulle möjligen kunna förklara, att vissa mål, som apokopera t. ex. imperfekta, icke apokopera artikulerade substantiv, men derom mer på annat ställe.)

ena och andra området, stämma med hvarandra, så stödja de ju också hvarandra.

Upsala i Mars 1892.

Nat. Beckman.

Om komparationen af fornisländska adjektiv på *-legr (-ligr)* och adverb på *-lega (-liga)*.

I sin "Altisländische und altnorwegische Grammatik" (Halle 1884), §§ 353 och 355, lämnar Noreen den uppgiften, att adjektiven på *-legr* (*-ligr*) i komparativ få suffixet *-r-*, i superlativ suffixet *-ast-*, och att adverben på *-lega* (*-liga*) i komparativ ändas på *-ar(r)*, i superlativ på *-ast* [1]).

Det synes mig, som kunde dessa regler i någon mån modifieras, hvarigenom äfven sammanhanget kunde uppvisas mellan den adjektiviska och den adverbiella komparationen.

Hvad jag har att meddela, är egentligen blott en tillfällig iakttagelse, gjord vid en (i annat syfte företagen) kollationering af Hrólfs saga Gautrekssonar och Ásmundarsaga kappabana uti Cod. membr. Holm. 7, 4:to, hvilken anses tillhöra början af 14:de århundradet. Denna iakttagelse har emellertid bekräftats vid jämförelse dels med Larssons glossar: "Ordförrådet i de älsta isländska handskrifterna" (Lund 1891), dels med det aftryck från den med Cod. Holm. 7, 4:to ungefär samtidiga Cod. AM. 132, fol., som Gering lämnat i sin Finnboga saga (Halle 1879). Jag har därföre trott, att det resultat, hvartill jag kommit, möjligen kunde förtjäna offentliggöras, oaktadt jag icke haft tid att pröfva dess giltighet på större områden. —

Uti mina nyssnämda källor har superlativen af ad-

---

[1]) Uppgiften är oförändrad i andra upplagan (Halle 1892) § 368 Anm. 3, § 371, 1. (Tillagdt vid korrekturläsningen.)

jektiv på *-legr* (*-ligr*) regelbundet synkoperat *-ast-* till *-st-*, när vokal följer i ändelsen.

Larsson "Ordförrådet" etc. upptager formerna: *dımlıgsta*, *dyrlegsto*, *nauþsynlegster*, *leıþelegsto*, *dasamlıxto*.

Finnboga saga har: *vheyriligsta* 4^{13}, *gerviligsti* 61^{9}, *vigligstu* 65^{14}, *drengiligsta* 66^{16}.

Hvad angår det stycke uti Cod. membr. Holm. 7, 4:to, som upptages af Hrólfs saga Gautrekssonar och Ásmundarsaga kappabana, kan jag ty värr icke citera det efter något troget aftryck, enär något sådant ännu icke utgifvits. Jag hänvisar därför till motsvarande ställen i Detters "Zwei Fornaldarsögur" (Halle 1891), men insätter i stället för de af utgifvaren meddelade och godtyckligt ändrade formerna dem, som verkligen förekomma i handskriften. — Enligt Cod. Holm. 7, 4:to, heter det alltså: *sæmiligsta* 7^{23}, 57^{26}, *höfðingligsti* 11^{3}, *hraustligstu* 12^{12}, *herrasamligsta* 13^{14}, *sköruligsta* 17^{1}, *rammligsta* 22^{16}, *hraustligsta* 27^{6}, *hræðiligsti* 34^{23}, *kappsamligsta* 40^{25}, 53^{11}, *grimmligsta*, *frækniligsta* 41^{25}, *efniligstu* 49^{31}, *vígligsta* 52^{23}, *hraustligsti* 54^{8}, *stórmannligsta* 56^{22}, *kvikligsti* 56^{31}, *dólgligsta* 57^{27}, *vígligsti* 72^{25}, *hrakligstan* 74^{7}, *vænligstan* 88^{10}; — men däremot *nauðsynligastir* 64^{20}, hvilket är det enda undantag från regeln, jag kunnat påträffa.

Till jämförelse må ur samma källor anföras de superlativformer af adj. på *-legr* (*-ligr*), i hvilka komparationssuffixet åtföljes af konsonant (*-r*) eller alls icke åtföljes af ändelse.

Larsson: *acaflegast*, *glıclegast*, *hıalpvďnlegast*, *maclegast*, *nauþsýnlegast*, *saNlegast*, *herfılegast*, *tıltøkılıgast*, *þeckelegast*, samt *nøþsynlegost*, *samvırþılegost*, *flęrþsamlegost*.

Finnboga saga: *hermannligaztr* 71^{1}, *metnaðarsamligaz* 90^{4}.

Zwei Fornaldarsögur: *skjótligastr*, 21^{26}, *tiltækiligast* 32^{12}, *heyriligast* 73^{2}, *máturligust* 83^{25}.

Då härmed sammanställes, att de ifrågavarande källorna undantagslöst låta

1:o adverben på *-lega* (*-liga*) i superl. ändas på *-legast* l. *-ligast*,
2:o „ „ „ „ „ komp. „ „ *-legar*(*r*) l. *-ligar*(*r*), men
3:o adjektiven „ *-legr* (*-ligr*) „ „ „ „ *-legre*(*-a*) l. *-ligri* (*-a*),

så blir det — åtminstone hvad dessa handskrifter beträffar — mindre riktigt att säga adjektiven på *-legr* (*-ligr*) hafva "blandad komparation". Snarare böra väl adjektiven på *-legr* (*-ligr*) och adverben på *-lega* (*-liga*) sammanfattas under *en* regel: De kompareras med resp. *-ar-*, *-ast-* och *-ar*(*r*), *-ast;* synkope af komparationsvokalen inträder, då flexionsändelse börjar med vokal.

Lund, januari 1892.

Gustaf Cederschiöld.

Ludvig Larsson: Ordförrådet i de älsta isländska handskrifterna leksikaliskt ock gramatiskt ordnat. Lund. Lindstedt. 1891. VI + 438 sidd. 20 kr.

Dr. Ludvig Larssons forfattervirksomhed har som bekendt et ejendommeligt præg: hans udgaver af de ældste islandske håndskrifter udmærke sig ved en til det yderste dreven nöjagtighed, og hans sproglige oplysninger om disse håndskrifter støttes af et statistisk materiale, der virker imponerende ved sådanne meddelelser som, at A. M. 645, 4to i uaccentuerede stavelser bruger *-e* 1703 gange, *-i* derimod 1129 gange, at kort *o* 2757 gange betegnes ved *o* osv., oplysninger, som i ethvert tilfælde vise, at han har optegnet hver eneste sprogform i de pågældende håndskrifter og med hensyn til dem hylder A. S. Vedels motto *οὐδὲν μικρὸν, οὐδὲν παραφρονητέον*. Disse ord kunde han med föje have sat som motto på sit nyeste og störste værk om de ældste islandske håndskrifter.

Det er ikke noget lexikon i ordets almindelige forstand, der her foreligger, idet der ikke gives nogen oversættelse af de enkelte ord, ej heller nogen tolkning af vanskelige steder, end ikke på den måde, at citaterne ere ordnede efter ordets betydning: *láta* i betydningen "miste" står broderligt ved siden af *láta* "sige". Formålet med glossaret er rent grammatisk: at give et pålideligt hjælpemiddel til studiet af de ældste islandske kildeskrifters sproglære i videste forstand. For at opnå dette formål giver forfatteren en fuldstændig liste over alle ord, som forekomme i Reykjaholts máldagi, A. M. 237, fol., det ældste Rímbegla-håndskrift, de to gamle latinsk-islandske glossarer, den stockholmske homiliebog, Physiologus-fragmenterne med stykket om skibet og regnbuen, A. M. 645, 4:to, den ældste Elucidarius, Plácítúsdrápa og det ældste fragment af Grágás; for hvert enkelt ords og böjningsforms vedkommende angiver han nöjagtigt, på hvilken side og linje i texterne det forekommer, samt på hvilke forskellige måder ordene skrives. Kun med hensyn til de 4 ord oc, non, m a g i s t e r og d i s c i p u l u s undlader forfatteren at give de nöjagtige citater, men meddeler kun, at der i st. hom. skrives o c 3060 gange, *oc* 341 gange, *oc* 545 gange osv. Ved på alle andre punkter, selv med hensyn til de mindste partikler, at give de mest detaillerede oplysninger om deres forekomst i de ældste håndskrifter har forfatteren unægtelig ofte meddelt sin bog et ret besynderligt udseende, som når han fylder næsten 5 spalter med tal, der vise, hvor adverbiet þ á forekommer, 4 spalter med citater for det relative e r, ca. 2 spalter for þ a r osv. Larsson er naturligvis ikke fremmed for den tanke, at måske vil kun ét menneske i løbet af 100 år høste

nogen som helst frugt af al den flid, han har anvendt på sådanne artikler; men man kan ikke andet end beundre den samvittighedsfuldhed, som har drevet ham til et så voldsomt arbejde med en så ringe lön for öje.

Man vilde dog göre forfatteren blodig uret, hvis man indskrænkede sin ros over hans værk til et udbrud om "skönne (mere eller mindre) spildte kræfter"; ti langt oftere er der anledning til at takke ham for de righoldige og yderst frugtbringende oplysninger, han giver os; man kan ved hjælp af hans bog lære den ældste böjning af hvert eneste islandsk ord at kende langt fuldstændigere end i noget som helst hidtil udkommet grammatisk værk (man efterse f. ex. artiklerne enge og necquerr eller den mønsterværdigt ordnede artikel ér); man sættes ved glossaret i stand til nöjagtige undersøgelser om, hvilke kasus og måder henholdsvis præpositioner og konjunktioner styre; man får meddelt udførlige lister over, hvilke ord der dannes med afledningsendelser o. desl. som -lega, -dage, -leicr, -seme, osv., og efter det egentlige glossar giver forfatteren endda en hel grammatisk oversigt, således at vi få nöjagtigt at vide, hvilke substantiver de ældste hdskrr. behandle som *a*-stammer osv., hvilke adjektiver, pronominer, stærke og svage verber osv. der forekommer (alt ordnet efter paragrafferne i Noreens Altnord. Grammatik (1884)), en enestående fuldstændig exempelsamling til den oldnordiske formlære. Selv til studiet af de ældste håndskrifters indhold giver forfatteren en nögle ved at meddele os lister over fremmede navne og appellativer med latinsk (græsk) böjning.

Hvad udførelsen af den for glossaret lagte plan angår, vil der sikkert kun lyde én dom, en ubetinget ros over den sjældne nöjagtighed, hvormed det hele er gjort: uagtet anm. har efterset mange hundrede citater, er det ikke lykkedes ham at finde én eneste fejl med hensyn till citaterne [1]).

Enhver sagkyndig læser vil vide, at en slig nöjagtighed ikke kan opnås ved et rent "mekanisk" arbejde; om et værk som Larssons gælder i höjeste grad, hvad Cederschiöld (Arkiv VIII p. 191) siger om diplomatiske udgaver; uden virkelig videnskabelig methode og navnlig uden en sikker grammatisk viden og fuld forståelse af de behandlede texter vilde forfatteren hvert öjeblik have været udsat for de groveste fejltagelser; men også på disse punkter vil man stadig finde vidnesbyrd om forfatterens mangeårige, indtrængende studium af alt, hvad der vedkommer de ældste håndskrifters sprog. Hvad anm. har at udsætte på værket i denne henseende, indskrænker sig til følgende småting: Glossaret side 18 opføres arf som et neutralt substantiv (jvf. listen over neutrale

---

[1]) Forfatteren beder mig göre opmærksom på, at følgende latinske navne fra Reykjaholts máldagi ere glemte i glossaret (resp. side 403, 404 og 408): Barbare R. M. V. 40, dıonıſıo V. 39, petro V. 39.

a-stammer p. 423); forf. er af sit modersmål bleven forledet til at lade det maskuline arfr skifte kön; sætningen þa hleýp*er* h*ann* at þeı*m* rækom sínom fram (så hidser han sine hunde på dem) st. hom. 166[13] synes forf. ikke at have forstået, idet han (p. 258) opfører et substantiv rackr *m;* dette mystiske ord fjærnes ganske vist i rettelserne pag. 401, men rækom bliver ikke henført som dat. pl. til racke.

Som en naturlig følge af, at forfatterens arbejde med ordsamlingen har været fordelt på mere end en halv snes år, kan der göres en del indvendinger med hensyn til den plan, der i det enkelte er fulgt, således som Larsson også bemærker i sin fortale. Hvad først angår valget af de behandlede håndskrifter, så kan man kun beklage, at A. M. 677, 4:tò ikke er medtaget. Håndskriftet hører jo aldeles afgjort med til den samme gruppe, som de medtagne texter; men man forstår let, at forfatteren ikke har ønsket at lade sin bog voxe fra 438 til ca. 600 sider. Ligeledes er det forståeligt, at forfatteren ikke har villet indlade sig med den ældste grammatiske afhandling i cod. Worm. og med Íslendingabók, da disse værker jo kun foreligge i nyere afskrifter; derimod burde forfatteren afgjort have ladet afsnittene III, IV og V af Reykjaholts máldagi ude af betragtning, da disse afsnit jo frembyde en meget yngre sprogform end de øvrige håndskrifters; en form som að for at (R. M. IV 36) virker kun vildledende i et glossar over de ældste håndskrifters sprog.

Störste delen af de texter, som forf. behandler, har han selv undersøgt (eller afskrevet) efter selve håndskrifterne; men den viden, han derved har erhvervet sig, kommer undertiden frem, på en for glossarets brugere noget generende måde: A. M. 237 fol. citeres f. ex. ikke efter Þorv. Bjarnarsons udgave, men Larssons tal henvise til spalter og linjer i selve håndskriftet, hvoraf følger, at den, der vil se et citat efter, må anstille en temmelig besværlig tælling af tynde streger i Bjarnarsons "Leifar"; en lignende anke gælder citaterne efter Grágás-fragmentet.

Endnu mere forstyrrende virker dog de rettelser i de trykte udgaver, som forfatteren har gjort under sine kollationeringer. Ønsker man f. ex. at verificere Larssons citat hornſtauar **237,** 3: 23 eller ótko **H.** 10: 28 (Larsson p. 57 under eıga), så vil man på vedkommende steder i udgaverne finde henholdsvis hornſteınar og átko; hvis læseren så ikke netop har Nord. tidskr. f. filol. N. R. IV s. 153 og Larssons Studier över st. hom. s. 19 in mente, vil han let mistænke forfatteren for fejl, skönt fejlene i virkeligheden ligge hos de pågældende udgivere. Larsson burde utvivlsomt have sat et mærke ved de steder, hvor han har foretaget rettelser i de udgivne texter. Dette gælder endnu mere rettelserne i Plácítúsdrápa; thi hvem kan vide, hvilke fejl Larsson har fundet i Finnur Jónssons omhyggelige udgave af dette digt; når L. ikke udtrykkelig gör opmærksom på uoverensstemmelsen

mellem sin egen og udgavens læsemåde, vil læseren kunne være i tvivl om, hvem der bærer ansvaret for denne uoverensstemmelse.

Skönt man, som för bemærket, ikke kan stemple glossaret som en frugt af en rent mekanisk flid, må det dog beklages, at forfatteren ved sine oplysninger om præpositioners og konjunktioners styrelser har valgt en vel mekanisk fremgangsmåde. Slår man f. ex. op på glossarets første ord, præp. *á*, så finder man oplysninger om, at den styrer *akk.* på de og de steder, *dat.* på en anden række steder, og derefter følger en temmelig lang række citater for *"kasus osäker"*. Meningen med denne angivelse er ingenlunde, at der kan være nogen virkelig tvivl om, hvilken kasus det styrede ord står i, men kun at vedkommende ord lyder ens i to eller flere kasus og tilfældig ikke på det pågældende sted har et vedföjet adjektiv eller lign., der viser dets kasus. Larsson anfører altså ikke alene Theodóra fell akne (**645**, 62: 2) og aɴdſcoteɴ hóf *hann* vp amv*ſ*t*er*e (ib. 105: 7) blandt de "usikre kasus"; men selv i tilfælde som anott oc ſua adege (Ph. II, 6: 2) og ahı*m*ne *oc* aıorþo oc aſę (**645**, 105: 17) styrer *a* i forbindelse med nott og ſę en "usikker kasus" [1]). Og på ganske tilsvarende måde anfører forf. ved konjunktionerne "med ind.", "med konj. "og derefter "modus osäker" f. ex. ef þu vılder þat ·þa vęr*er* þu ſua (El. 59: 1); medens vi ere ved ef, er modus usikker i dette tilfælde; men slår man op på vılıa, finder man, at 3 sing. impf. konj. hedder vıld*er* El. 59: 1, ligesom også nott står opført som dat. sg. Phys. II, 6: 2. Er dog ikke en slig diplomati noget overflødig?

Selvfølgelig vil der kunne nævnes en del andre enkeltheder, hvor de fleste vel vilde mene, at Larsson ikke havde truffet et heldigt valg mellem forskellige eventualiteter. Anm. vilde f. ex. have foretrukket at få ávalt opført som et særligt ord i steden for at skulle søge det under *á* og *valr*, ligesom han ikke kan finde det praktisk at huénær opføres som ét ord, men annattveggja som to ord (nogle fodnoter ved annarr göre dog rede for, hvor annattveggja bruges som *konj.*); det ser noget besynderligt ud, at L. opfører enda som casus obliqui af ende, der som bekendt ikke forekommer i denne sprogperiode, men at nom. ender opføres i en særskilt artikel; den under ender opførte gen. e*ɴd*ıſ forekommer kun i forbindelsen til allze*ɴd*ıſ, der hellere burde have haft en særlig artikel. Lidt for doktrinært er det vel også at erklære norþr (horfa norþr st. hom. 37[27]) for akk. sg.

Nogle vanskeligheder vil det også volde læseren, at fremmede ord findes opførte på to forskellige steder, alt efter som de have nordisk eller fremmed böjning: beþleém findes på side 32, bethleém side 403, dauıd side 47 og side 404, leo opføres blandt de indenlandske ord (side 200), stellıo derimod blandt de fremmede (side 420).

---

[1]) At også a plenarıo (R. M. II, 17) nævnes blandt de usikre kasus, skyldes vel kun öjeblikkelig distraktion.

At forf. ved sin grammatiske opstilling (side 422 ff.) også hyppig har måttet træffe en vilkårlig afgörelse, er selvfølgeligt; han vilde vist f. ex. have vanskeligt ved at bevise, at babılón just behandles som en *i*-stamme i oldn.

Men alle sådanne indvendinger ere i virkeligheden temmelig ubetydelige. Den rette dom over Ludvig Larssons store glossar vil først kunne fældes af de mange, der i tidens løb ville ty til det for at få løst deres sproglige tvivl, og Larsson kan sikkert med stor ro imødese denne dom.

København, april 1892.

Verner Dahlerup.

Vǫlundsagan.

Arkeologien har visat, att den grekiskt-romerska kulturen ytterst kraftigt invärkat på den germanska. Äfven på mytologiens område kan troligen detta inflytande spåras och spåras i långt mera utsträckt skala än man för några tiotal af år tillbaka var böjd att antaga. De antika myter, hvilka i folksagans form spridde sig kring hela det vidsträckta romerska riket, hade utan tvifvel en stor betydelse för den germanska mytbildningen och sagodiktningen. Särskildt bör frankernas rike hafva varit utsatt för detta inflytande, ty där fortsatte de romerska skolorna sin värksamhet äfven efter den frankiska eröfringen. Att landet ganska snart kristnades var ett faktum, som knapt motvärkade spridandet af kunskapen om den klassiska mytologien, enär en dylik kunskap var en nödvändig förutsättning för att fatta de arbeten, hvilka lästes i skolorna.

Så har man påpekat, att Tristan-sagan rönt en stark påvärkan af Thesevsmyten, att Hamletsagan i självfva värket är en bearbetning af Brutussagan o. s. v. Äfven likheten mellan Dædalussagan och Vǫlundsagan har man sedan långt tillbaka iakttagit, ehuru man i allmänhet ej velat antaga ett direkt lån.

Ett dylikt direkt samband antogs dock redan 1833 af Depping i dennes dissertation *Véland le forgeron*, och samma tanke har senast blifvit utförd af Golther i uppsatsen Die

Wielandsage und die Wanderung der fränkischen Heldensage, införd i trettiotredje årg. af Germania (1888). Då hans afhandling bildar utgångspunkten för följande anmärkningar, vill jag i korthet rekapitulera dess innehåll.

I sammanhängande form finnes Vǫlundsagan som bekant behandlad endast på tvänne ställen, nämligen dels i Vǫlundarkviða i Codex Regius af den s. k. Sæmundareddan, dels i Saga Diðriks konungs af Bern, nedskrifven omkring 1250 i Bergen på grundvalen af nedertyska köpmäns berättelser, hvilka berättelser åter stödde sig på numera förlorade saksiska sånger. Vǫlundarkviða återger således sagan i dess isländska form, Diðriks saga i dess nedertyska. Frågan om förhållandet mellan sagans tyska och dess nordiska form har naturligen varit mycket debatterad, men som det synes mig har Golther på ett ganska öfvertygande sätt visat, att Diðriks saga *i det hela* representerar en ursprungligare form. Tills vidare behöfva vi dock ej fästa oss vid olikheterna mellan de båda redaktionerna.

Som bekant är sagans innehåll i största allmänhet följande. Den konstfärdige smeden Vǫlund fängslas af konung Níðuðr och tvingas att smida denne den ena dyrbarheten efter den andra. För att hämnas dräper han först konungens båda söner, våldtager sedermera hans dotter och gör sig slutligen en flygdräkt, med hvilken han undkommer den grymme konungen.

I dessa allmänna drag erbjuder sagan, som man lätt finner, stora likheter med de antika berättelserna om Hephaistos och Dædalus. Om den förre berättar en uråldrig myt: "Athene kom en gång till Hephaistos för att hos honom låta smida sig vapen. Denne, som då öfvergifvits af Aphrodite, greps därvid af en häftig brånad efter Athene samt sökte att våldtaga henne; hon flydde. När han — ehuru med stor svårighet, ty han var krympling — hade upphunnit henne, försökte han att famna henne, men såsom en kysk

jungfru gjorde hon motstånd. Brunsten gjorde då, att hans säd utgöts öfver gudinnans lår. Gripen af afsmak tog hon då ett stycke ull, strök därmed bort säden och kastade denna på jorden, hvarefter hon tog till flykten. Ur den på marken kastade säden föddes sedermera Erichthonios" [1]). Om Níđuđs dotter berättas i prosasagan, att hon kom till Velents smedja för att få en ring lagad, och — fortsätter sagan — "lætr Velent aptr hvrđina sem fastazt oc legz hia konongs dottor" [2]). I Vǫlundarkviđa söfver han henne först med öl:

"Bar hann hana bióri
þviat han betr kvnni,
Sva at hon i sessi
vm sofnađi" (str. 28).

Här hafva vi således den ena af de båda hufvudtilldragelserna i sagan, och likheten blir ännu större, om vi observera, att den konstfärdige smeden i ena fallet säges vara halt och i det andra berättas hafva afskurna fotsenor.

Dædalus, hvilken förfärdigar sig vingar och flyr undan sitt fängelse hos konung Minos, svarar lika förträffligt till sagans andra hufvudepisod.

Orsaken, hvarför man trots denna likhet i allmänhet ej antagit ett germanskt lån från antiken, torde — utom den naturliga oviljan att afstå från något af det, som man ansett såsom germanernas arf och eget — vara den, att det finnes flera icke blott germanska, utan ock gemensamt indoeuropeiska mytiska föreställningar om demoniska smeder. Likheten mellan den germanska och den klassiska myten kan därför enligt denna åsikt bero på ett gemensamt ursprung för båda. I detta fall — säger Golther med rätta — "kunna vi säkerligen också förutsätta en uråldrig gemensam grundval. Den germanska folksagans smidande dvärgar och alfer hafva många beröringspunkter med Vulcanus och liknande föreställningar.

[1]) Apollodoros III, 14, 6.
[2]) Kap. 74.

Men att denna smed våldtager en kvinna och därigenom får en son, att han smider sig vingar och med dessa flyger bort från sin fångenskap hos en fientlig konung — detta är *dikt.* Grekernas och germanernas poetiska fantasi skapade icke detta hvar för sig ur gemensamma grundföreställningar, utan flera motiv äro här *fritt* sammanförda".

Denna tankegång synes mig absolut riktig. Det sätt, på hvilket den vidare utföres, är i korthet följande. Hephaistos kallas någon gång Daidalos = den konstfärdige. Detta namn, säger Golther, kunde ju möjligen ock hafva tillagts Vulcanus, som då kallats Dædalus Vulcanus. Öfversatte nu germanen dessa namn, så borde han återgifva Dædalus med Wêland. Detta ord är tydligen ett participium af ett verb, som nordiskt hetat *véla* = "öfva list", men äfven = "öfva konstfärdighet". Konung Alfred, hvilken på saksiska skall återgifva namnet Fabricius, som han fattar som liktydigt med Faber, återger detta med Wêland. Öfversättningen är således verbalt trogen.

"Vulcanus" däremot behandlades på ett annat sätt. Redan under antiken härleddes namnet ur ett "Volicanus, quod per aërem volet". Denne genom luften flygande gud kunde då lätt identifieras med Dædalus, "qui evolavit". Detta "Volicanus" (med stammen "Volant") återgafs med ett germanskt likljudande "Waland". Detta "Waland", som etymologiskt ingenting har att skaffa med "Wêland", finnes kvar i smedens franska namn "Galan" och i det nordiska "Vǫlund". Tyskar och angelsaksare hafva däremot upptagit den ur "Wêland" härledda formen.

Sagans *element* äro således hämtade från den antika mytologien, men sammanställningen af dessa element är ett värk af germanernas skapande fantasi.

Detta är i korthet innehållet i Golthers afhandling, hvars särskildt svaga punkt synes mig ligga i den skarpa skilnad, han söker göra på namnen Wêland och Waland. Om språk-

vetenskapen ännu ej äger förmåga att sammanföra dessa båda former, är det dock ytterst sannolikt, att två så likljudande namn på *samma* person icke kunna hafva fullkomligt olika upprinnelse.

För min del är jag ej häller öfvertygad om riktigheten af Golthers åsikt, att germanerna — särskildt frankerna — värkstält samarbetet mellan Dædalus- och Vulcanussagorna, men å den andra sidan tror jag, att själfva grundtanken hos Golther kan stödjas af ännu flera skäl än dem han sammanfört. Och detta är af vikt. Ty öfverensstämma tvänne sagor i några *få* fall, *kan* detta bero på en tillfällighet. Sannolikheten af en dylik tillfällighet förminskas däremot, i samma mån de ifrågavarande sagorna visa sig öfverensstämma i alt flera och flera punkter.

Innan jag ingår härpå, vill jag söka visa möjligheten af att folksagan om Dædalus redan under antiken kunnat upptaga vissa lån ur Hephaistos-Vulcanussagan.

Både Hephaistos och Dædalus voro mytiska personer, och båda voro konstnärer. Icke blott Dædalus förfärdigade bilder, utan också Hephaistos, bland hvars bilder uppräknas en gyllene flicka, en hund af silfver o. s. v. Båda voro således plastiska konstnärer, och om än den ene förfärdigade sina bilder af trä och den andre af metall, betyder detta ej mycket i förevarande fall. Pindaros kallar också Hephaistos "Daidalos", och samma namn bär denne på en vasbild [1]).

Om sagorna således redan i Grekland hade en tendens att i vissa punkter smälta samman, så måste denna tendens ökas, då de vandrat öfver till romersk mark. *En* dylik anledning har redan påpekats af Golther. När *Vulcanus* fattades såsom en sammandragen form af *Volicanus* —, äfven af *volans candor* och *volans canus* —, hade man här ett ytterligare skäl att förblanda denne genom luften flygande konst-

---

[1]) Preller: Gr. Mythol. (1872) I sid. 148.

närsgud med den likaledes genom luften flygande konstnären Dædalus [1]).

Äfven en annan anledning torde hafva funnits till att de båda sagorna just i den bekanta våldtäktsepisoden kommit att sammanflyta. Medan Vulcanus, berättar en mytograf, var sysselsatt med att smida blixtar åt Juppiter, sökte han att våldtaga dennes dotter [2]). Här är det således den hos himlakonungen anstälde smeden, som vill förföra dennes dotter. Om Dædalus anför samme mytograf, att han, medan han var anstäld som konstnär hos Minos, hjälpt dennes hustru, då hon begick ett kyskhetsbrott [3]). Nu vet man, hvilken stor betydelse namnlikheter alltid haft för sagokombinationer. Här hade man namnen *Minos* och *Minerva*, hvilka gifvetvis måste inbjuda till en sammanställning. Jag tänker mig det därför alldeles ej orimligt, att något förslaget hufvud *ur* dessa båda sagor fått fram en tredje af ungefär följande innehåll: den hos Minos anstälde halte konstnären Dædalus våldtager Minos dotter Minerva [4]).

Det är *denna* form af Dædalussagan, som jag antager ligga till grund för Vǫlundsagan. Innan jag söker att i detalj uppvisa detta, vill jag påpeka den öfverensstämmelse,

---

[1]) Äfven Hephaistos hade väl kvar sin ursprungliga karaktär af den genom luften flygande blixten. Så yttras om honom: "Unde et Homerus dicit eum de aëre præcipitatum in terras, quod omne fulmen de aëre cadat" (Mytographus secundus hos Angelo Mai Class. auct. III, 99).

[2]) Impetrato autem a Jove, cum fulmina ipsi fabricaret, Minervæ conjugio, dum illa eo spreto reluctaretur, natus est puer" etc. (Mai a. a. 97 jämf. 46 och 243).

[3]) "Igitur ea (Venere) incendente, cum Pasiphe solis filia, Minois regis Cretæ uxor, tauri amore flagraret, arte Dædali intra vaccam ligneam corio iuvencæ pulcherrimæ septam inclusa cum tauro rem habuit; nato inde Minotauro ...... Veritas autem sic se habet. Taurus notarius Minois regis fuit, quem Pasiphe amavit et cum illo in domo Dædali rem habuit. Et quia geminos peperit, unum de Minoë, et unum de Tauro enixa esse Minotaurum dicitur. Quam ob culpam inclusum Dædalum regina, corruptis custodibus, relaxavit". Mai a. a. 129, 131.

[4]) Att likheten i namnen *Minos* och *Minerva* spelat in i denna kombination, är redan en af Steffen framstäld gissning (Nord. Tidskr. 1889).

som troligen finnes mellan de handlande personernas namn i de båda sagorna.

Att en nordbo eller german skulle hafva öfversatt det grekiska "Daidalos" på sitt språk, är väl mindre sannolikt, då vi måste förutsätta, att han varit obekant med detta ords betydelse [1]). Men om Dædalus i den saga, han hörde, kallats t. ex. Faber, Faber excellentissimus eller något dylikt, är det mycket sannolikt, att han återgifvit detta med det likbetydande Wêland. Konungadotterns namn är nordiskt Bǫđvildr (angelsaks. Beaduhild). Ordet är sammansatt af *bǫð* = strid och *hildr* = strid eller valkyria. Munch (Gude- og Heltesagn sid. 101) öfversätter också Bǫđvildr med "stridens gudinna". Men lyckligare kunde *krigsgudinnan* Minervas namn ej återgifvas på germanskt språk.

Konungens namn är nordiskt Níđuđr, hvilket väl torde betyda "skadegöraren", "den ondskefulle". För att förstå, huru Minos kunnat få detta namn, måste vi åter taga vår tillflykt till folkfantasiens smak för etymologier. Det grekiska namnet *Minos* var för en german obegripligt, och för att förstå det måste han sammanställa det med något ord, hvars betydelse han kände. Det ord, med hvilket han först bort anse *Minos* befryndadt, synes hafva varit *minax* = "hotfull", och af *minax* = "hotfull" är *Níðuðr* = "onskefull" ju icke någon dålig öfversättning.

Sedan jag på detta sätt sökt visa, att de handlande personernas namn i Wêlandsagan åtminstone *kunna* förklaras ur Dædalussagan, öfvergår jag till att i detalj betrakta sagans alla episoder. Likheterna mellan dessa och Dædalussagans äro ibland mera påtagliga, ibland mindre, beroende enligt min tanke på den större eller mindre frihet, med hvilken den antika sagan omdanats. Vid denna jämförelse utgår

[1]) Det är väl sant att "dædalus" äfven användes i latinet i betydelsen "konstfärdig" (se t. ex. Preller I, 149), men ordet var väl där blott lärdt.

jag från prosasagan, emedan denna också enligt min mening återger sagan i en *i det hela* ursprungligare form.

1) Vaðe rese sätter sin son Velent i lära hos tvänne smidkunniga dvärgar, hvilka bo i ett bärg. Hos dem lär sig Velent sin konst (kap. 66).

I själfva Dædalussagan finnes härtill ingen motsvarighet, och denna sysselsätter sig öfverhufvud ej med konstnärens läroår, men just därför synes man här hafva gjort ett lån från Hephaistossagan. Enligt denna slungas guden strax efter sin födelse ned i hafvet, där han under nio år håller sig i en *hvälfd grotta*, hvarest han förfärdigar de konstrikaste arbeten. Enligt en annan tradition föll han ned på ön Lemnos, där han sedermera tänktes värksam i det där varande vulkaniska bärget [1]). Någon läromästare i smidekonsten synes traditionen i allmänhet ej hafva tilldelat Hephaistos, men enligt en källa skall Kedalion hafva varit hans lärare. Denne Kedalion har man trott sig återfinna i en gnomaktig relieffigur, "som fullkomligt erinrar om den tyska sagans dvärgar" [2]).

Likheten mellan dessa båda traditioner är, som man ser, icke påfallande stor och *kan* bero på en tillfällighet, men *kan* också bero på ett lån.

2) Sedan Velent lärt sig sin konst, dräper han sina lärare, de båda dvärgarna. Därefter begifver han sig till Níðuðr, till hvilken han far öfver hafvet i en urhålkad trästam (kap. 61, 62).

En något liknande episod inleder Dædalussagan. Dædalus, som vistas på Attika, dräper sin systerson och lärjunge, därför att denne visat sig konstfärdigare än han [3]). Med anledning af detta dråp måste han fly från Athen och begifva sig till konung Minos på ön Kreta.

---

[1]) "Lemni fabricæ traditur præfuisse" (Cic.: Nat. deor. 3, 22). Båda dessa traditioner finnas hos Homerus.

[2]) Roscher: Ausführliches Lex. d. gr. u. röm. Mythologie I, 2072.

[3]) T. ex. Hygin. fab. 244: "Dædalus Perdicem sororis suæ filium (occidit) propter artificii invidiam". Så ock Apollodoros III, 15, 9.

3) Velents uppehåll hos Níđuđr inledes af följande episod. Vid konungens hof finnes en annan konstfärdig smed, och mellan denne och Velent uppstår en häftig rivalitet. En täflan utsättes, men då Velent skall taga sina värktyg för att börja *sitt* smide, äro dessa borta. En riddare, hvars namn Velent ej känner, har nämligen stulit bort dem. Velent har dock sett mannen, när denne åsåg, hvar han gömde sina värktyg, och han antager därför, att det är denne riddare, som bestulit honom. Då han för konungen yppar sin misstanke, ber denne honom utpeka den skyldige bland hofmännen. Velent mönstrar alla, men finner icke mannen i fråga. Då förfärdigar han en bildstod af tjufven, som är så lik, att Níđuđr tilltalar denne i tanke, att det är den afsedde riddaren. Då Velent upplyser honom om värkliga förhållandet, svarar konungen, att det ej var underligt, att Velent ej funnit honom bland de hofmän, han sett, ty konungen hade skickat honom såsom sändebud till Sverge (kap. 62—66).

Denna episod kan svårligen vara ursprungligt germansk, och redan förfärdigandet af *bildstoden* talar för ett lån från antiken, ty någon egentlig bildhuggarkonst hade germanerna ju ej. Nu finnes det en liknande antik konstnärsanekdot, hvilken är knuten till målaren Apelles' person. Anekdoten är anförd af Plinius, tyvärr med dennes vanliga ordkarghet. Innehållet är följande. Medan Apelles vistades hos Alexander, stod han ej i vänskapligt förhållande till Ptolemæus. Under dennes regering blef han sedermera vinddrifven till Alexandria. Genom sina rivalers svek mottog han då genom en kunglig budbärare en inbjudning till måltid hos Ptolemæus. Då Ptolemæus, förbittrad öfver att se den misshaglige konstnären, vredgad frågade, hvem som inbjudit honom till den kungliga taffeln, svarade denne: en af dina egna budbärare. Konungen visade honom då alla sina budbärare och bad honom utpeka den, som inbjudit honom. Konstnären tog då ett kol från den slocknande glöden och ritade på

väggen budbärarens bild med en så slående likhet, att konungen igenkände ansiktet, innan teckningen ännu var afslutad [1]).

I följd af sin knapphändighet har Plinius underlåtit att berätta, att den budbärare, som medfört bjudningen, ej var närvarande bland dem, som Apelles mönstrade, men detta är tydligen meningen; eljest hade teckningen icke blott varit öfverflödig, utan äfven föga bevisande. Att döma af en anspelning på denna berättelse, som finnes hos Lukianos, synes det hafva varit målaren Antiphilos, som på detta sätt sökt skada den fruktade medtäflaren.

Jämföra vi nu dessa båda berättelser med hvarandra, så äro de onekligen så pass lika, att vi måste förutsätta ett samband dem emellan. I båda fallen *vinddrifves* konstnären till konungens land. I båda fallen mötes han af en rivals afund. I ena fallet är det en budbärare, i det andra ett sändebud, som är värktyg för bedrägeriet. I båda fallen uppmanas den bedragne att mönstra de misstänkte. I båda fallen är den värkligen skyldige ej närvarande. I båda fallen visar konstnären sin oskuld genom att med fullkomligt lefvande åskådlighet afbilda gärningsmannen.

Att den german, som på sitt språk omflyttat Dædalussagan, själf skulle i denna hafva inflikat denna konstnärsanekdot, förefaller mig föga troligt. Vida sannolikare synes mig vara, att man redan under antiken knutit denna berättelse till Dædalus' person. Anekdoten passar ju för hvarje konstnär, hvilken ägt förmåga att gifva sina bilder en slående likhet, och denna förmåga tillskref myten äfven Dædalus. Han afbildade en gång Herakles så naturtroget, att denne

---

[1]) "Non fuerat ei gratia in comitatu Alexandri cum Ptolemæo, quo regnante Alexandream vi tempestatis expulsus subornato fraude æmulorum plano regio invitatus ad cenam venit, indignantique Ptolemæo et vocatores suos ostendenti, ut diceret a quo eorum invitatus esset, adrepto carbone extincto e foculo imaginem in pariete deliniavit, adgnoscente voltum plani regi inchoatum protinus." (Plin. N. H. XXXV, 89.)

själf misstog sig och kastade en sten emot bilden i tanke att denna var en lefvande människa [1]). Men om — som således synes ganska rimligt — anekdoten redan i den romerska folksagan knutits till Dædalus' person, bör den hafva ändrats i åtminstone tvänne punkter. Då den konung, till hvilkens hof konstnären vinddrifves, naturligen blir Minos och ej Ptolemæus, bör äfventyret förläggas till början af konstnärens bekantskap med konungen, ty Dædalus kände icke Minos förut, såsom Apelles känt Ptolemæus, och dem emellan rådde ingen tidigare fiendskap. Inbjudningen till middagsmåltiden har därför här ersatts af berättelsen om tjufveriet och täflingen. Vidare var Dædalus plastisk konstnär och ej målare. Han bör således göra en bildstod och icke en teckning. Men så ändrad, är sagan nästan på hvarje punkt lika med Wêlandsagan.

4) Med anledning af täflingens lyckliga utgång kommer Velent i stor gunst hos Níđuđr, liksom Apelles på grund af den vällyckade ritningen kommer i gunst hos Ptolemæus.

5) På nåden följer i bägge fallen onåd. Velent dödar en af konungens män och råkar därigenom i onåd hos denne (kap. 70, 71).

Äfven Dædalus faller i onåd hos Minos, dels därför att han biträdt Pasiphaë vid hennes äktenskapsbrott, dels därför att han varit Thesevs behjälplig, då denne dödat Minotaurus, som enligt den antika myten var son af den kretiske tjuren och Minos' maka Pasiphaë [2]). Hos de vatikanska mytograferna framträder denna myt i en form, som ej är utan betydelse för denna undersökning. De berätta nämligen, att Pasiphaë haft otillåtet umgänge med Minos' notarius Taurus och sedan fått tvillingar, af hvilka Minos var far till den ene och Taurus till den andre [3]). Vidundret Minotaurus

---

[1]) Brunn: Gesch. der griech. Künstler I², 16.
[2]) Se not 3 sid. 108.
[3]) Mai a. a. 17—18, 129, 131, 235.

ersättes således här af tvänne söner af mänsklig gestalt. Att dessa söner sedermera *båda* göras till Minos' barn, torde bero på följande anledning. Därigenom att Hephaistossagan kontaminerades med Dædalussagan och den förra mytens våldtäktsepisod inflyttades i den senare, så försvann ur denna berättelsen om Pasiphaës kyskhetsbrott med Taurus. Men då denna episod ej längre existerade fanns naturligen häller intet skäl att låta blott den ene af gossarne vara Minos' son.

I den Dædalussaga, som legat till grund för berättelsen om Velent, råkade konstnären i onåd möjligen därföre, att han själf dräpt eller varit behjälplig vid dråpet på Minos' söner.

I fortsättningen skilja sig de båda sagorna än ytterligare. När Minos — heter det — erfarit, att dråpet utförts genom Dædalus' hjälp, satte han honom och sonen Icarus i fängelse i Labyrinten. I Velentsagan är handlingen mera komplicerad. Mellan dråpet och fängslandet har där inskjutits en episod, som ej har någon motsvarighet i den antika sagan. Velent fängslas nämligen ej omedelbart efter dråpet, utan förvisas. Han försöker då att hämnas på Níđuđr och gör ett förgiftningsförsök, hvilket uppdagas, hvarefter han tillfångatages och sättes såsom fånge på en ö, sedan man först afskurit hans fotsenor (kap. 72). Det kroppslyte, som häraf blef en följd, har tydligen tillagts honom från Hephaistos-Dædalussagan, men det öfriga synes vara hämtadt från ett annat håll, som jag nu ej kan närmare bestämma. Episoden gör likväl ej intryck af ursprunglighet, ty under det att Dædalussagan blott anger en enda orsak till onåden, låter berättelsen om Velent onåden upprepas tvänne gånger af olika motiv.

6) Då Velent fängslats, dräper han Níđuđs tvänne söner. Denna episod finner sin motsvarighet i Dædalus' förut omtalade förhållande till dråpet på Minotaurus eller Minos' söner, ehuru episoden här flyttats till en annan plats i be-

rättelsen. Skilnaden är här det mer eller mindre aktiva deltagandet i dråpet.

7) Velent våldtager Níðuðs dotter. Såsom jag förut sökt visa, äger denna episod sin fulla motsvarighet i *den* Dædalussaga, som antagligen förelåg för den germanske bearbetaren.

8) Velent gör sig en flygmaskin och undkommer den grymme konungen. Äfven denna del af sagan har, såsom förut visats, sin antika motsvarighet.

Som man märker, skilja sig här de båda berättelserna i ett fall. Dædalus har en son, hvilken följer honom på flykten och omkommer; Velent har däremot ingen son. Detta är en förändring, som efter alla tecken att döma måste vara företagen i *den* Dædalussaga, som i detta fall förelåg. Därigenom att Dædalus och Hephaistos kontaminerades, så måste Dædalus *erhålla* en son med Minerva. Från synpunkten af den för folksagans ästetik gällande uppfattningen, hade man således ej behof af en äldre son, och denne uteslöts därför såsom obehöflig.

Om Dædalus' lif efter flykten har visserligen den antika myten åtskilliga uppgifter, men dessa synas endast hafva tillkommit ur vissa städers äflan att tillegna sig den berömde konstnären. Dessa uppgifter hafva också ett mera konsthistoriskt än mytiskt innehåll.

En annan skenbar olikhet förekommer ock. I den norska (tyska) versionen af sagan har Velent en broder Egill, mästerskytten, hvilken vid Velents flykt utför ungefär samma konststycke, som vi känna från Wilhelm-Tells-myten (kap. 75—78). Till denna episod finnes ingen motsvarighet i Dædalussagan, men man torde kunna ifrågasätta, om den ursprungligen hört samman med Wêlands historia. Det är visserligen sant, att anspelningar på denna episod förekomma redan i Vǫlundarkviða och i franska dikter — dock blott så till vida, att Egill göres till Wêlands broder —, och däraf synes följa, att den åtminstone mycket tidigt knutits till

sägnerna om Wêland. Men å den andra sidan förekommer den i mångfaldiga versioner såsom en fristående saga (t. ex. Wilhelm Tell, Palnatoke m. fl.). Vi måste således antaga, antingen att sagan om Egill ursprungligen varit en del af Wêlandsagan, men sedermera i de flesta fall lösgjort sig från denna, eller ock att båda sagorna ursprungligen varit skilda, ehuru de sedermera knutits samman. Det senare antagandet förefaller onekligen rimligare, då man tager i betraktande den germanska folkfantasiens böjelse att kombinera ursprungligen skilda sagor, en böjelse, hvarpå Nibelungenlied gifver oss ett så storartadt exempel. Särskildt borde man hafva känt ett behof att göra mästersmeden till mästerskyttens broder; en dylik kombination har ju alltid varit ett omtyckt sagomotiv.

Min jämförelse mellan den antika och den germanska sagan är nu afslutad. De likhetspunkter, som anförts, äro onekligen så stora, att de svårligen kunna bero på en tillfällighet, och ej häller kunna de förklaras ur antagandet af en gemensamt indoeuropeisk myt. Däremot synes man fullt berättigad att antaga ett direkt lån.

Vid min jämförelse har jag uteslutande fäst mig vid den norska (tyska) prosasagan, emedan jag ansett denna stå på en i det hela ursprungligare ståndpunkt än Vǫlundarkviða, trots dennas högre ålder. Det visar sig också genast, att Vǫlundarkviða *saknar* mycket, som prosaberättelsen enligt min mening lånat från Dædalussagan; om Vǫlunds uppfostran, om hans vinddrifvande till Níðuðr, om konstnärsrivaliteten, den liffulla bildstoden och anledningen till onåden har *dikten* intet att berätta. Däremot visa de fåtaliga stroferna, att åtskilliga nybildningar redan företagits. Níðuðr har blifvit en *girig* konung efter Atles mönster, och vid sin sida har han fått den från folksagan och nibelungensångerna välbekanta *elaka* drottningen, hvilken saknas såväl i Dædalussagan som i Velentsagan. Episoden om de tre svanjungfrurna kan väl

ej häller betraktas annat än som en nybildning. Denna saga förekommer — såsom Golther påpekat — fristående hos flera folk, och dess samband med den öfriga Vǫlundsagan är fullkomligt löslig.

Henrik Schück.

Kann man av aksentueringen i islänska handskrifter draga några slutsatser rörande det ekspiratoriska huvudtryckets plats?

Att de nordiska språken i äldre tider ofta haft det ekspiratoriska huvudtrycket på avledningsstavelser äller på senare delen av sammansatta ord, är ett antagande, som på en mängd ställen tagits till jälp av olika forskare vid förklaringen av vissa ords morfologiska utveckling äller deras betoning i värs [1]). I sin avhandling "Fornnorska Homiliebokens ljudlära" har för ett par år sedan dosänt Wadstein fäst uppmärksamheten på en rent yttre omständighet, som pekar åt samma håll, i det han på sid. 122 påpekat, att dänna handskrift stundom har aksänt över kort vokal i andra ledet av sammansatta ord, t. eks. *hugscót*, *hugvít*, ock i vissa sammansättningar, där båda leden ha lång vokal, oftast sätter aksänt på det senare men äj på det förra, t. eks. *retlátr*, *hordómr*. Huruvida aksänterna på främmande ord, såsom *abél*, *celestínus*, *dámasus*, *ionás*, *nerónem*, utmärker vokallängd äller huvudtonens plats äller bägge delarna, säger han sig vara oviss om.

Någon tid innan W:s avhandling kom ut, meddelade jag i ett föredrag, som jag den 28 septämber 1888 höll i

[1]) Kock i Tidskrift f. Filologi N. R. III, 247 noten, Svensk Akcent II, 247 ff., 311 ff., 328 ff., Arkiv III, 56 ff., Jessen i Zeitschrift für deutsche phil II, 140, Bugge i Norrœn fornkvæði 36 noten, Sievers i Beiträge VIII, 75, Noreen i Pauls Grundriss I, 456.

Filologiska Föreningen härstädes, några iakttagelser av samma slag, dem jag jort i Stockholmska homilieboken, äldre delen av cod. AM. 645, 4:o, älsta delen av cod. 1812, 4:o på kgl. biblioteket i København samt den fornnorska homilieboken [1]). Det var på den tiden min avsikt att som 3:dje del av mina "Studier över den Stockholmska homilieboken" utje en fullständig statistisk redojörelse för aksänters förekomst ock betydelse i de älsta isl. handskrifterna. Då jag numera fruktar, att dänna plan aldrig blir utförd, meddelar jag här innehållet av nämda föredrag, utom vad som däri förekom rörande den fornnorska homilieboken.

Se vi först på nomina propria av främmande ursprung, finna vi en jenomgående olikhet med hänsyn till aksentueringen mällan orden av hebräisk härkomst å ena sidan ock de latinska äller latiniserade å den andra. Medan de förra alltid [2]) ha aksänten på sista stavelsen, d. v. s. den stavelse som i hebräiskt uttal hade huvudtonen, ha de senare alltid [2]) aksänten på den av de båda nästsista stavelserna, som enligt latinskt uttal har huvudtonen. Dänna jenomgående olikhet jör, att jag icke kann dela dosänt W:s ovisshet om vad aksänterna i dylika ord betyda. Att de, såsom vanligt, beteckna, att vokalerna de stå över äro långa, ha vi äj själ att betvivla, men, då orsaken till, att i de hebräiska namnen sista stavelsens vokal är lång ock i de latinska vokalen i en av de två nästsista, icke rimligtvis kann vara någon annan än den, att i dässa ord det ekspiratoriska huvudtrycket även i isländska bibehållits kvar på just dässa stavelser, äro således aksänterna i dessa ord tecken för huvud-

[1]) Av dänna hade min vänn biblioteksasistänten Dahlerup i København lånat mig sitt äksemplar av Ungers upplaga, i vilket han äfter jämförelse med hds. jort nödiga rättelser.

[2]) Om de ytterst få undantagen skall jag tala längre fram.

tonens plats på samma gång som de beteckna vederbörande vokalers längd.

Jag låter här följa en förteckning på alla aksentuerade former (utom de enstaviga) av dylika ord, som förekomma i de hds. min undersökning omfattar.

A. I Stockholmska homilieboken.

I med hebräiskt ursprung:

abél 4 ggr, *abéls* 154.35, *abibás* 201.26, 202.18, *abibón* 204.16, *abrahám* 86.29, 157.1, *adámr* 85.1, *adám* 15 ggr, *adáme* 116.30, *adáms* 3 ggr, *barrabás* 173.9, *bethleém* 3 ggr, *beþleém* 4 ggr, *beþlém* 58.20, *beþleéms* 57.5, *caín* 165.33, *celiél* 204.14, *chaiphás* 171.32, *kaifás* 171.32, *chaná* 189.16, *cherubím* 40.13, *cherubín* 4 ggr, *kerubín* 92.13, *dauíd* 127.15, *dauíds* 127.21 [1]), *delagabrí* 201.32, *elisabéþ* 14 ggr, *enóc* 3 ggr, *enóch* 3 ggr, *gabriél* 89.17, *gamaliél* 176.16, 204.16, *gamaliéls* 176.15, *iacób* 7 ggr, *iaféth* 165.34, *iaphéth* 156.29, *hierikó* 204.13, *iesús* 148.20 [2]), *ioachím* 6 ggr, *ioakím* 7 ggr, *ioakíms* 127.21, *ioél* 23.27, *ionás* 63.31, *iordón* 4 ggr, *ioséph* 166.3, 187.18, *isaác* 40.20, *ysaác* 49.5, 157.4, *lefiaþáns* 76.10, *mardán* 204.15, *michaél* 89.16.18, *moisés* 3 ggr, *moysés* 4 ggr, *nazaréth* 129.37, 131.6, *niniuítar* 63.4. *paþmós* 151.17, *raphaél* 89.17.31, *rakél* 183.12, *rubén* 128.21, *sabaóth* 125.3, *salomón* 8 ggr, *sará* 55.12.15, *saraí* 55.13, *satán* 4 ggr, *seraphím* 5 ggr, *serafím* 91.26, *simón* 174.8 [3]), *siná* 74.32, *sión* 204.29.

II av latinskt ursprung (äller latiniserade):

augustínus 77.29, *cartágo* 207.5, *ciʀínus* 46.21, *constantínus* 159.10, *európa* 47.32, *fóca* 151.28, *fócam* 151.12, *helías*

---

[1]) Är det en slump, att de två enda formerna med þ *daviþs* 55.28 ock *daviþs* 3.29 sakna aksänt på senare stavelsen, äller har huvudtonen här dragits till förra stavelsen ock i sammanhang därmed senare stavelsens vokal blivit kort?

[2]) *iesús* 148.29 ock *iesúm* 171.9 upplysa ingenting om aksäntens plats.

[3]) Däremot *simeon* 5 ggr, ock *simeoni* 83.12 utan aksänt.

175.15 (ack. *heliam* 63.33), *magdaléna* 175.2, *maría* 17 ggr, *maríe* 6 ggr, *marío* 11 ggr, *nínus* 46.16, *orígenis* 64.8, *orósius* 205.3, *pilátus* 2 ggr, *piláto* 2 ggr, *róma* 48.5, *tibilitáni* 205.8, *títus* 141.29, *títum* 141.24.25. Hit sätter jag också de latinska formerna *lauámini* 107.15, *tónus* 2.13 ock *uínum* 188.5.

B. I äldre delen av cod. AM. 645, 4:o.

I av hebräiskt ursprung:

abiaþár 99.3, *abirón* 98.6, *arfaxáþ* 108.8, *baldáþ* 107.15, *barnabán* 43.2, *evfratés* 112.21, *evfronón* 116.4, *gión* 112.21, *marón* 74.21.

II av latinskt ursprung:

nicéta 47.11, *octóue* 34.8, *theodóra* 62.2.

I älsta delen av cod. 1812, 4:o förekomma av hit hörande ord formerna *fenón* 39.6, *fénón* 38.22, *fetón* 38.25, 39.7 ock *stílbón* 38.7, vilka sannolikt liksom *iórdón* 2.16 haft huvudtonen på sista stavelsen, samt *fispéna* 38.17, som torde hava haft huvudtonen på nästsista stavelsen i likhet med latinska ord av liknande byggnad. Enär dänna hds. i bruket av aksänter är ganska nyckfull, torde man kunna anse aksänterna på förra stavelsen i *fénón*, *stílbón* ock *iórdón* betydelselösa, så framt man icke vill anse dem förråda en böjelse att äfter isländsk betoningsgrundsats draga huvudtonen till ordens förra stavelse.

Utom i de nu uppräknade formerna förekommer i StH (= Stockholmska homilieboken) aksänt på *béþleéms* 56.32, *pílatus* 173.22, *sátán* 96.32, 97.21, *elisábéþ* 139.33 ock *asía* 47.31. Den sist anförda formen betecknar möjligen en visserligen äfter latinsk betoningsprinsip oriktig, men äfter analogi med latinska ord, t. eks. *maría*, uppkommen betoning av nästsista stavelsen [1]. I formerna med dubbel aksänt torde den förra

[1]) Jfr *simía* i Physiologus II sid. 7.1.

vara tillfällig. En möjlighet vore det dock att i aksentueringen av *béþleéms* ock *sátán* liksom *pílatus* inlägga samma betydelse, som jag nyss antytt rörande *fónón*, *stílbón* ock *iórdón*, ock i så fall kunde det förtjena att anmärkas, att *sátán* båda gångerna förekommer i ett av StH:s yngsta stycken.

Av den ovanstående förteckningen synes, att flera däri upptagna ord behållit sin ursprungliga hebräiska äller latinska betoning, fastän de, såsom ändelserna visa, antagit isländsk böjning. Ett par namn torde emellertid hava antagit isländsk betoning på samma gång som isländsk böjning. De äro *efa* (alltid böjt isländskt), vars enda aksentuerade form är *éfo* 116.28 i StH samt *nóe* (oftast, men icke alltid isländskt böjt), som aksentueras *nóe* dels i StH 26.5 dels i cod. 1812, 4:o sid. 2.12. Det samma torde vara fallet med *chána* StH 187.28 (jämte *chaná* StH 189.16 den enda formen av dätta ord i dässa hds.).

I dätta sammanhang bör jag också erinra om låneorden *abbáte*, *coróna*, *latína*, *oblét*, *oblœ't* ock *planéta*, av vilka StH har de aksentuerade formerna *abbátar* 100.36, *abbótom* 21.7, *coróno* 173.11, *latíno* 174.23, 204.37, *oblét* 126.25, *oblátar* 126.28 ock älsta delen av 1812 formen *planétor* 8.24. Ordet *altáre* (dels mask. dels neutr.) har i StH aksänt i formerna *altáre* 7 ggr, *altáres* 101.10, 128.25 ock *altára* 4 ggr samt i äldre delen av cod. AM 645, 4:o i formen *altáre* 73.3. Dätta ord har dessutom sitt särsjilda intrasse, då man ser det i jämförelse med formen *altere*. I cod. AM 237, folio, StH ock äldre delen av cod. AM 645, 4:o förekommer *altere* på sammanlagt 24 ställen ock skrives på 5 av dässa med dubbelt *l*. I samma hds. förekommer *altáre* 21 ggr men har aldrig dubbelt *l*. Att nu den för dässa såväl som senare hds. i huvudtonig stavelse vanliga fördubblingen av *l* framför *d* ock *t* fullständigt uteblivet i ordet *altáre*, men i vanlig proporsjon visar sig i ordet *altere*, bekräftar på ett slående sätt,

att *altáre* haft huvudtonen på den 2:dra ock *altere* på den 1:sta stavelsen.

Bland de rent isländska orden finnes en klass, av vilkas aksentuering man, enligt min mening, bör kunna med synnerlig logisk sjärpa draga slutsatser angående platsen för det ekspiratoriska huvudtrycket. Det är sådana sammansatta ord, vilkas förra del är ett enstavigt ord med lång vokal ock där senare delens första stavelse likaledes har lång vokal. I dylika ord stå således omedelbart bredvid varandra två stavelser, som med hänsyn till vokalens längd båda ha samma rätt att bära aksänt. Visar det sig nu, att endera (ock alltid densamma) av dässa båda stavelser i ett övervägande antal fall har aksänt, medan den andra blir utan, måste man ju söka äfter en orsak till dänna ojämnhet, ock dänna orsak kann näppeligen vara annan än den, att det ekspiratoriska huvudtrycket vilat på den stavelse, som oftast har aksänt. Hur det förhåller sig med aksänterna på sådana sammansättningar, synes av följande tabäller, i vilka upptagas alla de former av dylika ord, som förekomma i här ifrågavarande handskrifter. I tabällernas första kolumn anjes hur ofta ordets 1:sta stavelse ensam har aksänt, i andra kolumnen hur ofta blott ordets 2:dra stavelse, i tredje hur ofta båda de första stavelserna ock i den fjärde hur ofta ingen av de två första stavelserna har aksänt.

A. I Stockholmska homilieboken.

	´ –	– ´	´ ´	– –		´ –	– ´	´ ´	– –
ablæstr			1		Trpt.	1	5	2	2
agætlegr		1			aleitne		1		
agætr			1	2	aleiþes		2		
aheit		3			anauþ	2	7		4
ahlaup		1			anauþegr				2
aleitenn	1				anyia		1		
Trpt.	1	5	2	2	Trpt.	3	16	2	8

	´ —	— ´	´ ´	— —		´ —	— ´	´ ´	— —
Trpt.	3	16	2	8	Trpt.	18	148	44	49
asia			1		fafroþr		1		
asiona		4		1	fateoke				1
astfolgen			1		fateocr	1	7	2	
astfrændcona			1		fesnauþr				1
asthuþ			1		fotveill			1	
astlauslega	1				frabærr		1		1
astlauss			1		froleicr		1		
astrike	1	3	2		froþleicr		1	2	
astuþ		1			galauslega				1
astuþegr	2	1			galauslegr		1		1
atrunoþr				1	galauss		1		2
auglioss		1	1		galeyse		5		2
augsiande		1			gaumgæfa		5	1	
augsyn		1			gaumgæflega		1		
austrhalfa		1			geigvænlega		1		
austrœtt			1		goþfuss			1	
auþbeonn		1			goþfyse			2	
auþgætr		1			goþlife	2	1	4	
auþnæmr		1			goþmœlogr			1	
auþræþe		1			griothaugr	1			
auþsynn		2	1		harþrœþr	2	1		1
auþsær		1			hegome		5	1	
auþeofe		10		7	hegomlegr	1	2		
beiscleicr	1	2			heiftræke			1	
bliþleicr		1			heiftræcr			1	
bloþrœs		1			heiftuþ		1		
bocmal			2		heimquama				1
brautquama	1				heimleiþ		1		
brauþhleifr		2		1	heimsmælge		1		
braþdauþr		1	1		heimsmœlogr				1
briostgeoþe			1		heimscraut		1	1	
bruþhlaup				2	heimseokia		1		
bruþhuila			2		heiþsæe				1
bruþcaup	6	3	9	2	hialpraþ		2	2	
bruþcauplegr				1	hialpvænlega			1	
dauþleicr		1			hialpvænlegr	1	1	2	
domstoll	1	1	4		hogvære	4		4	2
eilif		1			hogværr		1	2	
eilife		1		1	holeitlega				1
eiliflega		1	1		holeitr	1	2		
eilifr	2	87	10	24	hordomr		16		2
einhlitr			1		hosæte	3	1		
einleitr				1	hotiþ	3	104	20	13
einreonlegr			1		hotiþlega		1		
Trpt.	18	148	44	49	Trpt.	37	315	93	80

	´ —	— ´	´ ´	— —		´ —	— ´	´ ´	— —
Trpt.	37	315	93	80	Trpt.	74	376	159	103
hotiþlegr		2			odrygþr			1	
hreinleicr		1	2	1	odæþ		2		
hreinlife	11	16	9	6	ofroþr	2	2		
hreinlifr	1	1	2		(of)sællife		1		
husbuanda	1				ofeorr		1		1
husfreyia			1		ogliclegr			1	
husrum			1		oglicr	1	1		
huenær		3			oheiftræke		1		
huilicr		4	1	2	oheimell		1		
inyta	1				ohlyþenn		2	2	
(iafn)vellauss			1		ohlyþne		3	5	
leiþretta	3	4	3	3	ohreinende			1	
leiþretting	1	2		1	ohreinn		3	1	3
leiþvite			1		ohreinsa			1	
liflat			3		ohræddr		1		
licþrar	1				ohræþelega		1		
licþræ	2		1		ohæfr		1		
linducr			1		oheofelegr			1	
liugvattr			1		oheogr		1		1
lærdomr		2	1		oquangaþr		1	1	
mallauss	1				okeonsca		3		
malskiola			5		olicamlegr	1		1	
malyzca		1			olitell				1
meineiþa			1		olærþr		4	1	1
meinlauss	3	1	2	1	omale			1	
meinleyse		1			omælogr		1		
meinlæta			3		omættogr			1	
meinlæte	5	13	17	5	onauþegr			1	
meinmæle			2	1	oneyddr		1		
meinseore	1				onyta		1	2	
meydomr		1	1		onytr	1	6	7	2
nalægr		4	2	1	opindr			2	
nauþheit		1			opinelegr			1	
nynæmlegr			1		opruþr			1	
næmleicr	1				oraþ		2		
oagiarn	1				oraþvandr		1	1	
oar	1				orvinan			2	
obeiþoll		1			oreokelega		1	1	
obotabæl		1			oreokenn		2		
obreytelega	1				oreokia		5	2	
obeottr	1	1	2		oreocþ		3	7	1
odaunan		1			osarr			1	
odauþlegr	1		1	2	osattr		1		
odeilsamr			1		osaurgaþr				2
Trpt.	74	376	159	103	Trpt.	79	429	205	115

	´—	—´	´´	——		´—	—´	´´	——
Trpt.	79	429	205	115	Trpt.	101	481	273	135
(ósca) hotiþ			1		saurmælge			1	
oskirþr		3	4		sialfræþe	1	1	3	
osleogr		1	1		sionlauss			1	
osmaquæmr			1		skirleicr			1	
osnuenn				1	skylioss		1		
osome		1			sollauss				1
osynelega			1	2	sottdauþr	1		2	
osynelegr	5	6	3	5	spaleicr			1	
osynn			1		spannyr		2		
oseomelegr				1	steinþro	3		5	
oseomr		2	3		stiupdotter			1	
otigenn		2			storgleopr			1	
otru	2	2	3	1	stortiþende			1	
otrur	4	2	4		sællife	1	1	1	1
ovænn		1			sællifr			1	
oþægr			1		tiþreoddr [1])			1	
oeoþre			1		tolfhlioþ			1	
pruþlife	1		1		tolfreoþr			2	
raunhor				1	ulfuþ		1		
reiþskiote			1		vagræs			1	
rettdeomr			2		vaveifelegr				1
rettlatr	4	13	17	5	vaveiflegr		1		
rettlæte	3	9	14	4	vintre	1			
rettsynn			1		þrabeonn		1		
(sam)eilifr		3			þrældomr		2	1	
sarleicr	1		3		þuilicr		2	1	2
saurlife	2	7	5		? eorvinan			1	
Trpt.	101	481	273	135	Summa	108	493	300	140

B. I äldre delen av cod. AM 645, 4:o.

agætr		1		1	Trpt.	1	7		6
aheit		3		2	aræþelegr				1
aleitne		1			asia		1		
(all)ovænn		1			asiona				5
amælande				1	astfolgenn				1
amæle				1	asthuþ				1
anauþ				1	astraþ		1		
artiþ	1				astrike		1		
aræþe		1			atrunoþr				3
Trpt.	1	7		6	Trpt.	1	10		17

[1]) **Så bör där läsas i mitt glosar "Ordförrådet o. s. v." i st. f. *tíþreóþr*; nödig hänvisning tillsättes äfter *reóþa*, medan hänvisningen under *reóþr* utgår.**

	´ —	— ´	´ ´	— —
Trpt.	1	10		17
austrhalfa				1
auþskeoþr		1		
auþsynn		1		
auþæfe				1
bliþmæle				1
bloþræs		1		
boclauss				1
bocmal			1	
bocmænoþr	1			
brauþhleifr				2
buran		1		
daþlauss	1			
domstoll				3
eiliflega				1
eilifr				19
einvænn		2		
fateoke				1
fateocr		5		4
fecaup				1
felauss	1			1
felitell	1			
fesnauþr				2
flærþlauss	1			
fotveill				1
goþfyse				1
harclæþe				1
heileygr		1		
heitfe	1			
hibyle		1		2
hialpraþ		1		
hogvære				1
hogværr				1
holeitr				1
hotiþ	1	1		
hreinlife				3
husbuande				3
husbunoþr				1
husfreyia				21
huilicr		1		1
huitæ			1	
iþrott		5		13
leiþretta		1		2
liflat			1	
licþrar				5
Trpt.	8	32	3	112

	´ —	— ´	´ ´	— —
Trpt.	8	32	3	112
licþræ	1			2
liugeiþr		1		
malcrocr				1
(megen)goþ-				
vættlega			1	
meinlauss				1
meinlæte		3		1
meydomr	2		1	2
nalægr		2		
nybreytne		1		1
obeottr		1		
odauþlegr				2
odæþ				2
ofroþr				1
ogreiþr		1		
oheilegr				1
ohraustr				1
ohreinn				4
ohræddr				2
ohæfr		1		1
oheogr				1
ocnar		1		
omale				1
omeiddr		1		
onyta		1		1
onytr		2		1
orlausn	1			
oreocþ				1
osaurgaþr				5
oskirþr				1
oskialfanda				1
osuass		1		1
osæmþ		1		
oseoma		1		
otru				5
otrur				5
oviss				2
ovænn		1		1
oeoþr		1		
raþleitne		1		
rettlatr				1
sionlauss				1
smaroe				1
steinoþr			1	
Trpt.	12	53	6	163

	´ –	– ´	´ ´	– –		´ –	– ´	´ ´	– –
Trpt.	12	53	6	163	Trpt.	13	59	6	166
steinþorr		5		1	þuilicr				1
steinþro				2	þyþleicr		1		
værleicr	1				ættstorr		1		
þorny		1			Summa	13	61	6	167
Trpt.	13	59	6	166					

C. I älsta delen av cod. 1812, 4:o.

bocmal	1				Trpt.	2	32	5	3
gnogleicr		1			omotaþr		1		
hlaupar		27	4	3	solmænoþr	1			1
huenær		2	1		steingeit		2	2	1
liflat	1				tireoþr		2	2	
oheogr		2			tolfreoþr		3		
Trpt.	2	32	5	3	Summa	3	40	9	5

Mig förefalla dässa slutsummor övertygande. Att i sammanlagt 718 fall dässa ords 2:dra stavelse 594 ggr *ensam* fått aksänt, medan den 1:sta stavelsen blott 124 ggr *ensam* har aksänt, kann icke bero på en tillfällighet. Den omständigheten att i de båda yngre hds., StH ock äldre delen av cod. AM 645, 4:o, 2:dra stavelsen 5 ggr så ofta har aksänt som den 1:sta[1]), medan i den äldre handskriften, älsta delen av cod. 1812, 4:o, 2:dra stavelsen 13 ggr så ofta har aksänt som den 1:sta, får väl, i betraktande av den senare hds:s ringa omfång, anses för en slump, men kunde också tydas så, att på de båda yngre hds:s tillkomsttid sammansättningar som de här ifrågavarande börjat att oftare lägga huvudtonen på 1:sta stavelsen än vad fallet var på den tid då den äldre hds. kom till.

Jag vågar dock icke påstå att i *alla* dylika sammansättningar huvudtonen *alltid* legat på ordets 2:dra stavelse. I ovanstående tabäller finnas ju flera ord, för vilka siffrorna ingenting säga, ock många, för vilka siffrorna äro för små för att tillåta något så när säkra slutsatser, liksom också

[1]) Jag räknar naturligtvis äj de fall, där båda stavelserna ha aksänt.

siffrorna för vissa ord anje, att 1:sta stavelsen oftare har aksänt än den 2:dra. Ingenting är ju häller rimligare, än att vissa ord äller vissa grupper av ord bildat undantag, ja, man kunde ju rent av tänka sig, att samma ord icke alltid haft huvudtonen på samma stavelse. Men de sins emällan överensstämmande siffrorna för de talrikast företrädda orden i ovanstående tabäller tillsammans med de åt samma håll pekande siffrorna för det stora flertalet av de övriga, mindre ofta förekommande orden synas tydligt visa, att på de här undersökta hds:s tid i sammansatta ord av ovan beskrivna slag ekspiratoriska huvudtrycket legat på ordets 2:dra stavelse.

Dänna slutsats jer oss naturligtvis rätt att antaga, att det ekspiratoriska huvudtrycket i allmänhet legat på 2:dra stavelsen i alla sammansättningar, vilkas förra del är ett enstavigt ord. Riktigheten av dätta antagande skulle kunna prövas på två sätt jenom undersökning av aksäntförhållanden. Det ena vore att taga reda på hur ofta 1:sta stavelsen saknar aksänt i sådana sammansättningar som *hiúscapr*, *spámaþr*. Visade det sig då, att dänna stavelse långt oftare vore utan aksänt så vad fallet i allmänhet är med långa vokaler, vore ju härijenom det nämda antagandet starkt bekräftat. På den mödosamma ock i många fall ytterst vanskliga undersökningen, hur ofta aksänt saknas över lång vokal, kann jag visserligen icke för närvarande inlåta mig, men, till den värkan det hava kann, nämner jag att i StH 1:sta stavelsen i ordet *spámaþr* saknar aksänt 36 ggr ock har aksänt 20 ggr, medan t. eks. värbet *láta* över stammvokalen *a* (icke dess omjudsformer *æ*, *ę*, *e*, *œ*, *ǫ*, *o* äller reduplikasjonsvokalen *e*) saknar aksänt 17 ggr ock har aksänt 89 ggr, samt att i samma hds. ordet *hiúscapr* har 1:sta stavelsen utan aksänt 5 ggr, med aksänt 4 ggr, under det att ordet *hús* förekommer utan aksänt 5 ggr ock med aksänt 24 ggr. Likaledes i StH finner man stammvokalen i det enkla ordet *fé* (formen *fiár*

oräknad) utan aksänt 3 ggr, med aksänt 15 ggr, under det att *fé* som första led i sammansättningar, såsom *fégirne*, *fémunr*, *févoxtr*, står utan aksänt 12 ggr [1]), med aksänt 5 ggr. Det andra sättet vore att undersöka, hur ofta aksänt oriktigt utsättes över korta vokaler i allmänhet, för att därav kunna veta, vad sådana skrivsätt som t. eks. *nóttórþ* StH 215. 36, *síngiárner* StH 65. 5, *vincóna* StH 166. 27 bevisa om huvudtonens plats.

Av ordet *altáre* jämfört med ordet *alltere* sågo vi nyss, att frånvaron av ekspiratoriskt huvudtryck förmår hindra konsonantförlängning. Ingenting ligger då närmare till hands än att fråga, om icke lång konsonant kann förkortas av samma själ. Hoffory har i dänna tidskrifts 2:dra band, sid. 38—78 framställt den åsikten, att förenklingen av äksplosivor ock sibilanter i slutet på förra delen av sådana sammansättningar som *fleclauss*, *gricland*, *rétlátr*, *crosfesta* liksom i en del andra fall skulle bero på, att närmast äfter följde konsonant. För ögonblicket erinrar jag mig visserligen icke hava sett någon invänning i tryck mot dänna förklaring, men jag har hört tvivel på dess riktighet muntligen uttalas. Ock det är i själva värket svårt att förstå, av vilket fonetiskt själ en lång konsonant i slutet på en stavelse med huvudton skulle förkortas därför att sammansättningens senare del börjar med konsonant. Däremot är konsonantförkortning på grund av svag betoning en lätt begriplig sak. Jag vågar därför framställa det antagandet, att konsonantförenkling (= konsonantförkortning) i slutet på senare delen av sådana sammansatta ord som de nyss anförda beror på att det ekspiratoriska huvudtrycket legat på ordens senare del. Är dätta antagande riktigt, bör i dylika ord förra

[1]) Häri är likväl icke inräknad formen *fesnœþare* 127. 34, som är upptagen på den förut tryckta tabällen.

delens slutkonsonant förenklas lika väl då senare delen börjar med vokal som då den börjar med konsonant. Så är det möjligen också (mitt glosar "Ordförrådet i de älsta isländska handskrifterna" innehåller icke nog material för frågans avjörande), men om man funne konsonanten proporsjonsvis oftare dubbel, då senare ledet börjar med vokal än då det börjar med konsonant, kunde dätta förklaras så, att den dubbla konsonanten i det förra fallet icke vore tecken för lång konsonant utan för jeminerad konsonant, vilken synes mig lätt kunna uppkomma före vokal i sådan ställning som det här är fråga om. Till sist vill jag leda uppmärksamheten därpå, huruvida äj sjillnaden mällan de båda prefiksen *al-* ock *all-* kann bero på olikhet i huvudtonens läge.

Lund den 27 juni 1892.

Ludvig Larsson.

Härad.

H. Reuterdahl, Svenska kyrkans historia I, s. 16 säger: "Tid efter annan odlades ödemarkerna, och de uppodlade distrikterna med deras folkmängd synas hafva blifvit kallade härader. Åtminstone nyttjas detta ord af Sturleson och de öfriga isländarne på ett sätt, hvarigenom det blifver något när det samma som nybygge". Till stöd åberopas åtsjilliga ställen ur Ynglingasagan. Denna betydelsen uppföres ock som den första av Fritzner, som anjiver ordets betydelse på följande sätt: "1) Bygd, beboet Land eller Del af Landet 2) Landsbygden mods. a) By eller Borg b) Kongens Omgivelse eller Tinget c) Kloster 3) Bygdelag, som med bestemte Grendser udgjør en særskilt større eller mindre Del af Landet med fælles Styrelse af dens Anliggender a) paa Island b) i Norge." Schlyters lagordbok tjänner blått betydelserna

1) 'härad' 2) 'ett härads invånare'. Söderwall, Ordbok öfver svenska medeltids-språket har däremot som första betydelse 'bygd, näjd'. Att betydelsen 'bygd' är den ursprungligaste av de anförda betydelserna, är sannolikt redan därav, att denna betydelse är förenlig med ett äldre kulturstadium än de övriga ock att övriga betydelser äro spesifikatsjoner, hvilkas utveckling ur den allmänna betydelsen är lätt begriplig, varemot en utveckling till betydelsen 'bygd' från någon av dessa är mindre sannolik. Ock att man särsjilt icke har att utgå från den tredje betydelsen hos Fritzner, synes framgå av ordets förekåmst i ortnamn. Söderwalls ordbok anjiver visserligen för ordet i denna förbindelse utom betydelsen 'härad' blått den av 'mindre område, socken' t. eks. *in ecclesie funbohered* Fundbo socken i Uppland. Men om också socknar hava namn, som ändas på 'härad', följer icke, att detta ord haft betydelsen 'socken', vilken beteckning för ett område uppkåmmit först med kristendomen. Namnen i fråga hava säkerligen högre ålder än kristendomen ock utjorde dessförinnan benämningar på bygden äller på de byar, där händelsevis socknens tjyrka blev bygd. De av Söderwall under denna betydelse anförda fallen höra sålunda antingen under den första betydelsen 'bygd' äller under en annan icke upptagen betydelse 'by, gård'.

Av namn på *härad* förekåmma nämligen också åtsjilliga namn på gårdar ock byar, som icke blivit namn på tjyrksocknar. Falkman, Ortnamnen i Skåne s. 53 anför *Trulshärad* Långaröd sn., Färs hd., men anser det eget nog som intyg på att 'härad' haft betydelsen 'bygd'. J. Nordlander, Anteckningar om några norrländska ortnamn s. 166 i Svenska fornminnesföreningens tidskrift VII anför byarne *Öfverhärde* ock *Ytterhärde* i Valbo sn i Gestrikland, vilka skrivas *Offre Häretth* 1542, *Ytter häreth* 1543. Sv. dipl. III, 92 har *scarpeørade*, 94 *scärpeherade* Skarpösby, Alunda sn, Uppl. Topografiska kårens kartblad Östhammar upptager ett Skarp-

härad i Morkarla sn. Kröningsvärd ock Lidén, Diplomatarium Dalekarlicum registret har "*Häradhe* Brukshemmanet Gamla Härad i Norberg", nu Gammelhärad. I samma socken finnes *Tackhärad*, varav jag icke sett någon äldre fårm. Fallen äro visserligen tunnsådda, men emellertid tillräckliga att visa, det 'härad' förekåm som namn på byar ock gårdar.

För isl. *herað* ock motsvarande fårmer i övriga nordiska språk har man brukat antaga kårt vokal i första stavelsen, detta väl förnämligast på grund av en gammal härledning från isl. *herr* 'här', vilken utan vidare ansetts riktig, hur föga slående den än i själva värket är. Men att vokalen i första stavelsen är lång, framgår med fullkåmlig säkerhet av åtsjilliga omständigheter. Uti nyisl. heter ordet *hérað*, uttal *hjerað*, ock en motsvarande skrivning *ie* möter redan i gamla handskrifter, se i Vigfussons läksikon ock L. Larsson, Ordförrådet i de älsta isl. handskrifterna. Då nu blått isl. *ē* utvecklar sig till nyisl. *je*, är redan detta ett bevis för den forntida längden. Vidare förekommer *hērað* som sista ordet i en värs i hrynhent i Eirīksdrāpa av Markūs Skeggjason († 1107), se Wisén, Carmina norrœna. Längden står alltså fast.

Men därjämte antager Wisén första vokalen kårt på grund av ordets förekåmst i Skīđarīma från slutet av 1300-talet äller början av 1400-talet. Strof 31 värs 1 lyder: *Hefr þú kannat heruðin vestr?*, ock då värsens sjema är ⏓ × | ⏓ × | ⏓ × | ⏑́ med möjlig upplösning av alla ⏓ utom den sista, förutsätter denna värs *heruðin* ⏑́ ⏑ ×. Skulle man här läsa *hēruðin*, bleve värsen enastående till sin byggnad i dikten; 19^1, 33^3, 183^3 hava samma byggnad, men bliva regelbundna jenom elisjon. Utom denna värs vet jag intet, som diräkt talar för första stavelsens kårthet. Då nu längden av första vokalen står oryggligt fast ock man äljes icke har något själ att antaga dess kårthet, kan man frästas att draga beviskraften hos denna värs i tvivelsmål. Den kann utjöra ett

meterfel i dikten, oregelbundenheter av annat slag dels påpekas, dels rättas av Wisén; dess avvikelse kann möjligen bårtskaffas jenom en rättelse t. eks. *Hefr þū kannat hēruđ vestr*. Hurusomhälst jör den näppeligen den förklaring av ordet omöjlig, vilken jag nu går att jiva ock som utgår från isl. *hērađ*.

Jag uppfattar detta som ett urgerm. **hĭwa-rāð-*, alltså fullkåmligt samma bildning som t. *Heirat*, fht. *hīrāt*, fe. *hīrēd*, *hīred*, med det undantag, att dessa ord utgå från urg. **hīwa-rāđ-* [1]). Det förutsatta *hĭwa-* bör jenom urg. *a*-omljud utveckla sig till **hĕwa-* Kluge, Grundriss d. germ. Phil. I, 355, vilket nordiskt äfter bårtfall av *w* med ersättningsförlängning jer isl. *hē-*, Noreen, Grundriss d. germ. Phil. I, 450, 464. En dylik väksling av kårt ock lång vokal som den förutsatta mellan urfårmerna till isl. *hērađ* å ena sidan ock till fht. *hīrat* å den andra måste förutsättas i ett annat ord med samma första led. Fsv. har *hæskaper* 'hus, hushåll, familj, släkt' (varav jenom fålketymoloji redan fsv. *härskaper* ock ytterligare nsv. *herrskap*); detta utgår från **hĭwa-*. Fgutn. *hīskepr*, MELL var. *hīskapir* förklaras jenom **hīwa-*. Slut-

[1]) Denna grundfårm är i enlighet med det allmänna antagandet, att ordet är sammansättning. Som sammansättning uppfattas det t. *Heirat* t. eks. av Kluge, Etym. Wb. d. deutsch. Spr. Heirat ock *härad* av Noreen, Grundriss d. germ. Phil. I, 451. Biblioteksamanuänsen E. Haverman, som jag meddelade min uppfattning av ordet *härad*, sade mig, att han tänkt sig en liknande fårmäll förklaring, men fattat ordet som en avledning, ock har tillåtit mig ofäntligjöra följande redojörelse därför: "Måhända bör för isl. *hérađ*, fe. *hiered*, fht. *hîrât* ansättas en urg. grundfårm **hewoz-ǣđ-*. Ordet vore i så fall en avledning på *-æđ* av en urg. *s*-stam **hewoz* : **hīwoz* : **haiwoz*, vilken Schagerström, Arkiv f. nord. fil. III, 138 antagit för att förklara de fsv. fårmerna *haskaper*, *hæskaper*, fgutn. *hiskepr*. Möjligen kann även isl. *hjú* (med förlorat -ʀ ock övergång till vokalisk fleksjon, jfr Noreen, Arkiv f. nord. fil. III, 14) förklaras ur äldre **hiwuʀ* (urg. **hiwuz*), under det att spår av *r*-fårmen kunde finnas kvar i fsv. *hærskaper*, såvida icke här snarare inflytande från *hær* eller *hæraþ* får antagas. — En med isl. *hérađ* analåg bildning är isl. *dagráđ*, fe. *dæʒred*, mnld. *dagheraet*, fht. *tagarôd* < urg. **đaʒoz-ǣđ- : -ōþ-*. Detta ord förutsätter näml. urg. **daʒoz* n., som står i avjudsförhållande till isl. *dǿgr*, fe. *dóʒor* (< **đōʒiz*, **đōʒoz*)".

ligen synes ordet äga ett tredje avjudsstadium uti *hasskaper* < **haiwa-*. Isl. *hjūskapr*, fnorska *hjūn-skapr* äro uppenbara anslutningar till subst. isl. *hjū* ock fsv. *huskaper* en uppenbar fålketymoloji äfter *hus*. Förekåmsten av väkslingen i detta ord styrker i hög grad antagandet av en dylik väksling i förevarande fall. Även ordet *härad* synes hava avjudsstadiet *haiwa-*, då det åtsjilliga gånger skrives *haræþ* i Västgötalagen enligt K. H. Karlsson, Arkiv f. nord. fil. I, 386. Den samstämmighet i första stavelsens vokalväksling, som de båda bildningarna visa enligt åvan jorda antaganden, talar för, att Schagerströms förklaring av *hæ-* i fsv. *hæskaper* ur **haiwi-*, Arkiv III, 138, är oriktig, enär icke denna grundfårm, men väl **hīwa-* kann förklara *hē-*, fsv. *hæ-* i isl. *hērað*, fsv. *hæraþ*.

Ordets ursprungliga betydelse var sålunda 'hem, familj'. Ordet var alltså lika ängnat till ortnamn som *bo*, *bygd*, *byggning*, *by* med liknande betydelse. Ordets användning som namn på ett område är en betydelseutveckling, vartill ock motstycken finnas. Ordet *bygd* betyder ju vanligen ett område, om ock icke skarpt begränsat, men i Svenska riksarkivets pergamentsbref finnes *Kærsbygd* Kärrsby, Motala sn., Ögl. Ordet *bo* ingår i talrika ortnamn, men i Västgötalagen är *bo* en indelning av landet. Betydelseutvecklingen i ordet *härad* har alltså försiggått från betydelsen 'hem' jenom betydelsen 'hembygd' till betydelsen av 'härad', 'ett skarpt begränsat administrativt område'.

Betydelseutvecklingen 'hembygd' föreligger sannolikt uti de många sockennamn, i vilka *hæraþ* ingår; den kristna socknens område var väl åfta på förhand jivet jenom naturförhållandena, ock denna naturliga begränsning hade då långt före kristendomen fått sitt uttryck i benämningen *hæraþ* 'hembygd'. En undersökning på topografiska kårens kartor visar, att alla de i slutet av denna uppsats anförda uppländska socknarne, som hava äller haft namn på *-härad*, med undantag av Lagga, ännu utjöra småbygder, tämligen

sjilda från angränsande bygd jenom sjö äller skogsmark, vilken senare i forna tider säkerligen ännu skarpare begränsat bygden.

I viss mån belysande är ock den betydelseutveckling, som det motsvarande fe. *hīrēd* = l. familia undergått i nordiska språk, där det enligt Fritzners ordbok övergått till isl. *hirð* f. 'Samlingen af dem som vare Kongens eller en anden *tiginn* Mands *hirðmenn*'.

Antalet av byars ock gårdars namn sammansatta med 'härad' ökas sannolikt jenom några av de utav J. Nordlander, Svenska fornminnesföreningens tidskrift VII, 164 f. behandlade norrländska namnen på *-rå.* Nordlander föreslår själv denna förklaring av en del namn på *-rå*, men utan att inlåta sig på förklaringen av den omotsvarighet, som dock förefinnes mellan sista vokalen i *härad* ock *-rå.* Med den här jivna härledningen är omotsvarigheten lätt förklarad. Att första stavelsen fallit bårt, visar, att den var utan tonvikt, att huvudtonvikten äller en sannolikt stark bitonvikt vilat på andra stavelsen, vars ursprungligen långa *ā* sålunda måste bliva nsv. *å*. Förklaringen av *-rå* som 'härad' är påtaglig i alla de namn, vilka framför *-rå* hava en tydlig beteckning för innebyggarne, alltså Arbrå *Örboradh* 1314, Nordingrå *Nordhungaradh* 1341, Säbrå *Sioboradh* 1314, Vibyggerå *Wibygioradh* 1314. Jämför härmed de uppländska sockennamnen *Fundbohæradh* 1314 Fundbo, *Knutaboa sokn* 1439 Knutby, *Vigbohæredh* 1343, *Vidhbohæradh* 1368 Vidbo, *Ringbohæredh* 1314 Rimbo, *Skoboherred* 1308 Sko, *Unungahæredh* 1454 Ununge, *Laggahæredh* Lagga, *Sæbohæredh* nu en del av Fasterna, *Lohæradh* 1438 Lohärad. Huru många av de övriga norrländska namnen på *-rå* innehållit *härad*, kann icke avjöras.

Slutligen må uppmärksamheten fästas på ett par egendomliga skrivningar av tvänne i uppsatsen anförda ortnamn. Då jämte *scarpeherade* också *scarpeørade* Sv. dipl. III, 94, 92 förekåmmer, torde *ø* vara uttryck för en av skrivaren för-

nummen labialisering av den obetonade vokalen jenom invärkan av det föregående *p*. Jfr härmed Kock, Labialisering af vokaler i fornsvenskan uti Undersökningar i svensk språkhistoria s. 21 f. ock särsjilt s. 30, där eksämpel anföras på övergång av prefikset *be-* till *bö-*. Är detta ortnamn, som diplomatariets utjivare antager, det äldre namnet på Skarpösby, Alunda sn. Uppl., kann denna labialisering anses fortleva i det nya fålketymolågiskt omtydda namnet. Den andra skrivningen är *Wibygioradh* 1314, 1316, där *o* står för väntat *a*. Nordlanders hänvisning p. a. st. s. 169 noten till den av K. H. Karlsson Arkiv f. nord. filol. V, 166 påpekade dialäktiska övergången *a* > *o* i ändelsen hos svenska ord med kort rotstavelse kan ju icke förklara *o* i detta ord, som har lång rotstavelse, ock någon förklaring har tydligen icke häller Nordlander velat jiva med denna hänvisning. Någon förklaring av denna skrivning kan jag icke häller jiva.

Stockholm i maj 1892.

Erik Brate.

Grammatiska och etymologiska undersökningar i nordiska språk.

I. Isländska räkneord på *-tān : -tiān*.

Hittills har ingen tillfredsställande förklaring givits av växlingen *-tān : tiān* i *þrettān*, *fiogortān*, *fimtān*, *sextān*, jämförda med *siautiān*, *ātiān*, *nītiān*. Noreen har i Arkiv III, 26 noten 2 och i Pauls Grundriss I, 508, § 207 sökt förklara *-tiān* såsom utvecklat ur ett urnord. *-tĕhan-* (jmf. fht. *zĕhan* "tio" och delvis got. *-taíhund*); *-tān* ur ett urnord. *-tāhan-* (jmf. got. *-tēhund*), och denna uppfattning fasthåller han i sin nyss publicerade andra upplaga av Altisl. gramm. s. 90.

Emellertid är det tydligt att, om görligt är, formerna på *-tān* och formerna på *-tiān* böra förklaras som utvecklade ur en och samma grundform. Nu visa de nordiska räkneorden 13—19 även i ett annat avseende olika former. I åtskilliga trakter av Sverge hava nämligen 13—16 flerstavighets-akcentuering (akc. 2), men däremot 17—19 enstavighets-akcentuering (akc. 1), och redan i Svensk akcent II, 394 har jag satt dessa olika akcentueringssätt i kausalsammanhang med växelformerna *-tān : -tiān*, utan att dock kunna på ett tillfredsställande sätt förklara dessa. Det är vidare känt, att svenska (och andra nordiska) komposita, hvilka nu hava akc. 2 och fortis på förra sammansättningsleden, ytterst ofta i fornspråket havt fortis på senare sammansättningsleden

(t. ex. *Gùstav* av äldre *Gustáver* < *Gautstáfr*), under det att ord med akc. 1 och fortis på förra sammansättningsleden oftast även i äldre språket hade denna plats för fortis.

Jag antar därför att *þrettān*, *fiogortān*, *fimtān*, *sextān* fordom havt fortis på senare sammansättningsleden, men *siautiān*, *ātiān*, *nītiān* akc. 1 och fortis på förra kompositionsleden. Under dessa förhållanden har så väl *-tān* som *-tiān* ljudlagsenligt utvecklats ur ett urspr. *-tēhan-* (jmf. dels got. *-tēhund*, dels fht. *tĕhan* och fsv. *biscopstiandene*, Dipl. N. S. III, 373). Av t. ex. **sehstē'han* blev **sehstā'(h)an* (jmf. got. *grētan* : isl. *grāta* etc.) > *sextān*. Däremot kvarstod i formerna på ⊥́ *-tēhan* *ē* ljudlagsenligt i relativt oakcentuerad stavelse (jmf. got. 2. sg. pret. *domidēs* : isl. *dømder*, *dømdir*), och sedan *h* förlorats i *-tē(h)an*, erhöll man genom den vanliga s. k. kvantitets-omflyttningen *-tiān* i *siautiān* etc.

Den olika akcentueringen av räkneorden 13—16 å ena samt av 17—19 å andra sidan bör sammanställas därmed att, såsom bekant, även annars ett i viss mån nytt system ofta börjar vid sjutalet. Isl. använder *tví-*, *þrí-*, *fer-*, *fim-*, *sex-tøgr* "tjugo år gammal" etc., men däremot *siau-*, *ātt-*, *nī-*, *tī-*, *tolfrøþr* "sjuttio år gammal" etc. (jämte *siaurøþr* dock även *siautøgr*). I got. bildas 20—60 med *tigjus*, 70—100 däremot med *-tēhund*, och även i andra germanska språk finner man ett nytt system börja med 70. Förhållandet är ett likartat i grekiska samt i latinska och keltiska språk, och i latinet börjar i viss mån för ordinaltalen ett nytt system med den sjunde (se t. ex. Joh. Schmidt: Die urheimat der indogermanen und das europäische zahlensystem samt Hirt i Indogerm. forschungen I, 466 ff.).

Emellertid är det ytterst vanligt, att fortis i de äldre nordiska spåken hade växlande plats, så att den föll fakultativt på förra eller på senare sammansättningsleden; se Kock: Svensk akcent II, 327 ff., där många dylika exempel anföras. Fastän den ovan angivna akcentueringen för räkneorden

13—19 varit den normala, har därför, troligen genom de två gruppernas inflytande på hvarandra, mera undantagsvis 13—16 kunnat hava fortis på förra, 17—19 på senare kompositionsleden. Såsom spår av dessa akcentueringssätt uppfattar jag följande former. Jämte det normala *siautiān* anträffas även någon gång *siotiān* [1]). Såsom jag havt tillfälle visa (Om några atona [Lund 1879] s. 17 f. noten 2; Svensk akcent II, 329 f.), övergår *au* i de nordiska språken till *o* i relativt oakcentuerad stavelse: *auk* > *ok* (konjunktionen), *skautkónungr* > *skotkónunger* (men *skàutkonungr* > fsv. *skøtkonunger*) etc. På samma sätt har den i *siautiān* mötande triftongen utvecklats till *io (siotiān)*, när fortis föll på senare kompositionsleden [2]). *Siotiān* är alltså en kompromissform, uppkommen av **siotā'n* och *siàutiān*, eller ock har *siautiān* relativt sent erhållit fortis på ultima genom inflytande från 13—16, och *siautiān* omedelbart övergått till *siotiān*. *A*-ljudet i det nysv. *aderton* (fsv. *āttartān*, *adhertān*) kan ock förklaras av fortis' forna plats på senare kompositionsleden (Bugge), men väl även genom inflytande från *ā'ttan* > *ă'ttan*, där *ā* ljudlagsenligt förkortades framför lång konsonant i stavelse med enspetsig fortis (Kock i Arkiv N. F. III, 372 noten).

Emellertid förekommer i isl. en gång *fiortianda* i st. f. *fiortanda*. Gislason har på metriska grunder sökt visa, att man även använt **þrettiān*, **fimtiān* (Aarbøger 1879 s. 160 ff.), och Noreen (Arkiv N. F. II, 331) söker göra troligt, att man i fsv. brukat **s(i)axtiān*, hvarav genom dissimilation **saxtiān* och genom analogipåvärkan det i VGL. I ofta mötande *saxtan* uppstått. Former på *-tiān* för 13—16 kunna förklaras antingen så, att man redan på urnordisk ståndpunkt kunde fa-

---

[1]) Formen möter i Thomas saga s. 477 (jmf. Oxford-ordboken) och skrives där *siotian* (icke *siótián*).

[2]) Andra förut opåaktade exempel på ljudutvecklingen *au* > *o* i semifortis-(eller infortis-)stavelser äro *Audfinnus* : *Odfinnus* ("Episc. Berg. Norw." Svenskt diplomat. IV), isl. *aurkunnast* "vansläktas", *aurkynia* : *orkynia* "vansläktad" (genom anslutning till *úr* även *úrkynia*).

kultativt (ehuru mera sällan) låta fortis falla på förra sammansättningsleden av 13—16, eller ock så, att i relativt sen tid dessa räkneord på analogisk väg någon gång erhållit ändelsen *-tiān* från 17—19.

I isl. och fsv. anträffas *þrentāndi*, *þræntāndi*, hvilka former Noreen i Altisl. Gramm.[2] § 385 anm. vill förklara ur en ursprungligare form **þremtānde*, bildad av dat. *þræm* + *tān-de*. Det är dock, såsom mig synes, mycket osannolikt, att man skulle hava utgått från en dativform för att bilda ett dylikt ordinaltal. Detta *þrentāndi* (av en äldre form på *-mtāndi*) torde däremot bidraga till att förklara det hittills outredda [1]) *e-(æ-)*ljudet och det oförklarade *tt* i isl. fsv. *þrettān*, *þrættān*.

Jag föreslår nämligen att fatta *þrettān*, *þrentāndi* på följande sätt. I Fsv. ljudlära I, 154 har blivit visat, att fsv. *āttatān* ombildats till *āttartān* efter *fiughurtān*, emedan de voro de enda räkneorden på *-tān* med första kompositionsleden tvåstavig. Då nu räkneordet "3" på germansk ståndpunkt som bekant urspr. hade kort *i*-ljud (**þrijiz;* jmf. isl. dat. *þrĭmr;* got. *þrĭns*, *þrĭm* etc.), och då fht. för 13 använder *drîzëhan*, ags. *ðríténe* med (långt) *i*-ljud, så bör 13 även på nordiskt språk en gång hava hetat **þrĭtān* [2]). Liksom *āttatān* fick *r* från *fiughurtān*, så fick **þrĭtān m* från *fĭmtān*, emedan dessa voro de enda räkneorden på *-tān* med

---

[1]) Noreens sammanställning (Altisl. gramm.[2] § 114, 2) av isl. *þrettān* med fsv. *þrēr* "tre" är obefogad. Den normala fsv. formen för nom. mask. är *þrīr* (= isl. fgutn. *þrīr*), och biformen *þrēr* har speciellt i fsv. på analogisk väg fått *ē* från ack. mask. *þrēa* och nom. ack. fem. *þrēar*, sedan i fsv. *ē* utvecklats ur *ī*; se s. 157. I Arkiv N. F. II, 331 söker han förklara *tt* i *þrettān* därav, att ordet fakultativt, fastän mera sällan och genom analogipåvärkan från 17—19, kunde hava akc. 1. Denna förklaring av *tt* i *þrettān* synes mig emellertid vara otillfredsställande, ty då i detta räkneord akc. 1 blott undantagsvis använts, är det osannolikt, att den skulle ha kunnat alstra den både i isl. och fsv. normala formen *þrettān*, *þrættān*.

[2]) I fall formen en gång varit **þrītān* (jmf. de fht. och ags. formerna), så förkortades *ī* i **þrītān*, när fortis föll på ultima.

i-ljud i första stavelsen. Påvärkan från *fimm* vållade, att *mt* i *fimtān* kvarstod, men då *þrīr* ej kunde utöva dylikt inflytande på **þrimtān*, övergick detta till **þrintān* genom partiell assimilation mellan *m* och *t*, kanske framkallad därav, att första stavelsen saknade fortis. Liksom nu ljudförbindelsen *-int-* även annars på samnordisk ståndpunkt dels kvarstår, dels övergår till *-ett-* enligt en icke fullt utredd regel (fsv. *vinter* : isl. *vettr*, fsv. *vætcr* etc.), så övergick **þrintān* vanligen till isl. *þrettān*, fsv. *þrættān*, men från den kvarstående formen **þrintān* inträngde *n* stundom i isl. *þrentāndi* fsv. *þræntānde*. Akcentueringen av **þrintān (þrettān)* var ganska växlande. Jämte den gamla akcentueringen **þrintā'n* hade man även **þrìntān* (den nu i *trètton* etc. brukliga), men dessutom kanske även fakultativt **þríntān* (eller *þríntiān?*) med akc. 1 efter 17—19 (alltjämt höres någon gång uttalet *trétton*). Säkerligen utvecklades vid ett av dessa akcentueringssätt ljudlagsenligt *þrettān*, under det att vid ett annat akcentueringssätt **þrintān* ljudlagsenligt kvarstod; jag skall dock ej nu uttala någon bestämd mening om, med hvilket akcentueringssätt den ena eller andra behandlingen av ordet ljudlagsenligt var förenad. Om Noreen i Pauls Grundriss I, 461 § 66 har rätt i sin förmodan, att *nt* assimilerades till *tt*, utom när en följande stavelse hade biakcent, så uppstod *þrettān* vid uttalet **þrintā'n*, under det att däremot **þrìntān* kvarstod.

Att i fsv. det långa *a*-ljudet i ändelsen *-tān* tidigt förkortades, framgår dels därav, att i många bygdemål ändelsen övergått till *-tăn* (*trättan* etc.; och i sådana hade *-tān* förkortats före ljudutvecklingen *ā* > *å* i *gå* etc.), dels därav, att man åtminstone redan omkring år 1400 finner stavningen *-ton* i sådana urkunder, som återgiva det av *ā* utvecklade långa *å*-ljudet med *a(a)*. Så har t. ex. nr 1743 i Svenskt dipl. N. S. II (från år 1413, Strengnäs) *trætton* 3 ggr men *oppa*, *a* "på", *aar* etc. I denna trakt hade *ā* i *-tān* visser-

ligen varit långt, när *ā* övergick till *å*, men snart därefter förkortats; jmf. *adhærton* (Sv. dipl. N. S. år 1401), *adherton* (ib. år 1408).

Icke häller den olika behandlingen av ljudförbindelsen *mf* i **fimftēhan*, **fimf* etc. å ena sidan samt i **fimfl* > *fīfl* etc. å den andra torde hava blivit tillfredsställande utredd. Noreen framställer i Arkiv III, 39 f. noten och i Altisl. Gramm.[2] § 238, 2 förhållandet så, att *m* alltid ljudlagsenligt förloras framför (tonlöst) *f*, och han fattar *fim* såsom analogibildning efter *fim(f)ti*. Växelformerna *tōft* (även *tuft*) : *tomt* bliva emellertid då oförklarade, ävenså *mm* i *fimm*. Regeln har däremot varit, att *mf* övergår till *f* (med ersättningsförlängning för den föregående vokalen) framför tautosyllabisk konsonant, men kvarstår annars (d. v. s. slutljudande och framför heterosyllabisk konsonant) tills vidare. Troligen först något senare har kvarstående *mf* assimilerats till *mm*. Enligt denna regel blev **fimfl* > *fīfl*, **tumft* > *tōft*, *toft*, under det att **fimf*, **fimf-te*, **fimf-tān*, gen. sg. och nom. ack. pl. **tumf-taʀ*, **tumf-tiʀ* tills vidare kvarstodo. Senare uppstodo härav *fimm*, *fimmti*, *fimmtān*, **tummtar*, **tummtir*. I ljudförbindelsen *mmt* förkortades naturligtvis *m*-ljudet på vanligt sätt: *fimti*, *fimtān*, **tumt* (*tomt* med *o* från *toft;* jmf. omvänt isl. *tuft* jämte *toft* med *u* från **tumt*). *Fimm* å ena samt *fimti*, *fimtān* å andra sidan kunde emellertid påvärka hvarandra, så att man även fick *fim* och (delvis bibehöll) *fimmti*, *fimmtān;* jmf. att man i fsv. stundom anträffar *fæmp* för *fæm* med *p* överfört från *fæmpte*, *fæmptān* [1]).

[1]) Ovisst är, huru *æ* i fsv. *fæm* bör förklaras. Vokalen har kanske överförts från det följande räkneordet *sæx*; jmf. att **se(ƀ)un* ombildades till **se(ƀ)au* (isl. *siau*) efter det följande räkneordet *ahtau* (Kock i Beiträge XV, 252).

II. Förlust av konsonantiskt *u* och *i* i levissimus-stavelser och ljudförlust i förnamn.

Som bekant hava de nordiska språken i många ställningar förlorat *w*-ljudet under en period, som ligger före den, från hvilken våra älsta handskrifter stamma, och vid denna förlust är särskilt den av Heinzel i Anzeiger f. deutsches alterthum XII, 49 framställda regeln att beakta, enligt hvilken *w* förloras efter lång, men kvarstår efter kort rotstavelse. Emellertid förloras *w*-ljudet i vissa ord, utan att det lyckats på tillfredsställande sätt förklara förlusten.

Enligt Noreen i Pauls Grundriss I, 464 § 82, 2 b skulle *w* förloras "nach schwachtoniger silbe", så t. ex. i *Har(w)aldr*, hvilket, när fortis hvilade på senare kompositionsleden, skulle ha undergått utvecklingen *Harwáldr* > *Haráldr;* så ock i fsv. *Ǿþ(w)in.* Samma åsikt fasthåller han i Altisl. gramm.[2] § 244, där han hänvisar till växlingen *þōrvē* : *þyri* i det bekanta kvinnonamnet och menar, att av **Norðrwégr* skulle ha blivit *Nǿrégr.* Denna uppfattning är osannolik. Ty hvad skulle vara den egentliga orsaken till att *w*-ljudet föll bort i senare kompositionsleden av dylika ord? Om man avdelade **Har-wáldr*, **Norðr-wégr*, **þur-wī'*, så att *w* tillhörde fortisstavelsen, så förstår man alldeles icke, hvarför *w*-ljudet skulle förloras snarare i dessa ord än i *walda*, *wegr*, *wī;* ty icke kan den omständigheten, att framför *w* stod en annan stavelse utan fortis, härvid hava spelat någon roll. Och det är omöjligt att förutsätta, att man avdelade orden så, att *w* fördes till förra stavelsen. Ett avdelande **Harw-aldr*, **Norðrw-egr* etc. med fortis på ultima skulle nämligen strida emot all erfarenhet. Just när fortis hvilade på ultima, bör *w*-ljudet hava förenats med följande, icke med föregående vokal, även *om* man kunnat uttala **Harw-aldr*, **Norðrw-egr*, när fortis låg på förra kompositionsleden. Jag påminner om, huru man i moderna språk har en avgjord tendens att låta en intervokalisk konsonant, som ursprungligen tillhört den föregående vokalen, i stället

förenas med den senare, när denna har fortis, t. ex. nysv. *i-nálles* (av *in álles*), *gu-tår* (av *gut-år*), fsv. *u-mæ'ghn* (av *um-æ'ghn*) etc. (jmf. Kock i Arkiv N. F. IV, 388).

Förlusten av *w* i *Har(w)aldr* etc. bör sammanställas med en liknande förlust i vissa (andra) nordiska personnamn. Man har i fnorskan av *Ǫlvir* även en form utan *v: Aulir* jämte *Aulfuir* (se registret till Biskop Eysteins Jordebog), i fd. *Alvin* och *Alin*, i fsv. *Alvin* och *Alinsæter*, *Finnvidher* och *Finniþr* (på en runsten *finiþr;* Bugge i Antiqvarisk Tidskrift X, 189); kanske *Gudhir* av *Guðvēr*, vidare *Gunnar* fem. av *Gunvar* (på runstenar), *Gunnistorp : Gunwidsthorp*, kanske *Gunner* m. av *Gunvir* (jmf. beträffande de faktiska upplysningarna om dessa namn Lundgren: Personnamn under medeltiden). Förhållandet har varit att (ej efter, utan) *i* levissimus-stavelser *w* förlorats efter annan konsonant. Som bekant uttalas förnamn i det moderna språket ytterst ofta utan fortis (med levissimus); detta är i synnerhet fallet omedelbart före efternamn samt i vokativus. Vi säga således *Gŭstăv Kárlsson; kŏm hít*, *Gùstăv; Kărĭn Månsdotter* etc. med båda stavelserna av t. ex. *Gustav* uttalade med levissimus. Naturligtvis har uttalet i fornspråket varit ett likartat, så att t. ex. i uttrycken *Hărwăldr Hă'rfagri*, *Hărwăldr Sweínsson(r)* ordet *Harwaldr* erhöll levissimus. Detta förklarar, hvarför *w* förlorades i *Har(w)aldr*, *Al(w)in* etc. men kvarstod t. ex. i isl. *hǫrwi* (dat. av *hǫrr*) med fortis på första, levis (ej levissimus) på andra stavelsen, ty det är allbekant, att ljudförluster inträda desto lättare, ju svagare akcentuerad stavelsen är. *Alwin* etc. med bevarat *w* representera namnens fullt akcentuerade former. Formen *Noregr* jämte *Norvegr* förklaras från sådana komposita som *Nor(w)egs-konungr*, *-hǫfþingi*, *-menn*, *-ríki*, *-weldi.* I t. ex. *Nor-wegs-konungr* låg, oberoende av huru *Norwegr* akcentuerades, fortis på första, levissimus på andra och semifortis på tredje stavelsen; i andra stavelsen *-wegs-* förlorades därför *w*, och formen utan *w* antogs

genom inflytande från dylika ord även delvis av *Nor(w)egr*. Förlusten av *w* i de ofta oakcentuerade pronomina gen. isl. *yþ(w)ar*, fsv. *iþar;* isl. *yþ(w)arr*, fsv. *iþar*, *nak(w)ar* bör härmed sammanställas. I vissa kasus (*yþrum* etc.) måste *w* dock förloras, även när orden hade fortis.

I ord med första kompositionsleden långstavig (såsom t. ex. *Gunn(w)ar*) kan *w* hava förlorats enligt den av Heinzel framställda regeln, ifall man nämligen redan vid tiden för dess värkan hade förlorat minnet av ordens ursprung såsom komposita och uttalade dem såsom enkla ord [1]).

Även i ett par andra ord förklaras förlusten av *w* genom dess plats i levissimus-stavelser. Den av Noreen i Altisl. gramm.[2] § 244 anm. 1 givna förklaringen av isl. *s(v)ā* "så", enligt hvilken *w* skulle hava förlorats genom inflytande från *sem*, är icke tilltalande. Liksom vi nu uttala icke blott *sǻ* med fortis, utan ock *så gód*, *så gárna* etc. med levissimus på partikeln, så har förhållandet varit detsamma i fornspråket. *Svā* är den fullt akcentuerade, *sā* den relativt oakcentuerade formen. De isl. *svīvirþa*, *svīvirþing* motsvaras av fsv. *sævyrþa*, *sævørdhning*, *sivirþa*, *sivyrþing*, fgutn. *svéverþa*, *svevert*. *Svīvirþa* har havt fortis på första, fsv. *sævyrþa* på andra kompositionsleden. Vid denna akcentuering övergick *ī* till *ē* på samnordisk ståndpunkt (Kock i Arkiv N. F. II, 221 ff.; jmf. fg. *svēverþa*), och *ē* utvecklades i fsv. sedan på vanligt sätt till

---

[1]) Så kan måhända ock förlusten av *w* förklaras i de av Noreen: Altisl. gramm.[2] § 244 anförda *kaupangr*, i fall det nämligen är sammansatt med *vangr* "fält", subst. *harþindi* "hårdhet" och adj. *leiþindr* "tråkig", i fall nämligen dessa äro att omedelbart sammanställa med de ags. adjektiven *heardwende*, *láðwende* "hasserfüllt". Emellertid kan *kaupangr* innehålla avljudsstadiet *a* till avledningsändelsen *-ang : -ing : -ung;* jmf. fsv. *køpunger*, nysv. *köping*. Det är ovisst, om *harþindi*, *leiþindr* innehållit något *w*-ljud, jmf. adj. *harþr*, *leiþr*, och ifall det funnits, kan det hava avlägsnats även genom inflytande från sistnämnda adjektiv. I fall det av Noreen nämnda *heilyndi* "hälsa" (jmf. ags. adj. *hálwende*) innehållit *w*, så borde det ju redan mycket tidigt hava förlorats framför *u: hail(w)und-*, och ordet är väl således i alla händelser icke att räkna hit.

ǣ; dessutom förlorades till följe av samma akcentuering *w*, så att man fick *sævyrþa*. Det fsv. *sivirþa* utgör en kompromissform ur *svī̀virþa* och *sævírþa*, det. fgutn. *sveverþa* av *svī̀verþa* och *sēvérþa* [1]).

En bekräftelse på här framställda uppfattning av förlusten av *w* finner jag däri, att även konsonantiskt *i* förlorats under liknande förhållanden. Som bekant har det redan före de älsta urkundernas nedskrivande försvunnit efter lång rotstavelse *(senda)*, ehuru det kvarstår efter kort rotstavelse *(selia)*. Emellertid förloras det stundom även i senare kompositionsleden av förnamn.

Jämte de normala formerna på *-biorn*, *biørn* finner man även i fsv. t. ex. *Anburn* (Sv. dipl. N. S. I), *Abornsson* [2]), *Abørn*, *Anbørnus*, *Gudbørnson*, *Ulpho Kætilbørnason* (Sv. dipl. III); dessutom *Børnsson* (två ggr i samma diplom), *Børn*, *Born* i st. f. *Biørnsson*, *Biørn*, *Biorn*. Jämte *Bryniolver* möter ganska ofta *Bryn(n)olver*, även *Brønolfs* (gen.) [3]). *Fridhthuwir* anträffas en gång i st. f. *Fridhthiuwir*. I Orddubletter s. 25 säger Noreen sig icke förstå förlusten av *j* i *Brynolf*, och i Pauls Grundriss I, 447 § 27 söker han förklara ett på en runsten mötande *þorburn* såsom angivande uttalet *þorbørn*, hvars *ø* skulle uppfattas enligt den av Bugge i Arkiv II, 251 f. framställda regeln, enligt hvilken *ĕ* i semifortisstavelse genom ett följande *u* omljudes till *ø* (**þorbernuʀ* > *þorbørn*). Denna tolkning av *þorburn* är möjlig, men icke sannolik. Ty såsom de anförda fsv. namnformerna visa, har man icke blott *-børn* utan ock *-burn* och *born* såsom

[1]) Även i sammansättningsleden isl. *tvī-*, fg. *tvī-* : isl. *tvē-*, fsv. *tvǣ-* kan växlingen *ī* : *ē* förklaras på samma sätt, men då man har även t. ex. fsv. *tvæka* jämte *tvika*, så äro troligen *tvī-* och *tvē-* att återföra på olika grundformer.

[2]) När intet citat meddelas, har formen hämtats från M. Lundgren: Personnamn under medeltiden, häftet I (Sv. landsm. X).

[3]) I *o*-ljudet i *Bryniolver* ser jag icke blott ett i nom. och ack. sg. etc. *a*-omljutt *u*, utan sedan semifortis på andra stavelsen försvagats till infortis, övergick *u* i *Bryniulver* på vanligt sätt till *o* i ordets ändelse.

senare kompositionsled i namn, och tydligen bör om möjligt en likartad förklaring givas åt alla dessa former.

Förhållandet har varit följande. Genom sammansättning med eller anslutning till det enkla ordet för "björn" hade man på vanligt sätt erhållit *Arnbiurn*. När detta, såsom ytterst ofta var fallet, brukades i relativt oakcentuerad ställning (omedelbart framför efternamn etc.), förlorades *i*, så att man fick *Arnburn* jämte den fullt akcentuerade formen *Arnbiurn*. Detta senare utvecklades på vanligt sätt till *Arnbiorn*, när över huvud brytningsdiftongen *iu* övergick till *io* (i hvilken utveckling *Arnburn* naturligtvis icke kunde deltaga, eftersom det ej längre hade brytnings-diftong). *Arnbiorn* blev nu i sin ordning, när det användes i relativt oakcentuerad ställning, *Arnborn*, vid sidan om hvilken form naturligtvis även den akcentuerade formen *Arnbiorn* levde kvar. Sedan detta utvecklats till *Arnbiørn*, samtidigt med att i något senare tid brytningsdiftongen *io* över huvud blev *iø*, förlorade detta slutligen i relativt oakcentuerad ställning *i*, så att man fick *Arnbørn*. Huruvida ett runristat *þorburn* snarast betecknar *þorburn*, *þorborn* eller *þorbørn*, kan stundom icke avgöras; stundom torde det kunna med någon sannolikhet bestämmas, om man känner stenens ålder. Jag lemnar oavgjort, huruvida *Born*, *Børn* direkte utvecklats ur *Biorn*, *Biørn*, när dessa enkla ord saknade fortis, eller huruvida de nybildats efter sådana komposita som *Aborn(sson)*, *Abørn*.

Förlusten av *i* i de övriga, ovan anförda namnen *Bryn(i)olver* etc. förklaras liksom i *Arnb(i)orn* [1]). En form sådan som *Asderuer* behöver icke innehålla en obruten form av *diarver*, utan kan ock hava fått *æ (e)* av *iæ* i relativt oakcentuerad ställning. Likartade namn förekomma även på runstenar, t. ex. *sikterf* (Dybeck, fol. I, 41), *þorterf* samt i latiniserad form, t. ex. *Sigdervus* (Sv. dipl. III).

[1]) När, såsom fallet är med *Fridhthuwir*, namnformen blott *en* gång påvisats utan *i*, är möjligheten av felskrivning naturligtvis icke utesluten.

I överensstämmelse med här framställda regel förklarar jag isl. *togo*, *tugu (tugr)*, växelformer till *tigr*, *tegr*. Som bekant hava de svenska *tretti*, *fyrti*, *fämti* etc. av *þrīr-tighir* etc. akc. 1, och ultima har nu levissimus; i det äldre språket har den ursprungligen havt svag semifortis, men denna akcent torde ganska tidigt hava försvagats till infortis. I ack. pl. hade man ursprungligen i fullt akcentuerad ställning fått *tiugu (tiogu)* av *tegu;* jmf. fsv. *tiughu.* När detta *tiugu (tiogu)* ingick juxtaposition: *fim-tiugu*, *sex-tiugu* etc., så hade, liksom förhållandet var med fsv. *fæmtighi* etc., andra stavelsen ursprungligen svag semifortis, men senare levissimus, och då förlorades *i* i *fimt(i)ugu* [1]) etc. På samma sätt förklaras *tuttugu* med fortis på första stavelsen i motsats till fsv. *tiughu* "20" av **tutiúghu* med fortis på senare kompositionsleden. Vid denna senare akcentuering förlorades *u* i första kompositionsleden, jmf. *garazna* > *granni* etc., och av *t(u)tiúghu* blev *(t)tiúghu.* Nysvenskan bevarar alltjämt ett minne av att räkneordet *tjugu* "20" ursprungligen utgjort senare kompositionsleden av en sammansättning: ordet uttalas nämligen ännu i dag dialektiskt med akc. 1 *(tjúgu)*, liksom akc. 1 är den normala på senare kompositionsleden, när denna har fortis (*ransáka* etc.).

Jag tillägger några anmärkningar om ett par andra skenbart oregelbundna utvecklingar av personnamn.

På runstenar förekomma ganska ofta personnamn med "björn" till senare kompositionsled, hvilka i ultima sakna *r*, t. ex. *abiun*, *sibiun* (Dybeck, fol. I, 4), *uikbian* (ib. 18; med *ia* från gen. *-biarnaʀ*), *stirbiun* men *birn* (ib. 78). Från Uppland möter i Sv. dipl. *Fastbyon* för *Fastbyorn.* Även denna ljudutveckling *rn* > *n(n)* har försiggått i sådana ställningar, där namnen saknade fortis (och senare kompositions-

---

[1]) Det är obehövligt och väl därför oberättigat att anse *tugu* representera ett annat avljudsstadium än *tegr* (jmf. fht. *zweinzug* etc.), eftersom en tillfredsställande förklaring finnes på närmre håll.

leden alltså saknade semifortis). Ljudutvecklingen är likställig med den i _annarn_ > _annan_ etc. [1])

Även i första kompositionsleden av åtskilliga personnamn övergår _rn_ till _n_, t. ex. _Arnbiorn_ : _Anbiorn_, _Arnfridh_ : _Anfridis_, _Arnfast_ : _Anfastathorp_, _Arnger_ : _Anger_, _Arngun_ : _Angunna_. I de av mig antecknade exemplen följer en konsonant efter _rn_; däremot blott _Arnulver_, _Arnalder_ [2]), _Arnar_, _Arn_, _Arna_, _Arne_, _Arnild[is]_, _Arnils_ i de i Lundgrens skrift anförda namnen, när en vokal efterföljer _rn_. Regeln synes alltså hava varit, att "_rn_ övergår till _n_ i antekonsonantisk ställning", och möjligen bör tilläggas "i relativt oakcentuerad stavelse", så att av _Arnbiorn_ blev _Anbiorn_, blott när hela ordet saknade fortis, eller när fortis låg på senare kompositionsleden.

Bland de mångskiftande formerna av namn på "-björn" möta även sådana med _y_, med _e_ och med _i_ i andra kompositionsleden.

Den första vokalen träffas t. ex. i _Byrnsson_ (Sv. dipl. N. S. II), _Abyrnasson_, _Frøbyrnus_, och jag förklarar den på följande sätt. Sedan av nom. *_Bernuʀ_, ack. *_Bernu_ blivit _Biurn_, inträngde diftongen _iu_ på analogisk väg från dessa kasus med äldre brytning till dat. *_Birni_ före den yngre _i_-omljudsperiodens avslutande. Av *_Biurni_ blev därför *_Byrni_, hvarefter _y_ undantagsvis spred sig till andra former. I Tidskr. f. filol. N. R. VIII, 290 ff. har jag anfört andra exempel på _i_-omljud av brytningsdiftongen _iu_.

Som exempel på de ganska vanliga namnen på _-bern_ kunna nämnas _Ødberne_ (dat., Styffe: Bidrag till Skandina-

---

[1]) Det torde vara genom påvärkan av sådana namn som _Abern_, *_Vighbia(r)n_ etc. som _r_ omvänt införts i _Christiern_, _cristiarnson_, _cristiarnsson_ (de två sista i Sv. dipl. IV s. 63 från Nysätra, år 1328). Även fnorskan har _Kristiarn_ (registret till Biskop Eysteins Jordebog).

[2]) Enligt en av Lundgren gjord anteckning i ett till mig sänt exemplar av hans skrift kan det en gång mötande _Analdason_ kanske läsas _Auadason_.

viens historia II nr 37; Vesterås, år 1399), *Frøberne* (dat. ib.), *Abern*; i danskan äro de som bekant vanliga (*Thorbern* etc.); exempel i O. Nielsens Olddanske personnavne. Emellertid förefaller det, som om särskilt vid latinisering formen på *-bern* ofta förekommer: *Abernus*, *A(r)nbernus*, *Asbernus*, *Dyrbernus*, *Enbernus*, *Frobernus* etc. etc. Till alstrandet av namnslutet *-bern* hava olika faktorer bidragit. Sedan av *Arnbiørn* blivit *Arnbørn*, uttalades detta eller kunde uttalas såsom ett enkelt ord med infortis på ultima, och *ø* övergick därför till *e* (*Arnbern*) liksom ganska ofta annars i en senare kompositionsled med infortis *Skanø* > *Skane* etc. etc. (Kock i Arkiv IV, 177; Bugge ib. 128)[1]; denna ljudutveckling torde hava varit den vanligaste. Men dessutom har ett **Arnbiarn* (med *ia* från gen. *-biarnaʀ*; jmf. det runristade *uikbian*) på vanligt sätt övergått till **Arnbiærn*, hvarefter *i* förlorades (*Arnbern*) på samma sätt som i *Arnb(i)ørn* etc. Slutligen kan möjligen under tiden mellan den äldre och yngre brytningsperioden *e* på analogisk väg hava överförts från gen. *-bernaʀ* till nom. och ack. sg. *-biurn*, så att detta utbyttes mot *-bern*, och *e* (*æ*) har sedan i dessa kasus kvarstått.

En orsak till att man vid latinisering gärna valde formen *-bernus*, var kanske den, att för de främlingar, som först latiniserade de nordiska namnen svävade tanken på sådana tyska namn som *Berno* etc. Det kunde vara frestande att i de latinska *Arnbernus* etc. se en omklädnad av ett äldre nordiskt **Arnbernuʀ* etc. och att antaga, att *Arnbernus* etc. alltjämt bibehållits genom skriftens konservatism, men då man redan på Sölvesborgsstenen (från 750—775) har *Asmut*

---

[1]) Även när första kompositionsleden är relativt oakcentuerad, möter denna utveckling *ø* > *e*, t. ex. isl. *Grønlánd* > *Grenlánd*. Också den isl. växlingen *ø̆* : *ĕ* torde delvis böra återföras på ljudets användning i fullt akcentuerad och relativt oakcentuerad stavelse, t. ex. i *mønda* : *menda* (pret. konj. av *munu* "skola"); möjligen ock i pres. *kømr* : *kemr* etc. (jmf. *kŏmă ínn* etc.).

(Åsmund) utan *u* i ändelsen, är det väl knappast troligt, att former sådana som **Arnbernuʀ* levde kvar vid den tid, då de nordiska namnen började att i större utsträckning latiniseras.

Sådana sällsynta namnformer som *Asbirnus* (Dipl. IV) kunna hava fått *i* från dat. sg. *Asbirni.*

Även något om ett par förkortade namnformer.

I Arkiv N. F. II, 316 f. förkastar Noreen den av Bugge i Arkiv II, 252 uttalade meningen, att isl. *Bárþr* är en förkortad form av *Bárøþr*, och han gör det på grund av "allt hvad man hittills känner om de fornnordiska och isländska synkoperingslagarna", och ib. N. F. II, 306 menar han, att *þórþr* ej är identiskt med *þorrøþr.* Det är nog sannt, att enligt de vanliga ljudlagarna man här icke väntar någon synkopering, men en annan fråga är, huruvida man icke har all anledning misstänka, att här en ovanlig ljudlag tilllämpats [1]).

[1]) Detta sammanhänger med den för några få år sedan så livligt diskuterade frågan, huruvida ljudlagarna värka undantagslöst eller icke. Vid denna debatt har man, så vitt jag förstår, merendels allt för mycket förbisett den viktiga roll, som ordens betydelse och därmed sammanhängande användning *kan* spela; jmf. Otto Jespersen i Tidskrift f. fil. N. R. VII, 207 ff., Loewe i Zeitschrift des vereins f. volkskunde I, 56 ff. Ofta eller oftast har man resonnerat så, som om det saknade all vikt för ljudutvecklingen, hvilken betydelse ett ord har, som om en och samma ljudlag med nödvändighet måste tillämpas på två ord, om blott de i dem ingående *ljuden* voro identiska. Erfarenheten lär emellertid motsatsen. På nysv. heter det *hvad befalles?,* om man därmed menar "hvad befaller Ni?"; i fall man åter vill uttrycka tanken "hvad sade Ni?" (när man icke uppfattat den talandes ord), så har av *(h)va(d) befalles?* blivit *va falls?* Vi hava här att göra med absolut samma ljudförbindelse *((h)va(d) befalles),* som i båda fallen uttalades med levissimus på *(h)va(d), be-* och *-les* och med enspetsig fortis på *-fal-*, men denna samma ljudförbindelse har dock erhållit olika behandling till följe av frasernas olika betydelse, och förkortningen av *befalles* till *falls* i den ena användningen sammanhänger därmed, att man sökt så hastigt som möjligt utsäga den stående och ideligen återkommande frasen *hvad befalles?* "hvad sade Ni", hvarför man ökade tempot, hvilket åter framkallade stympningen. Ett annat exempel. Fsv. *hvădh* har liksom andra ord vanligen i nysv. lång rotstavelse: *vād* eller *vā.* Men i betydelsen "hvad sade Ni?" brukas (i något vulgärt språk) ytterst ofta *vă'?* med kort *a,* fastän ordet har fortis. Även här sammanhänger rotvokalens korthet delvis

Vi hava nyss sett exempel på, huru förnamn ofta äro underkastade samma ljudutveckling som relativt oakcentuerade stavelser till följe därav, att de ofta uttalas utan fortis. Men andra faktorer bidraga mycket värksamt till att de undergå större förändringar än språkets flästa andra ord. Utan fara att missförstås inom den trängre familjekretsen kan man uttala namn slarvigare och otydligare än andra ord och till och med avsiktligt förändra eller stympa dem, hvarefter på

---

med det hastiga tempo, hvari man framställer en dylik fråga. För att man *a priori* skulle vara *absolut* säker på, att en "ljudlag" tillämpas i två olika ord, erfordras alltså icke blott, att de hava absolut samma ljud, utan ock att de hava absolut samma betydelse och därför absolut samma användning (hvartill hör icke blott att de använda absolut samma akcentuering, utan ock att de lika ofta uttalas med de olika tempon, som språket brukar, lika ofta användas av de olika till språkområdet hörande åldersklasserna etc. etc.). Men huru ofta inträffar detta? Att två skilda ord hava fullkomligt samma ljud är ganska vanligt, men däremot inträffar det *aldrig*, att två ords betydelse och användning äro absolut identiska. Fullkomliga synonymer existera icke i något språk. Men härav blir en följd att man *a priori* aldrig kan vara *absolut* viss, att, emedan en ljudförändring (en assimilation, en vokalutstötning etc.) inträtt i ett ord, den även måste samtidigt i samma trakt hava försiggått i andra ord. Eller annorlunda uttryckt. En sats sådan som denna: "en ljudlag måste på samma tid och ort alltid med nödvändighet värka i alla ord med en viss ljudförbindelse" är icke sann. En sats sådan som denna: "en och samma ljudförändring måste alltid under absolut samma förhållanden med nödvändighet inträda" är visserligen sann, men den saknar så till vida praktiskt värde, som för två ord *aldrig* finnas absolut samma förhållanden, och denna sats är för övrigt endast en liten obetydlig underavdelning av ett mycket generellare axiom: "under absolut samma förhållanden måste över huvud här i världen absolut samma värkningar inträda", ett axiom, hvarpå väl aldrig någon tvivlat. Frågan för språkhistorien är: när äro ords form och deras (på grund av betydelsen beroende) användning så pass lika, att de äro underkastade samma ljudbehandling? Endast erfarenheten, som stödjer sig på likartade exempel, kan i hvarje enskilt fall här lemna svar. Men så mycket kan såsom en allmän sats sägas, att huru mångskiftande ordens betydelser i ett språk än äro, deras användning dock i de *flästa* fall är så pass likartad, att i praxis det oftast *ser ut,* som om det vore ordens form som ensam fällde utslaget, när fråga är om deras ljudutveckling.

Det finnes emellertid ordgrupper, som tydligt lära oss, att detta i själva värket blott är ett sken, och att även ordens betydelse och därav beroende användning är en mycket viktig faktor vid deras utveckling. En sådan ordgrupp äro personnamnen.

detta sätt förändrade namnformer (såsom våra dagars erfarenhet lär) ofta följa personen utom hemmet och vinna allmän spridning. Den namnform, som ett barn giver sig självt, vid sina första ofullkomliga försök att uttala sitt förnamn, upptages ofta av familjen och kommer faktiskt att även framdeles användas såsom personens värkliga namn; genom uppkallande kunna dylika "smeknamn" sedan gå i arv till andra individer. Förhållandet har naturligtvis i detta avseende varit alldeles detsamma i forna tider som i våra dagar, och att ursprungliga smeknamn kunde upptagas såsom värkliga namn och sedan gå i arv, får en god belysning därav, att även ursprungliga tillnamn (såsom *Sturla*, *Ūrøkia* etc.) av de gamla nordborna ofta gåvos såsom värkliga förnamn åt yngre medlemmar av ätten (Karl Rygh: Norske og islandske tilnavne fra oldtiden og middelalderen s. VII; Kock i Skandinavisches Archiv I, 5 f.). Under dessa förhållanden är det orätt att utan vidare uppställa såsom en allmän, för språkets hela ordförråd gällande "ljudlag" hvarje uttalsförändring genom vokalförlust, assimilation etc. i förnamn, och det är lika orätt att förneka, att dylika förändringar kunnat inträda speciellt i förnamn, ehuru man saknar liknande exempel från språkets övriga ordförråd. För att konstatera en dylik förändring i ett namn erfordras blott att man kan påvisa analoga fall i andra namn.

Möjligt är, att även de förut avhandlade förändringarna av förnamnen *Al(w)in*, *Arnb(i)urn*, *Abiu(r)n*, *A(r)nbiorn* etc. bero icke blott därpå, att de ofta brukats oakcentuerade, utan delvis sammanhänga med den nu anförda allmänna tendensen att förändra förnamn, men detta antagande synes icke behövligt.

Emellertid användes i fsv. jämte *Eriker* även *Erker*, *Ercker*, jämte *Elever* (= *Elaver*) och *Eliver* (= isl. *Eilīfr*) även *Elver* (jmf. om den senare formen Lundgren, anf. arb.), och naturligtvis betvivlar ingen, att *Erker* utgör en förkort-

ning av *Eriker* (förekommer ock under formen *Ereker*), *Elver* en förkortning av *Elever* eller *Eliver*. I Sv. dipl. N. S. II, registret uppföres *Olfuer* såsom en sidoform till *Olauer* (jag har dock ej havt tillfälle konstatera, att båda namnformerna användas om samma person). Jmf. dessutom sådana fsv. förkortningar som *Bendikt* > *Benkt* etc. och sådana isl. (fnorska) som *Bendikt* > *Benkt*, *Margaret(a)* > *Margret* etc.

Med de först anförda fsv. förkortningarna äro de i *Bārøþr* > *Bārþr*, som även kan hava uppstått ur *Bāruþr*, *þōrrøþr* > *þōrþr*, *Hróþolfr* > *Hró[þ]lfr* analoga. Att med visshet konstatera, i hvilken satsställning och i hvilken språkform förkortningen först inträdde, låter sig väl ej alltid göra. Allra lättast torde (bortsett från barnspråket) förkortning hava inträtt i trestaviga former, som användes utan fortis t. ex. *þŏr(rø̆)þăr Sveinssonar*, *Hrŏ(ðŏ)lfĕ Kràka*, och då blir vokalförlusten *i viss mån* besläktad med den i dat. *ham(a)re* etc., men naturligtvis ej därmed analog, eftersom **hamare*, när synkoperingen inträdde hade fortis på antepenultima. Sedan en synkoperad form uppstått i en viss eller i vissa ställningar, blev den senare allmänt gängse. Ett gott stöd för den här representerade meningen utgör namnet *þōrolfr* : *þō(r)lfr*, fsv. *Tholf*, eftersom *r*-ljudet efter *ō* i *þōrlfr* i motsats till det postvokaliska *r* i t. ex. *þōrþr* (som Noreen vill härleda ur **þōrwǫrþr*) icke kan misstänkas förskriva sig från senare kompositionsledens rotstavelse.

Namnet *þolfr* har Noreen utförligt diskuterat i Arkiv N. F. II, 304 f. För att från sin ståndpunkt kunna identifiera *þōrolfr* och *þōlfr*, hvilka båda utgått från **þōrwolfʀ*, antager han, att i vissa trakter *r* förlorats framför *w* (härigenom *þō(w)olfʀ* > *þōlfr*), i andra kvarstått framför *w* (härigenom *þōrolfr*); och att denna dialektolikhet skulle ha visat sig så tidigt som vid pass 700—900. Det är djärvt att, för att förklara två närstående namnformer, antaga urgamla dialektolikheter, och härtill kommer att den av Noreen antagna

"sporadiska" förlusten av *r* framför *w* (Arkiv ib., Altisl. Gram.[2] § 240, 2), enligt min uppfattning är av tvivelaktig visshet, ävensom hans stöd för att namnet under vikingatiden kunde hava formen *þoolfR* (tvåstavigt)[1]). Men *även om* möjligen namnet *þolfr* i någon trakt kunnat uppstå på detta sätt, så lära oss gamla inhemska runinskrifter, hvilkas vittnesbörd i denna fråga äro kraftigare än de av Noreen anförda utländska dokumentens, att namnet *þolfr* redan tidigt var eller kunde vara enstavigt. Redan Hjærmind-stenen på Jutland och Gårdstånga-stenen i Skåne hava nämligen *þulfR* (Wimmer: Sønderjyllands historiske runemindesmærker s. 40). Och en annan inhemsk källa visar, att ultimavokalen i *þorolfR* kunde förloras. Hedebystenen från omkring år 1000 har nämligen *þurlf;* den börjar *þurlf : rispi : stin . . .* (Wimmer: anf. st.). Runristaren har tydligen skrivit strängt "fonetiskt". När han ville uttala *þōrlfR rēspi stēn*, så försvann i uttalet *R*-ljudet i *þōrlfR* omedelbart framför det följande *r*-ljudet och omedel-

---

[1]) Enligt Noreen skrives namnet med *oo (uo)* i de älsta citaten, och han anför Sv. Dipl. III, 459, Adam av Bremen och Reichenauer Necrologium. I den först anförda källan, ett latinskt diplom från år 1320, skrives *thoolf.* Men då på raden näst ovanför omtalas *ragualdum dictum naak,* hvilket tydligen vill säga *nāk* (jmf. det i bygdemål använda *nåk* "njugg; dålig; illasinnad; svag, illamående, sjuklig"), och då redan i *þōrolfR* penultimas vokal var lång (jmf. *þōrr*), så angiver *thoolf* säkerligen uttalet *þōlf.* Detta blir så mycket troligare, som runstenar redan mycket tidigare ha den enstaviga formen *þulfR* (se i texten). I Reichenauer Necrologium, hvilket är skrivet av utlänningar, och hvars ljudbeteckning i de nordiska namnen ofta är mycket otillfredsställande, skrives namnet dels *zolf,* dels *zuolf,* dels (en gång) *zoolf.* I *zuolf* representerar *uo* långt nordiskt *ō* liksom stundom annars i denna urkund (t. ex. *tuoua* = *Tōva*), och *zolf* angiver naturligtvis samma uttal. Av Adams av Bremen († 1076) Gesta Hammenburgensis pontif. ecclesiæ har man ingen handskrift äldre än från 1200-talet enligt Monumenta Germaniæ historica VIII, 271. Enligt registret förekommer namnet två gånger, ena gången i den publicerade hskr. skrivet *Tholf* (och, då inga varianter anföras, förmodligen på samma sätt i övriga hskrr.), andra gången i den publicerade hskr. skrivet *Thoolf* men i en annan hskr. *Tholff,* i tre andra *Tholf.* Huruvida under dessa förhållanden det en gång hos Adam av Bremen mötande *Thoolf* och det en gång i Necrologiet förekommande *zoolf* betecknar något annat än *Thōlf,* är osäkert.

bart efter konsonanthopningen *(rlf)*, och han skrev därför, såsom han talade, *þurlf rispi* . . . Jmf. härmed, att omvänt på Sjörups-stenen i Skåne står (såsom redan Munch: Nord. Runeskrift s. 42 och Bugge i [Svensk] Antiqv. Tidskrift X, 282 antagit) *tukas sun* i st. f. *tuka sun:* det föreföll runristaren, som om *s*-ljudet i *sun* även uttalades efter *a*-ljudet i *tuka* [1]). *þōrlfR* > *þōlfr* är att sammanställa med fsv. *harþla* "mycket, ganska" > fsv. *halla*, även om assimilationerna ej inträtt samtidigt. *Harðla* blev **harla* genom den vanliga förlusten av den mellersta konsonanten (jmf. fsv. *harligh* jämte *harþlika*). Till följe av sin betydelse kunde *har(ð)la* dels hava, dels sakna fortis; jmf. nysv. *mỳcket gårna* och *my̆ckĕt gårna* etc., samt att isl. *miok* "mycket" övergår till *miog* i relativt oakcentuerad ställning. I dylik ställning övergick *harla* till *halla* och i samma ställning (eller måhända först i barnspråket) utvecklades *þōrlfR* till *þōlfR*, hvilket naturligtvis icke hindrade, att den äldre formen *þōrlfR* ännu någon tid fortlevde vid sidan av den yngre *þōlfR*, liksom ännu i dag *Erik* är den normala formen i Sverge, ehuru man redan under medeltiden jämte denna form även brukade den yngre formen *Erker*. Härigenom förklaras helt enkelt det förhållandet, hvarpå Wimmer anf. st. fäster uppmärksamheten, att de något äldre stenarna i Hjærmind och i Gårdstånga använda *þulfR*, ehuru den något yngre Hedebystenen har *þurlf[R]*. Jmf. ock att svenska namnet *Karl* blivit *Kal*, säkerligen först i oakcentuerad ställning (*Kă(r)l Ólsson* etc.).

---

[1]) Wimmer (ib.) tänker sig såsom en alternativ förklaring av *þurlf* möjligheten att fatta det såsom en ursprungligare form av *þolf*, men föredrar att fatta *þurlf* såsom en omställning av *þulfR* "uden tvivl under indflydelse af det følgende *r* i *rispi*, som bevirkede at *r (R)* i *þulfr (þulfR)* ved sammenstødet af fire medlyd kun hørtes svagt". Denna uppfattning motbevisas, så vitt jag förstår, därav, att om man här skulle havt omflyttning av ett *r*-ljud, det på stenen skulle hava stått *þuRlf* (icke *þurlf*), ty såsom nom. sg. *tregR (drængR)* och nom. pl. *trekiaR (drængiaR)* visa, hette i runristarens språk nom. sg. av här i fråga varande ord, fullt utskriven, *þurlfR* med *-R*, icke *þurlfr* med *-r*.

Assimilationen *rl* > *ll* i fsv. *bruþkallar*, *horkal*, *horkalla*, *birkala* har kanske även först inträtt i semifortisstavelse och från komposita någon gång överförts till det enkla *kall (karl)*.

Jag ser icke något hinder för att på analogt sätt uppfatta åtskilliga andra namn såsom *Hróþolfr* : *Hrólfr*, *Goþormr* : *Gormr* etc.

III. Utveckling *īa* > *ēa* i fornsvenskan.

I Indogerm. Forschungen II, 334 ff. har jag sökt visa, att i de östnordiska språken denna ljudlag tillämpats: "*ū* övergår omedelbart framför vokal till *ō*" eller med någon modifikation "*ū* övergår omedelbart framför *a* till *ō*" (t. ex. *būa* > *bōa* etc.).

Även växlingen *ī* : *ē* har på östnordiskt område delvis reglerats av en ljudlag, ehuru den ej beherskat fullt samma geografiska område som ljudlagen *ū* > *ō*. I Äldre Vestmannalagens ljudlära 11 ff. har Brate (jmf. ock Flodström i Tidskr. f. filologi N. R. IV, 64) sökt göra troligt, att på samnordisk ståndpunkt *ī* skulle i antevokalisk ställning (oberoende av hvilken vokal som följde efter) hava övergått till *ē*. Denna hans mening har icke vunnit anslutning; och med rätta, ty en dylik ljudlag har säkerligen icke existerat. Den motbevisas t. ex. av de av honom själv s. 16 anförda isl. *nīu*, *tīu*, *sīa*, *suīar*.

Däremot har på östnordiskt område, sedan fgutn. avsöndrat sig såsom en särskild dialekt, följande ljudlag gjort sig gällande: *ī* övergår i fortis-(och semifortis-)stavelser framför *a* till *ē*. Den har tillämpats på fsv., och så vitt jag ser, kan den hava tillämpats även på fda. Härigenom förklaras isl. fg. *suīar*, *suīa-rīki*, *suīa kunungr* : fsv. *swear* [1]), *swea-rike;* isl. *friādagr*, fg. *frīa dagr* (gammalt lånord; jmf.

[1]) Dialektiskt har i hiatus mellan *e* och *a* ett *j* utvecklats, t. ex. *sueia* (Cod. bur.), och såsom skrivningen *suæiar* (även i Cod. bur.), *sæyia* "se" (Stadslagen etc.; jmf. Flodström anf. st. s. 66) etc. visar, har *ęj* redan i fsv. övergått till *äj*; jmf. fsv. *leghia* > nysv. *läja*, fsv. *deghia* > nysv. *däja*; *megh (męj)*, *segh (sęj)* > *mäj*, *säj*, *egh* > *äj*.

fht. *frīadag*, ags. *frīgedæg*) : fsv. *freadagher*[1]); fg. nom. mask. *þrīr*, ack. mask. *þrīa*, nom. och ack. fem. *þrīar* : fsv. nom. mask. *þrīr*, men däremot ack. pl. mask. *þrēa*, nom. och ack. pl. fem. *þrēa(r)* (jmf. isl. *þrīr*, *þriā*, *þriār;* se beträffande böjningen av det fsv. *þrīr* Schlyters ordbok och Brate: anf. st.); nysv. *tre* har vokalen från dylika former. Da. har *Sverige*, *fredag*, *tre*.

Självklart är att, när vid ett ords böjning, former med och utan efterföljande *a* växlade, de senares vokalisation ofta kunde segra. Så förklaras fsv. *dīa*, pret. *dīþe*, pres. sg. i Gustav I:s Bibel *dijr*. Vokalisationen i pres. sg., understödd av den i pret., har segrat[2]). Verbet *klīa* finnes icke i fsv. (Gustav I:s Nya Testamente har pres. *klijar*); den nysv. dialektiska preteritiformen *klidde* antyder, att i fall ordet fanns vid tiden för ljudutvecklingen *ī* > *ē*, det böjdes liksom *dīa*, och dess vokalisation är därmed förklarad. *Skria*, *fria*, *kria* "ropa, utropa", *kria* "anstränga sig", "kriga" äro relativt unga tyska lån; jmf. mnt. *schrien*, *vrien*, mht. *krîen* (fr. *crier*), mnt. *krigen*. Vokalisationen av fsv. *fiande*, nysv. *fiende* (äldre nysv. även *fjende*) beror därpå, att i fornspråket ordet kunde fakultativt hava fortis på *i* (jmf. nysv. *fíende*) eller på *a* (jmf. da., äldre nysv. *fjende;* se Kock: Svensk akcent II, 313 f.). När fortis föll på *a*, bibehölls *i* naturligtvis ljudlagsenligt (och övergick ej till *e*), och genom analogipåvärkan från *fiànde* bibehölls samma vokalisation, när ordet hade fortis på *i* (*fí'ande*). Här bör ock nämnas det en gång från Söderköpingsrätten anförda *vīar (viar væþær þøm til annar staz)*, som redan av Rydqvist VI översättes "blåser, drifver" och sammanställes med got. *vaian*. Emellertid äro som bekant

[1]) Den sällsynta fsv. sidoformen *fri(a)dagher*, *friedagher* kan, såsom redan Brate anmärkt, förklaras genom senare tysk påvärkan; jmf. mnt. *vridach*.

[2]) Huruvida något subst. *dīe* existerat, är tvivelaktigt, eftersom i uttrycket *giwa dia*, såsom redan av andra anmärkts (jmf. t. ex. Söderwalls ordbok I, 186), *dia* kan vara infin.

alla gamla hskrifter av Söderköpingsrätten förlorade, och vår kunskap om dem inskränker sig till några därur av J. Bure på 1600-talet hämtade citat. Ifall detta *en* gång uppvisade och på detta sätt till oss komna *viar* är korrekt, så kan bevarandet av *ī* förklaras på följande sätt, väsentligen i överensstämmelse med *ī* i *dia*. Got. *vaian* är ett reduplicerande verb och fht. *wâen* tillhör den s. k. första svaga konj. (pres. 3. sg. *wâit*); även det fsv. *vīa* har därför fordom tillhört någon av dessa böjningsklasser. Men då hade det i pres. sg. intet *a* efter rotvokalen utan hette *vīr*, hvilken form (liksom fallet även annars ofta varit med sg. pres.) meddelat sin vokal åt andra former. Detta var i ett verb med betydelsen "blåsa" särskilt naturligt; jmf. *det blåser*, *vinden blåser*, samt att da. *blæse*, fsv. *blæsa* (jämte *blāsa*) har *æ* från pres. sg. *blæs*.

Den här avhandlade utvecklingen *īa* > *ēa* är en företeelse, som i viss mån är besläktad med *a*-omljudet[1].

IV. Några enskilda ord.

sv. *abbot*.

De mångskiftande svenska uttalsformerna av detta låneord torde behöva något belysas. Enligt Lyttkens-Wulffs uttalsordbok brukas utom de normala *àbbott* och *abótt* (båda med öppet *å*-ljud) även stundom *àbbott* med det av dem s. k. trubbiga *o*-ljudet i ultima (hvilket annars brukas i pluraländelsen *-or: visor*, *dockor* etc.), *abå't* och *abō't* (med slutet *o*-ljud). Dessa skiftande uttalssätt bära ännu vittne om de

[1]) Den av mig i Arkiv N. F. I, 382 f. antagna fsv. *dialektiska* utvecklingen av äldre (= isl.) *ē* till *ī* i antevokalisk ställning och med bevarande av fortis på *ī* är icke säker, eftersom fsv. *sia* "se" och därmed sammanhörande ord kunna ha fått *i* från sg. pres. (*sir;* med *i*-omljud av *ĕ*). *I fall* en dylik utveckling inträtt, så har den i alla händelser varit inskränkt till få trakter och naturligtvis ej försiggått på samma tid och ort som ljudutvecklingen *īa* > *ēa*.

olika vägar, på hvilka ordet under medeltiden invandrat i Sverge. Fsv. använder formerna *abbōte* (vanligen), *abōt* och *abbāte* (isl. *ābōti*, mera sällan *abbati*). De fsv. *abbote* och *abot* hava lånats från ags., som har *abbot*, det fsv. *abbāte* däremot från tyskan (fht., mht. *abbāt*). — Det fsv. *abbā'te* har utvecklats till nysv. *abå't*. Långt *a* övergick på vanligt sätt till *å*, och *bb* förkortades, emedan fortis föll på andra stavelsen; jmf. *pæn(n)ingar* etc. Förlusten av *-e* är väsentligen att förklara liksom i *brudgumm(e)* etc. (Svensk akcent II, 393). D. v. s. att såväl vid akcentueringen *abbā'ten* (best. form) som vid akcentueringen *àbbāten* (best. form) ingenting i uttalet angav, huruvida i ordslutet *-en* *e*-ljudet tillhörde artikeln eller substantivet; man missuppfattade det därför såsom tillhörande artikeln och nybildade nom. *abbāt*. Härtill bidrog även den sällsynta fsv. sidoformen *abot*, i fall den såsom tvåstavig lånats ur ags. *abbot*. — Av fsv. *àbbāte* med fortis på första och semifortis på andra stavelsen blev ljudlagsenligt **abbåte* > *abbått[e]* (stavat *abbott*). I semifortisstavelsen har tenuis förlängts efter lång vokal liksom i fsv. *bilæte* : *bilætte* (Cod. bur. 19, 12; 207, 20), *æmbete* : *embitte* (Skråordn. 29, det senare med utveckling *ē* > *ĭ* framför den långa konsonanten), *Eriker* : *Erikker* eller *Erikkir* (flera ggr; beläggställen för sistnämnda personnamn hos M. Lundgren i Sv. Landsm. X, 6 s. 49); i Arkiv N. F. IV, 172 noten 2 har jag anfört andra exempel på denna ljudutveckling[1]). — De fsv. *abbō'te*, *abō't* (i hvilket *bb* förkortats, emedan fortis föll på ultima; förhållandet har väl varit detsamma med isl. *ābōti*) leva kvar i nysv. *abót* med slutet *o*-ljud. Förlusten av *-e* i fsv. nysv. *abote* förklaras som i *abat;* möjligen utgör dock *abot* delvis en omedelbar fortsättning av det tvåstaviga ags. *abbot* (jmf. straxt ovan). Av fsv. *àbbōt(e)* med fortis på första och semifortis på andra stavelsen har med förlängning

[1]) Obs. ock i Lex. lincopense *cinifio* "Then som *blåser* vp Eelden, en aska *blåssare*".

av *t* och därefter skeende förkortning av föregående vokal samt förlust av *-e* nysv. *abbott* med det s. k. "trubbiga" *o*-ljudet utvecklats. Det nysv. *abått* slutligen utgör en kompromissform av *àbbått* och *abå't*.

isl. *aldrigin*, fsv. *længen*.

Både i isl. och i fsv. användes stundom *aldrigin*, *aldrighin* jämte det normala *aldrigi*, *aldrighe*, och i fsv. anträffas jämte *aldri* också *aldrin*. Formen *aldrig(h)in* söker Noreen i Arkiv N. F. I, 391 noten och i Altisl. Gramm.[2] § 135 förklara såsom utvecklad ur *aldrigi* + den negativa partikeln *ne* "icke", men något **aldrigi-ne* har ingenstädes påvisats, och det torde vara mycket tvivelaktigt, om det någonsin funnits. — Jag fattar *aldrig(h)in* såsom en sammansmältning av *aldrig(h)i-enn* "ännu aldrig, aldrig än"; så finner man t. ex. i Barlaams saga s. 17, 22: "en þann stein er slikan krapt hevir með ser. þa hœyrði ec alldrigi enn getit oc alldrigi hevi ec enn seet". Liksom *aldrigi enn* blev *aldrigin[n]* "aldrig än, aldrig", så blev i fsv. *længe æn* "länge än, ännu länge" *længen* "länge än, länge". Dialektiskt förekommer ännu *längen* "länge". Betydelsen av "aldrig än" och "aldrig", av "länge än" och "länge" ligga hvarandra mycket nära och sammanfalla stundom så gott som alldeles. I fgutn. och fsv. hava komparativerna på *-rin*, *-arin* uppstått av *-ri* + *en*, *-ari* + *en;* se Kock i Arkiv N. F. II, 56 ff.

fsv. *bruþkumi*.

Av substantivet *bruþgumi* förekommer stundom en sidoform med *k* i st. f. *g*. Så anmärker Schlyter i Magnus Erikssons landslag G. 5 pr. noten 1, att den av honom R benämnda handskriften (skriven i slutet av 1300-talet) har (i st. f. textkodex' *bruþ gomme*) *brudhkome*, och han tillägger "et sic in sequentibus". Även textkodex av Upplandslagen har (Æ. 2, 1) *bruþ komæ*, hvilken form nämnes av Schlyter i glossaret och av Schagerström i Sv. landsm. II, 4, 84,

och ett uppländskt bröllopskväde från 1700-talet använder *brukumme* (Schagerström ib.). Huru Sch. tänker sig, att *k*-ljudet i *bruþ komæ* bör förklaras, framgår icke riktigt av hans yttrande. Han synes vilja likställa ljudutvecklingen med den av fsv. *bōdhgardher* (av honom skrivet *buþgarþr*) till *bokal(smur)* "kyrkogårdsmur" i Vätömålet (hvilket ords etymologi är osäker, och hvarför han s. 35 föreslagit en annan förklaring).

Till belysning av formen *brudhkome* skall jag anföra några ortnamn. Det gamla *Asboland* förekommer numera under formen *Aspelands* härad (i Småland, Sv. dipl. N. S. I). Det äldre *b*-ljudet har här övergått till *p* genom inflytande från det omedelbart föregående *s*-ljudet, liksom i äldre och yngre nordiska språk en dylik övergång från betonad till tonlös konsonant just icke är sällsynt; jmf. *tisdag* > *tista* etc. I ortnamn på *-by* förekommer icke sällan en likartad ljudutveckling. Jämte *Væpby* (Styffe: Skandinavien under unionstiden) anträffas också *Abiørn i Veppy* (Sv. dipl. N. S. II); man finner *Bæp(p)y* (Styffe: Bidrag till Skandinaviens historia II, 87 bis, 91 bis, 101; i Västmanland) etc., *Lars i Beppy* (Sv. dipl. N. S. I), *Gryppy* (i Västmanland; Sv. dipl. N. S. I), *Grippy* (ib. II), *Berpy* och *Berby* (Uppland; Sv. dipl. N. S. II), *Biærpy* och *Biærby* (Östergötland; ib.). *Biørn i Marpy* är en bland fastarna vid ett jordbyte i Habo härad i Uppland (ib. II), och även *Olof i Mærpy* är en bland fastarna vid ett i Uppland försiggående jordbyte (ib.). *Werpy*, nu *Verpeby* (i Västmanland; Sv. dipl. N. S. I). Då en betonad konsonant omedelbart föregår *p* i dessa namn, synes det mig vara otvivelaktigt, att (om ordet icke möjligen fått *p* genom analogipåvärkan) *p*-ljudet på ett något tidigare språkstadium föregåtts av en tonlös konsonant. Ortnamnet *Werpy* går t. ex. måhända tillbaka på ett äldre **Werpby;* jmf. no. *verp* "en stenhob som er sammenkastet til merke eller til minde om en begivenhed paa et sted"; i svenska

bygdemål *varp*, *värpe* "sammankastad ris- eller stenhög på det ställe (vanligen vid vägen), der någon af våda eller genom dråp omkommit" eller möjligen no. *verpe* "et bekvemt Sted til at udsætte Fiskevod". *Marpy* hänvisar kanske på ett äldre **Markby* (jmf. Sv. dipl. N. S. II, 902) eller möjligen **Marhby;* jmf. isl. *marr* "häst" = ags. *mearh* och det norska ortnamnet *Hæstby* ("gammal och betydlig sätesgård på Finnön i Buknfjord"; Styffe) och *Mærpy* med isl. *merr*, fsv. *mær* "sto" (av **marhiō-*).

Sammanställes fsv. *bruþkomi* med dessa ord, så synes det mig otvivelaktigt, att *gumi* "man" förändrats till *-kumi (-komi)* under påvärkan av en i första kompositionsleden en gång ingående tonlös konsonant. Nu har som bekant det som första kompositionsled i *brudgum* ingående ordet utgått från stammen *brūði-* (ej *brūþi-*); jmf. fht. *brûtigomo* etc. Men den tonlösa konsonanten i första kompositionsleden *bruþ-* är på annat sätt lätt förklarlig. I Fsv. ljudlära II, 445 (jmf. ock Arkiv N. F. II, 35 f.) har jag sökt visa, att i fsv. slutljudande *-ð* i enstaviga ord dialektiskt övergått till *-t*, t. ex. *nøt* subst. "nöd" (av *nauð*), pret. *bøt* (av *biuþa;* äldre *bauð*) etc. Utvecklingen bör naturligtvis så förklaras, att (genom inflytande från den efter ordet följande pausen) *-ð* först förlorade stämtonen och blev *-þ*, hvarefter detta utvecklades till *-t*. I Arkiv N. F. IV, 14 noten 1 antar Bugge, att i pret. *baþ ð* i slutljud övergått till *þ*, liksom Stentofta-stenens *gaf* utvecklats ur **gaƀ*, isl. *fló* "flög" ur **flauh* < **flaugh*. I överensstämmelse med dylika ljudutvecklingar har av **brūð* efter förlusten av ändelsevokalen blivit *brūþ* med slutljudande tonlös interdental frikativa. Inflytande från det enkla ordet vållade, att *bruð-gumi* alternativt antog uttalsformen *bruþgumi* (med tonlös interdental frikativa), hvarur sedan *bruþkumi (bruþkomi)* uppstod. Också den bekanta fsv. stavningen *giwa (giua)* men *gaf*, *liwa (liua)* men *lif* etc., hvilken delvis återfinnes i fornnorskan, går säkerligen tillbaka på en äldre växling i uttalet mellan betonad och tonlös labial frikativa. Även i runskrift

användes stundom *u* i midljud för att uttrycka frikativt *v*-ljud, t. ex. gen. sg. *arua* (Säve: Forngutn. urkunder 152), *uluefin* (Dybeck, fol. I, 108; jmf. Brate: Runverser 403).

Att värkligen stavningen *giwa* : *gaf* bör på så sätt uppfattas, bestyrkes kraftigt av följande omständigheter. I got. och fsax. växla som bekant ljuden *ƀ* och *f* på enahanda sätt; got. *giban* : *gaf*, fsax. *geƀan* : *gaf* etc. Högtyskan har *geben* : *gap* etc. I de äldre nord. språken hava på ett något yngre stadium betonade ljud förlorat sin stämton, när de i relativt oakcentuerad stavelse stodo såsom slutljud. Så har isl. *skilnað* blivit *skilnat* etc., fsv. *hughnadh* > *hughnat* etc. (Kock: Undersökn. i svensk språkhist. 14 ff.). Isl. *þannog* 'dit' har övergått till *þannok* etc., fsv. *aldrigh* > *aldrik* etc. (ib. s. 19, Arkiv N. F. II, 36). I svenskan hava *Olov*, *Elov* etc. dialektiskt fått *f*-ljud: *Olof*, *Elof* etc. I fd. kvarstodo *k*, *t*, *p* även i ord med fortis längre såsom slutljud än såsom midljud: *tak* (men *taghæ*), *fot* (men *fødær*), *sup* (men *subæ*) etc. (Kock i Arkiv IV, 181 ff.).

I fall sådana skrivningar av fsv. namn som *Sigolpus* (Dipl. III), *Ødolpus* (ib.), *Wlp Bæinçtzson* (Styffe: Bidrag till Skandinaviens historia II, 98; men i samma diplom *Bryniulphe* s. 100, och stavningen *Ulpho*, som naturligtvis angiver uttalet *Ulvo*, är i latinska diplom vanlig) korrekt angiva uttalet, så tyda även de på en utveckling från betonad till tonlös konsonant i slutljud, och den dialektiska övergången från frikativa till explosiva i fsv. namnet *Ulver* är att jämföra med den bekanta dialektiska utvecklingen *lƀ* > *lb* (*tolb* etc.) i isländskan.

På samnordisk ståndpunkt torde alltså slutljudande betonade frikativor hava förlorat sin stämton, hvilken utveckling åtminstone delvis försiggick, sedan ändelsevokalen förlorats i ord sådana som **brūði*- [1]).

[1]) Den bekanta fsv. rättstavningsregeln, enligt hvilken man kunde skriva *hafwa, halfwa* etc., torde icke ha blivit tillfredsställande förklarad.

isl. *hāss* "hes".

Flertalet av de skenbara undantagen från regeln, att *ai* i de nordiska språken övergår till *ei*, hava så småningom blivit avlägsnade. Den viktigaste inskränkningen av regeln utgör som bekant utvecklingen *ai* > *ā* i semifortis-stavelsen i **aitt (eitt) : at* "icke", *Ōleifr : Ōlāfr* etc. etc. (Kock: Bidrag till sv. etymologi [1880] s. 1 ff., Svensk akcent II, 341). Bland de ännu oförklarade orden är *hāss* ett av de viktigare. Jag kan icke fullständigt utreda ordets historia, men följande synpunkter förtjena kanske framhållas. Ordet visar även i andra språk oväntade former. Medeleng. har jämte *hose* även *horse* (nyeng. *hoarse*), mnl. *heersch* jämte *heesch*, hvilka for-

---

Jag uppfattar den på följande sätt. Sedan man såsom slutljud i *haf* etc., som tidigare uttalats med *f*-ljud, erhållit *v*-ljud (betonad frikativa), och sedan i *win, wæra* etc. framljudet *w* (den labiala halvvokalen) blivit betonad frikativa, så stadgades den ortografiska regeln, att man för att uttrycka den betonade labiala frikativan ej blott i framljud utan överhuvud i början av en stavelse använde tecknet *w (v, u)* (till införande av denna beteckning bidrogo även *siōwar* etc. med gammal midljudande labial halvvocal), och ej blott såsom slutljud i ett ord, utan överhuvud i slutet av en stavelse använde tecknet *f*, t. ex. *ha-wa (ha-ua), hal-wa (hal-ua), ri-wer; kaf-le, silf-re, hæf-ia*. (Även om denna ortografiska regel genomfördes så tidigt, att *w*-ljudet i *wæra* etc. ännu icke blivit labial frikativa, är regeln lätt begriplig, eftersom den labiala halvvokalen och den labiala frikativan äro nära besläktade ljud, som lämpligen kunna betecknas med samma tecken). Den ganska vanliga stavningen *awund* (för *afund*) visar uttalet *a-vund* etc. När man stundom (fastän mera sällan) finner sådana stavningar som *halvri, sialura, silwre, kræuia, yvret* etc., så visa de att i dylika ord stavelsegränsen dialektiskt kunde ligga framför *v*-ljudet. Även inne i en stavelse användes tecknet *f*, t. ex. *gafl, søfn* (enstaviga, i motsats till *riwer* etc.), hvilket var så mycket naturligare, som i ord sådana som *þiufs, halft* etc. man uttalade dels *f*-ljud (genom påvärkan från följande tonlösa konsonant), dels *v*-ljud (emedan man alltjämt kände ordens samhörighet med *þiuwer, halwer* etc.). Stavningen *hafwa, halfwa* etc. visar, att i vissa trakter stavelsegränsen föll (icke före och ej häller efter, utan) *i* *v*-ljudet, så att detta i uttalet fördelades på två stavelser. För att uttrycka detta kunde man icke använda någon lämpligare metod, än att skriva *fw (fu, fv)*, eftersom *v*-ljudet betecknades i slutet av en stavelse med tecknet *f* och i början av en stavelse med tecknet *w (u, v)*. (Det bör nämnas, att jag enskilt hört professor Th. Wisén uttala den åsikten, att den olika stavningen isl. *lifa* men fsv. *liwa* etc. berodde därpå, att i det förra språket stavelsegränsen låg efter, i det senare före *v*-ljudet).

mer med *r* Kluge: Etym. Wb[5]. finner påfallande. Det ligger nära att söka genom en gemensam förklaring lösa det oväntade *ā* i isl. *hāss* och det oväntade *r* i de västgerm. orden. Fht. har *heis(i)*, nht. *heiser*, sv. *hes*. Isl. *hāss* "hes" återfinnes i nyno. nysv. dialekter och i äldre da. under formen *hås*, *haas*, men i nyno. betyder ordet även "ru, uglat, skrubbet" (Ross: Norsk ordbog); jmf. det nysv. uttrycket *skrovlig i halsen* "något hes". Jag antar, att denna betydelse ("ru, uglat") är den ursprungliga hos ordet, och att dess rotstavelse på samgerm. ståndpunkt lytt **hairs-*, som jag sammanställer med lat. *hirtus* "struppig, borstig", *hirsutus* "struppig, rauh", visande tillbaka på ett ie. *kh-* (jmf. lat. *habere* : got. *haban* etc.). I **hairs-* har *rs* dels kvarstått (meng. *horse*, mnl. *heersch*), dels under vissa förhållanden övergått till *ss*, hvilket på vanligt sätt efter diftong blivit *s* (ty. *heiser*, sv. *hes*, meng. *hose*). Jag skall icke uttala någon förmodan om villkoret för bevarandet, resp. assimilerandet av *rs*. Växelformen **hairs-* gav i de nordiska språken **hārs-* enligt känd regel, men genom inflytande från växelformen **hais-* (jmf. att ännu i meng. *hose* finnes jämte *horse;* i mnl. *heersch* jämte *heesch*) avlägsnades *r* i **hā(r)s-*, så att *hās-* återfinnes i isl. *hāss*, östnord. *hås*, under det att **hais-* gav upphov åt sv. *hes*, äldre da. *heess*. Det nyda. *hæs* synes utgöra en *i*-omljudd form till *hås*.

isl. *hātaz* = *heitaz*.

Den mycket sällsynta isl. sidoformen *hátaz* = *heitaz* (Morgenstern i Anzeiger für indogerm. sprach- und alterthumskunde I, 124) och *hateka* på Lindholminskriften hava snarast fått *ā* från preteritum, där *ā* ljudlagsenligt skulle uppstå. Pret. **hehait* (got. *haíhait*) hade fortis fakultativt på penultima och ultima. Vid den förra akcentueringen låg naturligtvis semifortis på andra stavelsen, och av **hèhait* blev **hèhāt* (jmf. *Ōleífr* : *Ó̄'lāfr*). Då verbet sedan gammalt hade

samma vokalisation i presens och pret. (got. *haitan : haíhait*): pres. *haitan*, pret. **hehait*, men numera i pret. även **héhāt*, så kunde *ā* överföras även till presens (efter analogien **hehait* : **haitan* = **hehāt* : *x*; *x* = *hātan*). Av **hehái̇t* blev däremot **hehéit*, men då fortis alltjämt fakultativt kunde hvila på penultima eller ultima, uppstod vid akcentuering **héheit* > **hé(h)ēt* > *hēt*, vid akcentueringen **hehéit* *h(e)héit* > *heit*. Denna tolkning av *ā* i *hāiaz*, *hateka* bör väl föredragas framför det antagandet, att *ai* övergått till *ā* i sådan satsställning, där hela ordet saknade fortis (jmf. de nynord. uttrycken *han hĕtĕr A'nders* etc.).

fsv. *hwazke, hwarce.*

I sin avhandling Södermanna-lagens språk s. 138 säger R. Larsson sig ej kunna förklara *z* i fsv. *hwazke* "hvarken". Ordet *hvarken* anträffas i fsv. under ganska skiftande former (anförda i Söderwalls och Schlyters ordböcker), av hvilka en och annan, även utom *hwazke*, kunna behöva någon belysning. Det fsv. *hwartke*, som användes i uttrycket *hwartke — ælla*, har, som känt är, uppstått av *hwart* (= isl. *hvárt* neutr. till *hvárr*) och suffixet *-gi*. Emellertid använder isl. för att uttrycka begreppet "vare sig att — eller" icke blott *hvárt — eþa* utan även *hvártz* (*hvárz*) — *eþa*, och detta *hvárz* har som bekant uppstått av *hvárt* och relativ-partikeln *es* (jmf. att *hvárt sem — eþa* användes i samma betydelse som *hvárt es — eþa*). Liksom fsv. *hwartke — ælla* har uppstått av *hwart* + *gi — ælla*, så har man av *hwarz — eþa* (*ælla*) bildat *hwarzke* (d. v. s. *hwartske*) — *eþa* (*ælla*) (*hvarzke* upptages i Schlyters ordbok). Utvecklingen *hwarzke* (*hwartske*) > *hwazke* bör väl snarast sammanställas med assimilationen *rt* > *t(t)* i **annart* > *annat*, eftersom partikeln *hwarzke* liksom nysv. *hvarken* ofta saknade fortis. Denna omständighet har även vållat att *ā*-ljudet förkortats, så att vi på nysv. hava *hvarken* med *a*- (icke med *å*-)ljud. Mindre tilltalande torde

det vara att antaga en påvärkan av pronomenet *hwat.* Av *hwazke* (uttalat *hwatske*) har troligen *hwaske* utvecklats genom den i fsv. vanliga assimilationen av *ts* till *ss* (jmf. t. ex. Kock: Fsv. ljudl. II, 433 ff.), även om sistnämnda form också skulle kunna hava så uppkommit, att sedan *hwarzke* (*hwartske*) övergått till *hwarske* (hvilken form, om ock sällan, påvisats och anföres i Söderwalls ordbok), detta utvecklades till *hwaske* i överensstämmelse med assimilationen *rs* > *ss* i *fyrster* > *fyster* etc.

Den vanliga fsv. formen *hwarte* har väl snarast uppstått på så sätt, att *hwartke* genom metates blivit **hwarkte* och detta senare *hwarte* (Bugge i Arkiv IV, 128; Brates förslag att fatta *hwarte* såsom uppkommet av *hwart* + **hi* synes mindre tilltalande). Detta *hwarte* torde ha medvärkat vid alstrandet av formen *hwarce* (*huærce*), d. v. s. *hwartse.* När man hade både *hwart* — *eþa* (*ælla*) och *hwartz* — *eþa* (*ælla*) i betydelsen "vare sig att — eller", och när man dessutom använde *hwarte* — *ælla* "hvarken — eller", så bildades (av *hwartz*) genom analogi *hwartse* (skrivet *hwarce*) — *ælla.* (*Hwart : hwartz = hwarte : x;* och *x = hwartse.*) Från detta *hwartse* (skrivet *hwarce*) har kanske även det tämligen sällsynta *huatzte* (*hwaste*) utgått. Det mindre vanliga *hwartse* (*hvarce*) kan nämligen genom påvärkan av det vanliga *hwarte* hava antagit formen **hwartste*, hvarav genom övergången *rt* > *t(t)* *huatzte* uppstod, liksom *hwarzke* utvecklades till *hwazke.* På enahanda sätt har *hvarte* blivit *hwatte*, *hwartke* blivit *hwatke.* Genom assimilation av *ts* till *ss* har *hwaste* uppstått ur *huatzte*, liksom *hwaske* ur *hwatske. Huarke* har naturligtvis utgått från *hwartke* genom förlust av den mellersta konsonanten.

Även nom. ack. neutr. av pronomenet *hwarghin* "ingendera" kan på fsv. heta ej blott *hwarte*, *huarkin*, *hwarghit* utan även *hwarce*, *hwatzske.* Detta visar, att för språkmed-

vetandet sambandet mellan partikeln och pronominalformen alltjämt stod klart, så att en såsom partikel alstrad form även kunde brukas såsom pronomen.

fsv. *örs*.

R. Larsson har i anförda avhandling flera gånger anledning omtala ordet *ørs* "häst" (s. 48, 139, 154) och med anslutning till Noreen uppfattar han det så, att det skulle hava uppstått av det nordiska *hross*, hvilket såsom senare kompositionsled i *stophros* underkastades metates, hvarefter genom påvärkan av det feminina *hyrsa* (**hørsa*) "sto" **ors* antog vokalen *ø*.

Jag kan icke antaga denna ganska komplicerade förklaring. Mot den talar särskilt den omständigheten, att *stophors* är det enda kompositum med första sammansättningsleden slutande på konsonant, hvari *hors* ingår såsom senare kompositionsled, och *stophors* är således det enda kompositum, hvari det begynnande *h* i *hors* (*ørs*) skulle förloras. Men icke ens till *stophors* har, åtminstone hittills, någon sidoform **stopors* påvisats. Dessa betydliga svårigheter undgås, om man i fsv. *ørs* helt enkelt ser ett tyskt låneord. *Ørs* betyder icke "häst" utan vidare, utan "stridshäst", och det användes särskilt om riddares stridshäst. Schlyter översätter det riktigt "häst som brukas i krigstjenst", och särskilt förekommer det i våra älsta urkunder i uttrycket *mæþ ørs þiæna* "göra krigstjänst till häst". I överensstämmelse härmed skattades därför *ørs* vida högre än andra slags hästar; så heter det i VML. B. 23 § 5: "Nu brytær hæstær sic j bro. liutær døþ af. ligge rinnari j tolf ørum. gangare j þrim markom. sciut j marc. ørs j .VI. marcom" (jmf. Schlyters ordbok). Då nu mnt. har *ors* n. "das streitross des ritters, untersch. von *pert*", mht. *ros*, *ors* gen. *rosses* pl. *ros* och *rösser*, men även singularen *örs* (och *hors*) med betydelsen

"ross, besonders streitross (auch reitpferd) und wagenross (auch saumross)" (se Lexer: Mittelhochd. Wb.), så är det otvivelaktigt, att det fsv. *ørs* kommit till oss från Tyskland liksom åtskilliga andra till riddarväsendet hörande uttryck.

Göteborg 7 Juli 1892.

Tillägg till uppsatsen om förlusten av konsonantiskt *u*. Även i fsv. *annatt(w)iggia* dels "ettdera", dels "antingen"; *hwartwæggia* : *hwartigia* "hvardera", *hwartiggia* "hvarken"; *baþet(w)iggia* "bådadera" sammanhänger förlusten av *w* med stavelsens relativa akcentlöshet. När *annnattiggia* "antingen" och *hwartiggia* "hvarken" voro partiklar, kunde hela ordet sakna fortis och *w* därför bortfalla, hvarefter formen utan *w* kunde på analog väg antagas av orden, brukade såsom pronomen, samt av *baþetiggia*. I *hwartigia* "hvardera" med akc. 1 kunde måhända den svaga semifortis på andra stavelsen tidigt försvagas till levissimus, även när ordet hade fortis på första, hvarvid *w* förlorades. Men möjligen förlorades under en något senare period *w* ljudlagsenligt även i semifortisstavelse, när det föregicks av en tautosyllabisk konsonant, hvilket antagande skulle förklara förlusten av *w* i samtliga dessa ord.

Axel Kock.

Litklæði.

Ser man efter i de forskellige oldnordiske ordbøger samt andre håndbøger, hvori der findes afhandlinger om Nordboernes klædedragt i oldtiden, finder man ordet *"litklæði"* forklaret på flere forskellige måder. Gengivet efter de to sammensætningsleds betydning betyder ordet kun "farveklæder" (af *litr* = farve og *klæði* = klæder); men da jo alle klæder nødvendigvis må have en eller anden farve, indses det let, at en sådan oversættelse er utilstrækkelig, medmindre den ledsages af en forklaring, der viser, at der ved "farveklæder" skal forstås klæder af visse bestemte farver i modsætning til andre farver. Ved at betragte de steder i oldskrifterne, hvor ordet "litklæði" forekommer, ser vi nemlig, at det altid betegner stadselige klæder, som kun bares af høvdinger og bedrestillede folk, særlig af sådanne, som nylig var vendte hjem fra en udenlandsrejse (Vatnsd. [Forns.], s. 51[16]; Njála (1875), s. 193, k. 45[10] [jfr. s. 169, k. 41[6]]; Eyrb. (1864), s. 71[13]; Gretla, s. 134[29]; Heiðarv. (Ísl. II), s. 335[20]; Hallfreð. (Forns.), s. 104[30] [= Flat. I, 449; Fornmannas. II, 247]). At sådanne klæder ikke bares af folk i almindelighed, fremgår tydelig deraf, at det omtales som et særsyn, når flere folk var forsamlede, dersom de alle bar "farveklæder" (Hrafnk. Freysg. (1847), s. 25[13]; Gísla Súrss. s. 92[27] [= s. 10[14]]; Laxd. (Kål. udg.), s. 166[18] [jfr. 251[22]]; Hallfreð. s. 104[30]—105[1] [= Flat. I, 449; Fornmannas. II, 247]; Njála, s. 476, k. 92[61];

Vatnsd. s. 51[16]; Eyrb., s. 71[13]). Som oftest er det kun én, eller meget få, af den hele flok, som er klædt i sådanne klæder, medens de andre er iført simplere klæder. I en saga omtales således 1 af 14 som iført "farveklæder" (Eyrb., s. 33[23-24]), i en anden 1 af 6 (Gretla, s. 119[19]), i en tredje 1 af 3 (Reykd. [Ísl. forns. II], s. 140[22]), i en fjærde 4 af 8 (Njála, s. 242, k. 54[6]) og et andet sted i samme saga 1 af 2 (Nj., s. 193, k. 45[10]). I alle disse tilfælde kan man se, at de, som har sådanne klæder på, allerede på afstand uden videre betragtes som høvdinger. Man ser endvidere, at "litklæði" fornemmelig bares på rejser, særlig når man rejste til et ting (Gísla Súrss., s. 92[27] [= s. 10[14]]) eller andre folkemøder (Eyrb., s. 71[13]), til et bryllup (Laxd., s. 251[22]) eller andre gilder (Laxd., s. 166[18]; Njála, s. 242, k. 54[6]), overhovedet ved sådanne lejligheder, ved hvilke man plejer at møde i sin bedste dragt. "Litklæði" kaldes da også undertiden for "pragtklæder" (*skrautklæði*, Gretla, s. 134[29] [jfr. 135[8]]; Eyrb., s. 33[24] [jfr. *var.* 9] og s. 76[2] [jfr. *var.* 2]), og man kan af flere udtryk i sagaerne se, at den slags klæder betragtedes som temmelig ualmindelige, som det egenlig kun tilkom fornemme folk at bære. I en saga siger en mand således til sine ledsagere: *"Nú skulu vér ríða í litklæðum í dag, ok látum skógarmanninn þat sjá, at vér erum eigi sem aðrir förumenn, er hér rekast dagliga"* (Gretla, s. 134[28-31]). Selv ved de mest storartede bryllupsfester var ikke en gang alle bryllupsgæsterne iført "litklæði", og det fremhæves som noget ganske ualmindeligt, når de fleste bryllupsgæster var således klædte, og det anføres som et bevis for, hvor fornemt og udmærket et selskab der var samlet ved den givne lejlighed. Således hedder det om Þorkell Eyjólfssons og Guðrún Ósvífrsdatters bryllupsgæster: *"ok var þat lið mjǫk valit, því at flestir menn váru í litklæðum"* (Laxd., s. 251[21-22]).

Men skönt det således er klart, at der ved "litklæði" skal forstås et slags pragtklæder, kan man dog ikke nöjes

med at gengive det ved dette ord, dels fordi man ved "pragtklæder" ikke alene kommer til at tænke på farven, — hvilket ordet "litklæđi" kun giver anledning til, — men tillige både på stoffet og muligvis også på snittet, dels fordi ordet "pragtklæder" er en altfor ubestemt gengivelse af ordet "litklæđi". Man må ved dette ord nødvendigvis kun tænke på farven, og opfatte det som betegnelse for klæder af én eller flere bestemte farver, som af vore forfædre betragtedes som pragtfarver eller i alt fald prægtigere end visse andre farver. Spörgsmålet bliver da, hvilke disse farver var, og hvori de adskilte sig fra de farver, som de klæder havde, der ikke regnedes til "litklæđi". Inden jeg forsøger at besvare dette spörgsmål, vil jeg förat anføre, hvorledes man i de mest brugte ordbøger og håndbøger hidtil har forklaret ordet "litklæđi", idet jeg uden at følge den kronologiske orden, hvori disse forklaringer er fremkomne, stiller dem sammen, som mest nærme sig hinanden.

Björn Halldórsson oversætter *litklæđi* (i "Lexicon Island.-Lat.-Dan., cura R. K. Raskii editum") med "*vestes tinctæ*, affarvede Klæder". Til denne oversættelse slutter Eiríkur Jónsson sig (i "Oldn. Ordbog"), som gengiver det ved "farvede Klæder". Derimod synes Keyser at være af den mening, at ikke alle farvede klæder kan betegnes som "litklæđi", hvorfor han i sin afhandling om Nordmændenes klædedragt i oldtiden (Efterl. Skrifter II, 2, s. 67) gengiver det ved "Klæder af kostbarere Farve". Hertil slutter Weinhold sig i det væsenlige, men søger dog nærmere at bestemme, hvad der skal forstås ved "kostbarere farve", idet han nævner visse bestemte farver (den *røde*, den *blå* o. s. v.), som af vore forfædre betragtedes som pragtfarver. Men han går dog endnu videre, idet han mener, at "litklæđi" hyppigst betegner brogede eller spraglede klæder, eller det samme som "*hálflit, hálfskipt klæđi*", og gengiver ordet derfor ved "bunte Kleider" (Altn. Leben, s. 162). Guđbrandur Vigfússon mener, at blå klæder ikke kan regnes til "litklæđi", men for øvrigt

slutter han sig til Weinholds forklaring, idet han oversætter det (i "Icel.-Engl. Dict.") således: "coloured, chequered clothes, as opp. to the plain black dress, which was the genuine costume of the old Norsemen". At Vigfússon her med "black dress" mener "blå-klæder" (*blá klæði*), men ikke "sorte" (*svǫrt klæði*), slutter jeg deraf, at hans forklaring, særlig dens sidste del, synes at støtte sig til en bemærkning af den islandske maler Sigurður Guðmundsson i dennes afhandling "Um kvennbúninga á Íslandi að fornu og nýju" (i "Ný fjelagsrit" XVII, s. 28), hvor det hedder: "*Þjóðlitr, Íslendinga í fornöld var sá sami og hann er enn í dag; dökkbláan eða hrafnbláan lit báru vanalega þeir, sem ekki höfðu verið í útlöndum, og flestir hinir mestu og beztu Íslendingar riðu í blám kápum ..... Skarphéðinn hafði ætíð blán kyrtil eða stakk, og hæddist að Sigmundi, af því hann var í rauðum kyrtli, og sagði: "sjái þér rauðálfinn, sveinar" ..... Orðið litklæði merkir klæði með sterkum litum, t. a. m. rautt, rauðbrúnt, grænt eða ljósblátt.*"

Sveinbjörn Egilsson oversætter "litklæði" (i "Lexic. poët.") med "vestes coloratæ, plerumque rubræ, purpureæ". Til denne forklaring slutter Fritzner sig (i "Ordb. over det gamle norske Sprog", 2den udg.); men han går dog et skridt videre end Egilsson, idet han uden nogen indskrænkning ligefrem oversætter ordet med "røde Klæder".

Man har således hovedsagelig fire oversættelser at vælge imellem, nemlig:

1) farvede klæder,
2) klæder af stærke eller kostbare farver,
3) brogede eller spraglede klæder,
4) røde klæder.

Hvilken af disse fire forklaringer bör man nu vælge som den mest korrekte? Da Dr. Fritzners forklaring er den nyeste, vil sikkert mange være tilböjelige til at betragte den som den bedste; og hertil kan man også have flere grunde, blandt

andre den, at han må have kendt alle de ældre forklaringer og derfor nöje overvejet, hvad der kunde tale for og imod dem, og er kommen til det resultat, at de alle, på én nær, burde forkastes; og denne ene, som han har givet sin tilslutning, har han dog ændret (efter hans mening vistnok forbedret) således, at den bliver mere bestemt end nogen af de tidligere givne, idet "litklæđi" ifølge hans forklaring altid betegner klæder af én bestemt farve, nemlig den røde. Jeg kan dog ikke slutte mig til denne opfattelse af ordet; tværtimod, jeg anser netop Dr. Fritzners forklaring for den mindst heldige af alle de forklaringer, som hidtil er blevne fremsatte. Skal man vælge en af de fire ovennævnte forklaringer, bör man efter min mening vælge den förste, men for tydelighedens skyld mener jeg man dog bör tilföje et lille ord, nemlig ordet "kunstig" og oversætte "litklæđi" med "**kunstig farvede klæder**" i modsætning til de klæder, der har uldens naturlige farve. Denne opfattelse har jeg allerede gjort gældende i min lille artikel om Nordboernes klædedragt, som findes optaget i Dr. Kålunds afhandling "Skandinavische Verhältnisse" (i "Grundriss der Germanischen Philologie, XIII. Abschnitt: Sitte I, § 21), hvor "litklæđi" gengives ved "künstlich gefärbte Kleider". Det hæfte af bemeldte værk, hvori denne artikel findes, var nu ganske vist udkommet en rum tid inden det hæfte af Fritzners ordbog, hvori hans forklaring af ordet "litklæđi" findes, men enten er han alligevel ikke bleven opmærksom på min forklaring, eller — hvad der er det sandsynligste — har han ikke ment at burde tage noget hensyn til den og anset sin egen for bedre. Heri finder jeg heller ikke noget urimeligt betragtet fra hans standpunkt, især da jeg ikke havde begrundet min opfattelse nærmere, hvad der, på grund af bemeldte artikels beskaffenhed, selvfølgelig ikke kunde være tale om. Men da de grunde, Dr. Fritzner anfører for sin opfattelse, ikke har kunnet overbevise mig om at jeg havde uret, har jeg ment at burde

fremsætte mine grunde offenlig, for om muligt at komme til et endeligt resultat med hensyn til dette ords rette betydning.

For at kunne vise, hvorpå Dr. Fritzner støtter sin opfattelse og imødegå hans grunde, bliver det nødvendigt at aftrykke hans artikel om ordet "litklæđi", der lyder som følger:

"litklæđi *n. pl.* røde Klæder (jvf. litr 4, litkađr, litlauss). *Heiđ.* 21 (335[20]); *Grett.* 134[29]; *Laxd.* 68 (197[11]); *Flat.* I, 449[10. 14] (*Frs.* 104[30]. 105[1]); *Vatsd.* 31 (51[16]); Sigmundr var í litklæđum; S. mælti: hvárt sjái þér nú rauđalfinn *Nj.* 75 (71[1]); tekr hann nú upp skarlatsklæđi sín — ok bjó sik viđ skart — allir menn hans váru í litklæđum *Laxd.* 44 (128[24. 31])" [1]).

Slår man nu op på de tre ord, hvormed ordet "litklæđi" efter Dr. Fritzners mening bör sammenstilles, finder man følgende förklaringer:

"litr . . . . . 4) rød Farve (jvf. litkađr, litklæđi, litlauss og de spanske Adjektiver colorado, tinto ɔ: rød: om Vin, men også i Flodnavne som rio colorado, rio tinto);" . . .

"litkađr, *adj.* rødmusset i Kinderne, = rauđleitr, mods. litlauss (jvf. litr 4, ital. dar colore ɔ: rødme, far el viso rosso per pudore" . . . . .

"litlauss, *adj.* bleg af Ansigtsfarve (mods. litkađr);" . . . . . .

Dr. Fritzner anfører således to grunde for sin opfattelse af ordet "litklæđi", nemlig: 1) at det bör sammenstilles med ordet *litr (litkađr, litlauss)*, som efter hans mening undertiden specielt betegner den røde farve, 2) at der gives to sagasteder, hvor "litklæđi" findes brugt om røde klæder.

Hvad nu først betydningen af ordet *litr* angår, så må jeg hævde, at dette ord — for så vidt der er tale om farve — kun betyder "farve" ɔ: hvilkensomhelst farve, uden at man kan give nogen enkelt farve fortrinet og sige at det specielt betegner den. Man må derfor i almindelighed til

---

[1]) Det bemærkes, at Fritzner til dels citerer ældre udgaver af sagaerne, så at hans citater ikke overalt kommer til at stemme med mine. Af Njála citerer han således en mindre kritisk udgave fra forrige århundrede (1772).

ordet *litr* föje et adjektiv (sort, hvid, rød o. s. v.), der nærmere bestemmer farven. Men selvfølgelig gives der dog tilfælde, hvor en sådan tilföjelse er overflødig, eftersom der kun kan være tale om visse givne farver, så at en forveksling er fuldstændig udelukket. Når således i udtrykkene "*í annan lit*" (Fljótsd. s. 56[15]; Þorf. Karlsefn. (Hauksbók) s. 97 b[27]), "*tók þá at kenna annars litar*" (Sturl. II, 148), "*at ǫđrum lit dags*" (Icel. Sag. I, 91) o. s. v. er tale om overgang fra lys til mørke, så er det fuldstændig overflødigt at tilföje noget beskrivende adjektiv, for nærmere at bestemme, hvilken "litr" (ɔ: farve) der menes. Det samme gælder, når der er tale om et menneskes ansigt. Der kan i det tilfælde næppe være tvivl om, hvilken farve der menes med "litr", hvorfor man godt kan spare sig at betegne den nærmere. Efter som Nordboerne nu en gang er hvide (men ikke sorte), så kan der, når "litr" bruges om deres ansigtsfarve, fornuftigvis herved kun forstås enten den røde eller den hvide farve, og sammenhængen vil i hvert givet tilfælde vise, hvilken af disse to farver der menes. Dr. Fritzner mener dog, at "litr", når der er tale om ansigtet, kun betegner den røde farve, og henviser i så henseende til ordene *litkađr* og *litlauss* samt til de spanske adjektiver *colorado* og *tinto*. Hvad disse spanske adjektiver skal bevise i denne henseende, kan jeg med min bedste vilje ikke indse. Når derimod ordet *litkađr* oversættes som i Dr. Fritzners egen ordbog, så kan dette ganske vist bruges som støtte for hans opfattelse; men jeg kan ikke anerkende hans oversættelse af dette ord som korrekt. Han oversætter det med "rødmusset i kinderne", hvorpå han anfører to steder fra oldskrifterne, hvor det skal have denne betydning, nemlig "*vitrlig í ásjónu ok vel litkuđ*" (Fóstbr., s. 36) og "*at hún var rauđ ok vel litkuđ*" (Maríus., s. 1190). Men på begge disse steder bör "*ok vel litkuđ*" oversættes med: og havde en smuk ansigtsfarve [teint] (jfr. *litgóđr í andliti*, *litbjartr*, *litarapt* o. s. v.), og hermed stemmer også

så vel Eiríkur Jónssons som Guðbrandur Vigfússons oversættelse (*"of a fine hue"*). Dersom "litkuð" i Maríusaga skulde oversættes med "rødmusset", så vilde tilföjelsen af adjektivet "rød" ikke alene blive så temmelig overflødig, men i höj grad smagløs, idet sætningen i så fald måtte oversættes: "at hun var rød og stærkt rødmusset". Hvorfor anfører Dr. Fritzner ikke følgende sted af Karlamagnus saga (s. 241) under "litkaðr": *"varð þá hinn gullbúni hjálmr Uliens víða moldu litkaðr"*? Øjensynlig kun fordi oversættelsen "rødmusset" ikke godt kan gå an på dette sted.

Hvad det andet ord, — adjektivet *litlauss,* — hvortil Dr. Fritzner henviser, angår, så indrömmer jeg, at det kan bruges som støtte for hans opfattelse af ordet "litr", når man går ud fra at *litlauss* kun betyder det, som Dr. Fritzner oversætter det med, nemlig "bleg af ansigtsfarve". Men dette er ikke ordets egenlige betydning. Grundbetydningen er "farveløs" eller "uden farve", — som det også oversættes i alle andre ordbøger, — og bruges derfor om vand, glas og andre gennemsigtige ting, som ingen farve har. Men da man undertiden i oldtiden betragtede det hvide som uden farve, kunde man bruge adjektivet *litlauss* om dette, f. eks. når en blev hvid eller bleg i ansigtet, d. v. s. når blodet strömmede fra ansigtet til hjærtet. Man kan derfor med en vis ret sige, at *litr* i sammensætningen *litlauss,* — for så vidt dette bruges om ansigtet, — betegner den røde farve. Men denne betydning er kun sekundær og gælder langt fra altid, thi ordet *litr* kan også, selv hvor der er tale om ansigtet, betegne den hvide eller blege farve. Således forudsætter ordene *litverpask* (ɔ: skifte farve), *litbrigði, litaskipti* (bægge = farveskiftning) og udtrykket *at bregða lit* (ɔ: skifte farve), at der er tale om flere end én farve, idet alle disse ord antyde en overgang fra én farve til en anden. Særlig fremtræder dette tydelig ved udtrykket *at bregða lit,* som ikke alene bruges om at skifte ansigtsfarve, men også om

overgang fra lys til mørke, f. eks. "*kendi, at lit brá*" (Sturl. II, 189), "*tók þá at kenna annars litar*" (Sturl. II, 148), "*í annan lit*" (Hauksbók, s. 97 b), "*at ǫðrum lit dags*" (Icel. Sag. I, 91) [1]) o. s. v. Når det f. eks. hedder: "*konungr brá lit við, ok görði rauðan sem blóð*" (Jómsv. 63), så er det klart at ansigtet ikke tænkes som "litlaust", inden blodet på grund af den stærke sindsbevægelse for kongen til hovedet, så at hans ansigt blev rødt, men at "litr" her netop betegner en farve, som kan sættes som modsætning til den røde.

Med alt dette for öje kan jeg ikke indse, at man med nogen ret kan bruge en henvisning til ordene *litr*, *litkaðr* og *litlauss* som støtte for at *litklæði* betyder "røde klæder".

---

[1]) På alle disse steder oversættes ordet *litr* fejlagtigt både hos Fritzner og hos Guðbrandur Vigfússon (Icel.-Engl. Dict.). Vigfússon oversætter det i alle de nævnte eksempler med "day-break" *the first dawn*, when the light changes" ..... "(*the second colour*, viz. the changing from dark to light in the early morning, *the 'blush of morn'*)". Fritzner, som overalt søger at få noget "rødt" ind i ordet *litr*, oversætter det således: "Lysning, Rødme (lat. *rubor*) paa Himmelen, særlig om Morgenrøden og Aftenrøden der viser sig ved Solens Opgang og Nedgang". Derefter anfører han alle de ovennævnte eksempler, men medens Vigfússon på alle fire steder oversætter "litr" med "daggry", mener Fritzner at det kun på det förste sted (Sturl. II, 189) betegner "morgenrøden" eller "solens opgang", medens det på de andre steder betegner "aftenrøden" eller "solens nedgang". Men hvad enten *litr* oversættes med "daggry" eller med "morgen-" eller "aftenrøde", så er denne oversættelse lige fejlagtig, thi dette betyder det aldrig hverken i disse exempler eller andre af lignende art. I udtrykket "*at bregða lit*" betegner "litr" det klare dagslys i modsætning til mörket, der kaldes "*annarr litr*", hvilket forklares fuldstændig korrekt hos Egilsson (Lex. poët.), idet han skriver: "annarr litr *alius color, est obscurus ille color, qui, tenebris obortis, rebus inducitur*". Udtrycket "*í annan lit*" betyder derfor altid ved mørkets frembrud, og det samme udtrykkes ved "*at bregða lit*", hvilket udtryk endnu er meget almindeligt på Island i daglig tale, hvor dog ordet "litr" nu udelades, f. eks.: "*það er farið að bregða*" ɔ: det begynder at blive mørkt. At "*annarr litr*" virkelig betyder hvad jeg her har fremhævet, kan foruden af alle de tre nævnte steder (Sturl. II, 148; Hauksbók (Þorf. Karls.) 97 b; Icel. Sag. I, 91), der alle anføres både hos Fritzner og i Oxfordordbogen, også ses af følgende steder i Fljótsdœla hin meiri: "*B. ríðr, þar til er hann kemr á Arneiðarstaði. Þá var í annan lit. Þeir Droplaugarsynir váru í túninu úti ok buðu hánum þar at liggja ok urðu fegnir fóstra sínum, er hann var þar kominn. B. þekkist þat, ok var hann þar um nótt-*

Hvad det andet bevis angår, nemlig at "litklæði" undertiden findes brugt om røde klæder, så må man indrømme, at dette vilde være et virkeligt bevis, dersom ordet ofte fandtes brugt i denne betydning og aldrig om klæder af en anden farve end den røde. Men dette er ingenlunde tilfældet. "Litklæði" forekommer i oldliteraturen på 20 (25) steder [1]; af disse giver kun 3 oplysninger om farven, og på alle disse tre steder kan man se, at betegnelsen "litklæði" kan bruges om røde klæder. Men hvorfor har da Dr. Fritzner, — vil man spörge, — kun anført to steder til støtte for sin opfattelse, når der gaves et tredje, der kunde bestyrke hans forklaring? Hertil må der svares, at enten har han overset dette sted, eller med vilje forbigået det, muligvis fordi det ikke rigtig egnede sig til at anføres som bevis for hans opfattelse. Dette sted beviser nemlig ikke alene at "litklæði" kan bruges om "røde", men også om blå klæder og sandsynligvis om klæder af flere andre farver. Dette sted, som findes i Njála (s. 475—6, k. 92^{55-61}), lyder således: "*skarphjeðinn var fremstr. hann var í blám stakki ok hafði törguskjöld ok öxi sína reidda um öxl. næst hánum gekk kári. hann hafði silkitreyju*

ina". (s. 56^{13-18}). — "*Þeir bræðr ganga lengi um daginn, allt til þess er mjǫk var annars litar* (s. 107^{14-16}). At udtrykket "*at bregða lit*" i Sturl. II, 189 bruges om mørkets frembrud, men ikke, som både Vigfússon og Fritzner mener, om daggry eller morgenrøden, kan tydelig ses af sammenhængen i fortællingen, thi hvad Fritzner anfører som bevis for sin opfattelse, nemlig at de rejsende kom tidlig om morgenen til Geldingaholt, det er netop et udmærket bevis for det modsatte, nemlig at de rejsende må have befundet sig på Hjaltadalshede ved mørkets frembrud den foregående aften, thi havde de været dér ved daggry den samme morgen, så vilde de ikke være nåede til Geldingaholt tidlig om morgenen, hvilket öjeblikkelig indses af enhver, der véd, hvilken vejlængde de havde at tilbagelægge.

[1]) Disse steder, hvoraf kun nogle findes citerede i ordbøgerne, er følgende: *Njála* (Ísl. III), k. 45^{10}, s. 193; k. 54^{6}, s. 242; k. 92^{61}, s. 476. *Laxd.*, s. 166^{18}, 251^{22}. *Heiðarv.* (Ísl. II), s. 335^{20}. *Vatnsd.* (Forns.), s. 51^{16}. *Eyrb.*, s. 33^{24}, 71^{13}, 76 (*var.* 2). *Hrafnk. Freysg.* (1847), s. 25^{13}. *Gísl. Súrss.*, s. 10^{14} [= 92^{27}]. *Reykd.* (Ísl. forns. II), s. 140^{22}. *Gretla*, s. 119^{19}, 134^{29}. *Flóam.* (Forns.), s. 158^{1}. *Hallfreð.* (Forns.), s. 104^{30}, 105^{1} [= *Flat.* I, 449; *Fornmannas.* II, 247], 111^{8} [= *Flat.* I, 499; *Fornmannas.* III, 22]. *Leiðarvísan*, v. 30^{6}.

ok hjálm gylldan, skjöld ok var dreginn á leó. næst hánum gekk helgi. hann hafði rauðan kyrtil ok hjálm ok rauðan skjöld ok markaðr á hjörtr. allir váru þeir í litklæðum".

Her ser man, at blå klæder også kan være "litklæði", så at de altså ikke, som Guðbrandur Vigfússon mente, kan opstilles som modsætning til disse. Der er også sandsynlighed for, at Kári's silketröje har haft en anden farve end både Helgi's og Skarpheðins klæder, eftersom den fremhæves som modsætning til disse, hvis stof dog ikke omtales (jfr. modsætningen mellem Kári's og Helgi's skjolde).

Hermed må det da anses som godtgjort, at "litklæði" ikke udelukkende betegner "røde klæder", men også kan betegne klæder af andre farver. Men selv om man ikke havde haft dette sted at holde sig til, måtte man efter min mening være kommen til samme resultat. Røde klæder har sikkert været meget sjældne på Island, og de omtales også altid i sagaerne som meget kostbare og sjældne pragtklæder. Men skönt "litklæði" overhovedet heller ikke bares af folk i almindelighed, findes der dog undertiden i sagaerne omtalt större skarer af mænd, der alle har sådanne klæder på, både i et antal af 12 (Hallfreð. 104[30] [= Flat. I, 449; Fornmannas. II, 247]), mellem 20 og 30 (Laxd. 166[18]), mellem 50 og 60 (Laxd. 251[22]) og 60 (Gísl. Súrss. 92[27] [= 10[14], hvor der i stedenfor 60 står 40; det er derfor vanskeligt at afgöre om der i originalhåndskriftet har stået .lx. eller .xl.]). Det vilde dog være lidt besynderligt, dersom alle disse folk havde haft røde klæder på, og i så fald havde man næppe kunnet kalde dem så overordenlig sjældne. Jeg finder det rimeligere, at nogles klæder har været blå og de øvriges af forskellige andre farver. Dette bestyrkes også ved, at hvor der gives en beskrivelse af flere personers klædedragt, så er de røde klæder i absolut minoritet, medens blå klæder bæres af langt flere. I Laxdœla saga (s. 232—235) gives der således en udførlig beskrivelse af de mænds klædedragt, som

er dragne ud for et dræbe Helgi Harđbeinsson, og det er öjensynlig sagaskriverens mening, at de fleste af deres klæder skal betragtes som pragtklæder; altså sandsynligvis også som "litklæđi". Men af disse mænd har kun én røde klæder på, medens tre bærer blå og de andre klæder af forskellige andre farver. Selv anføreren, der dog ellers beskrives som en temmelig pragtsyg mand, er iført en blå kappe.

"Litklæđi" omtales hyppigst på rejser, og på disse synes man næsten altid at have været iført en ridekappe *(kápa)*. Da det nu oftere omtales, at man på afstand kan se, om de rejsende har "litklæđi" på eller ej, så må der med "litklæđi" menes klæder af den farve, som kapperne havde, thi på afstand har det næppe været muligt at se andet end disse, hverken kjortel eller benklæder o. s. v. Men en rød kappe (*kápa*) omtales aldrig på Island, undtagen den skarlagenskappe, som Bolli Bollason havde på, den gang han kom hjem fra sin udenlandsrejse (Laxd. 285[6]), en kappe, som han ifølge sagnet havde bragt med hjem fra Konstantinopel. Ellers beskrives de bedrestilledes kapper i regelen som blå, undtagelsesvis som grönne, de simplere derimod som sorte og grå.

Alle de steder i sagaerne, hvor "litklæđi" omtales, angår islandske personer på selve Island. Man kan derfor ikke vide, om ordet nogensinde er blevet brugt udenfor Island, eller om det er en specielt islandsk betegnelse for klæder af visse farver, som muligvis der har været sjældne, medens de har været almindelige i det øvrige Norden. Men hvad enten det sidste er tilfældet eller ej, er det dog med hensyn til dette ord altid sikrest at holde sig til Island alene, eftersom ordet kun forekommer her, og det ikke kan bevises, — ja knap nok göres sandsynligt, — at det nogensinde er blevet brugt udenfor Island f. eks. i Norge. Men da nu "litklæđi", som vi ovenfor har set, ikke var så overordenlig sjældne og særlig bares af høvdinger, så vilde det, dersom der herved kun skulde forstås røde klæder, være højst påfaldende, at næsten alle de

mest bekendte høvdinger, hvis klædedragt beskrives, plejer at bære blå, men ikke "røde" klæder. Jeg skal her tillade mig at nævne nogle af de høvdinger eller fornemme mænd, der omtales som iførte blå klæder, idet jeg til hvert navn föjer en henvisning til ét eller flere sagasteder, hvor de pågældende personers dragt og dens farve findes omtalt:

1. Snorri gođi (*Eyrb.* s. 90[23]).
2. Njáll (*Njála* k. 118[34], s. 602).
3. Síđu-Hallr (*Njála* k. 147[14], s. 838).
4. Ingimundr gamli (*Vatnsd.* s. 37[13]).
5. Hrafnkell Freysgođi (*Hrafnk.* s. 26[25]).
6. Egill Skallagrímsson (*Egla* (F. J. udg.) s. 302[25]).
7. Víga-Glúmr (*Glúma* k. VIII[10], s. 24 [jfr. VI[100], s. 19], k. XXV[32], s. 76).
8. Gísli Súrsson (*Gísl.* s. 28[23], 37[3], 113[3], 122[5]).
9. Valla-Ljótr (*V-Lj.* (Ísl. forns. II) k. II[84], s. 165; *Laxd.* s. 307[15]).
10. Skarpheđinn Njálsson (*Njála* k. 92[56], 120[9]; s. 475, 620).
11. Bjǫrn Hitdœlakappi (*Hitd.* s. 49[11]).
12. Þórđr Kolbeinsson (*Hitd.* s. 21[3,7]).
13. Hof-Hallr (*Gullþ.* (Maurers udg.) s. 76[20]).
14. Hrafn Þorviđarson (*Landn.* s. 305[6]; *Flóam.* s. 127[1]).
15. Þormóđr Kolbrúnarskáld (*Fbr.* s. 92[29] [= *Flat.* II, 214]).
16. Þráinn Sigfússon (*Njála,* k. 91[50], s. 462).
17. Bolli Bollason (*Laxd.* s. 297[23]).
18. Gunnarr í Gunnarsholti [G. på Hlíđarendi's farfader] (*Landn.* s. 287[11]).
19. Vésteinn Vésteinsson (*Gísl. Súrss.* s. 21[2], 104[16]).
20. Þorgils Hǫlluson (*Laxd.* s. 229[12], 232[8], 247[17]).

Jeg kunde nævne endnu flere, der omtales i sagaerne som iførte blå klæder, men jeg synes, at det, jeg allerede har anført, må være nok til at vise, at de fleste høvdingers

klæder havde denne farve. Og da nu "litklæði" særlig bæres af høvdinger, så må blå klæder også være "litklæði", hvilket jo også bekræftes ved det ovenfor anførte sted af Njáls saga. Hertil kommer, at blå klæder ligesom "litklæði" betegnes som pragtklæder *(skrautklæði)*, idet det fremhæves om flere personer, som plejede at bære sådanne klæder, at de var pragtelskende eller holdt af at have smukke klæder. Således hedder det i Njáls saga om Þráinn Sigfússon: "*Þráinn var skrautmenni mikit. hann reið jafnan í blári kápu ok hafði gylldan hjálm ok spjót í hendi jarlsnaut ok fagran skjöld — gyrðr sverði*" (k. 91^{49-52}, s. 462). Og om Gísli Súrsson hedder det (*Gísl.* s. 122^{4-5}): "*Þat var jafnan búningr Gísla, at hann var í blárri kápu ok var hann opt vel búinn*" (jfr. s. 37^{2-3}: "*Þat var vande Gísla, at hann var í kápu blárre ok vel búinn*"). Noget lignende fremhæves om Þorgils Hǫlluson. Om Valla-Ljótr fortælles der endvidere, at han til daglig brug bar en sort (*Laxd.* s. 307^{14}; *V-Lj.* k. VI^{29}, s. 187) eller brun (*V-Lj.* k. II^{87}, s. 166) kjortel, men beredte han sig til en rejse eller rustede han sig til kamp, blev denne hverdagsklædning ombyttet med en mere festlig dragt, som altid bestod i en blå kjortel o. s. v. (*Laxd.* s. 307^{15}; *V.-Lj.* k. II^{84-86}, s. 165—166). At blå klæder ikke bæres af tyende og trælle, men kun af fornemme folk, ser man deraf, at når disse ønsker at blive ukendelige og optræder som forklædte, må de afføre sig deres blå klæder og iføre sig andre simplere klæder (grå, sorte o. s. v.). Således hedder det om Þorgils Hǫlluson, da han som spejder begiver sig til Helgi Harðbeinssons gård: "*Gerir Þorgils nú klæðaskipti, steypir af sér kápu blári, en tók yfir sik váskufl einn grán*" (*Laxd.* s. 229^{11-12}). Dette træder dog endnu tydeligere frem et sted i Gísli Súrssons saga (s. 37 = s. 122), hvor der fortælles om, hvorledes Gísli, da han bliver forfulgt af sine fjender, spiller disse et puds ved at bytte klæder med sin træl, idet han foregiver at ville forære denne sin blå kappe som belönning

for hans tro tjeneste og forlanger, at han straks skal tage den på, medens han selv iförer sig trællens kofte *(kufl).* Dette har den tilsigtede virkning, nemlig at hans fjender forfølger trællen, som de på grund af hans stadselige dragt antager for Gísli, medens de ikke bryder sig om Gísli, som de antager for hans træl, hvorved han får lejlighed til at undslippe. Först da de har dræbt trællen og set dennes ansigt, opdager de fejltagelsen ("*þeir hyggja Gísla þar fara, ok halda eptir sem ákafast ..... þeir Börkr koma at blákápumanninum, ok draga af honum kápuhöttinn, ok þikir nú minna happ í, enn þeir ætluðu; því at þeir kenndu þar Þórð hinn huglausa, er þeir ætluðu Gísla*"). Det bliver heraf klart, at blå klæder ikke har været nogen trælledragt, men netop er blevne betragtede som stadsklæder, der kun bares af fornemme folk.

Jeg håber herved at have bevist, at "litklæði" ikke alene betegner "røde klæder", men også blå klæder. Spörgsmålet bliver da dernæst: er begrebet "litklæði" indskrænket til disse to farver, eller kan det også omfatte flere andre farver? Det förste led af dette spörgsmål besvarer jeg med et nej, det andet med et ja. "Litklæði" kan bruges om klæder af mange, höjst forskjellige farver (f. eks. den grönne, gule, brune o. s. v.). Jeg kunde anføre adskilligt, der taler for denne opfattelse, men jeg skal dog, for ikke at blive altfor vidtløftig, indskrænke mig til et eneste bevis, som efter min mening ligger i selve ordet "litklæði", når dette gengives korrekt.

Betragter vi nu dette ord, ser vi at det er sammensat af *litr* og *klæði.* At der i det første sammensætningsled *lit-* ikke ligger nogen antydning af den røde farve, har jeg allerede påvist, men jeg kan dog hertil föje et bevis endnu, som ganske vist allerede er indirekte fremhævet, nemlig det, at når "litklæði" bruges om blå klæder, så kan *lit-* i dette ord ikke betegne den "røde" farve, thi at bruge et ord, som kun betød "røde klæder", om blå klæder, vilde ikke alene være

höjst besynderligt, men ligefrem umuligt. "Litr" må derfor her som ellers betegne farve i almindelighed, men da der her er tale om klæder, og disse som bekendt dels kan være farvede ad en kunstig vej, dels beholde uldens naturlige farve, så kan *"litklæði"* næppe betegne andet end *"lituð klæði"* ɔ: [kunstig] farvede klæder, i modsætning til de klæder, der ikke er blevne farvede, men kun har uldens naturlige farve. *Lit-* har derfor som første sammensætningsled i ordet "litklæði" den samme betydning som i ordene *litmosi* (*Norges gl. Love* III, s. 119, nr. 47[23]) og *litgrǫs* (*Svarfd.* (Ísl. forns. III), k. XXII[1], s. 65). Men hvad *lit-* i "litgrǫs" betegner, viser de andre former af dette ord, nemlig *litanargrǫs* (*Stjórn* s. 81[36]) og *litargrǫs* (*Stjórn*, s. 81[39]), jfr. *grǫs til litar* (*Finnb. ramma*, (Halle 1879), s. 5[33]). At det samme er tilfældet med "litmosi", viser formen *"litunarmosi"*, som nu er den eneste brugelige på Island.

Man vil heraf se, at både Björn Halldórssons (*"vestes tinctæ"*), Eiríkur Jónssons (*"farvede klæder"*) og Sveinbjörn Egilssons (*"vestes coloratæ"*) oversættelser i grunden er korrekte, ja både Keysers og Sigurður Guðmundssons gengivelser er for såvidt også korrekte, som de kunstige farver altid var både kostbarere og stærkere end de naturlige farver.

Men når dette forholder sig således, må man, for at kunne afgöre, hvilke klæder der bör regnes til "litklæði", nærmere bestemme, hvilke af alle de i sagaliteraturen nævnte farver der var kunstige og hvilke af dem der var naturlige. Da dog "litklæði", som ovenfor berørt, kun forekommer på Island og sandsynligvis kun er blevet brugt her [1]), kan man egenlig nöjes med at nævne de farver, som omtales som forekom-

---

[1]) Jeg er nemlig mest tilböjelig til at tro, at farvede klæder har været så almindelige udenfor Island, også hos almuen, at man her ikke har følt trang til en særskilt fælles betegnelse for de farvede klæder i modsætning til klæder af naturlig farve, som her vistnok har været langt ualmindeligere end på Island. Denne betragtningsmåde bestyrkes meget ved, at de Islændere, der har været i udlandet, ved deres hjemkomst altid optræder i "litklæði", og det samme er i regelen tilfældet med fremmede, der gæster Island.

mende på Island, og jeg vil derfor i mine følgende betragtninger over de enkelte farver kun tage hensyn til de islandske forhold.

Til de *naturlige farver* må man regne følgende fire farver:

Den hvide farve *(hvítr litr)*, som i visse tilfælde, nemlig for linned og kvindernes hovedlin, betragtes som pragtfarve, medens det hvide vadmel derimod betragtedes som det allersimpleste, som i ufarvet stand i regelen kun blev benyttet til klæder for trællene og ringere folk. Dog findes der eksempler på, at også fornemme folk kan optræde i hvide vadmelsklæder. Således siges Gunnlaugr ormstunga ved sin ankomst til Norge at være fremtrådt for landets regent, jarlen Eiríkr Hákonarson, iført en grå kjortel og hvide sokkebroge (*Gunnlaugr var svá búinn, at hann var í grám kyrtli ok í hvítum leistabrókum*". *Gunnl.* (Ísl. II), s. 218^{7-8}). Dette eksempel viser, hvor forholdsvis ualmindelige farvede klæder har været på Island, thi når Gunnlaugr møder hos fyrsten i klæder, som kun har to naturlige farver, så sker det åbenbart kun fordi han inden sin udenlandsrejse ikke har ejet farvede klæder. Efter sin hjemkomst til Island fra udlandet optræder han derimod i farvede klæder (*litklæđi*), ja møder end også ved et bondebryllup i prægtige skarlagensklæder (*Gunnl.* (Ísl. II), s. 251^{4-5} jfr. 230^{15-16}).

Den brunrøde eller lyngrøde[1]) farve (*mórauđr litr*), som ganske vist ikke omtales meget hyppig i sagaerne, men dette

[1]) Jeg benytter lejligheden til at foreslå denne gengivelse af adjektivet *mórauđr*, der ellers af de fleste oversættes med "rødbrun" (B. Halldórsson, E. Jónsson, Fritzner) eller "brunrød" (Aasen og tidligere jeg selv), men af andre med "gråbrun" (Keyser; jfr. *mór* (adj.) og *móbrúnn* hos Fritzner). Guđbrandur Vigfússon oversætter *mórauđr* med "yellow brown" og *mórendr* ved "russet, sad-coloured", hvilke oversættelser jeg ikke kan anerkende som korrekte, allermindst den, at "mórendr" skulde betyde "rødbrun". Men jeg finder overhovedet ingen af disse oversættelser heldige, thi skönt ordet "rødbrun" så nogenlunde udtrykker, hvilken farve der menes, er denne oversættelse alligevel ikke så heldig, eftersom man må bruge det

beviser ingenlunde, at denne farve har været sjælden; tværtimod, det tyder ligefrem på, at den har været meget almindelig, thi netop det ualmindelige og pragtfulde omtales hyppigst i sagaerne, medens det gængse og simple i regelen betragtes som altfor hverdagsagtigt til at göres til genstand for omtale. Som en variation af den lyngrøde farve omtales ikke sjælden lyngrødstribet (*mórendr*), idet man for at spare på den lyngrøde uld, uden dog at behøve at gå i ganske hvide vadmelsklæder, vævede töjet således, at den ene stribe var lyngrød, medens den anden var hvid. Dette slags vadmel var altså lidt simplere end helt lyngrødt vadmel, men det var betydelig dyrere end ganske hvidt vadmel (*Reykd.* (Ísl. forns. II) k. IX$^{13-15}$, s. 38). Omkring år 1100 var "mórent vaðmál" en sjættedel dyrere end hvidt (*einlitt*) vadmel, eller med andre ord 5 alen "mórent" gjaldt lig med 6 alen "einlitt" (*Grág.* (Konungsbók) II, 193[1]; *Diplom. Island.* I, 165[1]).

Den sorte farve (*svartr litr*), som sandsynligvis kun skal forstås om uldens naturlige sorte farve eller hvad man nu på Island kalder "*sauðsvartur*".

---

samme ord for at gengive ordet *rauðbrúnn*, som betegner en anden farvenuance, tilmed en kunstig farve. Og selv om man for at undgå dette istedenfor "rødbrun" vælger "brunrød", synes jeg, at en lignende indvending kan göres imod dette ord, foruden at de fleste vil opfatte "rødbrun" og "brunrød" som den samme farve. Jeg mener derfor, at man bör søge at finde grundbetydningen i ordet *móraudr* og så gengive denne så nöjagtig som muligt, og den tror jeg at komme nærmest ved at gengive ordet ved lyngrød. Jeg antager nemlig, at "móraudr" (brugt om får og deres uld) ikke står i forbindelse med hverken *"mór"* i *torfmór* — i hvilket tilfælde det skulde gengives ved *"törverød"* — eller i *móberg*, men netop er udgået fra *mór* i betydningen "en ufrugtbar, ujævn, lyngbegroet strækning". Jeg har således selv lagt mærke til, at et "mórautt" får, der befinder sig på et sådant sted, der på Island kaldes *mór*, eller hyppigere i flertalsformen *móar*, i nogen afstand vanskelig eller slet ikke kan skelnes fra lyngmarkens tuer, så at man, hvis fåret tilfældig ikke bevæger sig, ofte kan være i tvivl, om der her virkelig findes noget får eller ej. Jeg tror, at netop denne omstændighed har bevirket, at får af denne farve kaldtes for "móraud", og i så fald kan man næppe komme grundbetydningen nærmere end ved at gengive det med det foreslåede ord: lyngrød.

Den grå farve (*grár litr*), hvorved må forstås, at de klæder, som siges at have denne farve, enten er vævede således, at den ene tråd er sort, den anden hvid, eller at selve garnet er spundet af sammenkartet sort og hvid uld. I bægge tilfælde bliver denne farve kun en blanding af to naturlige farver. Som en variation af denne farve omtales gråstribet (*grárendr*).

Alle andre farver end de allerede nævnte må regnes til de *kunstige* farver. Af sådanne omtales i sagaerne på Island følgende:

Den blå farve (*blár litr*), hvorved der må forstås en mörkeblå eller ravnsort farve, hvilket tydelig ses af, at ravnen kaldes "*bláfjallaðr*" (*Landn.* (Ísl. I) s. 161[18]) samt af sammensætningen "*hrafnblár*": "*hrafnbláir Erps of barmar*" (*SnE.* I, 372[5–6]), hvor der i prosaen står: "*þeir voru allir svartir sem hrafn á hárs lit*" (*SnE.* I, 366[17–18]). Endvidere kan det samme ses af sådanne ord og udtryk som "*kolblár*, "*blámaðr*", "*blákollr*", "*blár sem kol*", *blár sem Hel*", "*at falda blá*" [1]) o. s. v. Som en variation af den blå farve omtales blåstribet (*blárendr*).

Den brune farve (*brúnn litr*), hvoraf variationerne rødbrun (*rauðbrúnn*) og mørkebrun (*móbrúnn*). Det kan bemærkes, at når der i nogle sagaer tales om "brunede" (*brúnaðr*) klæder, så betyder dette vistnok ikke ganske det samme som "brune" klæder, men derimod klæder med et let anstrøg af en brun farve, ligesom "*sortaður*" (jfr. Björn Halldórssons isl. leksik.) nu på Island ikke bruges i ganske den samme

[1]) Dette udtryk, som betyder "at indhylle sit hoved i sort (sørgeflor)", har en ikke ringe kulturhistorisk interesse, thi det viser, at det allerede i sagatiden har været skik, at de efterlevende udtrykte deres sorg over en afdød slægtning eller et familjemedlem ved at iføre sig sorte eller mørke klæder. Dette udtryk findes i en "lausavísa" (i *Heiðarv.* (Ísl. II), s. 351[9]), som siges at være digtet af en mand, Þorbjǫrn Brúnason, i året 1014. Indholdet er omtrent følgende: "Om jeg så skulde dø, vil min hustru næppe anlægge nogen sørgedragt (indhylle sit hoved i sort, tage sort hovedtöj på), thi hun önsker mig både død og begravet".

betydning som sort (*svartur*) eller sortfarvet (*sortulitaður, dökklitaður*). Ved "*brúnat klæði*" skal vistnok forstås et töj, som efter at et andet bedre töj er blevet farvet i farvesuppen og derfor har optaget det meste af farvestoffet, bagefter dyppes ned i farvekedlen for at farves, men som på grund af det formindskede farvestof i farvesuppen kun kan opnå en svag brun farve (jfr. B. Halldórsson: "brúnadr, *fusco colore tinctus*, brunet" og "brúna, *fusco, infusco*, bruner, gør mørk eller sortagtig").

Den grönne farve (*grænn litr*), hvoraf variationerne gulgrön (*gulgrænn*) og løvgrön (*laufgrænn*).

Den røde farve (*rauðr litr*), som betragtedes som den prægtigste af alle farver, og hvoraf der sikkert havdes flere variationer.

Når man nu går ud fra, at farvede klæder har været temmelig almindelige i Norden udenfor Island (Danmark, Norge og Sverige), men derimod forholdsvis sjældne på Island, og man desuden af sagaerne kan se, at sådanne klæder her særlig bæres af folk, der nylig er vendte hjem fra udlandet (jfr. de på s. 171 anf. cit.), samt at de personer, der inden deres afrejse til udlandet ses at have båret klæder af en naturlig farve, efter deres hjemkomst optræder i kunstig farvede klæder, så opstår uvilkårlig det spörgsmål, om disse kunstige farver har været indenlandske (ɔ: islandske) eller alle kunstig farvede klæder har været indførte fra udlandet. Dette spörgsmål er det meget vanskeligt at afgöre. Jeg har tidligere været tilböjelig til at tro, at de fleste — ja muligvis alle — kunstig farvede klæder var indførte, men ved nöjere overvejelse af spörgsmålet er jeg dog kommen til det resultat, at i alt fald nogle af de kunstige farver har været indenlandske. Man kan nemlig af et par steder i sagaerne se, at man i sagatiden har forstået at farve klæder på Island. Der fortælles således et sted (*Svarfd.* (Ísl. forns. III), k. XXII[1], s. 65), at to brødre sendes af deres moder

til en anden gård, for at hente farveplanter *(litgrǫs)*, som de skulde samle på denne gårds landområde, vistnok fordi disse ikke fandtes i nærheden af hendes egen gård. Navnet på den her omtalte farveplante får vi i *Landnáma* (Ísl. I, s. 208[10]), hvor den samme begivenhed omtales. Her nævnes ikke "litgrǫs", men derimod *jafni* ɔ: ulvefod (*lycopodium alpinum;* no. *jamne*, sv. *jemna*), som ifølge Oddur Hjaltalín (Íslenzk grasafræđi", s. 308) giver en smuk gul farve. Det samme fremhæves af Mohr ("Forsøg til en islandsk Naturhistorie", s. 226), idet han siger, at den "har fra de ældre tider været bekendt af alle i de nordiske lande, formedelst den brug, man har gjort af den, til at farve uldent töj gult". Islændernes fremgangsmåde ved farvningen beskrives både af Björn Halldórsson ("Gras-nytiar", s 108—109) og af Eggert Ólafsson ("Reise igiennem Island", s. 174), der siger, at denne plante er enhver Islænder bekendt, "fordi den bruges til at farve uldent töj gult, ligesom iblandt bønderne i Sverige (*Stockh. Act.* 1742, pag. 26)". Man har altså i sagatiden på Island haft en indenlandsk gul farve, men denne findes dog mærkelig nok aldrig omtalt i sagaerne, medmindre der med "*gulgrænn*" (*Laxd.* s. 233[13]) skulde menes denne farve, som i så fald burde opstilles som hovedfarve, men ikke som variation af den grönne.

Men da man således kan bevise, at man i sagatiden har brugt at farve klæder på Island, må man antage, at man har gjort forsøg i den retning med mere end én plante. Dette bekræftes også af et andet sagasted, som efter min mening giver oplysning om at man har haft en indenlandsk brun farve. Dette sted, som findes i *Finnboga saga hins ramma* (Gêrings udg., s. 5[17–18]) lyder således: "*sendi Syrpa bonda sinn at vita ser vm brungras*", men istedenfor den sidste del af sætningen har et yngre håndskrift: "*at sækja sér grǫs til litar*". Da bægge disse håndskrifter stammer fra en fælles original, som nu er tabt, kan det ikke med be-

stemthed afgöres, hvad der har stået i originalhåndskriftet, og hvilket derfor er det oprindeligste: "*brúngras* eller "*grǫs til litar*". Da imidlertid det håndskrift, der har "brúngras", er omtrent 100 år ældre end det andet, er det sandsynligst, at den første læsemåde er den oprindeligste, medens "grǫs til litar" er af en yngre afskriver indsat istedenfor "brúngras" som et slags forklaring eller som ensbetydende, men dog samtidig tydeligere end det andet, idet det har været afskriveren bekendt, at man har brugt "brúngras" som farveplante eller til at farve med. Man kan heraf se, at "brúngras" er et slags farveplante, men ikke, som man hidtil har ment, det samme som "islandsk mos" [1]). Derimod kan det ikke afgöres, om "brúngras" er et navn på en bestemt plante, eller det er en almindelig benævnelse for flere planter, som brugtes til at "*brúna*" (ɔ: farve brunt med), ligesom "litgrǫs" ("litargrǫs", "litunargrǫs") kan betegne farveplanter i almindelighed, d. v. s. alle planter, der bruges til at *lita* (ɔ: farve med), skönt det senere specielt bruges om en bestemt plante. Enkelttalsformen "brún*gras*" synes dog snarest at tyde på, at det er et navn på en bestemt plante, men i så fald synes navnet nu at være glemt på Island og et andet navn kommet i stedenfor dette, eller også har planten — som så ofte er tilfældet på Island — haft to navne, hvoraf kun det ene er bevaret hos almuen, medens det andet er glemt [2]). Jeg er mest til-

[1]) Fritzner oversætter *brúngras* med "et slags fjældgræs", og i sit glossar til Finnb. saga oversætter professor Gering det med "braungras (isländisches moos)?" Bægge disse oversættelser synes at være hentede fra Oxfordordbogen, hvor det oversættes med "'brown-grass', probably Iceland moss". At "brúngras" muligvis kunde betyde "islandsk mos" har Vigfússon sikkert sluttet af følgende ord: "*því at hún görði til m a t a r fóstru sinni*", som der står i den ældre udgave, men som viser sig at bero enten på en gisning eller en fejllæsning hos udgiveren, idet der i håndskr. — som i den nye udgave — står: "*þviat hon gerði mart fostru sinni*", hvilket vistnok kun skal angive grunden til, at Syrpa sender sin mand, men ikke selv går ud for at samle de omtalte farveplanter.

[2]) Naturligvis er den mulighed ikke helt udelukket, at navnet "*brúngras*" endnu findes på Island, skönt det ikke findes anført i nogen forteg-

böjelig til at tro, at "brúngras" er et andet navn for den plante, der nu på Island kaldes *"litunarmosi"* (*lichen saxatilis* og *lichen tartareus*), men i oldsproget *litmosi*, hvilken form forholder sig til den förste som "litgrǫs" til "litanargrǫs. Denne mosart har ifølge Mohr (anf. st., s. 230) overalt i Norden lige "fra de ældste tider både været kendt og meget brugt af bønder til at farve deres klæder med". Den giver både en brun (Mohr, anf. st., s. 233) og en rødbrun (B. Halldórsson: Gras-nytiar, s. 134) eller "brun-rust-rød" farve (Eggert Ólafsson, anf. st., s. 163), og det er derfor höjst rimeligt, at "brúngras" er et andet navn for denne, muligvis dog kun på den ene art, nemlig *lichen saxatilis* i modsætning til *lichen tartareus*, der giver en rød farve. At "brúngras" er et andet navn for "litunarmosi", bliver endnu mere sandsynligt, når man lægger mærke til, i hvilken jordbund denne farveplante søges. "Litunarmosi" vokser nemlig kun på klipper og store stene (Mohr, anf. st., s. 232—33), og om Syrpas mand, Gestr, hedder det, da han blev sendt ud for at samle "brúngras", *"at hann hliop vm griot ok haga* (v. *hraun*)", hvilket viser, at "brúngras" ligesom "litunarmosi" voksede på klipper og stene. Det kunde måske synes mindre naturligt at bruge navnet "brún*gras*" om en mosart, men dette er dog fuldstændig analogt med *"fjallagrǫs"*, det islandske navn på "islandsk mos" (*lichen Islandicum*).

Men har man således haft både en indenlandsk gul og en brun (med variationerne rødbrun og mørkebrun) farve,

---

nelse over islandske plantenavne. Hos Aasen findes et ord, *"brunrot"*, som han forklarer med "et slags farvestof". Jeg troede först, at dette "brunrot" muligvis var et navn på en farveplante og således det samme som "brungras", men ved at se efter i professor Schübelers store værk "Norges Væxtrige" har jeg måttet opgive denne mening, thi han anfører kun "brunrod" som det dansk-norske navn for *scrophularia*, som, efter hvad flere botaniske autoriteter har oplyst mig om, ikke findes på Island. Men Aasens "brunrot" synes efter hans forklaring at dömme at være forskelligt fra plantenavnet "brunrod", og det vilde derfor have sin interesse at erholde lidt fyldigere oplysninger om dette ord.

så er det höjst sandsynligt, at man også har haft en indenlandsk sort eller mørkeblå farve, og jeg tror, at den blå farve, som så hyppigt omtales i sagaerne, også i de fleste tilfælde har været en indenlandsk farve. Dette slutter jeg dels deraf, at klæder af denne farve synes at have været så almindelige hos de fornemmere og bedrestillede, og bæres oftest af dem, der enten sjælden eller aldrig havde rejst udenlands, dels deraf, at islandske stoffer, som vadmel, flere gange omtales som blå. Alle de mest nationale og bramfrie høvdinger bar i regelen blå klæder, og når Skarpheđinn, der selv altid beskrives som iført blå klæder, siger om Sigmundr: *"sjáiđ jer rauđálfinn sveinar?"* (Njála k. 45[11], s. 193), så kan jeg ikke opfatte det anderledes, end at han gör sig lystig over Sigmundr, fordi denne havde røde klæder på, idet det for Skarpheđinn stod som en ufolkelig jagen efter at sprade i fremmede farver. Den omstændighed, at Sigmundr var iført "litklæđi", — når disse ikke netop havde været røde, — kunde ikke have givet Skarpheđinn anledning til at sige nogen spydighed, eftersom både han selv, og sikkert tillige hans brødre, også har været iførte "litklæđi". Hvad Skarpheđinn finder latterligt, er ikke, at Sigmundr bærer farvede klæder, men at han bærer røde klæder. Derfor kalder han ham *"rauđálf"*, men ikke *"litálf"*, som han ligeså godt kunde have brugt, dersom han havde sigtet til "litklæđi" i almindelighed. Men Skarpheđinn synes kun at have haft imođ den røde farve som fremmed, og at Sigmundr's klæder har været indførte, er höjst sandsynligt, — for ikke at sige sikkert —, thi han var nylig vendt hjem fra udlandet (*Njála*, k. 41[6], s. 169).

Vil man nu søge at udfinde, hvilken af de nu kendte islandske farver denne blå farve har været, og hvorfra det farvestof er blevet hentet, hvormed folk i sagatiden farvede deres töj blåt, så giver sagaerne kun ringe oplysninger herom. Der gives dog i så henseende et lille fingerpeg, der efter

min mening kan føre til et ret tilfredsstillende resultat. Ligesom *"grǫs til litar"* (= *litargrǫs*, *Stjórn*, s. 81[39]) i *Finnb.* er en anden benævnelse for *"brúngras"*, på samme måde kan *"litanargras"* (*Stjórn*, s. 81[36]) være et andet navn for *"blágresi"* ɔ: storkenæb (*geranium silvaticum*), som nu på Island har navnene *"blágresi"* eller *"storkablágresi"* og *"litunargras"*. Oprindelig betegner *"litunargras"* (*litargras*, *litgras*) sandsynligvis kun en hvilken som helst farveplante, men efterhånden er dette gået over til at blive navn på den plante, som hyppigst og almindeligst brugtes til farvning. Allerede navnet "litunargras" viser, at "blágresi" er blevet brugt til farvning, og endnu i den sidste fjærdedel af forrige århundrede blev der ifølge Björn Halldórssons vidnesbyrd farvet med det (*"Grasnytiar"*, s. 25: *"Međ blágresi lita konur svart ullar verk"*). Men at dette i tidligere tider dog har været langt almindeligere, viser følgende udtalelse af Mohr (Isl. Naturh., s. 201): "Man fortalte, at dette Blomster har i forrige Tider været brugt at farve blaat med, men nu er Konsten glemt; dog skal der leve en gammel Kone, ikke langt fra Skagestrand, paa et sted, som heder Vatnskard, som endnu forstaaer det, men tillige holder det hemmelig".

Men foruden denne blå farve er det höjst sandsynligt, at man også har kendt den såkaldte *"sortulitr"*, hvortil man brugte et slags dynd eller jordart, der på islandsk kaldes *sorta* "sortjord" (*humus tinctoria*), tilligemed det såkaldte *sortulyng* ɔ: melbærlyng (*arbutus uva ursi*). Om denne "sorta" siger Mohr (Isl. Naturh., s. 311): "Dens Brug, at sætte sort Farve paa Tøy, med adstringerende Vegetabilier, er bekiendt over alt i de nordlige Lande". En beskrivelse af den ved farvningen benyttede fremgangsmåde findes hos Eggert Ólafsson (anf. st., s. 147—150). Dersom dette farvestof har været kendt i sagatiden, — hvad jeg finder sandsynligt, — så er det rimeligt, at den i sagaerne omtalte blå farve også omfatter denne farve, snarere end at *"svartr"* bruges både om

uldens naturlige farve og om denne "sortjordsfarve". De klæder, som var farvede med "sortjordsfarve" *(sortulitr)*, må, ligesom alle andre farvede klæder, regnes til "litklæđi" og følgelig betragtes som et slags pragtklæder; men at dette ikke har været tilfældet med de klæder, der i sagaerne kaldes "sorte" *(svǫrt klæði)*, i modsætning til "blå" *(blá klæði)*, kan man se af det sted i *Eyrbyggja saga* (s. 15), hvor der fortælles, at Snorri gođi ved sin hjemkomst fra udlandet var iført en "sort kappe" (*"var í svartri kápu"*), og at han på grund af sin simple dragt blev udlet (*"ok hǫfðu menn þat mjǫk at hlátri um búnað hans"*). Dette må vistnok forstås således, at man syntes det ikke gik an, at en mand af en så fornem og anset slægt som Snorri, ikke skulde bære farvede klæder *(litklæði)*, eftersom hans rejsekammerater dog var iførte sådanne. Men forresten optræder Snorri senere, efter at han var bleven *"goði"*, i blå klæder. Så vel dette som flere andre steder synes at tale for, at der med "svartr" i sagaerne altid menes hvad nu på Island kaldes *"sauðsvartr"*, medens klæder med "sortjordsfarve" (*sortulitr*) er blevne kaldte for blå. At denne farve, der, så vidt mig bekendt, nu slet ikke bruges mere på Island, tidligere har været meget anset, kan man se deraf, at så langt ned i tiden som i den förste halvdel af forrige århundrede betegnes den i et islandsk digt som en pragtfarve, og digteren giver at forstå, at egenlig havde kun rige folk råd — og følgelig også ret — til at bære klæder af denne farve. Digtet, som hedder *"Þagnarmál"* og er skrevet af provsten Þorlákur Þórarinsson, er et slags satire over den altfor voksende pragtsyge, ødselhed, dovenskab o. s. v., da selv de fattigste stakler nu sætter alt ind på at skaffe sig "sortulituđ föt". I dette digt hedder det således blandt andet:

"armur klæðist og í skart,
ekki ræður státi"

— — — — — — —

— — — — — — —

"æ þó skorti fæðuföng,
fötin sortulitar."
(*Snót*, nokkur kvæði, Rvík 1865, s. 104).

Medens jeg således tror, at både den brune og den blå farve har været indenlandske, er jeg mest tilböjelig til at tro, at den grönne og endnu mere den røde farve har været fremmede, eller med andre ord, at alle de klæder, som havde disse farver, har været indførte fra udlandet. Dette gælder dog særlig de røde klæder, som udelukkende bæres af folk, som har rejst i udlandet, og som oftest kun ved höjtidelige lejligheder [1]), især på Altinget. Men forresten tör jeg ikke bestemt nægte muligheden af, at både den grönne og den røde farve undertiden også har været indenlandske, eftersom man senere har haft bægge disse farver på Island, og de planter, hvormed de er blevne farvede, endnu kendes. Desuden ved man, at man i Norge har brugt den såkaldte hvidblik eller korke (*lachen tartareus*), som i kong Håkon Magnussöns retterbod af 30te juli 1316 kaldes *"litmosi"*, til at farve rødt med, og da denne mosart findes på Island, kan Islænderne også have brugt den til farvning, men at de har gjort det — derimod taler, så vidt jeg kan se, alle de oplysninger, som i sagaerne findes om den røde farve.

Når jeg nu i så få ord som mulig vil sammenfatte de resultater, hvortil jeg er kommen ved denne undersøgelse, kan det göres på følgende måde:

1. Ordet *"litklæði"*, som i sagaerne kun findes brugt på Island og sandsynligvis kun er blevet brugt her, betyder *kunstig farvede klæder* i modsætning til de klæder, der har uldens naturlige farve.

---

[1]) Det kan dog bemærkes, at man i hedenskabets dage synes at have været ifört røde klæder, når man ofrede til guderne, hvilket jo må siges at have været meget hensigtsmæssigt, når man betænker, at offerdyrenes blod endogså blev stænket på alle de mennesker, der overværede ofringen. Sådanne klæder kaldes "offerklæder" (*blótklæði; Vatnsd.* s. 42^{8-9}, jfr. *Landn.* s. 179^{13-15}).

2. De *naturlige* farver er: den *hvide*, *lyngrøde*, *sorte* og *grå.*

3. Alle andre farver er *kunstige*, og af disse kan den *gule*, *brune* (rødbrune, mørkebrune) og *blå* farve betragtes som *islandske* farver; *alle andre* som *fremmede* eller indførte fra udlandet.

København i juli 1892.

Valtýr Guđmundsson.

En anmærkning.

I "*Lieder der Edda* herausgeg. und erklärt von B. Sijmons" I, 1 s. 24 findes en fortegnelse over udgaver af Hǫvamǫl; i den står følgende: Ausgaben (ausser den einl. § 19 angeführten): — — — von K. Gíslason, Prøver s. 545 bis 548 (str. 1—41); — — Enhver læser må nødvendigvis deraf få den tro, at det er versene 1—41, Gíslason har udgivet, men sådan er forholdet jo ikke, da det nemlig er følgende vers, der står i "Prøver": 5, 7—11^{4-6}, 12^{4-6}—16, 21, 23, 25, 29, 34, 35, 38, 40—52, 54, 56, 58, 59, 62, 64, 66, 67, 77—79. (Verstallene er citerede efter Bugges udgave).

København $^{6}/_{10}$ 92.

Erl. Rørdam.

Vore Forfædres Tro paa Sjælevandring og deres Opkaldelsessystem [1].

Den sædvanlige Lære er, at efter vore Forfædres Tro de Döde kom til Hels Rige under Jorden, hvis de var döde Sottedöd, eller til Odin i Valhall, om de havde faaet Heltedöden paa Valpladsen. Denne Lære trænger dog maaske til Berigtigelser. Enkelte gamle Digte synes at forudsætte Troen paa, at endel Döde kom til *Thor* i Thrudvang og at Odin maatte dele Heltene mellem sig og Freyja; det bör ogsaa undersöges, hvilken Tiltro der bör skjænkes et Sted i Egilssaga, hvorefter Kvinder efter Döden kom til Freyja, et Sted i Halfs saga, hvorefter de Druknede kom til Havgudinden Rán, og et Sted i Eyrbyggjasaga (og i Landnáma), hvorefter Hövdingeslægter paa Island efter Döden antages at bo i nærliggende Fjelde eller Höie som *haugbúar;* nylig har desuden Dr. Fritzner gjort gældende, at ogsaa Alverne ansaaes for afdöde Mennesker, som boede i Jorden eller i Luften. Det ser altsaa ud til, at flere mytiske Forestillinger her gaar ved Siden af hinanden, om der maaske kan være Spörgsmaal om, hvorvidt man ikke bör skille mellem ældre og yngre Opfatninger. En af disse Forestillinger synes at være *Troen paa Sjælevandringen*, paa at et Menneske efter Döden gjenfödes i et nyt Menneskes Skikkelse. Denne Forestilling findes kun hist og her udtalt i den gamle Literatur, men

[1]) Foredrag ved Filologmödet i Kjöbenhavn 18 Juli 1892.

jeg skal söge at vise, at den har havt en *större Udbredelse i Livet*. I de gamle Digte i Sæmundar-Edda findes den kun direkte udtalt paa et eneste Sted, i det tredie Digt om Sigurd Faavnesbane (III v. 45). Da efter Sigurds Död Brynhild Budledatter vil dræbe sig selv, forsöger hendes Ægtemand Gunnar at afholde hende derfra og beder ogsaa sin Broder Hogne at overtale hende til at blive i Live; men Hogne værger sig og ytrer, at Ingen bör hindre hende i den lange Reise, *gid hun aldrig maa blive gjenfödt (aptrborin)*, hun var födt til Ulykke og havde kun gjort ondt i Livet. Önsket om, at Brynhild ikke maa blive *gjenfödt*, viser at man troede paa Muligheden, men haabede paa, at den onde ikke blev gjenfödt. I de prosaiske Stykker foran og i Helgedigtene faar vi lidt mere Oplysninger. Ved Slutningen af Digtet om Helge Hjorvardssön berettes, at Helge og Svava sagdes at være *gjenfödte (endrbornir)*, og dette forklares strax efter nærmere, at Helge Hundingsbane var opkaldt efter Helge Hjorvardssön; ved Slutningen af 2:det Digt om Helge Hundingsbane siges: "Det var Tro i hedensk Tid, at Mænd blev gjenfödte, men det kaldes nu gamle Koners Kjætteri (*kerlingavilla*). Helge og Sigrun siges at være gjenfödte, og han hed da Helge Haddingjaskade og hun Kára Halfdansdatter." Der er intet i Digtene selv, som antyder, at Digterne har troet paa, at de 3 Helger er identiske, og Digtet om Helge Hundingsbane synes endog at tale mod den prosaiske Beretning, idet Digtet lader denne Helge efter Döden komme til Valhall. Men Forestillingen om hans Gjenfödelse er dog gammel og synes at stötte sig til *Navn*ligheden og rimeligvis ogsaa (jfr. nedenfor) til et formodet *Slægtskab* mellem de tre Sagnhelte. Man ser nemlig, at Troen paa denne Gjenfödelse har været Grunden til, at Digtsamlingens Redaktör i 12te eller 13de Aarhundrede har inddraget Digtet om Helge Hjorvardssön blandt Digtene i Volsungekredsen, hvor kun Digtene om den 2den Helge (Hundingsbane) hörte hjemme. Forestillingen om *Gjenfödelse*

eller Sjælevandring har altsaa været ham vel bekjendt som hörende til Forfædrenes Tro.

Förend jeg gaar videre og söger at bestemme denne Forestillings Udbredelse hos vore Forfædre, vil jeg pege paa denne Tros Udbredelse andensteds. Troen paa Sjælevandring hör aabenbart til de mest udbredte og almindelige Forestillinger baade i lavtstaaende og mere udviklede Religioner. Det er forlængst bekjendt, at Troen paa Sjælevandring (Metempsychosis) spillede en stor Rolle i den ægyptiske Religion, i de senere indiske Religioner (Brahmalæren, Manus Lovbog og Buddhismen), at den trængte ind i græske filosofiske Retninger som filosofisk Hypothese, at den lærtes af Druiderne i Gallien, i den senere jödiske Religionsfilosofi (Kabbala) og i flere kristlige Sekter (Manichæerne, Nestorianerne i Asien), overalt eller ialfald hyppig i Forbindelse med Troen paa *Straf* eller *Belönning* efter Döden (de gode gjenfödes i ædle Mennesker, de onde straffes ved at gjenfödes i Dyr) o. s. v. Men den nyere comparative Religionsvidenskab har ogsaa oplyst om Forestillingens Udbredelse i *lavere* Religionsformer, og dens *Almindelighed* her tyder paa, at Forestillingen er udgaaet herfra og först ved senere Udvikling har faaet den ethiske Betydning, som findes i de höiere Religioner. Tylor i "Primitive Culture" (II, 4 ff.) giver en Række illustrerende Exempler fra forskjellige Verdensdele paa, hvorledes de Ddes Sjæle tænktes at gaa ind i nyfödtes Legemer. Hos Algonkin-indianerstammer i Nordamerika begravede man döde Börn nær Veiene, for at naar Kvinder passerede forbi, de Dödes Sjæle kunde smutte ind i Kvinderne og saaledes blive födte igjen. Hos Koluscherne ser en frugtsommelig Kvinde i en *Dröm* en afdöd Slægtning, hvis Sjæl gaar over i hendes nyfödte Barn (det samme fortælles om Lapperne). I Gl. Calabar tror man, naar et Barn dör og et nyt födes kort efter, at den afdöde er kommen tilbage. Naar i Guinea et Barn ligner en afdöd Slægt-

ning, ansees det for givet, at den afdöde er kommen tilbage. Hos Khonderne i Orissa (Forindien) foretager efter et Barns Födsel Præsterne en Undersögelse paa Barnet for efter Ligheden at dömme om, hvem af dets Forfædre nu er kommet tilbage, og *Barnet faar da dennes Navn*. Overhovedet pleier hos mange Racer Overförelse af gamle Familienavne til nyfödte at betegne den samme Tro. Bekjendt er saaledes, at hos Maorierne (New Zealand) Præsten opregnede for den nyfödte alle hans Forfædre, og naar Barnet nyste eller skreg ved et Navns Nævnelse, saa ansaaes Barnet for selv at have valgt dette Navn og derved have betegnet sin Identitet med Navnets ældre Bærer.

Man vil strax blive opmærksom paa Slægtskabet i disse Ideer med hvad jeg ovenfor nævnte om, hvorledes *Helge* Hjorvardssön bliver gjenfödt i *Helge* Hundingsbane og denne igjen i *Helge* Haddingjaskade. Det er her Navnets Identitet, som har fremkaldt Troen paa Personernes Identitet, d. e. Sjælens Flytning med Navnet. Digtenes Samler oplyser intet om Personernes Slægtskab; men at han forudsætter dette Slægtskab, tör man vistnok antage paa Grund af de Exempler, vi kjende andenstedsfra. Saaledes lader Gautreks Saga Sagnhelten *Starkad* den gamle i et Vers fortælle, at hans Samtid troede om ham, at han var en "gjenfödt Jotun", nemlig hans Farfader *Starkad* [1]). Om Olaf den hellige troede man i hans Levetid, at han var den gjenfödte *Olaf Geirstadalf* [2]). Dette Sagn er mærkeligt som Parallel til Beretningen hos Koluscherne, thi ogsaa her er det den afdöde, som gjennem en Dröm kræver at blive opkaldt og overförer sin Sjæl paa sin yngre Slægtning. Sagaen fortæller bagefter, hvorledes Olaf den hellige som Kristen protesterede mod den Tro, at han var en gjenfödt *Olaf Geirstadalf*, og betegnede den som hedensk Overtro [3]).

[1]) Fornaldar sögur III, 36.
[2]) Den legendariske Olafssaga Cap. 1—6, Flatöbogen II S. 6—9.
[3]) Flatöbogen II, 135.

Sammenhængen mellem Opkaldelse og Sjæleoverförelse oplyses endnu bedre ved Beretningen om Thorstein Oxefot, som bliver hjulpet af Haugboen Brynjar i en Dröm. Denne spaar ham, at han skal blive Kristen og beder ham *isaafald* at opkalde sin Sön efter Haugboen: han skal "holde hans Navn over Daaben" (d. e. lade ham blive gjenfödt i hans Sön), og ved dette Kneb aabne ham Vei til den Kristnes evige Liv, det han ellers som Haugbo var udelukket fra [1]).

Vi tör altsaa slaa fast, at Navneopkaldelsen her er et Vidnesbyrd om Troen paa Sjæleoverförelse, og i Opkaldelsens Udbredelse hos vore Forfædre se et Vidnesbyrd om denne Tros Udbredelse. Ikke saa at forstaa, at Opkaldelse overhovedet vidner om Sjælevandringstro, men kun, naar Opkaldelsen gjælder *afdöde Slægtninge.* For at studere dette Forhold nærmere har jeg samlet genealogiske Oplysninger fra forskjellige Tider og Folk. Jeg har navnlig holdt mig til Konge- og Fyrsteslægter, fordi her Personalia er sikre og detaljerede; paa den anden Side er der ved disse Slægter visse Vanskeligheder, nemlig derved at visse Navne let blive populære. Opkaldelses-skikken kan ogsaa paavises hos ældre Kulturfolk (f. E. i den makedoniske og persiske Kongefamilie), men jeg skal her dog indkrænke mig til de germaniske Folk, hvor jeg tror at kunne paavise dens historiske Udvikling. Saavidt jeg kan se, er Opkaldelse ikke den ældste germaniske Navneskik. Tvertimod möder man i ældre Tider en anden, man kan gjerne sige modsat Form for Navnegivning, som jeg vil kalde *Variation.* De nye Navne laaner et Sammensætningsled fra Faders eller Moders eller Slægtnings Navn, men har et selvstændigt Led, eller ogsaa er Barnets Navn sammensat af to Slægtninges Navne; naar f. Ex. Faderen hedder Ragin-har og Moderen Amal-gard, kan en Sön hedde *Ragin*-hild (fra Faderens 1ste Led) eller

[1]) Flatöbogen I, 253—63.

Chlot-*har* (fra 2det Led) eller *Amal*-fred (fra Moderens förste Led) eller Angil-*gard* (fra Moderens 2det Led) eller Ragingard (1ste Led fra Faderen, 2det fra Moderen) o. s. v. Derved fremkommer en overordentlig Mængde Ændringer, og dette synes at være ejendommeligt for den ældre germaniske Navnkonstruktion. Hos de fleste sydgermaniske Folk kan dette forfölges langt ned i Tiden, kun at der ved Siden af de længere Navne forekommer hyppigere brugte korte, de saakaldte "Kosenamen", og at enkelte Navne bliver mere populære og hyppigere brugte, saa at ligesom Evnen til at frembringe nye Navne dör ud. Men desuden brydes de gamle Regler derved, at Opkaldelse bliver almindeligere. Jeg tror at have fundet de förste Spor til Navnopkaldelse blandt de indvandrede germaniske Folk i Gallien i 5te og 6te Aarhundrede; derefter kan jeg fölge dens Spor i de fölgende Aarhundreder hos Folk, som paavirkes fra Frankerne, og endelig kan jeg se Skikken fuldt udviklet i Norden i 9de og fölgende Aarhundreder. Her i Norden har den ogsaa holdt sig længst, naturligvis meget længe efterat Troen paa Sjæleoverförelsen er uddöet. Et sikkert Vidnesbyrd om Troens Ophör er, at et Barn opkaldes efter *levende* Forældre eller Slægtninge; men denne Skik er indtraadt til meget forskjellig Tid hos de forskjellige Folk, ja hos de forskjellige Samfundslag i samme Folk.

Hovedreglerne for Slægtsopkaldelse (som Vidnesbyrd om Tro paa Sjælevandring) har jeg fundet at være:

1) Man opkalder altid *afdöde* Slægtninger, helst direkte Forfædre, men ogsaa Faders eller Moders eller Farfaders eller Morfaders Brödre eller Söstre.

2) Naar en *nær* Slægtning dör *kort* för et Barns Födsel (helst under Svangerskabet), faar Barnet den afdödes Navn.

3) En Sön, födt efter Faderens Död, faar *altid* Faderens Navn.

4) Naar den opkaldte har et almindeligt Navn, opkaldes Barnet med Tilnaynet.

Den 3die og 4de Regel kjender jeg kun fra de nordiske Folk.

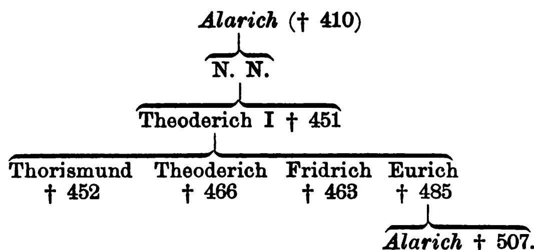
I. *Opkaldelse efter afdöde Forfædre eller Slægtninge.* Gjennemgaar man Navnerækkerne i de germaniske Kongeslægter i Folkevandringstiden, bliver man snart var, at Opkaldelsessystemet er omtrent helt borte, og at Variationssystemet endnu hersker omtrent uindskrænket blandt Vandaler og Östgoter. Hos *Vandalerne* findes saaledes Rækkerne: *Gunde*gisel med Sönnerne *Gund*erich og Genserich; *Gens*erich (Gaiserich) med Sönnerne Hune*rich*, Theode*rich* og *Gens*o; Hunerich har Sönnen Hilde*rich*, Genso har Sönnen Gela*rich*, men desuden Sönnerne *Gunth*amund og Thrasamund; *Gel*arich har atter Sönnen *Gel*imer. Her er saaledes kun — saavidt vi kan forfölge dem — forskjellige Variationer af Stammerne Gens-, Gund-, Gel- samt -rich og -mund. Hos Östgoterne kan vi ligeledes i Kongeslægten opregne flere Rækker af Sammensætninger, navnlig med Theod- og Amal-. Kong Theodemir († 474) har saaledes Sönnerne *Theod*erich og *Theod*emund samt Datteren *Amal*afreda; Theoderich har Datrene *Theod*egoto, Ostrogoto og *Amal*asuntha, medens Amalafreda har Börnene *Amal*aberga og *Theod*ehat, denne igjen Börnene *Theod*egisl og *Theod*enantis. Hos ingen af disse Kongeslægter findes det samme Navn to Gange; der er saaledes ikke Spor til noget Opkaldelsessystem, og hos Östgoterne er dette saameget mere paafaldende, som Kongeslægten kan fölges langt tilbage i Tiden [1]). Den samme Bemærkning gjælder ogsaa — omend i mindre Grad — Langobarderne, hvor man har i 6te Aarhundrede Aud*vin* med Sönnen Alb*vin* og dennes Datter *Alb*svinda, i 7de Aarhundrede Garibald (g. m. *Vald*rada) med Sönnerne Gundo*vald* og Grim*vald*; *Gund*vald har

---

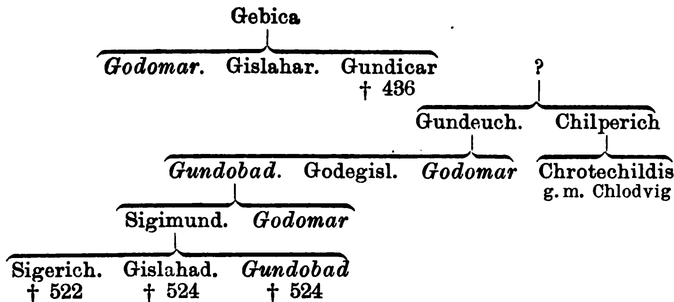
[1]) Se Stamtavlerne efter Jordanes hos Dahn, Die Könige der Germanen

Sönnerne *Gund*obert og Aribert, Ari*bert* har Sönnerne *Bert*ari og Godi*bert*, Bertari Sönnen Kuninc*bert* og Sönnesönnen Luitpert († 701) o. s. v., altsaa kun Variation, ikke Gjentagelse.

Kun indenfor Galliens Grænser spore vi den nye Navneskik. Hos *Vestgoterne* i Toulouse i 5te Aarhundrede finder jeg det förste Spor af Opkaldelse, idet Kong Alarich II (484—507) synes opkaldt efter den ældre Alarich, Roms Erobrer († 410); jeg kan nemlig ikke finde det tilfældigt, at Sidonius Apollinaris kalder den ældre Alarich for Theoderich Is *avus*, hvorefter Alarich II bliver opkaldt efter sin Oldefader. Stamtavlen bliver altsaa:

Her synes nu den Omstændighed, at Theoderich I i levende Live giver sin Sön sit Navn, at vise at ved c. 430 Vestgoterne ikke kjendte noget Opkaldelsessystem; naar derimod Eurich ved c. 470 opkalder sin Oldefader Alarich, antydes herved den nye Skik. Omtrent samtidigt kan samme Skik paavises hos et andet germanisk Folk i Gallien, *Burgunderne* i Östgallien. Her kan man i Kongeslægtens Navne læse de to Systemer ved Siden af hinanden. De ældre Slægtled kjendes af Burgunderloven: Gebica med (Sönnerne?) Godomar, Gislahar og Gundahar; Stammerne Gode-, Gund- og Gisl- gjentager sig i *Gode*gisl, *Gund*euch, *Gundo*bad og *Gisla*had, men Opkaldelse viser sig ved, at Godomar gjenfindes i Gundeuchs Sön og i Gundobads Sön, Gundobad gjentages i hans Sönnesön, Sigimunds *yngste* Sön, aabenbart födt efter Gundobads Död. Jeg sætter her Leddene i Stamtavleform, idet jeg udhæver de parallele Navne.

Först adskilligt senere viser Opkaldelsessystemet sig hos Frankerne, men til Gjengjæld trænger det stærkere gjennem. De ældre Merovingers Navne er dannede ved Variation: Mer*wig*, Childerich, Chlod*vig* og dennes Sönner Theoderich, Chlodomir, Chlothar, Childerich; det samme gjælder Theoderichs Efterkommere Theodebert og Theodebald. Anderledes derimod med de Led, som stammede fra Chlothar I († 561). For nogle af hans Sönners Navne kan vi ikke paavise Oprindelsen (Chramn, Guntchramn, Charibert); men de övrige er ligefrem Opkaldelser: Gunthar efter Burgunderkongen Gundicar, Chilperich efter Burgunderkongen Chilperich (Chlothars Morfader), og Sigibert efter Frankerkongen i Köln, Chlodvigs Frænde, — altsaa alle efter *afdöde* Frænder. Det samme gjentager sig nu i næste Slægtled, og her kan vi nöiagtigere constatere det efter Opgaver hos Gregor af Tours. Kong Guntchramn opkalder sin ældste Sön (f. 570) efter Burgunderkongen Gundobad († 516), to andre Sönner (döde 577) efter sin Farbroder Chlodomir († 524) og sin Fader Chlothar († 561); Kong Sigibert opkalder sin Sön (f. 571) efter sin Farbroder Childebert († 558), Chilperich opkalder sine Sönner efter Kong Theodebert († 553), efter Stamfaderen Merwig, efter sin Farfader Chlodvig († 511), efter Farbroderen Theoderich (†534) og endelig (584) efter sin Fader Chlothar — overalt opkaldes *afdöde* Frænder. Med dette Slægtled kan man se, at Opkaldelsessystemet helt har trængt ind i Kongeslægten; i de fölgende Slægtled gjentager de samme

Navne sig med visse Mellemrum, idet först Navnet optages, efterat dets forrige Bærer er död.

Fra den Merovingiske Kongeslægt har Opkaldelsesskikken bredt sig videre til andre Lande, særlig til Nabofyrsterne gjennem Ægteskab. Hos Vestgoterne i Spanien finder jeg saaledes et enestaaende Exempel i, at *Hermenegild* († 585) opkalder sin Sön efter den foregaaende Konge Athanagild; men det forklares deraf, at Hermenegild var gift med en frankisk Kongedatter Ingunde, som gjennem sin Moder Brunechilde var Athanagilds Datterdatter. Vi har altsaa Slægtrækken: *Athanagild*—Brunechildis—Ingunde—*Athanagild*. Paa samme Maade kan i det *Kentiske* Kongehus i England en Opkaldelse paavises efter frankisk Skik, idet *Chlothar II*, hvis Datter Emma blev gift med Kong Eadbald i Kent († 640), blev opkaldt i sin Dattersöns Sön *Hlodhere* († 685); ellers synes Opkaldelse at være ganske ukjendt i de angelsaxiske Kongehuse, indtil England i 10de Aarhundrede kommer under dansk Indflydelse (Eadgar † 975 opkalder sine afdöde ældre Slægtninge, ligesaa Ædelred). Fra Frankerkongerne har naturligvis ogsaa Systemet udbredt sig til andre frankiske Slægter. Saaledes kan Opkaldelse eftervises meget rent hos de ældre Led af den Slægt, som siden kaldes Karolinger. Pipin "af Heristal" (f. c. 650) er opkaldt efter sin Morfader, den ældste Pipin "af Landen" († 639), og opkalder sin ældste Sön efter sin Morbroder Grimoald († 656). Hans yngre Sön Karl "Martel" anvender, da han faar en Sön i sin Faders levende Live, Variationssystemet ved at kalde ham Karlmann; men da han faa Maaneder efter sin Fader Pipins Död (Dec. 714) atter faar en Sön, bliver Pipin opkaldt, — det blev Kong Pipin (f. 715, för September). Da denne Pipin nogle Maaneder efter sin Faders Död faar en Sön, opkaldes Faderen: Karl "Martell" dör 29 Okt. 741, og Karl "den store" er födt 21 April 742. Först som Konge bryder Pipin delvis Opkaldelsessystemet, idet han giver sin

yngste Sön sit eget Navn (Pipin f. 759 † 761). Det samme gjentager sig ogsaa med Karl den store, der ligeledes kalder den förste Sön, der födes ham som Konge, med sit eget Navn; men ogsaa han fölger iövrigt Opkaldelsessystemet ved at kalde sin 2den Sön Pipin (f. 776, 8 Aar efter K. Pipins Död) og ved senere at opkalde de gamle merovingiske Konger (Chlodvig—Ludvig, Chlothar—Lothar o. s. v.). Ogsaa Keiser Ludvig den Fromme fölger vexlende Regler: sine ældste Sönner giver han Slægtnavne (Lothar og Pipin), og derefter opkalder han sig selv (Ludvig d. tyske); men sin Fader Karl den store opkalder han först efter dennes Död (Karl den skaldede födes. 823, 9 Aar efter Keiserens Död). De senere Karolinger fölger i det hele ikke længer noget fast System, og ialfald er det tydeligt, at Principet at opkalde afdöde efterhaanden taber sig i 9de Aarhundrede i Frankrige og i Tyskland.

I det *hedenske* Tyskland er det naturligvis paa Grund af manglende Kilder vanskeligt at paavise, om Opkaldelsesskikken er kommet fra Frankerne eller om den — uafhængigt af Frankerne — er naaet til Tyskerne fra den ældre galliske Befolkning. Naar saaledes i den bairiske Hertugslægt (Agilolfingerne) Navnene Garibald, Theodo og Thassilo vexler med hinanden saaledes, at Opkaldelsessystemet her sikkerlig har hersket ialfald fra c. 600, ligger det maaske nær at tænke paa frankisk Indflydelse; naar vi derimod hos Sachserne finder Opkaldelsesskikken i Hövdingeslægter i det 9de Aarhundrede, turde tidligere Indflydelser i hedensk Tid have gjort sig gjældende fra Gallien, maaske over de hedenske Friser. Den i 785 döbte Hövding *Vidukind* havde en Sön *Vigbert* og Sönnesön Valtbert; men Valtbert kaldte atter sin Sön *Vigbert* (Biskop i Verden 874—908) [1]); en anden Sönnesön eller Sönnesönssön af den ældre Vidukind bar ved Aar

[1]) Abel, Jahrbücher des fränkischen Reiches unter Karl dem Grossen I, 417.

880 Navnet *Vidukind* (Dronning Mathildes Farbroder)[1]). I den senere saxiske Kongeslægts ældste historiske Led findes paa lignende Maade Navnene Liudolf, Bruno, Otto og Thancmar at vexle regelmæssigt efter Opkaldelsessystemet. Her taler dog alt for, at Systemet ikke er indfört efter den frankiske Erobring paa Karl den stores Tid, thi da herskede Systemet ikke længer hos Frankerne; det synes altsaa i Saxen at kunne hævdes for det 8de Aarhundrede, d. v. s. for den rent hedenske Tid. Og dette bestyrkes derved, at Opkaldelsessystemet allerede i 8:de Aarhundrede var herskende i de nordiske Fyrsteslægter i Danmark og Norge.

I de nordiske Lande kan man for Tiden om 500 paavise, at da gjaldt ved Navngivning de ældre Variationsregler. Det fremgaar ikke blot af de nordiske Kongenavne i Beowulfdigtet, f. Ex. de danske Konger *Heoro*gâr, *Hrôð*gâr og Halga med Sönnerne *Heoro*veard, *Hrôð*mund og *Hrôð*vulf, men ogsaa af Runeindskrifterne med ældre Runer, hvor Navnene ganske svarer til hvad man kjender fra sydgermaniske Folk udenfor Gallien. Men ganske anderledes er det, saasnart vi i Slutningen af 8de Aarhundrede i de frankiske og kort efter i de irske Annaler faar samtidige Vidnesbyrd om Nordboerne. Da er allerede Opkaldelsessystemet herskende, ialfald i Kongeslægterne. Bevis herfor er paa den ene Side den danske Kongeslægt, hvor ved 812 en Harald er "nepos" af en ældre Kong Harald; paa den anden Side *den* norske (vestlandske) Kongeslægt, til hvilken Kongerne i Dublin fra 852 hörte, hvis Led opregnes i en gammel irsk Krönike: Ivar og Olaf, deres Fader *Godfred*, dennes Ragnvald, dennes *Godfred Godfredssön*. Ved begge disse Exempler föres vi tilbage til 2den Halvdel af 8de Aarhundrede, og der er da forsaavidt intet i Veien for at anse ogsaa den norske Ynglingeæt's Led for historiske: *Halvdan* Hvitbein,

---

[1]) Widukind, Res gestæ Saxonum I, 31.

Eystein, *Halvdan* den milde, Godfred, *Halvdan* svarte. Og fra den Tid hersker Systemet i flere Aarhundreder i Norden, hvor vi navnlig kan paavise det rent i Kongeslægterne, indtil Kongerne ligesom Karolingerne optager den Skik at give sit Navn til sine "purpurfödte" Sönner. I Danmark optræder denne Afvigelse tidligst, derefter i Norge, senest i Sverige. Renest kan vi derfor paavise Opkaldelsessystemet i de ældre, halvt eller delvis hedenske Kongeslægter. Den *danske* Kongeslægt, som uddöde med Hardeknut 1042, stammer fra Gorm den gamles Fader Hardeknut eller (om man vil fölge en Formodning paa Grundlag af et Sted hos Adam af Bremen) Hardeknuts Fader Svein. Gorm selv opkalder först sin Fader (ved at forkorte hans Navn til Knut), derpaa sin Hustrus Fader Harald. Harald (Blaatand) opkalder sin Oldefader *Svein*, derpaa sin Moder *Thyre* (g. m. Olaf Trygvessön). Svein (Tjugeskegg) opkalder sin Fader (Harald) og sin Farbroder (Knut); Knut (d. store) opkalder sin Fader (Svein), sin tidlig afdöde Broder (Harald) og endelig sin Oldefader (Hardeknut) o. s. v., — man vil se, at alene afdöde Slægtninge opkaldes. Den næste Kongeslægts Stamfader Sven Estridssön er paa samme Maade selv opkaldt efter sin Morfader Kong Sven († 1014) og födt nogle Aar efter hans Död. I hans Sönners Navne finder man förste Gang i Norden Afvigelser fra det rene Opkaldelsessystem, idet han dels opkalder sin Forgjænger (Magnus) og dennes Fader, Helgenen Olaf, dels sine afdöde Slægtninge (Knut, Harald), men dels ogsaa giver en Sön sit eget Navn — efter de frankiske og tyske Kongers Exempel. Dette bliver i de fölgende Slægtled Skik i den danske Kongefamilie, f. Ex. Erik Emune, Sön af Erik Eiegod; Valdemar II og III; Erik Menved o. s. v. [1]).

[1]) Man kunde vistnok i flere Tilfælde tænke paa Opkaldelse efter andre afdöde Slægtninge, f. Ex. at Valdemar II er opkaldt efter sin Morfader, Valdemar III efter sin Farfader o. s. v.; men Parallelerne fra de tyske og norske Konger (jfr. nedenfor) synes her bindende.

I de svenske Kongeslægter synes Opkaldelsessystemet at være opretholdet mere trofast, forsaavidt man af de mangelagtige historiske Kilder kan fastslaa dem. Man vil saaledes i de to stridende Kongeslægter i 12te og 13de Aarhundrede finde den sædvanlige Gjentagelse: 1) Sverke I med Karl og Johan, Sverke II med Karl og Johan, 2) Erik, Knut, Erik. Naar der efter den sidste Erik († 1216) atter fölger en Sön *Erik* († 1250), gjenfinder vi her ikke den nye, i Danmark optagne Kongeskik, men det ægte Opkaldelsesprincip; thi Erik Læspe var födt efter Faderens Död og *skulde* saaledes opkaldes med Faderens Navn.

Den samme Fasthed vil man i Regelen finde ogsaa i den norske Kongeslægt, og her kan det lettere paavises, fordi Kilderne flyde saa meget rigere. Det vilde blive for vidtlöftigt at paavise, og jeg nöier mig med at henvise f. Ex. til Stamtavlerne hos P. A. Munch eller i Königsfeldts Tabeller. Den eneste sikre Undtagelse fra Regelen er, at Kong Haakon Haakonssön opkalder sig selv i sin 2:den Sön, — altsaa det samme, som de danske Konger længe havde gjort [1]). Han har altsaa her i levende Live "givet sit Navn" bort, og det siger Sagaen selv, at han ogsaa ved en tidligere Leilighed gjorde, i det han i 1230, da han udnævnte Uspak den Sudröiske til Underkonge paa Sudröerne, "gav ham sit Navn" og kaldte ham *Haakon*. Haakon har altsaa her direkte villet modarbeide Theorien om at opkalde de afdöde og vise sin Uafhængighed af gammel Overtro, men han har dog selv senere fulgt Skikken ved at kalde sin 3die Sön Magnus, naturligvis fordi det var et gammelt Kongenavn (Sverre *Magnus*). I det 11te og 12te Aarhundrede kan derimod intet Exempel fremdrages paa, at norske Konger opkaldte sig selv, thi naar Sigurd Mund († 1155) har en Sön ved Navn *Sigurd* og Eystein Haraldssön († 1157) har

[1]) At Haakon selv bærer sin Faders Navn, kommer derimod af, at han var födt efter Faderens Död (1204).

en Sön ved Navn *Eystein* (Meyla), er det paa Grund af dens Alder tydeligt, at de er födte (eller antoges at være födte) efter Faderens Död. De eneste Undtagelser herfra er i Snorres Harald Haarfagres Saga, hvor det fortælles, at Hertug Guthorm adopterede Kong Haralds ældste Sön og gav ham sit Navn, og ligeledes at Kong Harald selv efter at have nedlagt Regjeringen öste Vand over sin Sön Eriks Sön og i levende Live gav ham sit Navn, — den senere Harald *Graafeld*. Men dette ser meget apokryft ud, og det er vel tilladt at tro, at Snorre her har indfört sin egen Tids Forestillinger; han har vel antaget Harald Haarfagre for lige saa fri af Anskuelse som Haakon Haakonssön, — hvilket neppe er historisk.

II. *Opkaldelse efter nys afdöde Slægtninge.* I det foregaaende har jeg nævnt bekjendte Exempler herpaa. Pipin (den lille) fik Navn efter sin Farfader Pipin (af Heristal), som netop var död; Karl den store ligesaa efter sin Farfader Karl Martell. Ogsaa denne Regel har været udbredt og holdt sig længe *i Norden*. Som Exempel fra forskjellige Tider og Steder kan nævnes: fra Island, at da faa Dage efter Hoskuld Dalakollssöns Död hans Datterdatter Thorgerd faar en Sön, bliver denne opkaldt efter sin Mormoders Fader (Njálssaga Cap. 59), og fra Danmark, at da Christian den 1ste var död 21 Mai 1481 og hans Sönnehustru 42 Dage efter faar en Sön, opkaldes han efter den afdöde (Christian II); ligeledes, da Christian II's Hustru Elisabeth faar Tvillinger (4 Juli 1519), opkaldes den ene efter hendes Farfader Keiser Maximilian († 5—6 Maaneder i Forveien). Dette er jo kun en speciel Form af den almindelige Regel, at man gjærne opkalder nylig afdöde Slægtninge.

III. *Opkaldelse af afdöd Fader* [1]). I Norden finder man en speciel Anvendelse af Regelen, at et Barn födt efter

[1]) Man burde vistnok ogsaa tilföie: "og Moder", idet utvivlsomt ogsaa det Barn, som en döende Moder föder, opkaldes efter hende. Dette lader sig

Faderens Död uvægerlig opkaldes efter Faderen. Ogsaa herpaa er nævnt Exempler i det foregaaende i den norske (Haakon Haakonssön) og den svenske (Erik Erikssön) Kongeslægt. Den kjendes ogsaa fra Danmark; saaledes blev Kong Abels Sön, födt efter hans Död 1252, kaldt *Abel;* Valdemar Seirs Sönnesön Nicolaus af Halland, födt efter Faderens Död, opkaldtes *Nicolaus* (f. 1219); paa Island kan nævnes Thord Thordssön i Gudrun Usvivsdatters 2det Ægteskab og Bolle Bollessön i hendes 3die Ægteskab, begge födte efter Faderens Död (Laxd. C. 36 og 56); Thorgrim Thorgrimssön (senere kaldet Snorre Gode) ligesaa (Eyrb. Saga) o. fl.

Her findes mærkelige Undtagelser: de to Olafer, Olaf Trygvessön, Olaf den hellige og Kong Valdemar den store. Efter den sædvanlige Fremstilling i Olafssagaerne skulde Olaf Trygvessön, uagtet födt efter Faderen Trygves Död, være opkaldt ikke efter Faderen, men efter Farfaderen *Olaf*, og Olaf den hellige ikke efter sin Fader Harald, men efter den fjærnere Slægtning Olaf Geirstad-alf. En nærmere Undersögelse vil alligevel vise, at Traditionen her ikke er énstemmig. De ældste historiske Kilder vidne for, at Olaf Trygvessön var födt i Faderen Trygves levende Live og *derfor* var opkaldt efter Farfaderen Olaf: Thjodrik Munk kalder Olaf "puerulus" ved Faderens Död, og Ágrip siger overensstemmende hermed udtrykkelig, at Olaf var 3 Aar gammel ved Faderens Död. Noget lignende gjælder ogsaa Olaf den hellige; efter den legendariske Saga var han födt, medens endnu hans Fader *Harald* grenske levede og kunde derfor ikke opkaldes efter ham. [Om Grunden til hans virkelige Opkaldelse er ovenfor talt].

Paa en anden Maade forholder det sig med Valdemar den store. Det maa ansees som sikkert, at Valdemar blev

af nærliggende Grunde sjelden oplyse; dog ser jeg, at den Datter, som Karl den stores Dronning Hildegard födte ved sin Död 783, blev opkaldt efter hende, Hildegard; Barnet levede kun 40 Dage (Abel, Karl d. store I s. 370 efter Paulus Diaconus).

födt 14 Jan. 1131, 7 Dage efter sin Fader Knut Lavards Död. Hans Moder har dog ikke opkaldt Sönnen efter hans afdöde Fader, men efter sin egen i 1125 afdöde Farfader, den russiske Storfyrste Wladimir Monomachos. De danske Kilder oplyse intet om Grunden hertil; men Knytlingasaga ved at fortælle, at Valdemars moder Ingeborg opholdt sig Vinteren 1130—31 i Rusland og altsaa ved Nedkomsten ikke vidste noget om sin Mands Död. Barnet er da selvfölgelig bleven *döbt* i Rusland, og Moderen har valgt den sidst afdöde *russiske* Stamfader; da Efterretningen om Knuts Död naaede hende, har det været for sent at ændre Navnet, og Ingeborgs Ophold i Rusland har altsaa været Anledningen til, at dette *russiske* Navn trængte ind i *Danmark* og *Norden.* [Det viser sig altsaa ifölge dette Navneforhold, at Knytlingasaga her maa foretrækkes for de danske historiske Kilder].

IV. *Opkaldelse af Tilnavn.* Speciel nordisk er ogsaa Opkaldelse ikke efter Navn, men efter Tilnavn. Det synes hænge sammen med, at ved almindeligt brugte Navne Tilnavnet ansaaes at være det karakteristiske for Personen, — og da Navnet repræsenterer Sjælen, bliver ved Opkaldelse (og Sjæleoverförelse) *Tilnavnet* foretrukket for Navnet. Dette har været Anledning til Dannelsen af en Mængde *nye* Navne. Bekjendt er, hvorledes Sigvat Skald döbte Olaf den helliges Sön *Magnus* efter Karl(a)*magnus* (Karl den store), idet han rigtigt opfattede *Magnus*, Tilnavnet, som det væsentlige. Kong Olaf bebreidede bagefter Sigvat, at han ikke havde brugt et *Ætte*navn, men blev tilfredsstillet ved at faa sin Sön opkaldt efter Verdens berömteste Fyrste. Man kan fölge Navnet Magnus paa dets Vandring: fra Magnus den gode kom det til 1) hans Söstersön, den saxiske Hertug *Magnus*, og derigjennem til mange tyske Fyrstehuse, 2) til Harald Haardraades ældste Sön, og derefter nedarvedes det i den norske Kongeæt. 3) Magnus Barfods Enke Margrete overförte det til den danske Kongeæt, idet hun gav det til sin Sön af 2det Ægteskab,

Magnus den stærke († 1134). 4) Magnus gav sit Navn paa Sottesengen til en islandsk Ven, som indförte det i sin Slægt o. s. v. Paa samme Maade har efter Thormod *Skapte* hans Dattersön faaet Navnet *Skapte* — den bekjendte Hövding og Lovsigemand paa Olaf den helliges Tid. Efter Thorolf *Skjalg* (den skjelöiede) paa Jæderen opkaldte Erling "Skjalgssön" sin ældste Sön *Skjalg*; efter Thord *Gellir* kaldte hans Sönnesön Thorkel Eyjolfssön sin ældste Sön kun *Gellir* (Are Frodes Farfader); efter Ufeig *Grettir* fik hans Dattersön Navnet *Grettir*. I denne Forbindelse kan ogsaa mærkes Navnet *Gamle* paa Erik Blodöxes og Gunhilds ældste Sön, som faldt i Slaget paa Frædö 955. Efter den sædvanlige Tradition lader dette sig ikke forklare; Navnet *Gamle* findes ikke för i Kongeætten, og Gunnhild siges jo kun at være Datter af Assur Tote fra Haalogaland. Men en ganske afvigende og gammel Tradition siger, at Gunnhild var Datter af Kong *Gorm* og Thyre Danebod. Hvis vi fölger denne Tradition, faar vi Forklaringen til, at Gunnhilds og Eriks Sön hedder *Gamle*: han er opkaldt efter sin Morfader Gorm med dennes Tilnavn og naturligvis födt kort efter hans Död (c. 936—40). Her er Navnet *Gamle*, som er historisk og bevaret i flere samtidige Digte, Bevis paa den ældre Traditions Rigtighed, at Gunnhild Kongemoder var Datter af Gorm den gamle, — en Tradition, som faar historisk Betydning som Vidnesbyrd om politisk Forbund mellem den norske og danske Kongeslægt allerede i Gorm den gamles Dage. Jag bör dog gjöre opmærksom paa Muligheden af, at *Gamle* i Virkeligheden har hedt *Gorm Gamle* (ligesom Harald Haarfagre har kaldt sin ældste Sön med sin Faders fulde Navn "Halvdan svarte"), saa at baade Navn og Tilnavn er gjentaget. Flere Beretninger lader nemlig Erik ogsaa have en Sön *Gorm* eller *Guthorm* foruden *Gamle*; Ágrip nævner endog baade *Guthorm*, *Gorm* og *Gamle*. Men da Guthorm og Gorm synes at være samme Navn (det ene i norsk, det andet i dansk Udgave), maa

ialfald disse slaaes sammen. Nu fortælles desuden i Grunden det samme om Gorm som om Gamle, nemlig at han faldt i Kampen mod Kong Haakon, för Brödrene blev Konge; og da Digterne (Eyvindr og Glumr) kun taler om *Gamles* Död (ikke om Guthorms), maa det vistnok være det rigtigste at betragte dem som identiske, idet man neppe saa tidligt tör tænke paa, at man har opkaldt Gorm den gamle i to — og altsaa tænkt sig hans Sjæl overfört paa to — Dattersönner.

Jeg skal ikke give flere Exempler, skjönt man ogsaa kunde dvæle ved Opkaldelsesskikkens senere Former, efter at dens Betydning er glemt, men dog Skikken opretholdt, f. Ex. — hvad der endnu er brugeligt, — at afdöde Brödre og Söstre stadig opkaldes i senere födte. Troen paa Gjenfödelse har vitterlig holdt sig længe i Norden. Ikke blot kjender vi den fra den islandske Litteratur i 13de og 14de Aarhundrede, men som Folketro har den holdt sig, omend afsvækket, ind i nyere Tid. I *Ströms* Söndmörs Beskrivelse (I, 595) omtales den Tro, at de döde Slægtninge "gaar efter Navn", d. e. aabenbarer sig for den frugtsommelige Kvinde i Drömme, og at naar Barnet blir födt, opkaldes det efter den, som har vist sig i Drömmen. Den samme Folketro findes efter *Eil. Sundt* (Folkevennen VIII, 17) endnu paa Söndmöre og efter *O. Nicolaisen* (Fra Nordlands Fortid I, 9) endnu i Nordland. Overhovedet er Opkaldelse efter afdöde endnu praktiseret i det vestlige og nordlige Norge, medens der paa Östlandet (ialfald Oplandene) har udviklet sig nye Regler, som vidner om Troens Ophör: först opkaldes Farfader, saa Morfader, saa Farbroder og Morbroder o. s. v., uafhængigt af om de er afdöde. Man har vistnok overalt i Norden bestemte Regler for *Opkaldelse*, som burde efterspörges og forfölges tilbage i Tiden.

De ovenfor opstillede Regler for Opkaldelse har Betydning baade for Studiet af Personalhistorie og Genealogi samt for Kritiken af Sagn- og Litterærhistorie, hvilket jeg her vil nærmere dvæle ved.

1. Da genealogiske Spörgsmaal ofte har historisk Betydning, er Opkaldelsesreglerne her altid at lægge Mærke til. De kan ogsaa bringe vigtige historiske Resultater, baade positivt og negativt. Jeg skal tage nogle Exempler. Den Kongeslægt i Danmark, hvis sikre Led er Hardeknut, Gorm, Harald, Sven, Knut, Hardeknut († 1042), har baade danske og islandske Genealoger knyttet sammen med Ragnar Lodbrok og Sigurd Ormöie. Men Navnene er her i den Grad forskjellige, at de to Ætter ikke har et eneste Navn fælles, og dette beviser paa det klareste, at de er ganske *ubeslægtede* [1]). Den fölgende Kongeslægt i Danmark, som stammer fra Sven Estridssön, havde til Stamfædre Svens Fader Ulf Jarl, hans Fader Thorgils Sprakalegg og hans Fader den svenske Hövding Björn, om hvem Sagnet hos Saxo sagde, at hans Fader var en *virkelig* Björn, som med en fornem dansk Kvinde havde avlet en menneskelig Sön. [Sagnet synes etymologisk: Björn Björnssön]. Dette Sagn havde Langebek og efter ham P. A. Munch kombineret med Beretningen, at den svenske Kongesön Styr*björn* tvang Harald Blaatand til at give ham sin Datter Thyre, saa at Thorgils Sprakalegg virkelig skulde være Sön af Styrbjörn og altsaa af *svensk* Kongeæt. Men herimod maa — foruden andre Grunde — indvendes, at de Navne, som kjendes i den daværende svenske Kongeæt, ikke optræder i Thorgils Sprakaleggs Æt: Hovednavnene i den svenske Kongeæt er *Eirik*, *Olaf*, *Anund* og *Emund*, men i den anden Slægt *Thorgils*, *Ulf* og *Eilif*. *Hypothesen maa altsaa forkastes.*

I de norske Kongesagaer findes det berettet, at den Toste Godvinessön, som fik Kong Harald Haardraade til

[1]) Jfr. min Bog Kritiske Bidrag til Vikingetidens Historie S. 125.

at foretage det ulykkelige Tog til England i 1066, efterlod sig en Sön *Skule*, som kom til Hæder og Værdighed i Norge og der blev Stamfader til den mægtige Reinsæt, fra hvem Kong *Inge* og Hertug *Skule* udgik. Rigtignok viser det sig [1]), at Snorre Sturlassön her afviger fra sine sædvanlige Kilder og benægter denne Slægttavle, idet han kun siger, at Skule stammede fra England, men uden at nævne Toste Jarl som hans Fader, — og det er saameget mærkeligere, som Snorre stod Hertug Skule personligt nær og maatte kjende hans Slægtsprætensioner. Men undersöger man Slægtnavnene i Reinsætten, vil man se, at intet Navn i denne minder om Toste eller Godvines Æt. Skules Sön hedder *Aasulf*, dennes Sön *Guthorm*, hans Sönner *Aasulf* og *Baard*, Baards sönner *Inge*, *Skule* og *Guthorm*, med andre Ord Slægtnavnene viser ganske andre Steder hen end til Godvines Slægt og beviser, at Snorre her har Ret i sin Fremstilling.

Paa andre Steder kan Navneopkaldelse bevise Slægtskab, hvor ingen har anet det. Naar saaledes f. Ex. det danske Navn *Stig* pludselig optræder i Norge i en der anseet Slægt ved c. 1300, bliver man nödt til at tænke paa den berömte Marsk *Stig*, og en nærmere Undersögelse vil vise, at Marsk Stig har efterladt sig Efterkommere her. Jarlen Alf Erlingssön var som bekjendt nær forbunden med de danske Fredlöse, som havde dræbt Erik Glipping 1286, idet hans Datter blev gift med Rane Jonssön; naar nu hans Söstersön Haakon Thoressön (f. c. 1277) havde en Sön *Stig* Haakonssön, har P. A. Munch med Rette pegt paa, at *han* er opkaldt efter hans Morbroders Forbundsfælle Marsk *Stig* og rimeligvis födt kort efter dennes Död 1294. Da ogsaa hans Söster förer det danske Navn *Æ*sa (ikke norsk *Aa*sa), og da dette Navn ligeledes findes i Marsk Stigs Slægt, tör man vel udvide Hypothesen og sige, at Marsk Stigs Datter har

[1]) Se min Bog Snorre Sturlassöns Historieskrivning S. 184.

været gift med *Haakon Thoressön* og at deres Börn derfor bærer Slægtsnavne fra Moderens Slægt.

2. Men interessantere er maaske de Bidrag, vi fra Navnestudierne kan faa, til at forfölge Sagnudviklingen i de ældre Kongesagaer. Jeg har ovenfor pegt paa Sagnene om de to Olafer og paa Dronning Gunnhilds Historie. Man vil her se, at vi kan faa et kritisk Udgangspunkt til at bestemme Sagnenes Udvikling. For Olaf Trygvessöns Ungdomshistorie vil hans Navn löse flere kritiske Spörgsmaal. Man vil saaledes kunne klare det vanskelige kronologiske Spörgsmaal om hans Födselsaar, som plagede Sagaforfatterene f. Ex. Odd Munk og senere har bragt P. A. Munch til at omstöbe Kronologien i Harald Graafelds Historie. Paa samme Maade kan man fölge Dronning Gunnhilds Historie og hendes successive Forvandlinger. Ud fra det oprindelige Udgangspunkt, at hun og hendes Mand Erik Blodöxe hævder med Strenghed Rigsenheden mod hans Brödre, Underkongerne, som vil gjöre sig uafhængige, har begge faaet Skyld for *Grusomhed;* de pludselige Dödsfald i Kongeætten skyldes selvfölgelig Gift, som Gunnhild hemmelig har givet sine Svogre. Gift er Trolddom, — men Trolddom er *Finnekunster*; altsaa er Gunnhild ikke dansk Prinsesse, men fostret i Finmarken hos den mytiske Finnekonge *Mottul.* Da man ikke kunde antage, at en dansk Prinsesse fostres hos Finnerne, faar hun en Fader fra Haalogaland (Assur Tote), som naturligvis let kunde sende sin Datter til Finmarken for at lære Finnekunster. Efterhaanden faar hun ogsaa andre Udyder: hun har Elskere, og naar Elskerne svigter hende, er hun hævngjerrig, som mod Thorolf Skallagrimssön (Egilssaga) og Hrútr (Njálssaga). Men hun *faar sin Straf:* da Harald Blaatand har faaet dræbt hendes Sön Harald Graafeld, lokker han ogsaa Gunnhild til sig ved at foreslaa hende Ægteskab; men da hun kommer, bliver hun druknet i en Myr. Denne sidste Tradition, som aabenbart er Sagndigt-

ningens Nemesis, viser sig nu at være Digtning ikke blot ved at blive modsagt allerede i de ældste historiske Kilder, men ogsaa ved den genealogiske Oplysning, at *Gunnhild var Haralds Söster.*

Efter disse Digressioner skal jeg vende tilbage til det *religionshistoriske* Udgangspunkt. Jeg har vist, at Troen paa Sjælevandring inden Slægten har havt et betydeligt Raaderum hos vore Forfædre i hedensk Tid, at den gaar langt tilbage i Tiden og at den synes at være indvandret til Norden söndenfra, senest i 7de eller 8de Aarhundrede. Det forekommer mig, at denne Tro ogsaa kan have havt religiös Udvikling i Norden. Jeg skal her ikke komme ind paa Spörgsmaalet om, hvorvidt den stemmer overens med Troen paa, at Menneskene, navnlig Einherjerne, efter Döden kom til Guderne eller til Valhall; derimod forekommer det mig, at Troen paa Sjælevandring og Gjenfödelse efter "Ragnarok" ligger til Grund for de mytiske Digte, Völuspá og Vafþrúđnismál. *Jonathan Aars* synes mig med Rette at have paavist [1]), at Völuspá V. 40, 43 forudsætter, at onde Mennesker straffes efter Döden, og hertil knytter jeg da ogsaa Forudsætningen i Sig. III, 45, at Brynhild ikke gjenfödes. Der lærtes altsaa, at de onde Mennesker ikke gjenfödes, men lide Kvaler i Hel eller Nivlhel; de gode derimod gjenfödes stadigt i Slægten. Nu vil Völuspá, at alt ondt skal endelig gaa til Grunde i "Ragnarok", men bagefter skal en ny Verden opstaa, nye Guder og nye Mennesker. Af Guderne kommer Balder og Hödr tilbage fra Hel, Höner fra Vanaheim, men iövrigt taler Digtet kun om Gudernes Sönner, som altsaa tænkes at være de gjenfödte Guder; de efter "Ragnarok" levende Mennesker, som kaldes "gode Skarer", skal "i sine Levedage" nyde Glæde i Gimlé.

---

[1]) Tidskrift for Philologi og Pædagogik (1860) I S. 326.

Jeg kan ikke finde nogen *væsentlig* Afvigelse herfra i hvad Vafþrúđnismál fortæller, at efter Verdensbranden skal

1) Odins Sönner (Vidar og Vále) bebo Gudernes Hjem og Thors Sönner (Mode og Magne) eje Mjölner efter Thors Död. Thi Vále er den gjenfödte Balder, og Thors Sönner repræsentere jo Thor.

2) Fra Liv og Leifþrasir, som har skjult sig i Verdenstræet (Hoddmimes Holt), nedstammer nye Menneskeslægter *(aldir alaz)*.

Her læres ikke, hvad vi vilde kalde *personlig* Udödelighed, men det er dog *Sjælenes* Udödelighed, idet Sjælene tænkes overförte stadigt paa nye Mennesker. Jeg vil ikke dermed hævde, at disse Digte nödvendigvis er digtede i hedensk Tid, men kun pege paa, at det er en hedensk (ikke kristelig) Forestilling, som her kommer til Orde i Troen paa det godes endelige Seier og stadige Fornyelse i den nye Verden.

Gustav Storm.

Små bidrag til tolkningen af Eddasangene.

I.

Hávamál 2. vers [1]).

Gefendr heilir!
Gestr er inn kominn.
Hvar skal sitia sia?
Miok er bradr
sa er a brandom skal
sins vm freista frama.

Dette er i alt væsentligt håndskriftets læsemåde (Bugges udg. s. 43, Wimmers og Jónssons diplomatiske og fototypiske udg. s. 5).

Det er egentlig kun de to sidste verslinjer, eller rettere ordene *á brandom*, som volder nogen vanskeligheder. Disse to små ord har stadig været de lærde en torn i öjet og givet anledning til flere forskellige mere eller mindre kunstige tolkningsforsøg. I sin udgave af den ældre Edda erklærer Finnur Jónsson dem endogså for uforståelige og foreslår at vende tilbage til papirhåndskrifternes gamle rettelse: *á brautom.* Dette er dog efter min mening ikke nødvendigt, og overhovedet tror jeg ikke, at den overleverede tekst trænger til nogensomhelst rettelse.

Den situation, som det omhandlede vers skildrer, minder i höj grad om Vafþrúðnismál v. 6—19, hvor Odin i skikkelse af en træt vandringsmand kommer ind i jættens hal. Denne retter da som gæstfri vært til ham det spörsmål:

---

[1]) Her og i det følgende henvises til Bugges udgave, når andet ikke udtrykkelig fremhæves.

Hví þú þá, Gagnráðr,
mælisk af gólfi fyr?

og opfordringen:

far þú í sess í sal.

Odin svarer undvigende (v. 10). I de følgende vers (11—18) henvender derpå Vafþrúðnir forskellige andre spörsmål til Odin, som alle indledes med:

Seg þú þat, Gagnráðr,
allz þú á gólfi vill
þíns um freista frama,

og alle besvares af Odin. Efter denne prøve erklærer jætten gæsten for vis *(fróðr)* og opfordrer ham til at tage plads på sin bænk (v. 19). Under hele denne forhandling må man nødvendigvis tænke sig Odin — stående eller siddende? — ude på gulvet.

Hvilken slående lighed med begyndelsen af Hávamál! Også der kommer en træt vandringsmand — rimeligvis Odin — til en hal. Forsigtig spejder han i alle kroge ved döråbningen, om der ikke muligvis skulde stå en skjult fjende i baghold (v. 1). Han træder ind i hallen, hilser på "de givende" (ɔ: vært og værtinde) og forlanger at få en siddeplads anvist på bænken (v. 2^{1-3}). Derpå hedder det:

miok er bráðr
sá er á brandom skal
síns um freista frama.

Den sidste verslinje stemmer fuldstændig overens med Vafþrúðnismál v. 11^3, 13^3, 15^3 og 17^3. Denne overensstemmelse kan ikke være tilfældig. Enten må forfatteren til Hávamál have lånt fra Vafþrúðnismál, eller også omvendt. I det sidste digt v. 11^2, 13^2, 15^2 og 17^2 træder overalt *á gólfi* i stedet for Hávamáls *á brandom*, og det afhængighedsforhold, som finder sted mellem digtene, ligesom også sammenhængen i dem bægge, taler for, at Hávamáls *á brandom* kun er et forskelligt udtryk for det samme, som i Vafþrúðnismál kaldes *á gólfi*, med andre ord, at Hávamáls *brandar* må søges et steds inde i hallen ude på gulvet. Umuligheden

af den gamle tolkning, i følge hvilken *brandar* skulde betyde det samme som *dyrabrandar*, samt af rettelsen *á brautom* er således indlysende.

Fuldstændig klarhed med hensyn til betydningen af *á brandom* får man ved hjælp af et sted i Landnáma, hvor det samme udtryk forekommer. I Landn. p. III, k. 4 s. 179 fortælles, at Þorsteinn Ingimundarson sendte sin tjænestekarl til gården Áss for at spejde efter sin faders drabsmand Hrolleifr. Herom hedder det: *"hann kvað xij vísur, áðr til dura var gengit, ok sá fatahrúgu á bröndum, ok kom undan rautt klæði. Þorsteinn kvað þar verit hafa Hrolleif"*. Åbenbart har vi her et stærkt forkortet udtog af en længere fortælling, som til dels kan udfyldes ved hjælp af Vatnsd. k. 26 [1]). Af det sidste sted fremgår, at karlen har været inde i våningshuset, hvor en for nylig antændt ild brændte på arnen, og her så han — rimeligvis i nærheden af arnen, skönt det ikke udtrykkelig fremhæves — den omtalte *hrúga*, hvorfra et rødt klæde stak frem. Fortællingen i Vatnsd. er for så vidt ufuldstændigere og tillige mindre oprindelig end i Landn., som den ikke har dennes ejendommelige stedsangivelse *á bröndum*.

Også her, ligesom i Hávamál, har vi altså en mand anbragt *á bröndum* et steds inde i våningshuset, rimeligvis i nærheden af arnen. Her kan der fornuftigvis ikke være tale om andre *brandar* end *eldibrandar*, brændestykker, af hvilke man selvfølgelig måtte have en bunke liggende inde ved siden af arnen for efterhånden at kunne opfriske den hendøende ild. Den samme brændebunke er det uden tvivl, som den gamle Egill Skallagrímsson mener, når han om sig selv siger: *Hvarfa'k blindr of branda* [2]), og Finnur Jónsson har sikkert ikke ret, når han mener, at *brandar* her betyder ild. En bekræftelse af den ovenfor givne tolkning af alle disse steder finder jeg deri, at Valtýr Guđmundsson i sit skrift

[1]) Forns. Leipz. 1860 s. 41—42.
[2]) Egils s. Khavn 1886—1888 s. 317[2].

"Privatboligen på Island" s. 156 anfører dem alle som eksempler på, at *brandar* forekommer i betydningen "brændeved kløvet til lange, flade, let antændelige stokke, bestemte til at antændes".

Betydningen af stedet i Hávamál er nu klar. For ikke at være ubeskeden tager den fremmede vandringsmand foreløbig plads på brændebunken ved arnen og venter nu utålmodig *(bráðr)* på, hvilken modtagelse der vil blive ham til del. Ligesom i Vafþrúðnismál betyder *frami* her "ærefuld modtagelse", som navnlig viser sig i anvisning af en hædrende plads på bænken i værtens umiddelbare nærhed eller også i höjsædet ligeoverfor ham.

At tage sæde på brændebunken ved arnen, indtil man fik sig anvist en plads, må i følge Hávamál have været en almindelig og rimeligvis ældgammel skik, som til en vis grad minder om den græske skik, at bönfaldende søgte tilflugt ved arnen. Man sammenligne f. eks. Hom. Od. VII, 133 fgg. Odysseus træder ind i Alkinoos's hal, hvor Phæakerne holder gilde, går hen til kongen og dronningen (jfr. *gefendr* i Hávamál), omfatter den sidstes knæ og bönfalder hende om hjælp, idet han nedbeder gudernes velsignelse over de tilstedeværende [1]). Derpå sætter han sig i asken ved arnen [2]) og venter på svar. Da dette ikke kommer straks, minder den gamle Echenëos kongen om hans pligter som vært. Alkinoos går da hen til Odysseus, tager ham ved hånden og fører ham til det for ham bestemte sæde, efter at have befalet sin sön Laodamas at göre plads for ham. Som man ser, er analogien med de ovenfor behandlede steder af Hávamál og Vafþrúðnismál næsten fuldstændig.

---

[1]) V. 148—149: *τοῖσιν θεοὶ ὄλβια δοῖεν | ζωέμεναι*, jfr. *gefendr heilir.*

[2]) *Ὣς εἰπὼν κατ' ἄρ' ἕζετ' ἐπ' ἐσχάρῃ ἐν κονίῃσιν | πὰρ πυρί.* V. 153—154.

II.

Lokasenna 3. vers.

Inn skal ganga
Ægis hallir í
á þat sumbl at siá.
ioll ok áfo
fǫri ek ása sonom
ok blend ek þeim svá meini mioþ.

Her er alt klart med undtagelse af de uforståelige ord *ioll* og *áfo.* I den fototypiske udgave finder man følgende bemærkning til stedet (s. 125): "For *ioll* først skrevet *hropi*, idet skriveren sprang frå ... *sia* i denne linje til de samme ord i l. 23; *hrop* af skriveren underprikket som urigtigt og senere udraderet, men endnu tydeligt".

Alle de forsøg, som man hidtil har gjort på at forklare *ioll*, synes at være fuldstændig mislykkede. Dette tyder på, at stedet er forvansket. Og virkelig ligger en rettelse så snublende nær, at det synes underligt, at ingen endnu, så vidt jeg ved, er falden på den. Jeg anser det for utvivlsomt, at R's original har haft *spioll.* Udgiverne af den fototypiske udgave har givet en evident forklaring af grunden til, at skriveren først skrev det urigtige *hropi.* Han besindede sig imidlertid hurtig, inden han gik videre, og indså, at han kunde rette fejlen ved at lade de to sidste bogstaver *(pi)* stå og tilföje *oll;* det *s* der manglede i forlyden kunde han da tilsætte senere, efter at have udraderet de tre første bogstaver. Han underprikkede derfor de urigtige bogstaver, for senere, når skriften var törret, att radere dem og sætte *s* i stedet, men af vanvare kom han til at underprikke et bogstav for mange *(p).* Ved den senere revision raderede han så mekanisk de underprikkede bogstaver, uden at lægge mærke til, hvad der manglede i ordet. Lokes opførsel ved Ægers gilde kan ikke betegnes ved noget mere passende ord end *spiǫll* (jfr. *veizluspiǫll*).

Et ord *áfa*, f., forekommer kun her. Sijmons har sikkert ret i, at "*ófo*" i Atlam. v. 1[1] bör opfattes som *ó-fǫ́*. Også rektor Jón Þorkelsson er uafhængig af ham kommen til det samme resultat. At *óvo* i Sig. sk. 33[4] er akkusativ af ordet *váfa*, f., "genfærd", vil i det følgende blive påvist. Dette ord stemmer altså hverken i form eller betydning med vort "*áfo*", som er enestående i literaturen og rimeligvis forvansket. Skulde det være for dristigt at antage, at *úfa* er den oprindelige læsemåde? Ordet *úfr*, m., som egentlig betyder "ruhed, ujævnhed", bruges hyppig i flertallet i betydningen: (anledninger til) "strid, fjendskab". Det vilde passe udmærket i denne sammenhæng, både på grund af sin betydning, og fordi man venter et flertalsord ved siden af *spiǫll*.

III.
Vǫlundarkviđa 17. vers og Helgakviđa Hund. II. 11. vers.

Bugges fortræffelige tolkning af *amon* på det første og *amvnir* på det sidste sted har ikke fundet fortjænt tilslutning [1]) Uafhængig af ham er jeg kommen til det samme resultat, at nemlig *amon* er n. pl. n. og *amvnir* n. pl. m. af et adj. *ámunr*, som betyder "lignende".

Ligesom *á-þekkr* er dannet af præpositionen *á* og stammen i verbet *þekkja*, således synes også *ámunr* at være afledet af *á* og $\sqrt{}$*man*. Det er derfor uberettiget i Vǫlundark. 17. v. at skrive *ǫ́mon*. Præpositionen *á* synes undertiden i sammensætninger at betegne gensidig sammenhæng, f. eks. i *áfastr*, *álíkr* [2]), og denne betydning har den sikkert også i *áþekkr* og *ámunr*. Ligesom *áþekkr* oprindelig betegner: (to eller flere) i erkendelsen gensidig sammenhørende (ting), som man

[1]) Bugges udg. af Eddasangene s. 410.

[2]) Reciprok betydning har *á* også i *áskilnađr*, *áþrætni*. I *áflog*, *áhǫld* ligger det reciproke derimod næppe i præpositionen, men i afledningen af refleksive verbalformer med reciprok betydning.

kender (eller genkender) ved hjælp af hinanden, således betegner *ámunr* også oprindelig: "(to eller flere) i erindringen sammenhørende (ting), som erindres ved hjælp af hinanden, minder om hinanden". Ordet *áþokkaðr* hos Sturla Þórðarson (Hák. Hák. k. 319, 1. vers) synes at være afledet af et ellers ikke forekommende substantiv **áþokki*, m., "lighed", som har aner tilfælles med *áþekkr*.

IV.

Helgakv. Hjǫrv. 1. vers.

Sáttv Sigrlinn
Svafnis dottvr
meyna fegrsto
i Mynarheimi?

þo ero hagligar
Hiorvarþz konor,
gvmnom þiccia
at Glasisslvndi.

Således gengives dette vers i Bugges udg. efter R. Til 5. verslinje bemærker Bugge: "Ettm. stryger *ero*. Også jeg formoder, at der her er en fejl i R". Denne formodning er sikkert begrundet. Hvis man går ud fra den overleverede tekst, mangler der et prædikatsord til *þiccia*. Dog tror jeg ikke, at Ettmüllers rettelse, som Finnur Jónsson har tiltrådt i sin udgave, har truffet det oprindelige. Hvis man blot udelader *ero* uden videre forandring, kan sidste halvvers ikke opfattes anderledes end som en berigtigelse af den i 3. og 4. verslinje udtalte dom, idet den talende indrömmer, at Hjörvards hustruer også kan komme i betragtning ved siden af Sigrlinn, når der er tale om, hvilken kvinde der er den skönneste. Men man venter snarere den modsatte tanke: vel er Hjörvards hustruer nydelige, men dog er Sigrlinn den skönneste af alle kvinder. Denne tanke får man, når man skriver *at* for *ero* og *þicci* for *þiccia*, og således bör efter min mening teksten rettes. Rettelsen er ikke så voldsom, som den ser ud til at være. Efter at den styrende konjunktion *þó at* var forvansket til *þó ero*, var det næsten uundgåeligt, at *þicci* måtte forvanskes til *þiccia*.

V.

Helgakv. Hjǫrv. 18. vers.

Þv vart, hala!
fyr hildings scipom
oc lát i fiarþar mynni fyr;
rǫsiss recca
er þv vildir Rán gefa,
ef þer kǫmiþ i þverst þvari.

Alle fortolkere synes at være enige i at opfatte *þverst* som en form af adjektivet *þverr*, nemlig dels som gen. sing. n. i positiv (Svb. Egilsson skriver *þvers*), dels som ack. sg. n. af superlativen *þverstr*. Men R plejer jo ellers ikke at gengive genitivendelsen *-s* ved *st*, og superlativen *þverstr* i stedet for *þverastr* forekommer ikke på noget andet sted. Dertil kommer, at man vel har et *þvers*, brugt i adverbiel betydning, som omtrent falder sammen med det danske tværs, hvorimod man — bortset fra dette sted — ikke kender noget eksempel på *í þvers* (eller *í þverst*) i lignende betydning. Men selv om man ikke tager hensyn til disse formelle vanskeligheder, er den almindelig antagne tolkning i höj grad mat og utilfredsstillende. I følge denne betyder *þvari* en stang eller bjælke. Om man opfatter *þverst* som superlativ eller som positiv, er med hensyn til meningen ligegyldigt. I bægge tilfælde må sidste halvvers oversættes: "dengang da du vilde give kongens mænd til Ran, hvis stangen ikke var kommen dig påtværs". Man må altså tænke sig, at kong Helges mænd har værget deres skib med en stang eller bjælke mod jættekvinden, som i skikkelse af en hval søger at slå skibet i sænk, samt at dette vilde være lykkedes for hende, hvis stangen eller bjælken ikke var kommen hende påtværs. Men en stang eller bjælke vilde kun være et lidet virksomt forsvarsvåben mod et uhyre som jættekvinden, og desuden er det utænkeligt, at en hval kan blive standset i sin fart af en stang, som holdes påtværs foran den.

Ordet *þvari* betyder sikkert et skarpt angrebsvåben, efter al sandsynlighed et langt• spyd af lignende form som *brynþvari*, som beskrives i Egils s. k. 53 [1]). Og *þverst* er ikke noget andet end en ældre form for det senere *þvest* (nyisl. *þvesti*), n., det seje og magre inderkød af en hval (nærmest ved benene). Tanken er: Da havde du i sinde at sænke vore skibe (og du vilde også have gjort det), hvis spydet ikke var trængt ind i dit inderkød. Mærkelig nok har Björn Halldórsson i sin ordbog den ældre form *þversti* ved siden af *þvesti*, men i de andre ordbøger skrives ordet uden *r*, hvilket også er naturligt, da det — bortset fra dette sted — kun forekommer i yngre håndskrifter fra den tid, da *rs* var gået over til *ss* eller foran konsonant till *s*. Guđbr. Vigfússon har, sikkert med urette, sat ordet i forbindelse med got. *gaþvastian*, *þvąstiþa*. Rimeligvis er det beslægtet med $\sqrt{}$*þvarr* og adj. *þurr* (got. *þaursus*), og betyder egentlig det törre eller magre kød i modsætning til spækket.

VI.

Sigurđarkv. sk. 33 vers.

Fryra maþr þer, Gunnarr! hefir þv fvllvegit; lítt sézc Atli óvo þina;	hann mvn yccar ond siþari oc ę bera afl it meira.

Her har man, sikkert med rette, i 1. verslinje udeladt *engi* efter *þer* og i 6. versl. forandret *vera* til *bera*. I 5. verslinje tilföjer Finnur Jónsson *láta* efter *yccar*. Dette er dog ikke nødvendigt. Akkusativen *ǫnd* er sikkert objekt for *bera* og står parallelt med *afl*. Udtrykket *bera ǫnd* kan sammenlignes med *ala ǫnd* (Lex. poet. under *ǫnd*, 2), jfr. også *bera (gott, ógnsnart) hjarta* (Lex. poet. under *bera*, γ). Meningen i 5.—6. versl. er: han (ɔ: Atli) vil overleve dig, hvilket faktisk giver samme mening som F. Jónssons tekst

[1]) Egils s., F. Jónssons udg. s. 166.

(han vil dø senere end du). Men hvad betyder *óvo* i 4. versl.? Efter min mening er det akk. sg. af *váfa*, f., "genfærd". Med hensyn til *ó* for *vá* kan man sammenligne f. eks. *ón*, *óno* for *ván*, *váno* i Skírnism. 2^2, Atlam. 71^1, Lokas. 36^6. I det foregående vers har Gunnarr truet Brynhild med at dræbe hendes broder Atli. Hun svarer hånlig: "Atli er ikke bange for dit genfærd", og tilföjer forklarende i sidste halvvers: "(for) han vil overleve dig og altid være dig overlegen i styrke". Meningen er: Atli vil leve længere end du, og han behøver ikke at frygte dig, hverken medens du lever, eller når du er død.

VII.

Atlakv. vers 33^{5-8}.

Þiggia knáttv, þengill!
í þinni hǫllo
glaþr at Gvðrvno
gnadda niflfarna.

Af sammenhængen og af sammenligning med Atlam. v. 74—76 [1]) fremgår, at Gudrun med disse ord indbyder Atli til at drikke arveøl efter hendes faldne brødre og de andre, der faldt i kampen med dem. Hvis man går ud fra den overleverede tekst, må ordene *gnadda niflfarna* opfattes som objekt for *þiggia*, og således har også Bugge forklaret dette sted i sin udg. s. 432 b. Han mener, at *gnadda niflfarna* er "et tvetydigt udtryk, som vel kan forstås om slagtede unge dyr, men hvorved Gudrun mener sine og Atles spæde sönner, som hun har dræbt", samt at *þiggia* betyder "blive beværtet med, få at nyde, at æde". Hertil bör bemærkes, at *niflfarinn* vistnok kun kan bruges om mennesker, næppe derimod om dyr. Dette attribut synes altså at udelukke al tvetydighed, og ordene måtte da — hvis man i øvrigt fastholder denne tolkning — opfattes som en utilslöret indbydelse til

[1]) Jfr. også Fas. I, s. 221.

menneskeæderi. Dertil kommer, at ordene — således forstående — slet ikke motiverer det i de følgende vers skildrede gilde eller indeholder den af sammenhængen fordrede antydning af, at der indbydes til arveøl efter de faldne. Denne tolkning kan derfor ikke være den rigtige.

Et skridt henimod en rigtigere opfattelse af dette vanskelige sted har Finnur Jónsson gjort i sin udgave af Eddasangene. Han har indset, at der her er tale om en opfordring til at drikke arveøl efter de faldne. I stedet for det overleverede *Gvðrvno* skriver han *Goþrúnar*, og mener, at *þiggia* her bruges absolut uden objekt i betydningen "fejre et drikkelag". Han gör opmærksom på, at *gnad* i en svensk dialekt (Degerforsmålet) betyder en dreng, og tror, at *gnaddr* på vort sted har samme betydning, men oversætter dog, rigtignok tvivlende, *gnadda Goþrúnar* ved: "Die brüder Goþruns". I overensstemmelse med denne tolkning må stedet altså oversættes: "Fejr ett drikkelag, konge! i din hal efter *(at)* Gudruns faldne brødre" [1]).

Denne tolkning giver en fortræffelig mening, men dens svage sider er forklaringen af *þiggia* og *gnaddr*. Vel bruges *þiggia* i en lignende betydning (modtage gæstfrihed) i Grípisspá v. 5, men der fremgår det underforståede objekt let af de klare og tydelige omgivelser, hvilket derimod ikke er tilfældet her. Og med hensyn til *gnaddar* må det bemærkes, at betydningen b r o d e r ikke på nogen måde kan udledes af betydningen d r e n g. Forudsætter man med F. Jónsson, at *gnaddr* betyder en dreng, kan *gnaddar Goþrúnar* kun betyde "Gudruns s ö n n e r". Men en indbydelse til arveøl efter dem vilde være meningsløs fra Gudruns side. Rettelsen *Goþrúnar* synes altså ikke at have truffet det rette.

Imidlertid er en rettelse påtrængende nødvendig, da den overleverede tekst ikke giver nogen fornuftig mening. Jeg

---

[1]) Eddalieder herausg. v. F. Jónsson II, s. 80 b og 131 b.

tror derfor, at *niflfarna* bör rettes til *niflfarnað*. Ordet *farnaðr* betyder i det gamle sprog: "befordring, heldig rejse", og undertiden "held" i almindelighed (jfr. Grípisspá v. 8[6] og 16[7]). Her bruges det omtrent i samme betydning som *velfarandi* i Fms. III, s. 191[13]: *ok biðr (Geirrøðr) þá drekka velfaranda sinn*, altså i betydningen "afskedsgilde for en bortrejsende" (jfr. også *velfararminni* eller *brautfararminni* i Egils s. Khavn 1886—1888 s. 135[9]). Det første sammensætningsled *nifl-* angiver ganske naturlig rejsens mål. Hele ordet *niflfarnaðr* er da ensbetydende med *erfi* og fungerer her i akkusativ som objekt til *þiggia* [1]). Af *niflfarnað* er genitiven *gnadda* afhængig. Med F. Jónsson tror jeg at dette ord i betydning omtrent falder sammen med ordet *drengr*. Men ligesom *drengr* hyppig forekommer i betydningen "en helt", således synes også det samme at være tilfældet med *gnaddr* på vort sted.

VIII.

Guðrúnarhvǫt 17. vers.

De sidste fire verslinjer læses i Bugges udg. således:

enn sa hvassastr	konvng obla/þan
er til hiarta	qvicvan scáro.

I håndskriftet står efter *hiarta: fló*. Bugge har med rette kritiseret de tidligere tolkninger af dette ord og derfor udeladt det. Finnur Jónsson slutter sig til Bugge, men går et skridt videre, idet han — åbenbart af metriske grunde — omstiller ordene *til hiarta*. Jeg formoder, at der i *fló* skjuler sig et subjekt til *scáro*. Det ligger nær att tænke på *flón*, n., "tåbe", som grafisk næsten er identisk med *fló*. Men da dette ord ikke synes at forekomme i den gamle literatur,

[1]) I den fototypiske gengivelse i Wimmers og Jónssons udgave tror jeg at skimte et lille utydeligt bogstav, som har lighed med et ꝛ, i slutningen af *niflfarna*, mellem det sidste *a* og det påfølgende punktum. Som bekendt bruger *R* ikke sjælden *t* for *ð* efter vokal i ubetonede endestavelser. (Bugges udg., fortalen s. XIII). Sagen fortjæner en nærmere undersøgelse.

skönt det utvivlsomt er meget gammelt, foretrækker jeg det i betydning beslægtede *fól*, tilmed da det har en betydning af raseri og ondskab, som ordet *flón* — i alt fald i det nyere sprog — savner, og som netop passer udmærket i denne sammenhæng. Jeg foreslår derfor at læse *fól* for *fló*, men i øvrigt bibeholde den overleverede tekst uforandret.

Björn Magnússon Ólsen.

Behandlingen av fornsvenskt kort *y*-ljud och supradentalers invärkan på vokalisationen.

(Forts.)

För att i någon mån belysa den frågan, vid hvilken tid ljudutvecklingen *y̆* > *ö* inträdde, har jag i den av mig och af Petersens publicerade skriften Östnordiska och latinska medeltidsordspråk I granskat Palmsköldska handskriften nr 405; dessutom Marci evangelium av Gustav I:s Bibel. Vi skola erfara, att utvecklingen *y̆* > *ö* icke inträdde samtidigt i alla ställningar och ej häller i fullt lika stor utsträckning i alla trakter.

I den nämnda, från förra hälften av 1400-talet stammande Palmsköldska handskriften finner man ett av *y̆* utvecklat *ø* (huvudsakligen) blott framför *supradentaler* (d. v. s. *r*, supradentalt *l* samt troligen supradentalt *n* [1]). Annars brukas (väsentligen) blott *y*.

Sålunda skrives där t. ex. *dør* "dörr" 41 [2]), *før* 42, *først* 54, *første* 738 etc., *førsta* "så snart som" 127, *spør* 149 etc., *smør* "smörjer" 360 etc., *bør* "vind" 981, *thør* 974, *thørt(h)* 789 etc. (jmf.

---

[1]) Följande notis i R. Larssons skrift Södermannalagens språk I s. 47 bör kanske anföras: "Noreen har å akademiska föreläsningar framhållit, att detta *ø* [d. v. s. i ord sådana som *nøkkla*, *øppin*, *hemfølghie* och *følli*] för väntadt *y* i äldre fsv. i synnerhet uppträder före *r* och *l*, och att denna sedermera så ofta mötande öfvergång kanske tagit sin början i denna ställning". Någon iakttagelse av att *y̆* oftast övergått till *ø* framför supradentalt (ej dentalt) *l*, eller att över huvud följande konsonants supradentalitet framkallat den tidiga utvecklingen *y̆* > *ø* nämnes icke.

[2]) Talet angiver ordspråkets nummer i den nämnda upplagan.

fsv. *þyrka*, isl. *þurr*, men här skulle ock möjligen kunna föreligga *i*-omljud av *o*, jmf. fsv. *þor*, nysv. *torr*), *følia* 7, *følias* 196, *følghir* 50 etc., *føl* (subst. "föl") 991, *køluo hwg* 544, *køldh* 551.

Y-ljudet framför *r* i några ord beror därpå, att vokalen förlängts före ljudutvecklingen *y̆* > *ø* framför *r*. I Fsv. ljudlära II, 394 ff. (jmf. ock s. 425) har jag havt tillfälle visa, att åtminstone *a*, *o*, men troligen även övriga vokaler förlängts i fsv. framför den gamla ljudförbindelsen *rđ*. Att detta var fallet med *y*-ljudet, framgår av följande ord i vår handskrift: *byrdhe* 55, 505 etc., *mata byrdhe* 506, *byrdh* 315, 740 etc., *forbyrdh* 547. Ännu i Gustav I:s Bibel och i andra skrifter från den äldre nysv. perioden möter man *y* framför gammalt *rđ* (se nedan s. 240).

I fsv. har *a* framför *rt* förlängts i tvåstaviga men ej i enstaviga former (Kock: Fsv. ljudlära II, 403, Undersökningar s. 45 f.), eller riktigare uttryckt: när *rt* efterföljdes av sonant (Tamm: Fonetiska kännetecken s. 15), t. ex. *vārta : svărt*. Som bekant motsvaras isl. *þŏrt* av nysv. rikssspråkets *pōrt* (jämte *pŏrrt*), liksom vi uttala *ōrt* (jämte *ŏrrt*). I Åsbomålet heter det *ūrta* "ört", *ārta* "ärt", *stārt* "stjärt" etc. (G. Billing: anf. arb. s. 144), och det danska Sejerømålet har *ǣrt* "ärt", *svǣrde* "svärta" etc. (P. K. Thorsen: anf. arb. s. 31). Härav förklaras *yrthir* 397, *yrtagardh* 397, *odhyrth* 719, *odhyrtena* 1005 i vår handskrift, hvilka skrivningar angiva uttalet *ȳrt* [1]). Då nysv. har *ört* av äldre *y̆rt*, så, *ifall* även i rspr. också palatala vokaler förlängts framför *rt* + sonant, kan det bero därpå, att *y̆rt* utgått från ordets enstaviga former, *ȳrt* åter från de tvåstaviga *ȳrtir* etc. *Y*-ljudet i *myrkith* 234 belyses av det ovan s. 56 sagda, och *styrkir* 344 har förklarats ib. Skrivningen *kyrkian* 334, *kyrkmæssa rydh* 1017 harmonierar med det nysv. uttalet *kyrkan*.

Även i ett par andra ord förekommer *y* framför *r*. Någon särskild orsak till *thyrstoghir* 229 kan jag icke angiva, och måhända visar denna liksom ett par andra former med *y*, att ljudutvecklingen *y̆* > *ö* framför *r* ännu icke blivit fullt genomförd, eller att stavningen ännu icke konsekvent angav dess genomförande. För de andra av mig åsyftade formerna kunna dock särskilda orsaker till *y*-ljud misstänkas. Detta är förhållandet med *fyrme* 106 "håller (lindrig) fasta". Åsbomålet har nämligen (liksom vissa andra skånska mål) lång vokal framför *rm* i *ārm* "arm", *bårm* "barm", *tårm* "tarm" etc. (G. Billing ib. s. 100), så ock i *ōrm* "orm" (ib. s. 93), och att detta uttal fordom tillhört även rspr., visar det slutna *o*-ljudet i nysv. *orm* (jmf. ovan s. 52 om *ost*). Det är möjligt, att i den dialekt, som vår hskr. representerar, *y*-ljudet förlängts i *fyrma* före ljudutvecklingen *y* > *ø* framför *r* (att detta dock ej var fallet i vissa trakter, visar det i fsv. även brukliga *førma*). Då prep. *fyri* 391, ej blott hvad rotstavelsens vokal angår,

[1]) Även Gustav I:s Nya Testamente har *målyrt* (Uppenb. bl. 72 s. 2; på motsvarande ställe i hans Bibel *malört*).

avviker från den i denna urkund vanliga formen *før*, utan skiljer sig från denna även genom ultimas *i*-ljud, så har måhända andra stavelsens starkt palatala vokal i detta kortstaviga ord spelat en roll vid bevarandet av *y*-ljudet. Jmf. att i kortstaviga fsv. ord ljudförbindelserna *kø-*, *gø-* (*kiø-*, *giø-*) ljudlagsenligt övergått till *ky-*, *gy-* (*kiy-*, *giy-*), när nästa stavelse innehåller *i*-ljud: *køti* > *kyti* etc. (Kock i Arkiv N. F. II, 15 ff.). Då vår hskr. jämte *gyri* "girighet" 565 även har *gyrnas* 308, bör *y*-ljudet i dessa ord väl förklaras därav, att det i relativt sen tid (efter utvecklingen *y* > *ø* framför *r*) uppstått av *i*-ljud.

Framför supradentalt *l* kvarstår *y* i *kyld* 1078 jämte *køldh* 551. Då även *skylias* 211 möter, bör man kanske så uppfatta förhållandet, att dessa ord med *y* liksom *thyrstoghir* äro exempel på konservativ stavning, eller ock så, att de antyda, att utvecklingen *y̆* > *ø* framför supradentalt *l* liksom framför *r* icke blivit fullt genomförd.

Ett par ord med *ø* framför *n* böra här nämnas: *køni* (dat. av *køn*) 581, *kønlik* 912. Denna vokalisation av ordet harmonierar med *karlkøns* Dr. VI. 29 i Magnus Erikssons landslag (jmf. om bruket av *y* och *ø* i denna skrift nedan s. 238), och formen *køn* torde i fsv. skrifter, om man bortser från landskapslagarna, vara den vanligare. I Söderwalls ordbok anmärkes, att ordet vanligen har formen *kön*. Det relativt tidiga bruket av *ø* i detta ord skulle möjligen kunna så uppfattas, att vi här hava ett exempel på *i*-omljud av *o*; jmf. fsv. *alzkons*, *alzkona*, isl. *konar*. Men då ord sådana som *kyn* enligt min åsikt i de fornnordiska språken havt supradentalt *n*-ljud (se nedan s. 254 ff.), så är det troligt, att den tidiga förekomsten av *ø* i *køn* beror därpå, att *y* övergick till *ø* framför supradentalt *n* vid samma tid, då denna ljudutveckling inträdde framför supradentalerna *r* och *l*, under det att *y* först senare blev *ø* framför dentalt *n*. Man finner i fsv. relativt tidigt exempel på *ø* av äldre *y̆* även i *løn* 'lönn' (isl. *hly̆nr*) med supradentalt *n* i oblika kasus (*lön* i ett latinskt diplom från år 1349; beläggställe i Söderwalls ordbok). Emellertid har Palmsköldska hskr. *syniara* "en som säger nej" 709, hvilket ord även havt supradentalt *n*, och regeln för utvecklingen *y̆* > *ø* framför detta ljud har väl alltså icke varit fullt genomförd i vår hskr., liksom den ej häller visar denna ljudutveckling fullt genomförd framför supradentalerna *l* och *r* [1]).

Däremot kvarstår *y*-ljudet icke blott i sådana ställningar, där det ljudlagsenligt finnes eller skulle finnas i nysv. rspr., ifall ordet där brukades, t. ex. *drykke horn*, *thykkir*, *bryggir*, *bygh* "bygg",

---

[1]) *Ø*-ljudet i *sømpn, søfn* samt i *øppas* (jmf. *op* etc.) beror på *i*-omljud av *o*; se s. 81. Om växlingen *skøt(h)* : *skyt(h)* "hastigt" se s. 82; om *mølareen* 698, *mølnarin* 982 se s. 84. Uttalet *frøgdha* 241, 543 men *dygdh* 270 etc., *bygdh* 919 överensstämmer med den nysv. vokalisationen (se s. 69 f.). Ovisst är, om *ø*-ljudet i *g(i)øs* "ryser" 364, 1024 representerar ett annat avljudsstadium än *iu* i fd. *giuse*, eller om det bör annorlunda förklaras; jmf. Kock: Östnordiska och lat. medeltidsordspråk II Kommentar s. 175.

klyppa, gylla, fyllir etc. samt även i *thysto* (jmf. s. 72 om nysv. *tyst*), *lystir* 1013, *systor*, *syszkene*, *kynnom* 374 etc., *kyssir* (jmf. s. 79 om nysv. *kynne, kyssa*), *ympnith* 165, *grympta* 391 etc. (jmf. s. 66), *syndh, bradhlyndh* 913, utan ock i sådana ställningar, där nysv. för övrigt fått ljudutvecklingen *y̆* > *ö*, t. ex. *tys(s)wa, mys* 534, *nydhio* 417, *stydhia* 421, *synnan* 103, *syndir* "sönder" 151 (jmf. s. 61), *ynskan* 878, *brymse* 642, också *hymildin* 338. Skriften använder även *bryst raadh* 330, *kryst(h)ir* 210 etc., hvilka ord troligen hade långt *y*-ljud, samt *gynom* 731.

Att dömma av Schlyters Glossar till Magnus Erikssons landslag (hskr. från mitten av 1300-talet) använder denna skrift merendels *y* såsom representant för fornspråkets (= isl.) korta *y*-ljud. Dock upptagas följande ord med *ø*: framför följande *r ørt, ørta garþer, førstonne, førstomæsso øl, førræ* (t. ex. G. 7 pr.), *armbørst* (*arnbørstum* K. 30; jmf. fsv. *ar(m)byrst*, isl. *arbyst* etc.), framför supradentalt *l følghia* (jämte *fylghia*), *følghþ, hemfølghþ, kølno hus* (även *mølnostaþer*), framför supradentalt *n karlkøns*. Dessutom *brøþløp* med sammansättningar (se s. 68), det från ett ställe anförda *tøsuar* samt *skøfla, skøfling* (jmf. isl. *skyflir*).

Här må ock nämnas något om bruket av *y* och *ø* i Dalalagen (hskr. från mitten av 1300-talet), eftersom olika meningar därom blivit framställda. Enligt Brate (Äldre Vestmannalagens ljudlära s. 36) förekommer i denna urkund *ø* motsvarande *y̆* i följande ord: *før* 'förut' (1 gång) jämte *fyr* (34 ggr), *før æn* (*en, een* 5 ggr), superl. *første* (2 ggr), *først* (1 gång) jämte *fyrste* (13 ggr), *førra* (2 ggr) jämte *fyrra* (35 ggr), *lynnar børđi* (1 gång) jämte *byrþi* (1 gång), *børþær mæn* (1 gång) men 6 ggr med *y* och *byrd* 9 ggr, dessutom enstaka ggr infin. *førma*, pret. *førmde*, nom. sg. *hemfølghie* samt ack. pl. *nøkkla*, nom. sg. mask. *øppin*, pres. konj. *følli*. Brate söker förklara *ø*-ljudet i de flästa av dessa ord såsom utvecklat (icke ur *y̆*, utan) genom *i*-omljud av *o*, uppkommet ur *u* genom *a*-omljud. Dock anser han sig icke kunna tillfredsställande på denna väg tyda *ø*-ljudet i *førma* och *lynnar børđi* och kommer därför till det resultat, att han ej vill bestämt förneka, att *ø* i Dalalagen kunnat vara en direkt utveckling ur *y̆*, men håller det för mycket osannolikt. I motsats härtill antar Noreen i Pauls Grundriss I, 478, § 140 b, att här föreligga exempel på utvecklingen *y̆* > *ø* [1]).

Det är, såsom redan ovan nämnts, stundom icke möjligt att med fullt bindande skäl i hvarje särskilt fall avgöra, huruvida *i*-omljud av *o* eller en utveckling *y̆* > *ø* föreligger, men mig synes följande uppfattning av förhållandet i Dalalagen vara den sannolikaste. Den i denna uppsats gjorda utredningen torde ha visat, i hvilka fall *y* ljudlagsenligt övergår till *ö* i svenska riksspråket, samt tillika att (åtminstone i vissa trakter) denna utveckling först

---

[1]) Även R. Larsson: Södermannalagens språk I, 47 yttrar sig om denna fråga.

inträdde framför supradentaler. Då nu i *før, første, først, førra, lynnar børdi, børþær mæn, førma, hemfølghic* supradentaler efterfölja *ø*-ljudet, så ser jag i dem exempel på den begynnande ljudutvecklingen *y̆* > *ö*. Men då i rspr. *y̆* icke övergår till *ö* framför *p*, dentalt *l* eller *k*, talar detta snarare emot än för, att en ljudövergång *y̆* > *ö* skulle föreligga i *øppin, følli, nøkkla*. *Øpin* förekommer redan i den älsta fsv., och jag fattar därför obetingat detta ord såsom en form uppkommen genom *i*-omljud av *o* (jmf. s. 81). Eftersom fsv. har adj. *foller* jämte *fulder*, kan samma förklaring tillämpas på *følli* (jmf. Brate s. 38), och även i *nøkkla* kan *ø*-ljudet förklaras på likartat sätt, om man besinnar att från (isl. fsv.) *lok* "rigel", *loka* (i fsv. "dörr, port") *o*-ljudet lätt kunnat på analogisk väg överföras till **lukill* före det yngre *i*-omljudets genomförande, så att man av **lokill* fick *løkill* (*nøkil*). (Brates försök att tyda *ø*-ljudet i *nøkkla* synes mig vara otillfredsställande). Att här antaga en dialektisk utveckling *y* > *ö* vore möjligt men ej tilltalande.

På denna plats kan lämpligen framhållas att, ehuru ljudövergången *y̆* > *ö* började framför *supradentaler*, ljudlagen att *y̆* framför *r* övergick till *ö* dock alltjämt tillämpas, även i relativt sen tid. Detta visa de nysv. orden *körtel, körvel, körka,* (*pörte*). *Kirtil* har i fsv. påvisats endast med *i* till rotvokal, *kirvil* oftare med *i* än med *y*, intetdera med *ø*. Av de två sedan gammalt i språket brukliga formerna *kyrkia* (jmf. ags. *cyrice*) och *kirkia* (jmf. fsax. *kirika*) övergick den förra redan i den älsta fsv. till *kiurkia* enligt den av mig i Skandinavisches Archiv I, 20 ff. framställda regeln, under det att växelformen *kirkia* alltjämt användes ännu i relativt sen tid. Emellertid deltogo *kirtil, kirvil, kirkia* i den yngre fsv. ljudövergången *kir-* > *kyr-* (Undersökningar s. 22), och av **kyrtil, kyrvil* samt (det av *kirkia* utvecklade) *kyrkia* ha vi sedan fått de nysv. *körtel, körvel* (jämte *kyrvel*), *körka* (jämte *kyrka*). Sidoformerna *kyrvel* och *kyrka* visa emellertid kanske, att ljudlagen *y* > *ö* framför *r* hade i vissa trakter upphört att värka, när i fråga varande ord erhöllo *y*-ljud. Uttalet *kyrka*, som väsentligen endast tillhör det högtidliga föredraget, beror dock måhända på det kyrkliga uttalets konservatism. *Kirtil, kirkia* böra vid utvecklingen *kir-* > *kyr-* hava havt kort rotvokal, ehuru den efter-

följdes av resp. *rt* + sonant (jmf. s. 236) samt *rk* + sonant (jmf. s. 56). Denna vokalkvantitet kan i *kirtil* förskriva sig från pl. *kirt(z)lar* och kan i *kirkia* bero därpå, att detta låneord under utländsk påvärkan alltjämt bibehöll kort vokal (resp. återinförde kort vokal, sedan den förlängts). Fsv. *pyrte*, *pørte* har påvisats först från början av 1500-talet; det torde ha lånats (fi. *pirtti*) först efter vokalförlängningen i *varta* etc., och utvecklingen har varit **pirte* > *pyrte* > *pörte*. Emellertid har kanske i rspr. blott gutturala (ej palatala) vokaler ljudlagsenligt förlängts framför *rt* + sonant, i hvilket fall ingen särskild anmärkning i detta fall behöves om *körtel*, *pörte*.

En granskning av språket i Marci evangelium av Gustav I:s Bibel visar, att åtminstone vid reformationsperiodens början utvecklingen *y* > *ö* hade (väsentligen) inträtt i alla de ställningar, där nysv. rspr. nu har *ö*-ljud [1]). Man finner i detta evangelium icke blott *törne*, *dörena*, *för*, *först*, *spöria; stöld*, *följh*, *följa*, *Toordöns* etc. utan ock *sönderslagne* (bl. 25 s. 2), *sönder* (bl. 36 s. 1 etc.), *öffuerst* (bl. 34 s. 1), *Öffuerstar* etc. I andra delar av Bibeln t. ex. *brömser* (Jer. bl. 64 s. 1), *möss* (1 Sam. bl. 31 s. 1 bis), *löss* (Exod. bl. 36 s. 2 upprepade ggr), *stödhiandhes* (1 Kon. bl. 73 s. 2), *södher vth* (Gen. bl. 7 s. 2), *möghlat* (Jos. bl. 6 s. 2), *lögn* (Jer. bl. 37 s. 1).

Anmärkningsvärt är, att hos Marcus *witnesbyrd* (bl. 26 s. 2, bl. 29 s. 2, bl. 33 s. 1, 4 ggr etc.), *inbyrdes* (bl. 29 s. 1) skrivas med *y*. I överensstämmelse härmed finner man också andra ord med ljudförbindelsen *-yrð-* bevara det gamla *y*-ljudet i andra delar av Bibeln, t. ex. *byrdor* (Matth.

---

[1]) De i Gustav I:s Nya Testamente (1526) ofta mötande *sylfuer*, *sylf(f)peninga* (t. ex. Matth. bl. 18 s. 2) med kvarstående *y* framför supradentalt *l* (men *sölffuer* t. ex. Matth. bl. 7 s. 1) torde böra så förklaras, att i dessa ord *y* icke är gammalt utan har i relativt sen tid utvecklats ur *i* (*silwer*). I trakter, där utvecklingen *silwer* > *sylwer* inträtt före utvecklingen *y* > *ø* framför supradentalt *l*, fick man *sølwer;* i trakter, där *silwer* senare blev *sylwer*, kvarstod denna form.

bl. 17 s. 2; Luk. bl. 45 s. 1), *byrdo* (Gal. bl. 118 s. 2 bis, Upp. bl. 154 s. 1), *byrdona* (Luk. bl. 45 s. 1), *vpbyrd* (Phil. bl. 124 s. 1), *byrdigh* (Apostl. bl. 82 s. 1 bis); däremot *bördigh* t. ex. Marcus bl. 34 s. 1, *börd* Matth. bl. 4 s. 1. Även i andra skrifter från reformationsperioden möter man stundom *y* i dessa eller. likartade ord. Så t. ex. ej blott i Gustav I:s Nya Testamente *wyrdning*, *inbyrdes*, *witnesbyrdh* utan ock senare t. ex. hos Lucidor (se Arkiv I, 231) *wyrdad*, hos Salberg *byrda*, *wyrda*, hos Lagerlööf *wyrda* (Aksel Andersson: Joh. Salbergs Grammatica Svetica s. 97), i Gustav II Adolvs Bibel *witnesbyrd*, *byrdor*, i Karl XII:s *witnesbyrd* men *bördor*, ännu i 1734 års lag *torfskyrd* (Joh. Carlsson i Nystavaren III, 156) och i Halenius' konkordans från 1730-talet *inbyrdes*. Då i fsv. vokalerna förlängts framför *rð*, förklarar denna omständighet *y*-ljudet i de anförda orden: vokalen var i vissa trakter lång vid ljudutvecklingen *y̆* > *ö* (jmf. s. 250 förhållandet i danskan). Det nuvarande rikssspråkets *börda* etc. visa emellertid, att i andra trakter *y* i dylika ord ännu icke förlängts vid utvecklingen *y̆* > *ö* före *r*. Även fsv. har stundom *børdh*, *børdhe*, *inbørdhis*, *vørdha* etc.

De i det föregående framhållna förlängningarna av *y* (och av andra vokaler) hava för övrigt icke inträtt samtidigt framför alla de i fråga varande konsonantförbindelserna. Under den förutsättning, att framför samma konsonantförbindelse förlängningen inträdde ungefär samtidigt för alla vokaler (hvilket visserligen ej är säkert, men dock i viss mån troligt), så lär oss utvecklingen *stănda* > *stānda* > *stånda*; *vămbar* > *vāmbar* > *våmbar*; *vărta* > *vārta* > *vårta*, att förlängningen av *y* i *syndir*, *dymbilvika*, *yrtir* inträdde före ljudutvecklingen *ā* > *å* (d. v. s. före slutet av 1300-talet); å andra sidan visar *hampa* (ej *håmpa*) men *stympa* (ej *stömpa*), *kasta* (ej *kåsta*) men *ysta* (ej *östa*), *vante* (ej *vånte*) men *mynt* (ej *mönt*), att vokalförlängningarna framför *mp*, *st*, *nt* försiggingo efter ljudutvecklingen *ā* > *å* men före ljudövergången *y̆* > *ö* framför *m*, *s*, *n*.

Utom ljudutvecklingarna *ā* > *å* och *y̆* > *ŏ* är även ljudövergången från det mera europeiska *ō*-ljudet i *bō* etc. i älsta fsv. till det slutna starkt rundade *o*-ljudet i nysv. *bō* etc. delvis upplysande för tiden för vissa vokalförlängningar. Då nysv. har *orm*, *ost* med slutet *o*-ljud, tydande på äldre förlängt *o*, men *a* (ej *å*) i *arm*, *kasta*, så kan man sluta till följande kronologiska utveckling: 1) *gā* > *gå* 2) *ărm* > *ārm* och *ŏrm* > *ōrm* 3) utveckling av *ō* till det slutna (nysv.) *o*-ljudet [1]) 4) *ārm* > *ărm*, *ōrm* > *ŏrm* samt 1) *gā* > *gå* 2) *kăsta* > *kāsta* och *ŏst* > *ōst* 3) utveckling av det slutna *o*-ljudet 4) *kāsta* > *kăsta*, *ōst* > *ŏst*. Även vokalförlängningen framför *rn* i *horn*, *barn* etc. inträffade efter utvecklingen *ā* > *å* men före utvecklingen av *ō* till slutet *o* (jmf. Fsv. ljudlära II, 404, 425); däremot visar nysv. *sorla* med öppet (ej med slutet) *o*-ljud samt *karl*, att förlängningen framför *rl* försiggick ej blott efter *ā* > *å* utan ock efter alstrandet av det slutna *o*-ljudet. Då man nu på 1400-talet finner stavningen *soorl* (uppgift av Noreen i Pauls Grundriss I, 481, § 147 a), så är tiden för det slutna *o*-ljudets utbildning tämligen angiven.

Den fsv., i åtskilliga ställningar inträdande förlängningen av vokalen kvarstår således ingalunda alltid i nysv. Regeln är, i stort taget, för riksspråket i trängre mening, att vokalförlängningen kvarstår, när följande konsonanter sammansmält till ett enhetligt supradentalt ljud, under det att vokalen annars å nyo förkortats, t. ex. *bārn*, *vårda*, *vårta*, *sōrla*, men *lång*, *ty̆ngre*, *hålla*, *hy̆nda*, *dy̆mmelvecka*, *sty̆mpad*, *vănte*, *y̆sta*, *sty̆rka*. Bibehållandet av vokallängden står alltså, åtminstone i vissa trakter, i kausalsammanhang med sammansmältandet av de två följande konsonanterna till ett enhetligt ljud; jmf. härmed att enligt riksspråksuttalet i sydligaste Sverge, där man

[1]) Obs. ock det slutna *o*-ljudet i sådana låneord som *domkyrka, prost* etc., hvilket ljud utvecklats i Sverge av det europeiska *ō*-ljud, hvarmed orden uttalas i Tyskland.

använder tungrots-*r*, och där alltså supradentaler, uppkomna genom tungspets-*r*, saknas, man uttalar många ord med gammal vokalförlängning framför *r*, efterföljt av en dental, med kort vokal, t. *örn* (men *bārn*), *vörda*, *vårta*, *sorla*. Bevarandet av vokalförlängningen i mellersta Sverge i detta fall torde därför böra delvis jämföras med ersättningsförlängning. Dock lär oss övergången *rs* > *ss* med bibehållande av föregående vokals korthet (*fŏrs* > *fŏss*, *kŏrs* > *kŏss* etc.), att om vokalen ej förlängts före utvecklingen till ett enhetligt supradentalt ljud, denna utveckling ej framkallade vokalförlängning.

Under det att man såsom nämnt i vissa skrifter från den äldre nysvenskans period finner *y* kvarstående i ord, hvilka numera enligt rikspråksuttalet hava *ö*-ljud, så är det å andra sidan icke häller sällsynt, att så väl fsv. som äldre nysv. skrifter visa *dialektiska* former med *ö*-ljud, motsvarat av *y*-ljud i den normala fsv. samt i nysv. riksspråket [1]).

Framför *f* (fsv. *p* i ljudförbindelsen *pt*) har *y̆* dialektiskt övergått till *ö*; så möta redan i fsv. av vårt nysv. verb *lyfta* formerna *løptc* (pret.; Bil.), *løpto* (Al.), *løpt(h)* (imperat.; Bir. II, LB. II), *opløpta* (Bir. I); Var. har *löffter* (s. 135), Dahlstierna ej blott *löffta* utan ock *klöffta* "klyfta", *dröfta* "dryfta", och Lagerlööf säger i Notata "De confusione literarum *ö* et *y*", att *lyfta, syfta, klyfta, snyfta* böra skrivas med *y*, hvilket antyder, att man kunde vara frestad stava dem med *ö*. Övergången *y̆* > *ö* framför *f* överensstämmer med utvecklingen i danskan; se s. 252. Som exempel på dialektisk övergång *y* > *ö* framför *k* kunna anföras fsv. *møkle* (Bon.), *møklo* (VKR.), dat. sg. n. *møklæ (møclæ)* (LfK., Leg. III), ack. pl. fem. *møklæ* (LfK.), *møkit(h)* (SJ., BSH.), *støkkiom* (Bil. 317, 4 etc.; jmf. Rydqvist VI), *røkte* (VKR.; kan dock även vara att återföra till mnt. *rochte* [jämte *ruchte*]), *løktadh* (VKR.), *ændaløkt, atir løkt* (MP.), *løkka* (BSH., Fr. etc.), — från äldre nysv. *löckosam* (Var. 208), *mökin* (Gustav I:s Bibel), *stöcker* (stycken; ib.), *lökta* "lykta" och *löktade* hos Dahlstierna. Fsv. visar exempel på dialektisk över-

---

[1]) Se hos Söderwall beläggställen för de fsv. formerna. De faktiska uppgifterna om Gunno Dahlstiernas språk äro hämtade från Norelius i Arkiv II, 260, de om Salbergs och Lagerlööfs språk från Aksel Anderssons anf. skrift s. 100.

gång *y̆* > *ö* framför *t* i *høtthon* (i Sv. Dipl. från år 1402; av *hytta*); *skøtta* (för *skytta* 'skytt'; exempel i Rydqvist II, 237); framför *st* i *løster* (Di.), *løste* (pres. sg.; Bir. II bis), *løste* (Bil.) av *lysta*, även i äldre nysv. *lösta* (Syn.), *töstna* (Dahlstierna). Härav inses, att icke i alla trakter *y* förlängts framför ljudförbindelsen *st* (med följande sonant? jmf. s. 72) före ljudutvecklingen *y̆* > *ö*. *Okiösk* hos Dahlstierna lär oss, att i vissa bygder *y̆* i *kȳsker* förkortats före denna ljudövergång (jmf. s. 71). Att vid i fråga varande ljudutveckling *y* framför *mp* i någon trakt var kort (jmf. s. 66), visa fsv. *krømppe* (i MP. II; för *krympa*), *krømplinga* (i Bil.; av *krymplinger*), och att detta ock var förhållandet med rotvokalen i *rymma* (jmf. s. 65), blir troligt av Lagerlööfs varning för att skriva ordet med *ö* (jmf. ovan s. 65 hans yttrande om *grym*). Såsom exempel på dialektiskt fsv. *ø* framför *nd, nt* må anföras *møndogha* (i BSH.; av *myndogher*), *mønth* (FM. år 1505), *møntemæstara* (SJ. år 1460).

Från moderna bygdemål skulle mycket lätt paralleler till de här framhållna exemplen på dialektisk övergång *y̆* > *ö* kunna samlas.

Efter ovan gjorda undersökning ligger den frågan nära, huruvida icke supradentaler även annars påvärkat vokalisationen. Som bekant förhåller sig *u* till *y* som *o* till *ö*, och man kan därför vänta, att supradentalt *l* gärna förenades med *o*, dentalt *l* med *u*. Detta har ock i svenska rspr. varit fallet. Någon genomförd ljudlag synes icke föreligga, men då sedan gammalt en växling (genom *a*-omljud) mellan former med *o* och former med *u* förefanns, och man således hade valfrihet [1]) mellan *u* och *o*, så reglerades merendels vokalisationen på så sätt, att nysv. fått *o* framför supradentalt men *u* framför dentalt *l*-ljud.

I överensstämmelse härmed har nysv. *stolpe* (fsv. *stulpe stolpe*), *holme* och *-holm* (i *Stockholm* etc.) (fsv. *holme*, *holmber hulmber*), *golv* (fsv. *golf gulf*), *bolde* (fsv. *bulde bolde*), *moln* (fsv. *molin mulin;* enligt Aurivillius: Cogitationes, tryckt 1693, s. 100 hade man på hans tid supradentalt *l* i *moln*), *folk* (fsv. *folk fulk*), *holk* (fsv. *holker* "stäva": fd. *hulk*) (obs.

---

[1]) Om liknande tendens hos språket vid valfrihet mellan olika former se Kock i Arkiv N. F. II, 49.

ock *solk* [jmf. da. dial. *sulke* "tilsmudse hvad der var reent"], *kolka* "dricka snålt" [jmf. da. *kulk* "strupe", *kulke* "svälja"], *skolka* [jmf. da. *skulke;* Rydqvist VI upptar jämte *skolka* även *skulka*]), *bolster* (fsv. *bulster bolster;* belysande är att Fryksdalsmålet har dels *boster* av *bolster* med supradental, dels *bulster* med dentalt *l*), *dolsk* (fsv. *dulsker* "trög"; enligt Aurivillius anf. st. hade *dolsk* supradentalt *l*), *hål* (fsv. *hul hol*), *kol* (fsv. *kol kul*), *bål* (fsv. *bol bul*), *tåla* (fsv. *þola þula*), *håla* (fsv. *hula hola*). Obs. ock nysv. *dolde*, *dold* till *dölja* (fsv. *dulde dulder* ock *dolde*, *dolder*), fsv. *holde holder* till *hølia* (även *hulde hulder*); till införande av böjningen *dølia : dolde : dolder* etc. har analogien från *spøria : sporþe : sporþer* etc. medvärkat, sedan *y* utvecklats till *ø* i *hølia*. Fsv. isl. har uteslutande *foli*.

Fsv. **sola* (Var. *sola*) : *sula* har givit upphov åt nysv. *såla* och *sula*. Däremot har, vid växlingen **smola : smula* i fsv., *smula* blivit den i nysv. segrande formen, liksom nysv. har adj. *mulen* (fsv. *mulin molin*), *stulen* (fsv. *stulin stolin*), *kulen*. Detta sammanhänger med den av mig i Tidskrift for Fil. N. F. VIII, 295 ff. (jmf. ock Arkiv N. F. II, 14) framhållna tendensen i fsv. att vid en växling *u : o* gärna använda rotvokalen *u* i ord med kort rotstavelse, efterföljd av *u* eller *i*: nom., dat., ack. pl. och de oblika kasus i sing. av **smola* hade nämligen ändelsevokalen *u*. Vid striden mellan denna tendens och strävan att framför *l* använda *o* har alltså i dessa ord den förra blivit den segrande. Framför supradentalt *l* kvarstår *u* i nysv. *ulv*, hvilket ord i fornspråket (fsv. *ulver*, isl. *ulfr*) icke synes ha havt växelformer med *o* utom i personnamn (*Bryniolver* etc.); däremot nysv. *olvon*, *olvonbuske* = *ulvbärsbuske*. Fsv. *gul : gol* motsvaras av nysv. *gul*, men ä. nysv. ofta *gol*. *U*-ljudet i *hulpen* förklaras av påvärkan från verb med likartad böjning (*halp : hulpen* efter *spann : spunnen*, *fann : funnen* etc.).

Däremot har nysv. *u* framför dentalt *l* i *kulle* (fsv. *kulle colli*), *full* (fsv. *fulder folder*), *ull* (fsv. *ul*), *kull* (av

barn) (fsv. *kulder kolder*), *gull* (fsv. *gul gol*), *bult* (fsv. *bolter bulter*), *hull* (subst.; fsv. *huld hold*), *huld* (adj.; *d* genom tysk påvärkan, jmf. mnt. *holde;* fsv. *hulder holder*), *hult* (fsv. *hult holt*), *mull* (fsv. *muld mold*), *tull* (fsv. *tulder tolder*); fsv. *bulle* och *en* gång *bolle* (isl. *bolli*, ett dryckeskärl); obs. ock nysv. *svullen*, *smult*, *smultron*. Emellertid har nysv. *troll*, under det att äldre nysv. ännu använder också *trull;* jmf. uttrycket *ta trollet för gullet* (för det äldre rimmande *ta trullet* . . .).

Redan i fsv. har den här avhandlade tendensen vid regleringen av rotvokalerna *u : o* delvis gjort sig gällande [1]).

Även vid valfrihet mellan *o* och *u* i ord med supradentalt *n* (hvarom se nedan s. 260 ff.) har nysvenskan (resp. den senare fsv.) valt formen med *o*, t. ex. *son* (fsv. *sun son*), *mån* (fsv. *mon mun*), *konung* (fsv. *konunger kununger*, men nysv. däremot *kung*), *kona* (fsv. *kona kuna*), *brånad* (fsv. *bruni broni*), *spånad* (fsv. *spuni* ä. nysv. *spone*); obs. även nysv. *honing* (fsv. *hunagh honagh*), nysv. *dåna* (isl. *duna*). Däremot nysv. *(dop)funt* (fsv. *fonter funter*).

För att komplettera undersökningen om supradentalers invärkan på vokalisationen tilläggas ännu ett par fall, där en dylik invärkan är sannolik.

Enligt Noreen (Pauls Grundriss I, 478, § 138 a) skall i fsv. *ŭ* framför *r* + konsonant ljudlagsenligt övergå till *o*. Men häremot talar nysv. *burgen* (fsv. *burghin* och *borghin*); obs. även nysv. *surv* (”*hela surven*”; *surv* vanligt i många bygdemål i olika betydelser) samt nysv. *lurk* (fsv. *lurker*), *murken* (jmf. isl. *morkna*), *burk* [2]) (fsv. *bupker*, *burker*). Brate (Äldre Vestmannalagens ljudlära s. 23) talar åter om den för nysv. gällande regeln ”att *o* står uteslutande framför

[1]) Framför långt *k*-ljud använder nysv. *o*: *bock, stock, flock, klocka, locka, lock,* (spinn-)*rock* etc.

[2]) Orden med ljudförbindelsen *-urk* äro dock icke fullt bevisande, ty det vore tänkbart, att *ŭ* under en viss period varit långt i sådana former, där *rk* efterföljdes av sonant (jmf. ovan s. 55), och att *u* kunnat sprida sig från sådana former till dem, där *rk* stod slutljudande eller före konsonant.

rd, *rn*" (*ord*, *horn* etc.) samt om "den nysv. förvandlingen av *u* till *o* framför *rd* i *smorde*, *sporde*", och han synes vara tveksam om, huruvida i *ord*,. *horn* etc. en ljudlagsenlig utveckling föreligger eller icke. Det bör emellertid framhållas, att nysv. har uteslutande *o* framför sådana med *r* började konsonantförbindelser, som i nysv. rspr. sammansmält till supradentaler, men kan däremot ha *u* framför andra med *r* börjande konsonantförbindelser: *ord*, *sporde*, *smorde* [1]), *sport*, *smort*, *korn*, *horn*, *fors*, *pors*, *torsk*, *borst*, *sorl;* men däremot *burgen*, *surv*, *lurk* etc. Härav bör man väl draga den slutsatsen, att redan i fsv. *r*-ljudet hade i någon mån olika uttal i dessa två ställningar, så att det var lägre supradental i *burghin* etc. men däremot högre supradental i *horn* etc. Jmf. härmed att i åtskilliga moderna mål *r* är supradentalt men det av *r* + *n* uppkomna *n*-ljudet i t. ex. *han* "har(e)n" kakuminalt (= *hög* supradental). När t. ex. isl. *burst* motsvaras av fsv. *borst*, kan man vara något tveksam om, huruvida en ljudlag tillämpats, eller huruvida man vid valfrihet mellan *u : o* valt *o*. Jag ser dock intet hinder för att antaga att här en ljudlag genomförts, hvarför väl ock äldre fsv. *spurþe*, *smurþe*, *spurt*, *smurt* : yngre fsv. *spordhe*, *smordhe*, *sport*, *smort* talar. När framför supradentalt *l* i *ulver* etc. *u* ej övergick till *o*, bör det väl så förklaras, att *l* i denna ställning var låg supradental (liksom *r* i *burghin* etc.) men *r* i *burst (borst)* däremot hög supradental.

Dialektiskt torde supradentaler ha övat inflytande även på föregående kort *i*-ljud. Då som bekant *i* förhåller sig till *e* väsentligen så, som *y* förhåller sig till *ö*, och då supradentaler framkalla ljudutvecklingen *y* > *ö*, så väntar man, att denna faktor även skall framkalla ljudövergången *i* > *e*. I

[1]) Bevarandet av *u*-ljudet i fsv. *wrþe* (pret. konj.; jämte *vorþo*, pret. ind.), *wrþit* (part.; jämte *vorþen*) beror på analogipåvärkan. Efter mönstret *bran : brunno : brunnin*, *fan : funno : funnin* etc. etc. bibehölls stundom *u* i *varþ : vurþo : vurþin*, och från detta *vurþin* har det nysv. *vulen* som bekant (dialektiskt) utvecklats.

Cod. bur. torde vi ha *spår* av en dylik utveckling. Rydqvist IV, 46 anför nämligen från denna urkund några ord med *e* i st. f. normalt *i*: *skelia* "skilja", *skeldos*, *veliom*, *selver*, *self* (bis), *selke*, *tel* "till", *herþe*, *kerkio* (hvartill kan läggas åtminstone *kerkian* s. 6), *ven* (bis) "vän", *venstra* ("vänstra"), i hvilka alla ord supradentaler (*r*, *l*, *n*) efterföljde *e*. Isl. *vinstri* fsv. *vinstre* hade supradentalt *n*, emedan det på urnordisk tid stod intervokaliskt (jmf. fht. *winistar*).

Denna invärkan på *ĭ* av supradentaler synes under ett särskilt förhållande hava i rspr. gått ett steg längre. I "Tübinger fragmente der älteren Frostathingslög" s. 9 har Sievers framhållit, att i fno. *e* övergår till *æ* efter *v*, t. ex. *verk* > *værk*, *ofveðre* > *ofvæðre*; *v* har alltså framkallat ett öppnare uttal av vokalen. Då nu supradentaler hava en likartad tendens, förmodar jag, att genom samvärkan av föregående *v* och en följande supradental den öppna vokalen *ä* i några svenska ord utvecklats ur *i*; deras *ä*-ljud låter sig annars svårligen förklara. Jag ser nämligen intet hinder för att antaga tillämpandet av följande ljudlag: "efter *v* övergår *ĭ* till *ä* framför tautosyllabisk supradental, när nästa stavelse icke innehåller *i* eller *i̯*"; måhända bör dock regeln i stället sålunda formuleras: "efter *v* övergår *ĭ* till *ä* framför de tautosyllabiska supradentalerna *l* och *n*". Orden med dessa ljudförhållanden äro helt få, men på så sätt förklaras fsv. *vild* nysv. *väld* (om deras *l*-ljud jmf. s. 259), fsv. *vinstre* nysv. *vänstre* [1]), fsv. *vin* nysv. *vän* (nysv. *vänn* med långt *n*-ljud utgör en kompromissform av ack. *vän* [jmf. det ännu brukliga uttalet *vänlig*] och nom. *vinn*; om supraden-

[1]) Noreen synes i Altisl. gramm.[2] § 239, 4 vilja förklara nysv. *vänstre* såsom en kompromissform av **vẹ̄stri* och *vinstri*. Jag delar ej denna mening och hoppas i annat sammanhang kunna visa, att vid samnordisk förlust av nasal (ej vid dess assimilering med följande tenuis) efter *ĭ*, *u* vokalerna bliva *ī*, *ū* (ej *ē*, *ō*). Assimilering av nasal + tenuis åter torde ha inträtt i relativt oakcentuerad ställning, samt när nasalen och tenuis voro tautosyllabiska, ej när de voro heterosyllabiska (isl. **enk-ia* > *ekkia*, fsv. *æn-kia*).

talt *n* se s. 260 ff.). I fall ljudlagen bör hava den förra avfattningen, kan nysv. *värde* motsvara fsv. både *virþe* och *værþe*, nysv. *värka*, *värkan* fsv. både *virka*, *virkan* och *værka*, *værkan*, under det att ett följande *i*, *i̯* förhindrat ljudutvecklingen i fsv. *hvirwil* nysv. *hvirvel*, fsv. *virke* (uttalat *virki̯e*) nysv. *virke*, sv. *vilja*. Nysv. *virka* "arbeta med virknål" är ett ungt tyskt låneord (nht. *wirken*). Fsv. *hwilkin* hade urspr. *ĭ* i penultima och *i* i ultima. Det i äldre nysv. vanliga *wen* pl. *wener* ("vän, vänner") talar väl för att, när *n* var heterosyllabiskt, *ĭ* liksom annars övergick till *e* i öppen stavelse, även när *v* föregick *i*-ljudet.

Exkurs. Behandlingen av forndanskt kort *y*-ljud.

I forndanskan har kort *y* behandlats på väsentligen samma sätt som i fornsvenskan, d. v. s. att den ovan s. 54 framställda regeln tillämpats även i danskan; dock har *y̆* övergått till *ö* framför *f*. Dessutom är en annan viktig faktor att beakta. I en stor mängd ord motsvaras numera den danska skriftens *y*-tecken av ett *ö*-ljud i det värkliga språket. Jag antager att, även om inflytande från skilda dialekter kanske i enskilda fall gjort sig gällande, här liksom i så många andra fall skriften *i regeln* representerar en äldre ståndpunkt än det nuvarande språket [1]. Det är blott denna av skriften representerade något äldre språkståndpunkt beträffande bruket av *y* : *ö*, som jag här tager hänsyn till, och jag lemnar över huvud ingen uttömmande behandling av ämnet.

Även i danskan förklaras undantagen från regeln ofta därav, att *y* varit förlängt vid tiden för ljudutvecklingen *y̆* > *ö*, och jag fäster uppmärksamheten på, att de från bygdemål anförda bestyrkande parallelerna för vokalförlängning merendels voro hämtade från skånska mål och från seländskan, alltså från dialekter, som tillhöra eller fordom tillhört det danska språkområdet.

Jag skall anföra exempel på regelns tillämpande i danskan, men då behandlingen av kort *y* i systerspråket blivit utförligt framställd, lemnas blott en kort översikt. I regeln tager jag icke häller hänsyn till låneord, som i relativt sen tid upptagits av språket.

Exempel på ljudutvecklingen *y* > *ø* framför *r* äro fd. *spyriæ* nyd. *spørge* (*spør* redan i den av Schlyter utgivna Skånelagens textkodex s. 124), isl. *syrgia* : nyd. *sørge*, isl. *smyria* (verb) : fd. *smøriæ* (subst.), nyd. *smøre* (verb), isl. *þyrster* : nyd. *tørst*, fd. *thyrræ* nyd. *tørre*, fd. *fyr* nyd. *før*, fd. *fyrræ* och *førræ*, isl. *byrr* : fd. nyd. *bør*, isl. *skyr* : nyd. *skørost*, fd. *byrie* nyd. *børie* (Syv;

[1]) Jmf. att danska skriftens *i*-tecken numera ofta uttalas såsom *e*.

Kalkar I, 313 misstänker dock, att Syv bildat ordet efter svenskan), isl. *dyrr* : fd. nyd. *dør*, fd. *fyrmæ* och *førmæ*.

Framför den gamla ljudförbindelsen *rđ* kvarstår *y*, emedan det förlängts före ljudutvecklingen *y̆* > *ø* framför *r*: fd. *byrth* nyd. *byrd*, fd. *byrthæ* nyd. *byrde*, fd. *skyrth* nyd. *skyrd* (föråldr.), nyd. *inbyrdes*, *myrde*; även i fd. *hirthæ*, *hyrthæ* nyd. *hyrde*. Danskan överensstämmer i detta avseende med språket i Gustav I:s Bibel (se s. 240 f.). Da. *styrke* [1]) och *mørk* hava samma vokalisation som motsvarande svenska ord (s. 56 f.). *Myrte* är ett ungt lån (jmf. s. 58) och så även *fyrste*. Enligt Saaby: Dansk retskrivningsordbog uttalas i *fyr* "fura" *y* såsom kort *ø*. Om emellertid skriftens *y* angiver, att uttalet med *ø* är helt ungt, så behöver ordet någon belysning. I fall värkligen isl. *fýriskógr* "furuskog" hade eller kunde hava långt *y*-ljud (såsom det uppgives av Oxford-ordboken och Noreen: Altisl. gr.[2] § 111, 2), så kan da. *fyr* "fura" (*fyrrebord*, *-brænde* etc.) förklaras härav. Men då denna uppgift torde vara osäker (Fritzner[2] upptar *fyriskógr*, och så tryckes ordet även i Karlamagnus saga s. 326 [2]), så bör framhållas, att da. *fyr* kan bero på tysk påvärkan, jmf. tyska *fü(h)re*, *fu(h)re*, och (i Altmark) *fur* jämte *föhre*, *fohre* (Grimm Wb. IV, I, A sp. 425), frisiska *füren* "av furu", *fürenholt* (Doornkaat Koolman).

Exempel på utvecklingen *y̆* > *ø* framför supradentalt *l*: fd. *fyl* nyd. *føl*, fd. *byliæ* nyd. *bølge*, fd. *hyliæ* ä. nyd. *hølge*, fd. *dyliæ* nyd. *dølge*, fd. *fylghiæ* nyd. *følge* (verb), fd. *fylghæ* nyd. *følge* (subst.), fd. *kylffue* och *kølffue*, isl. *kylna* : fd. *kølne* ävensom fd. *silf*, *sylf* nyd. *sølv*. Framför *ld* kvarstår *y*: fd. nyd. *byld*, *styld* (nu föråldrat), hvilket kanske bör så förklaras, att i dessa ord fd. (i motsats till fsv.; se s. 59) hade dentalt *l* vid tiden för ljudövergången *y* > *ø* framför supradentalt *l*. Då hos Kalkar *bøld* upptages från ett glossar av år 1576, så synes emellertid detta visa, att i någon trakt *byld* havt supradentalt *l* vid tiden för ifrågavarande ljudutveckling.

Exempel på *y* > *ø* framför *n* äro fd. *kyn* nyd. *køn*, fd. *skyn* nyd. *skøn*, isl. *dynr* : nyd. *døn*, isl. *hlynr* (trädet) : nyd. *løn*, isl. *stynia* : äldre nyd. *stønye*, fd. *syniæ* och *søniæ*, nyd. *minie* : **mynie* > *mønnie* (färgämnet), fsv. *synnodagher* : nyd. *søndag*, fsv. *synnan* : nyd. *sønden*, fsv. *thynna* : nyd. *tønde*, fsv. *synder* : nyd. *sønder*, fd. *bryn* nyd. *brønd*, fd. *yngske* "ungdom" **ynske ønske* (Östnord. och lat. medelt.-ordspr., da. texten nr 988: B *yngsken*, A *ønsken*).

Framför gammalt *nd* kvarstår det under en period förlängda *y* i t. ex. nyd. *synd*, *skynde*, *kyndelmesse*, *ynde* (jmf. isl. *yndi*), *brynde* "ild, brand; heftig lidelse" (jmf. isl. *brundr* "brunst"), *synderlig*, *fynd*, *myndig*, *formynder*, *flynder*, *tynder* (jämte *tønder*; jmf.

---

[1]) Om uttalet av skriftens *y*-tecken i *styrke*, *dyrke* jmf. Broberg: La langue danoise s. 18, 21.

[2]) Oxford-ordboken citerar för *fýriskógr* även FMS. VII, 236, men där finnes ordet icke.

isl. *tundr*). Då fsv. har *kunder* "kunnig, känd" med radikalt *nd* och isl. *kundr* jämte *kunnr, kynna* "göra bekant", *kynning* "bekantskap" etc., så kan *y* i da. *kynde* "insikt", *kynding* "bekant", *kyndig*, *forkynde*, *kyndskab*, hvilka ord kunnat påvärka hvarandra, förklaras delvis därav, att vokalen i vissa bland dem förlängts framför gammalt *nd*, men även tysk påvärkan kan hava bidragit till bevarandet (resp. införandet) av *y* i denna ordgrupp; jmf. t. ex. *kyndig* med mht. *kündig*. Om *begynde*, *begyndelse* jmf. s. 80 med noten, om *mynt* (jämte *mønt*), *pynte* s. 63. Enligt Dines Andersen och Chr. Blinkenberg: Dansk lydskrift s. 7 uttalas *tynd* såsom *tøn*. Om detta uttal är gammalt, så har *y̆* behandlats ljudlagsenligt; om åter den nyd. skriftens *tynd* angiver, att uttalet med *y* länge bibehölls, så antar jag, att *y*-ljudet kvarstod i *tynd* (jmf. isl. *þunnr*) genom inflytande från dels motsatsordet *tyk* "tjock", dels lågt. högt. *dünn*. Om *y* i nyd. *brynje* (men hos Chr. Pedersen *brønye*) jmf. s. 63 [1]).

Exempel på *y̆* > *ø* framför *m*: isl. fsv. *rȳma*, nysv. *rymma* : nyd. *rømme* (*ȳ* hade alltså i danskan förkortats före ljudutvecklingen *y̆* > *ø* framför *m* i motsats till förhållandet i svenskan); så ock i isl. *svimma* : nyd. *svømme* (av **svymme* med *i* > *y* mellan två labiala konsonanter), fsv. *timber*, *tymber* : nyd. *tømmer*. Om bevarandet av *y*-ljudet framför *mp* i *krympe* [2]), *krympling* (men *krøbling*), *stymper, ympe* jmf. s. 66. Framför *mt* har man dels *y* i *ymte* (isl. *ymta*) dels *ø* i *skrømt, skrømte* (jmf. sv. *skrymt*, *skrymta*). Av *grymta*, subst. *grymt* (så i sv.) har väl genom partiell assimilation da. *grynte, grynt* uppstått (jmf. sv. *hämta* : da. *hente*), men i äldre nyd. även *grønte*. Möjligen beror den olika behandlingen av ljudförbindelsen *ynt* därpå, att *y* förlängdes blott när sonant efterföljde *nt*; måhända tillhöra formerna med *y* och formerna med *ø* urspr. skilda dialekter.

Såsom ord med *y̆* > *ø* framför *đ* kunna nämnas fsv. *nyþia* : fd. *nødie* (nu *nødde*) och väl även äldre da. *lyd* nyd. *lød* "färg" (dock nu väsentl. föråldrat; jmf. isl. *litr*). *Syd* är låneord.

Exempel på *y̆* > *ø* framför *gh*: isl. *tygil* : nyd. *tøile*, fd. *mych* (ofta i t. ex. Cod. AM. nr 187) nyd. *møg*, fd. *lykil* nyd. *nøgel*, *nøgle*, norska *nykla* : nyd. *nøgle* "nystan". *Y*-ljudet i *bygd* förskriver sig från *bygge*. Enligt Molbechs ordbok förekommer även sidoformen *bøjgd* (ej i Saabys Retskrivningsordbog eller i Grundtvigs Haandordbog), men enligt honom äro båda föga brukliga utom i Norge. I *dyd, fryd* (av *dyghdh*, *fryghdh*) har *gh* förlorats framför *đ* och vokalen förlängts; i fd. möta även de dialektiska *døyd*, *frøyd*. Vissa av de senast anförda exemplen visa, att ljudutvecklingen *y̆* > *ø* ännu icke var avslutad vid eller inträdde efter den tid, då *k*, *t* övergått till *gh*, *đ*.

---

[1]) Om uttalet i det nuvarande språket av skriftens *y*-tecken framför *nd* jmf. Broberg: La langue danoise s. 19, 21, Bruun: Bogstavernes lyd s. 11.

[2]) Om dess nuvarande uttal jmf. Bruun ib.

Exempel på *y̆* > *ø* framför *v* utgör fsv. *klyfia* : nyd. *kløv, kløve* "klövsadel"; framför *f*: fd. *lyftæ* nyd. *løfte*, sv. *dryfta* : da. *drøfte* ("granska"; men *drifte* "ryste udtærsket korn i ett sold eller trug"), sv. *snyfta* : da. *snøfte*, sv. *klyft* : da. *kløft*; obs. ock *vidtløftig* (jmf. s. 78).

Som ord med *y̆* > *ø* framför *s* må nämnas fsv. *mys* : fd. *møs*, fsv. *tysvar* : nyd. *tøsver, tøsser*, fsv. *þryskia* : nyd. *trøske*, fd. *syskæn* : nyd. *søskende* (så i Saabys Retskrivnings ordb. och i Grundtvigs Haandordb. och normalform hos Molbech, som dock även har *syskende*; jmf. om denna form s. 72). Fd. *brȳst* (av **briūst*; jmf. isl. *brióst*) med långt *y*-ljud förklarar nyd. *bryst*[1]) (jmf. s. 72). Även i följande ord förklaras detta ljud därigenom, att det fordom varit långt eller förlängt: *kryste, ryste, sysle, tydsk, kydsk, lyst* (se s. 71); så ock i *lyske* (jmf. fsv. *liūske* "ljumske"), *lyske* ("pille utøj af"; jmf. *lūs*), *dyst* "kamp", *dyst* "fint mjöl" (fd. *dystkaghæ*; jmf. de övriga orden med *st*), *skyds* (av *skiūts*). Fd. *systær* motsvaras av nyd. *søster* (så Saaby anf. arb. samt Grundtvig; Molbech som normalform), fordom även skrivet *syster* (Molbech). Om denna olika stavning angiver en äldre växling i uttalet, ursprungligen uppkommen inom samma dialekt, så kan måhända *syster* representera den akcentuerade formen med förlängt *y*, *søster* den relativt oakcentuerade formen med bibehållen kort rotvokal (jmf. *helsøster, halvsøster* etc., nysv. *sy̆stĕr Stína; já, sy̆stĕr* etc.). Till stadgandet av *ø* i *søster* har kanske även *søskende* bidragit. Jämte *nøste* upptar Vid. selsk:s ordbog även *nyste* (fsv. *nysta*), Molbech och Grundtvig blott *nøste*, men de två förstnämnda ordböckerna uppgiva, att ordet är norskt. *Mysse* "i Norge: syrlig eller suur Ostevalle" (Molbechs ordbok) och det därav bildade *mysseost* äro norska lån. Om adv. *nys* jmf. s. 73; om *kys, kysse* s. 80; i *kysse* ligger ock möjligheten av tysk påvärkan nära: ty. *küssen*.

Exempel på kvarstående *y* framför explosivor: *yppe, ypperst; nytte, nyttig, skytte, skyttel, hytte; lykke* (subst.; isl. fsv. *lykka*), *lykke* (isl. fsv. *lykkia* "ygla"), *lykke* ("inhägnad mark"; så Grundtvig och normalform hos Molbech, som dock även har *løkke*), *tykkes, tyk, rykke, nyk; ryg, bygge, myg, byg* ("bjugg"), *brygge* (subst.), *brygge* (verb), *skygge, styg, tryg, tygge, dygge*; framför *ng*: *rynke, lyng, yngre, dynge*; framför dentalt *l*: *fylde, hylde* (verb), *hyld* — *hyldetræ, ylde* "brede uld ud for at lægge paa totten", *gylde* "förgylla", *trylle, syld* "syll", *gylt* "galtgris, sogris", *stylte*; så ock i *kylling* (jmf. s. 80) och *bryllup* (men *Brøllups folckene* t. ex. i Bibeln av 1550, Marcus bl. 17 s. 1; jmf. s. 68). Det nyd. *nøk(ken)* (jämte *nikken*) behöver icke ha utvecklats ur en äldre form med *y* (jmf. isl. *nykr* gen. *-rs*), utan *nøk* kan förhålla sig till sv. *näck(en)* som isl. *nykr*, no. *nyk* till da. *nik(ken)*, d. v. s.

[1]) Enligt Dania I, 61 och Broberg: La langue danoise s. 18 uttalas subst. *lyst* nu såsom *løst*, och enligt Broberg s. 19 användes *ø*-ljud även i *bryst, ryste*.

att de förra formerna innehålla omljud [1]). Det kvarstående *y*-ljudet i *tylt* "tolft" visar, att i *tyl(f)t f* tidigt utträngdes mellan två konsonanter, hvarefter det supradentala *l* under påvärkan från dentalen *t* blev dentalt, och detta bekräftas därav, att formen *tylt* är vanlig redan i de fd. lagarna.

Såsom huvudresultat av denna undersökning torde kunna antecknas:

1) Östnordiskt kort *y*-ljud har behandlats på följande sätt. I svenskan kvarstår det framför explosivorna, den gutturala nasalen, dentalt *l* samt *f*, men övergår annars till *ö* (d. v. s. framför supradentalerna *[r, l, n]*, nasalerna *n, m*, frikativorna *ð, gh, v, s*). I danskan har samma regel tilllämpats med undantag därav, att *y̆* övergår till *ö* även framför *f*.

I fsv. genomfördes utvecklingen till *ö* först framför supradentalerna *(r, l, n)*; senare framför andra konsonanter.

2) Förlängning av *y̆* och troligen även av andra vokaler har i fsv. inträtt framför *mp, nt* samt, åtminstone när en sonant efterföljde konsonantförbindelsen, även framför *rk, st, nd, mb.* Utvecklingen *y̆* > *ö*, resp. bevarandet av *y*-ljudet är ofta en viktig (bidragande) faktor vid bestämmandet av ljudlagars relativa ålder. Så är t. ex. följande kronologiska ordning sannolik för fsv. rspr. 1) *ky̆rkia* > *kiurkia* 2) *sty̆rkia* > *stȳrkia* 3) *dy̆r* > *dør* och *my̆rþa* > *mørþa* 4) *vărþa* > *vārþa* och *mørþa* > *mørþa* [i vissa trakter däremot *my̆rþa* > *mȳrþa* före *y̆r* > *ør*] 5) *vārþa* > *vårþa* 6) *hămpa* > *hāmpa* och *sty̆mpa* > *stȳmpa* 7) *y̆mse* > *ømse* 8) *hāmpa* > *hămpa* och *stȳmpa* > *sty̆mpa;* se vidare s. 241 f.

3) Följande tendens har i svenskan gjort sig gällande vid valfrihet mellan rotvokalerna *u : o:* framför dentalt *l* brukas *u*, framför supradentalerna *l, n* brukas *o*.

---

[1]) Om uttalet i det nuvarande språket av skriftens *y*-tecken framför *g, k* jmf. Broberg anf. skrift s. 18, D. Andersen och Blinkenberg: Dansk lydskrift s. 7, Bruun: Bogstavernes lyd s. 10, 11 (Saaby skriver "at slaa en *løkke*"); av skriftens *y* framför *t* Broberg s. 19, framför *ng, nk* s. 19, 21.

4) Det är troligt, att supradentalerna påvärkat vokalisationen även i följande avseenden:

a) Dialektiskt har i fsv. *i* övergått till *e* framför supradentaler.

b) I rspr. har mellan *v*- och följande tautosyllabisk supradental (*l*, *n* samt? *r*) *i* övergått till *ä*; se vidare s. 248.

c) I fsv. har *u* övergått till *o* framför *r*, när detta efterföljdes av en konsonant, som i nysv. rspr. sammansmält med *r* till ett supradentalt ljud (*rð*, *rt*, *rn*, *rs*, *rl*), men kvarstår annars framför *r* + konsonant. I den förra ställningen var troligen redan i fsv. *r*-ljudet högre supradental, i den senare lägre supradental.

För de i denna uppsats för första gången publicerade och för min undersökning mycket viktiga faktiska uppgifterna om skånska bygdemål har jag att tacka skånska landsmålsföreningen i Lund och i synnerhet dess ordförande, min vän biblioteksamanuensen A. Malm.

Göteborg.

Axel Kock.

Till frågan om supradentalt *l* och *n* i det nordiska fornspråket.

I föregående uppsats har jag upprepade gånger sökt förklara vokalisationen genom inflytande från ett följande supradentalt *l* eller *n*. Det är därför nödvändigt att i sammanhang med denna uppsats motivera min uppfattning av dessa ljuds förekomst i det nordiska fornspråket.

Numera är det väl allmänt erkänt, att detta använde supradentalt *l*. Dess förekomst i fornspråket torde hava först konstaterats för fornsv. och fornd., nämligen, i överensstämmelse med bruket i nutida bygdemål, i början av ord efter

gutturaler och labialer samt omedelbart efter rotvokalen, när det stod i slutljud eller före vokal (Kock: Sv. landsm. II nr 12; Fsv. ljudlära II, 464; jmf. ovan s. 51), men den förmodan låg sedan nära, att fornspråket använde detta ljud även i annan eller andra ställningar, där moderna bygdemål nu använda det (jmf. Fsv. ljudl. II, 475). I dessa är *l* nästan alltid dentalt såsom långt och i framljud, och alltså kan man ej gärna misstänka supradentalt *l* i dessa ställningar i fornspråket. Att redan det urnordiska språket använde detta ljud, förmodas av Åström i Sv. landsm. VI, 6 s. 110, och i väsentlig överensstämmelse med förhållandet i moderna bygdemål formulerar Noreen i Pauls Grundriss I s. 467, § 83 regeln så, att *l* på samnordisk tid var supradentalt (kakuminalt) utom i framljud, i urnordisk förbindelse med dental samt såsom långt.

Emellertid torde fornspråket hava använt dentalt *l* i ännu en annan ställning, nämligen efter vokal med infortis. Härför talar förhållandet i moderna bygdemål, ehuru i vissa dylika supradentalt *l* förekommer även i denna ställning. Så meddelar Joh. Storm i Norvegia I, 109, att norska bygdemål, som annars bruka supradentalt *l*, i regeln låta *l*-ljudet vara dentalt "udlydende i ubetonede endelser", t. ex. *nökkel*, *gamal*, *jutul*, *tistil* etc. Ehuru Degerforsmålet i Västerbotten annars i stor utsträckning använder supradentalt *l*, har det dentalt *l* "i intervokalisk ställning, när den näst föregående vokalen icke uppbär huvudtonen" t. ex. *skadale* "skadlig", *sädeles* "särdeles" (Åström i Sv. landsm. VI, 6 s. 106). Vätömålet i Uppland har *spegel*, *ängel*, *javel* "djävul", *immel* "himmel" etc. med dentalt *l* (Schagerström ib. II, 4 s. 29), Närpesmålet samma ljud i *himel*, *tjetel* "kittel", *nytjel* "nyckel" (Freudenthal: Über den Närpesdialekt s. 72) och Fryksdalsdalsmålet i *blåsal* "blåsig", *motal* "avog", *hemmel* "himmel" etc. (Noreen: Fryksdalsmålets ljudlära s. 70). Däremot förekommer supradentalt *l* mera sällan. Dock i norskan

enligt vissa trakters uttal, t. ex. i *nökkel* "nyckel", *gámmel* "gammal" och i ändelsen *-ul: sliul* "slaga", *tyssul* "tistel" etc. samt i åtskilliga svenska mål, i synnerhet i avledningsändelserna *-al*, *-ul*, t. ex. *gammal* "gammal" (jämte *gammal*), *skakal* "skakel" etc. i Degerforsmålet, i Närpesmålet *aksul* "axel", *bitul* "betsel" etc.

Frågan är, huruvida *l*-ljudet i denna ställning i fornspråket varit dentalt eller supradentalt. Då åtskilliga moderna bygdemål, som bibehållit supradentalt *l* för övrigt, låtit fornspråkets supradentala *l* övergå till dentalt efter palatala vokaler med fortis (i *il*, *hel*[1]) etc.) och således i detta avseende intaga en ung ståndpunkt, så kan deras vittnesbörd för ursprungligheten av dentalt *l* efter vokal med infortis behöva bekräftas. Jag tror mig kunna anföra ett ord, som talar härför.

Av den för sin tid utmärkte grammatikern Aurivillius' bestämda uppgifter i Cogitationes de lingvæ sviogoticæ recta scriptura (1693) s. 97 ff. framgår, att man enligt det dåtida riksspråksuttalet i åtskilliga trakter ännu använde supradentalt *l* (med hvad han kallar "durior et crassior pronunciatio"). Enligt honom är *l* dentalt i framljud, alltid såsom långt och dessutom såsom kort efter vokalerna *e*, *i* och delvis *y*[2]) (*fela*, *sila*, *skyla* etc.) samt efter *s* (*slå* etc.). Däremot supradentalt såsom kort före och efter labiala och gutturala (palatala) konsonanter (i *fly*, *glad*, *humla* etc., *Ulf*, *tolk;*

---

[1]) Att det egentliga fornspråket värkligen hade supradentalt *l* även efter palatala vokaler, framgår därav, att det palatala *y* övergått till *ö* framför *l* i ord sådana som *fȳl* > *föl* etc., att *i* i fsv. dialektiskt blivit *e* i *silke* > *selke* etc. (s. 248), och att *i* blivit *ä* i *vild* > *väld* etc. (s. 248). Då emellertid många moderna bygdemål, som annars hava *l*, använda *l* framför palatala vokaler, och då detta redan på Aurivillius' tid var det i de flästa trakter brukliga uttalet, torde dentalt *l* jämförelsevis tidigt börjat användas i denna ställning.

[2]) Enligt s. 98 brukades emellertid i Östergötland supradentalt *l* i *wilia*, *skillia*, *hwila*, *Sela*, *sila* och i många andra ord. I detta landskap har väl alltså supradentalt *l* ljudlagsenligt kvarstått efter *e*, *i*, *y*.

wälia etc.); i ord sådana som *gawel*, *wagel*, *kummel* etc., alltså när *l* fordom sammanstött med dylika konsonanter, men numera ett "e"-ljud utvecklats framför det; vidare i rotstavelser efter vokal, som ej är *e*, *i* (eller *y*), t. ex. *Elf*, *kalk*, *moln*, *ful*, *köl*, *gala*. Överensstämmelsen med förhållandet i många nutida bygdemål är uppenbar.

Emellertid upplyser Aurivillius, att fastän man enligt denna regel hade supradentalt *l* i *häl*, *gräl*, *kräl*, *träl*, *wäl* etc. och även i *Siäl* "phoca", ordet *Siäl* "anima" uttalades med dentalt *l* [1]) (s. 99). Uppgiftens riktighet bekräftas därav, att även i Degerforsmålet *själ* "phoca" har supradentalt men *själ* "anima" dentalt *l*, och samma ljud tillkommer sistnämnda ord i den finländska Närpesdialekten, som annars brukar supradentalt *l* [2]). Då detta uttal alltså användes av rspr. för två hundra år sedan och alltjämt brukas i olika bygdemål, så är det otvivelaktigt, att det är gammalt. Denna olikhet hos *l*-ljudet i *själ* "phoca" och *själ* "anima" torde kunna förklaras genom ordens urnordiska former [3]). *Själ* "phoca" har utvecklats ur ett urnord. **selaʀ* med *l* omedelbart efter fortisstavelsens vokal, under det att, såsom det got. *saiwala* visar, *l*-ljudet i *själ* "anima" på urnordisk tid föregicks av en vokal med infortis. Jag antar, att *l*-ljudet i denna ställning redan på urnordisk tid var dentalt (jmf. *sädeles* etc.

[1]) Då enligt Aur. *saal* och enligt S. Columbus: En svensk ordeskötsel s. 45 *saal*, *maal* hade dentalt *l*, så överensstämmer detta med uttalet i moderna mål; orsaken är, att de äro låneord. Aur. uppgiver (s. 101), att *alder*, *ålder* hade supradentalt *l*. Med *ålder* menar han säkerligen *årder* "plog", som även annars skrives *ålder*, *åhlder* i den äldre nysv. (t. ex. i Linds ordbok). Hans *alder* är = Rietz *alder* "grå-al".

[2]) Åström ib. VI, 6 s. 109; Freudenthal ib. s. 71.

[3]) [*Korrektur-not.* I den just nu utkomna Upsala-studier s. 6 ff. söker Brate visa, att det fsv. *sial* "anima" är ett tyskt låneord (fsax. *seola*). Om så vore, förklarade detta det dentala *l* i *själ*. Men B:s hypotes är osäker, särskilt därför att det ej lyckats honom förlika *ia* i fsv. *sial* med *eo* i fsax. *seola*.]

i moderna mål), men i **selaR* supradentalt, och båda orden hava efter sin utveckling till *själ* bibehållit denna *l*-ljudens olika kvalitet.

När moderna bygdemål stundom kunna hava supradentalt *l* i infortisstavelser, så är detta en senare utveckling, och den torde bero på väsentligen två omständigheter. Från t. ex. pl. *nyklar* (hvars en gång dentala *l* efter den samnordiska synkoperingen blivit supradentalt vid sammanstötandet med en föregående guttural, jmf. *klyva* etc. med ***l***) kan ***l***-ljudet hava på analogisk väg överförts till *nyckel* (jmf. Storm anf. st.); Aurivillius upptar *nyklar* med supradentalt men *nyckel* med dentalt *l* [1]). På likartat sätt kan ***l***-ljudet uppfattas även i övriga ord med synkope, hvilkas rotstavelse slutar på guttural eller labial. Men ofta beror ***l*** därpå, att den föregående vokalen ännu har eller fordom havt semifortis (fakultativt kanske stundom fortis), en förklaring, hvarpå redan Åström s. 107 synes ha tänkt, så t. ex. troligen i Degerforsmålets *gamma**l***, Närpesmålets *aksu**l***, de norska *tyssu**l*** etc.; jmf. att Burträskmålet har *aksā**l*** "dragslå i kälke", *ātā**l*** "åtel" med semifortis på ultima och ***l***, men *gàmmal* med levis på ultima och *l*.

Den ovan s. 58 f. framhållna supradentala naturen av *l*-ljudet i fsv. *byld*, *kyld* etc. sprider ljus även över en annan fråga. Som bekant har fsv. *ld* i den något yngre svenskan dels övergått till *ll*, dels bibehållits, och Tamm har (Fonetiska kännetecken s. 78 f.) riktigt insett, att *ld* assimileras till *ll*, när det motsvaras av urgerm. *lð* (t. ex. i *halda hålla*, *aldin : ållon* etc.), men kvarstår i ord, "hvilka fått denna förbindelse i följd af forntida synkope af en mellanliggande vokal, eller hvilka äro afledningar till en nordisk stam på *l*, äfven om fsv. *ld* tyckes motsvara urgermanskt

---

[1]) Detta uttal av *nyckel* etc. skulle kanske även kunna bero därpå, att ett *i*-ljud tidigare föregick *l* (*nykil*) eller därpå, att *l*-ljudet var långt i fsv. nom. sg. *nykill*.

lð", såsom *böld*, *bolde* (jmf. *bula*, *bulen* etc.), *däld* (jmf. *dal*), *eld* (synkoperat av urnord. **ailiðaʀ*; på nysv. dock även *ell*, hvarför Tamm förmodar, att ordet redan på urgermansk ståndpunkt hade växelformer, den ena med *ĭ* mellan *l* och *ð*, den andra med *lð* utan mellanliggande vokal), *köld* (jmf. *kulen*), *mäld* (jmf. *mala*), *stöld* (jmf. *stulen*), *väld* (fsv. isl. *vild*, jmf. isl. *vilhallr* "partisk"). Tamm tänker sig, att i det senare fallet *ld* troligen konserverats genom analogien efter de många i fsv. brukliga avledda orden på *d* av stammar på andra konsonanter än *l*. Om jag förstår honom rätt, menar han väl, att ord sådana som *afund* etc. skulle ha kunnat utöva analogi-inflytande. Detta synes mig dock vara mycket osannolikt.

Kvarståendet av *ld* bör tydligen, om möjligt, förklaras på samma sätt i samtliga dessa ord, och förklaringen ligger nära. Liksom de fsv. *byld*, *kyld*, *styld* hade ***l***, så användes enligt Aurivillius' bestämda uppgift (s. 100) på hans tid ***l*** i *däld*, *mäld*. I bygdemål t. ex. i Fryksdalen i Värmland heter det ännu *bo**d*** 'bolde' (ordets sammansatta akcent visar att en ultima-vokal förlorats), *dä**d*** 'däld', *mä**d*** 'mäld', av äldre *bo**ld**e* etc. Riksspråkets *vild* känner jag icke från något mål, som över huvud använder supradentala ljud, och i de flästa bygdemål uppträder väl *eld* under en form med *ll*, utgående från den nyss nämnda urgerm. formen med *lð*. Då emellertid nutida mål, som annars bruka supradentaler, i motsats till de anförda orden hava *hålla*, *ållon* etc. med dentalt (icke supradentalt) *l*-ljud, så är det otvivelaktigt, att det varit supradentaliteten hos *l* i *byld*, *kyld*, *styld*, *bolde*, *däld*, *mäld* och utan tvivel även i *vild*, *eld*, som vållat att ljudförbindelsen *ld* kvarstår. Regeln har varit: supradentalt *l* + *d* kvarstår (hvarvid i åtskilliga mål *d* blir supradentalt och det supradentala *l* senare reduceras eller alldeles försvinner); dentalt *l* + *d* assimileras till *ll* (*halda* > *hålla* etc.). Det är självklart, att, ifall *d* var dental även efter ***l***, det

lättare assimilerades med det dentala än med det supradentala *l*-ljudet. Vissa av dessa ord hade *l*, emedan *l*-ljudet först genom den samnord. synkoperingen sammanstött med dentalen, t. ex. *eld* (urnord. **ailiðaR*, jmf. ags. *æ'leð*); i andra kan *l*-ljudet måhända bero därpå, att de ord, från hvilka de på nordisk ståndpunkt avletts, hade detta ljud.

Emellertid har enligt min uppfattning det nordiska fornspråket och redan det urnordiska språket jämte supradentalt *l* havt även supradentalt *n*, hvilket senare ljud alltjämt finnes kvar i fornartade nordsvenska och norska bygdemål i ord, som hava eller i fornspråket hade kort *n*-ljud, och i väsentligen samma lägen, där *l* användes, t. ex. sv. *hana* "hane", no. *son* "son" (jmf. vidare nedan). Redan ovan s. 237 har nämnts, att den tidiga utvecklingen *kyn* > *køn* i fsv. tyder härpå. Men härför tala även — och vida kraftigare — följande omständigheter, hvilket icke eller föga beaktats. Jmf. emellertid delvis Åström anf. arb. s. 109 ff., hvilkens yttrande dock ej synes ha blivit uppmärksammat.

Då i rotstavelser i fornnord. språk långt *l*-ljud var dentalt men kort *l*-ljud i åtskilliga ställningar supradentalt (*fylla* med dentalt, *fyl* "föl" med supradentalt *l* etc.), och då gen. sg. av isl. *fullr* heter *fullts* (skrivet *ful(l)z*), och således *t* inskjutits mellan *ll* och *s*, men gen. av *fūlr* heter *fūls*, så har alltså *t* inskjutits mellan dentalt *l* och *s* men icke mellan supradentalt *l* och *s*. Måhända var i *fūls* även *s* genom partiell assimilation med *l*-ljudet supradentalt. Men behandlingen av ljudförbindelserna *nns* : *ns* har varit fullkomligt analog med den av ljudförbindelserna *lls* : *ls*. D. v. s. att i gen. *manns* (av *maþr*) med långt *n*-ljud inskjutes *t* mellan *n*- och *s*-ljuden, under det att detta icke eger rum i gen. *mans* (av *man*) med kort *n*-ljud. Icke blott till sin kvantitet utan ock till sin kvalitet måste därför de *s*-ljudet föregående ljuden i

fulls (ful(l)z) : *manns (man(n)z)* och i *fūls* : *mans* hava varit analoga, hvilket vill säga, att man hade dentalt (långt) *n*-ljud i *manns* men supradentalt (kort) *n*-ljud i *mans*.

På samnordisk ståndpunkt övergår *nn* framför *r* till *ð*, under det att *n* kvarstår: *mannr* > *maþr*, men *sonr* (ej **soþr*). Det är icke troligt, att ensamt den olika kvantiteten av *n*-ljudet har vållat dess olika behandling, eftersom man, ljudfysiologiskt sett, fullt ut lika gärna (eller hällre) väntar, att ett kort dentalt *n* får denna utveckling. Om åter det långa *n*-ljudet var dentalt, men det korta *n*-ljudet supradentalt, så inser man, hvarför *mannr* övergått till *maþr*, men *sonr* bibehållits. Ett dentalt ljud ligger nämligen ett interdentalt närmre, än fallet är med ett supradentalt ljud.

Som bekant övergår efter den samnordiska vokalsynkoperingen *ð* i åtskilliga ställningar till *d*, men denna utveckling inträffar icke samtidigt i alla lägen. Den har genomförts tidigare efter *ll* och *nn (fel(l)da, bren(n)da)* än efter långa rotstavelser slutande på *l* och *n* (Noreen: Altisl. gramm.[2] § 183, 1 b); exemplen på bevarandet av ljudet *ð* i det senare fallet äro icke ens i de älsta urkunderna talrika, men man finner dock t. ex. subst. *huílþ* jämte *huíld*, pret. *girnþask* (jämte *girndask*, pret. av *girnask*), subst. *girnþ* (jämte *girnd*; beläggställen i L. Larssons Ordförrådet). Detta förhållande bör säkerligen så förklaras, att det interdentala ljudet *ð* lättast och därför tidigast övergick till det dentala *d*, när, såsom fallet var i *fellda*, *brennda*, d e n t a l a ljud omedelbart föregingo; efter de s u p r a d e n t a l a *l*- och *n*-ljuden kvarstod *ð* längre.

Härmed är ytterligare att sammanställa förlängningen av kort *a*-ljud i fsv. Det förlänges framför dentalt $l + d$, men bibehåller sin korthet framför supradentalt $l + d$: fsv. *valda* > *vālda* > nysv. *vålla*, men fsv. *valde* (pret. av *vælia*) kvarstod tillsvidare oförändrat. I det senare fallet hade *l* på urnordisk tid stått intervokaliskt (urnord. **waliðō*), under det

att *ld (lð)* sedan gammalt sammanstött i *valda*. På analogt sätt har *ă* behandlats framför *nd*. Fsv. *vande* > *vānde* > nysv. *vånda* hade sedan gammalt ljudförbindelserna *nd (nð)*; i fsv. *vande* (pret. av *vænia*) hade *n* och *d (ð)* sammanstött först genom den samnordiska synkoperingen (urnord. **waniðō*), och här bibehöll *a* tillsvidare sin korthet. Den olika behandlingen av *a* beror på, att det i infin. *valda* och i subst. *vande* efterföljdes av dentalt *l* och *n* + *d*, i pret. *valde* och *vande* av supradentalt *l* och *n* + *d*.

Genom att antaga supradentalt *n* sprides dessutom ljus över det hittills ofullständigt förklarade pronom. *høn*, biform till nom. sg. fem. *hōn* (av mask. *han*). Formen *høøn* förekommer i Smålandslagen, och enligt N. M. Petersen: Det danske, norske og svenske sprogs hist. I, 161 anträffas i Jutlandslagen *høn*. Dessutom har *ø*-ljudet från nom. *høn* inträngt i ack.-formen *høna* i Smål.-l. (jmf. att nom. *hon* meddelat sitt *o* åt ack. *hona* för *hana*).

I Fsv. ljudl. II, 481 har jag fattat *høøn* såsom en *u*-omljudd form av *hann* (och antagit att *ǫ* dialektiskt utvecklats till *ø*), under det att Noreen i Pauls Grundriss I s. 500, § 182, 2 förmodar, att *høn* utvecklats ur ett **hōni*, och han jämför got. *mawi* etc. Att här tänka på *i*-omljud synes mig dock avgjort oberättigat, och senare har Falk i Arkiv II, 114 ff. visat, att *ō*-ljudet i st. f. väntat *ǭ*-ljud i den normala nom. sg. *hōn* framkallats av nasalen.

Formen *høn* kan icke skiljas från *hon;* båda måste hava *u*-omljud, och i själva värket är *ø* i *høn* lätt förklarligt. Ännu i dag uttalas *hon* i bygdemål (i Multrå) med supradentalt *n* (Blomberg: Ångermanländska bidrag s. 13), och detta uttal är gammalt. På grund av sin betydelse erhöll nom. sg. **hānu* redan på urnordisk tid stundom fortis, stundom infortis. I den förra ställningen utvecklades ljudlagsenligt *hōn*, men när detta *hōn* i de östnord. språken i satssammanhanget erhöll infortis, övergick *ō* liksom annars vid förkortning till

ŭ i fsv. fd. *hŭn* (jmf. Kock i Arkiv IV, 176 ff.). När det urnord. **hānu* hade infortis, uppstod därav **hănu* (jmf. i isl. normalt ack. *hăna*, blott ytterst sällan *hána*). Men efter vokalförlängningen kunde **hánu* naturligtvis också stundom i satssammanhanget erhålla fortis, och då gav på vanligt sätt **hănu* > *hǫn*. Nu övergår emellertid som bekant i östnord. språk *ǫ̆*, *ǭ* ljudlagsenligt till *ø̆*, *ø̄* framför de supradentala ljuden *r* och *l*, t. ex. *ǫl* > *øl*, *ǭl* "rem" > *ø̄l* (Kock: Fsv. ljudlära II, 464 ff.). Behandlingen av *ǫ* framför supradentalt *n* bör naturligtvis hava varit densamma, och **hǫn* blev därför östnord. *høn*. Då i Smål.-lagen skrives *høøn*, angivande långt *ø*-ljud, så är det ett nytt exempel från denna urkund på, att enstaviga ord med kort rotstavelse låtit denna förlängas; i samma skrift möta t. ex. *lutt* (av *lŭt*), *manntall* (av *măntăl*) och *munn* (av *mŭn*) (Kock: anf. arb. s. 417).

En alternativ och med denna nära besläktad uppfattning av *hø(ø)n* vore den, att det utvecklats ur gammalt **hǭn*. Sedan man på ljudlagsenlig väg i nom. sg. fått mask. **hānn* : fem. *hōn*, har i så fall *ō*-ljudet i *hōn* genom analogipåvärkan utbytts mot *ǭ* (**hǭn*), emedan åtskilliga andra ord, hvilka ej hade nasal efter rotvokalen, hade en växling *ā* : *ǭ* i nom. sg. (*blār* : *blǭ* etc.); jmf. att det ljudlagsenliga pret. *var* : *ōru* etc. utbyttes i isl. på analogisk väg mot *var* : *vāru*, *vǭru* (Kock i Arkiv N. F. I, 50). Senare övergick i östnord. språk **hǭn* ljudlagsenligt till *hø̄n* till följe av *n*-ljudets supradentalitet.

På hvilketdera sättet man än uppfattar *høn*, blir alltså *n*-ljudets supradentalitet konstaterad.

Även i fsv. *gønom*, motsvarat av isl. *gǫgnum*, har *ǫ* övergått till *ø* framför *n*. (I oakcentuerad ställning blev *gønom* > *gynum* enligt Arkiv N. F. II, 16). Jag skall här icke undersöka, huruvida *gønom*, *gynum* även motsvara det fno. *gøgnum*.

Ännu ett, om ock mindre säkert, stöd för min uppfattning må anföras. Som bekant har svenskan supradentaler

även av ungt ursprung, uppkomna genom sammansmältning av *r* + en dental (resp. interdental) i ***ban*** "barn" etc., och i Fsv. ljudlära II, 462, Tidskr. f. filologi N. R. IX, 152 med noten 1, Arkiv N. F. II, 32 f. noten nr VI har jag sökt göra troligt, att dylika supradentaler förekommit redan i fsv. Nu möta i yngre Västg.-l. O. 3 formerna *sunæquærn* "sonhustru" (= isl. *sonarkván*) och *broþerquærn* "svägerska", sammansatta med isl. *kvæ'n kván* "hustru". (Birg. III har däremot *sona quæn*, Rydqvist IV, 446). Den riktiga förklaringen av denna vid första påseende underliga fornvästg. stavning är troligen den, att redan vid tiden för handskriftens nedskrivande (omkring år 1350) *rn* dialektiskt övergått till **n** (eller till ett med **n** nära besläktat enhetligt ljud) i *barn*, *qwærn* "kvarn" etc. Då man emellertid bibehöll stavningen med *rn* (liksom ännu i dag), så lät man *rn* utmärka ljudet **n** även i *-quæn (-quærn)* "hustru" [1]).

[1]) Såsom i viss mån bestyrkande den tidiga utvecklingen *rn* > **n**, skall jag nämna ett hittills enligt min uppfattning icke förklarat ord ur ("yngre") Västm.-lagen (från förra hälften av 1300-talet). I M. 26, 9, där det är fråga om tjuvgods, heter det: "— — þæt ær .XL. marca sac. hafwær bonde nykel at hærbærghe hans. oc þiufren bøter sac sina. þan ær lasom warþaþe bøte .III. markær. þæt hetir þiufwala bot".. Att Schlyter väsentligen riktigt översätter *þiufwala bot* med "tjufgömmarebot, böter för härbärgerande af tjuf eller gömmande af tjufgods", visar det föregående *þan ær lasom warþaþe*, men det synes mig sannolikt, att *þiufwala bot* även etymologiskt sammanhänger med *warþa*, och att det sålunda står för *þiufwarþa bot* med **l** av äldre *rđ*. *þiufwarþer* betyder då "tjuvvårdande" eller "tjuvvårdare" (isl. *vǫrþr* både "vaktande" och "vaktare"); jmf. att både i fsv. och isl. *varþer (vǫrþr)* ingår såsom senare kompositionsled i många sammansättningar: *bya-*, *borgh-*, *bøta-*, *stranda-* etc. *-varþer*. Även i fnorskan torde man hava exempel på utveckling av *rđ* till **l** (Storm i Norvegia I, 106 noten 2). Den särskilt tidiga dialektiska utvecklingen av *rđ* > **l** i *þiufwala bot* sammanhänger kanske med ordets akcentuering. Det har havt fortis på första, svag semifortis (eller infortis) på andra, infortis på tredje och stark semifortis på fjärde stavelsen. Jmf. att enligt Lyttkens-Wulff: Sv. språkets ljudlära s. 232 utvecklingen i nysv. från *rd* till *đ* är fullständigare än annars genomförd i "efterstavelser", t. ex. *Edvard*. En alternativ men väl mindre tilltalande förklaring av *þiufwala bot* vore att fatta *-wala-* såsom i relativt oakcentuerad stavelse uppkommet av *-walda- (-walla-)* och att i *þiufwal(d)e* se antingen ett kompositum, sammansatt med isl. *valdi* "a wielder, keeper" (jmf. isl. *folkvaldi*,

Jag påminner även om, huru enligt min uppfattning det supradentala *n*-ljudet spelat en roll vid ordens vokalisation i fsv. *venstre* etc. (av *vinstre*), nysv. *vänstre* etc. (se s. 248) och i nysv. *son* (fsv. *sun son*) etc. (se s. 246).

Troligen har på urnord. och samnord. tid *n* brukats i samma ställningar som *l*. I fornartade norrländska bygdemål hava ljuden nämligen väsentligen samma användning, och ovan gjorda anmärkningar bekräfta detta antagande. Enligt Åström: anf. arb. s. 111 ff. har sålunda Degerforsmålet dentalt *n* i framljud (*ny* etc.); "när det i isl. föregås af någon af vokalerna slutet *e*, *é*, *i*, *í*, *ý* eller af diftongerna *ei* (men ej framför *s*) eller *øy* (*syn* isl. *sýna*, *bein* isl. *bein* etc.); i omedelbar förbindelse med en dental (*bān* isl. *band*, *grann* isl. *granni*, *pant*, *vissen* isl. *visna* etc.); "sannolikt i obetonad stafvelse" (t. ex. *engsammen* isl. *einsaman*); när "*n* i äldre tider stått omedelbart efter labial eller guttural" (t. ex. *rängn* isl. *rigna*, *vapen* isl. *vápn*). Emellertid tillägges den viktiga anmärkningen, att grannsocknarna Norsjö och Burträsk i det sista fallet bruka supradentalt *n*. Sistnämnda ljud har Degerfors-målet (utom när det uppkommit av äldre *rn* etc.) "i intervokalisk ställning och såsom slutljud efter betonad vokal, som icke motsvarar isl. slutet *e*, *é*, *i*, *í*, *ý* eller *ei*, *øy*" (*hana* isl. *hani* etc.)[1]; dessutom i *hans* (gen. av *han*), *höns* (isl. *høns*) och några andra s. 101 anförda ord. Av Blombergs Ångermanländska bidrag s. 13 ff. framgår, att Multrå-målet brukar *n* i väsentligen samma ställningar. Storm anmärker i Norvegia I, 105, att i norra Säterdalen och i Namdalen i Norge brukas *n*, även när det icke uppstått av *rn*, t. ex. i *väni* "vana", *sōn* "son", *grān* etc. Samtliga de av Storm anförda orden hava, eller hade i fornspråket, kort *n*-ljud.

einvaldi), eller en avledning av *þiuwer*, likställig med isl. *glópaldi* av *glópr* etc. Däremot synas mig de av Schlyter, Siljestrand (Ordböjningen i Västmannalagen s. 86 f.) eller Wadstein (Tidskr. f. fil. N. R. X, 231) framställda tolkningsförslagen icke antagliga.

[1]) Några ord med *ō* till rotvokal: *bön* etc. hava *n*.

Jämförelsen med reglerna för *l* : *l* visa, att Norsjö- och Burträsk-målen, som använda *n* även i ord sådana som *vapen*, *rängn* etc., intaga i detta avseende en ursprungligare ståndpunkt än Degerfors-målet. När man vidare besinnar, att fornspråket måste ha havt *l* även efter *y* i *fyl* > nysv. *föl* etc., men att redan på 1600-talet (enligt Aurivillius) supradentalt *l* i de flästa trakter övergått till dentalt *l* efter *e*, *i* och delvis *y*, samt att många nutida bygdemål och däribland Degerforsmålet alltjämt representerå denna ståndpunkt, så blir det troligt, att man på ett något äldre stadium havt *n* även omedelbart efter palatala vokaler och diftonger (i *sȳna* etc.); obs. även den tidiga utvecklingen *kyn* > *køn* i fsv. Tager man hänsyn härtill, så (även om man kan vara tveksam i en eller annan punkt vid regelns formulering) blir det troligt, att man på samnordisk tid havt i rotstavelser dentalt *n*, när det var långt, i framljud samt omedelbart intill en dental, när *n* och dentalen ej sammanstött genom den samnord. synkoperingen; annars däremot supradentalt *n*. Att *n* var supradentalt, när det sammanstött med dental först genom samnordisk synkope, bekräftas möjligen av Degerforsmålets gen. *hans* (av urnord. **hānas*), *höns* (av urnord. **hōnisn*, jmf. isl. *hønsn*, *høns*), ehuru målet har *ns* även i några andra, icke med dessa likställiga ord.

Kvaliteten av *n* på samnord. tid efter vokal med infortis torde med nu tillgängligt material svårligen kunna fullt säkert bestämmas. Som nämnt är det enligt Åström troligen dentalt i Degerforsmålet, men han anför blott få exempel (*engsammen*, *njuran* "njure" och artikulerade former sådana som ack. *stegan*, pl. *stegana;* av dessa kunna *engsammen* och *stegan* ha *n* av äldre *nn:* isl. *einsamann*, *stigann*). Blomberg (s. 13) meddelar, att i Multrå *n* brukas "i tvåstaviga ord på *an*, såsom *maran* "morgon", *lækan* "lakan", *himman* "hemman", *tjövan* "knähund", *levan* "leverne", *skrattan* "skrattande", *söskan* "syskon", *utan*, räkneord på *-tan: fämtan* etc.;

däremot dentalt *n* i *bet'n* "biten", *bö'n* "bjuden etc. Även Degerforsmålet har -*n* i några likartade ord, såsom *bisman* "besman", *hemman*, *vämman* "vadmal" etc. Emellertid har utan tvivel *n* i vissa bland dessa ord uppstått av *rn* (jmf. med *levan* fsv. *liwærne*, med *tjövan* fsv. *køwærne* [1]). I andra kan *n* förklaras därav, att föregående vokal fordom havt semifortis (eller fakultativt fortis). Detta har varit fallet i räkneorden på -*tān* (jmf. Kock i Arkiv N. F. V, 137 f.), och kan ha varit fallet även med åtminstone vissa bland de andra såsom *bisman* (jmf. *besmål* och *bèsmār* i Sörbygdmålet), *vämman* (urspr. kompositum: *vāþmāl*), *hemman* (jmf. i vissa no. dialekter adv. *heimaan*). Huru *maran* förhåller sig till *mara* "morgon" (s. 16), upplyses ej; sistnämnda form har förlorat -*n*, liksom i Degerforsmålet och i många andra mål -*n* förlorats i infortis-stavelse, t. ex. *afta* "afton", *östa* "östan" etc. Åtminstone tillsvidare finner jag därför med hänsyn till bruket av *l* : *l* troligast, att fornspråket använt dentalt *n* efter vokal med infortis.

Om den här framställda uppfattningen av *n*-ljudets kvalitet i fornspråket är riktig, så intaga vissa nutida bygdemål i nordliga Sverge och i Norge i detta avseende en mycket ålderdomlig ståndpunkt, hvilket emellertid alldeles icke är överraskande, eftersom de även annars bevarat många mycket ålderdomliga drag. Att däremot i svenska rspr. *n* (om *n* uppkommet av *rn* är här icke tal) övergått till *n* redan för två hundra år sedan, blir troligt därav, att Aurivillius, som utförligt och noga redogör för bruket av *l*, ej omtalar bruket av *n*, och härmed överensstämmer det, att medelsvenska mål ej bruka använda dylikt *n*-ljud.

Då svenska rspr. nu har *ban* "barn" etc. med supradentalt *n* av äldre *rn* men däremot *hane* etc. med dentalt *n*

---

[1]) Enligt Blomberg skall i målets komparativ-ändelse -*ene* : *likene* "likare" etc. *n* hava uppstått av *rn*, en förklaring, som emellertid är tvivelaktig (jmf. Kock i Arkiv N. F. II, 59 noten).

av äldre *hani* etc., så måste antingen *rn* hava övergått till *n* i *barn (ban)* först efter den tid, då *hani* blivit *hane*, eller ifall supradentalt *n* under någon tid samtidigt fanns i *barn* och i *hane*, så voro dessa supradentala *n*-ljud dock ej fullt identiska, ty annars skulle man nu havt dentalt *n* så väl i *barn (ban)* som i *hane*. En likartad slutsats kan dragas beträffande *l*-ljudet av riksspråkets *sola* av *sorla*, jämfört med *sol* av äldre *sol* etc. Då nu i rspr. alltjämt (även i trakter med tungspets-*r*) uttalas *sorla* jämte *sola* "sorla" etc., och då man vid uttalet av *n*-ljudet i *barn* etc. alltjämt ofta förnimmer en svag räst av *r*-ljudet, då vidare uttalet av ett värkligt *r*-ljud framför *n* alltjämt användes av åtskilliga personer (Lyttkens och Wullffs Sv. språkets ljudlära s. 195), liksom *rn* (med tungspets-*r*) finnes kvar i åtskilliga bygdemål, så är det troligt, att i riksspråket i egentligaste mening *rl*, *rn* övergått till *l*, *n*, först sedan det förlorat de gamla *l*- och *n*-ljuden i *sol*, *hane* etc.

Resultat:

I det nordiska fornspråket voro *l*, *n* dentala ljud såsom långa. För kort *l*, *n* gällde följande regel: de voro dentala 1) i framljud 2) i omedelbar förbindelse med dental, utom när de efterföljdes av en dental, med hvilken de sammanstött först genom samnordisk synkope 3) troligen efter vokal med infortis; annars voro de supradentala.

Ljudförbindelsen *ld* har i svenskan behandlats enligt följande regel: dentalt $l + d$ assimileras till *ll;* supradentalt $l + d$ kvarstår.

Göteborg.

Axel Kock.

Bibliografi för år 1891.

Upprättad av **E. H. Lind.**

I. Bibliografi, literaturhistoria ock biografi.

Andersson, Aksel. Bibliographia Klemmingiana 1844—1889. Förteckning öfver de af öfverbibliotekarien G. E. Klemming från 1844 till 1889 författade och utgifna skrifter. Ups. 4:o. 4 + 40 s. + 1 portr.
Särtr. (i 25 eks.) ur Ur några anteeknares samlingar.

Dodge, D. K. A bibliography of danish and swedish dictionaries together with a brief account of danish lexicography.
Publications of the modern lang. assoc. of America V.

Ehrismann, G. Bibliographische Übersicht der Erscheinungen auf dem Gebiete der germanischen Philologie im Jahre 1886. Unter Mitwirkung von J. te Winkel in Groningen, K. F. Söderwall in Lund und L. Milner-Barry in London.
Germania. N. R. XXIII s. 355—384 ock 414—540.

Erslev, Kr. Fortsatte Bemærkninger om Unionsbrevet fra Kalmarmødet 1397.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1891 s. 346—370.

Forchhammer, J. Herlufsholms Skoles Manuskriptsamling.
Herlufsholms Skoles Aarsberetn. 1891 s. 3—56.

Innehållsöfversikt till Historisk tidskrift utgifven af svenska historiska föreningen. Årg. 1881—1890. Sthm. 8:o. 48 s.

Jahresbericht über die erscheinungen auf dem gebiete der germanischen philologie herausgeg. von der gesellschaft für deutsche philologie in Berlin. 12. Jahrg. 1890. Leipzig. 8:o.

Lagus, E. Du folklore suédois en Finlande. Publié aux frais de la société de litérature suédoise en Finlande. Hfrs. 8:o. 16 s.

Lind, E. H. Bibliografi för år 1889.
Arkiv f. nord. filol. VII s. 265—292.

— Svensk literaturhistorisk bibliografi. XI. 1890.
Bilaga till Samlaren 1891.

Mackeprang, M. Fortegnelse over dansk historisk Litteratur fra Aaret 1890 vedrörende Danmarks Historie.
Hist. Tidsskr. (dansk). R. 6, III s. 208—225.

Mackeprang, M. Fortegnelse over fremmed historisk litteratur fra året 1890 vedrörende Danmarks historie.
Hist. Tidsskr. (dansk). R. 6, III s. 450—471.

Neovius, Ad. Specialkatalog öfver domkapitelsarchivet i Borgå. I. Konungabref 1678—1750. Borgå. 8:o. XII + 185 s.
Anm.: Finsk tidskr. 1892, 1 s. 61, av A. B[ergho]lm.

Pettersen, Hj. Anonymer og pseudonymer i den norske litteratur 1678—1890. Bibliografiske meddelelser. Kra. 8:o. 64 s. Kr. 3,50.

Settervall, Kr. Bibliografi [svensk historisk] 1890.
Bilaga till Hist. tidskr. 1891.

Silfverstolpe, C. En blick i Vadstena klosters archiv och bibliotek.
Ur några antecknares samlingar s. 89—115.

Annerstedt, C. Schefferus och Verelius. En literär fäjd i sjuttonde seklet. Ups. 4:o. 2 + 32 s.
Särtr. ur Ur några antecknares samlingar.

Boer, R. C. Über die handschriften und redactionen der Þiðreks saga.
Arkiv f. nord. filol. VII s. 205—243.

— Über die Ǫrvar-Odds saga.
Arkiv f. nord. filol. VIII s. 97—139.

Friis, F. R. Hidtil ukjendte Optegnelser af Biskop Jens Nilssøn.
Hist. Tidsskr. (norsk). 3. R. II s. 141—155.

Hammershaimb, V. U. Åndslivet [på Færøerne].
Færøsk anthol. Indledn. S. XLIV—LIII.

Jónsson, Finnur. Ágrip af bókmentasögu Islands. I. 900 bis 1400. Reykjavík. 8:o. 84 s.

Lichtenberger, H. Le poème et la legende des Nibelungen. Paris. 8:o. 442 s.
Anm.: Anz. f. deut. altert. 1892 s. 66—111, av Wilmanns.

Maurer, Karl. Über Ari Fróði und seine Schriften.
Germania. N. R. XXIV s. 61—96.

Morgenstern, G. Zur überliefrung der grossen Ólafssaga Tryggvasonar.
Arkiv f. nord. filol. VIII s. 153—166.

Roediger, M. Die Sage von Ermenrich und Schwanhild.
Zeitschr. des Vereins für Volkskunde 1891 s. 241—250.

Scholle, F. Der Stammbaum der altfranzösischen und altnordischen Überlieferungen des Rolandsliedes und der Wert der Oxforder Handschrift. Berlin 1889. 4:o. 24 s. (Gymnas. progr.)
Anm.: Zeitschr. f. franz. Sprache u. Lit. XII s. 416, av A. Pakscher.

Schück, H. Öfversättaren af Thet Nyia Testamentit af år 1526. En literaturhistorisk studie.
Ur några antecknares samlingar s. 71—87. — Även i särtryck.

Schück, H. Våra älsta historiska folkvisor.
Hist. tidskr. (sv.) 1891 s. 281—318.
— Svenska medeltidsförfattare. I.
Samlaren 1891 s. 154—170.
— Lekare och ballader.
Samlaren 1891 s. 44—57 ock 171.
— Våra älsta psalmböcker.
Samlaren 1891 s. 5—17.

Sijmons, B. Sigfrid und Brunhild. Ein beitrag zur geschichte der Nibelungensage. I. Die nordische überlieferung.
Zeitschr. f. deut. Philol. XXIV s. 1—32.
Anm.: Dania I s. 298, av A. Olrik.

Smith, A. C. The battle of Roncesvalles in the Karlamagnus-Saga.
Mod. lang. notes VI.

Steenstrup, J. C. H. R. Etudes sur les chansons populaires danoises au moyen-âge.
Overs. over det danske Vidensk:s Selskabs Forhandl. 1891 s. 1—36.
— Vore Folkeviser fra Middelalderen. Studier over Visernes Æsthetik, rette Form og Alder. Københ. 8:o. VI + 329 s. Kr. 5.
Anm.: Revue critique 1891, 1 s. 230, av G. P. — Dania I s. 155—164, av Kr. [Nyrop] ock s. 256, av A. Olrik. — Liter. Centralbl. 1892 sp. 259, av [E. Mo]gk.

Stefánsson, J. Islenzk áhrif á enskar bókmenntir.
Tímarit 1891 s. 278—294.
— Oldnordisk indvirkning på engelsk literatur i det attende og nittende århundrede.
Nord. tidskr. (Letterst.) 1891 s. 489—503.

Þorkelsson, Jón. Die Annalen des Bischof Gísli Oddsson in Skalholt von 1637.
Zeitschr. des Vereins f. Volkskunde 1891 s. 164—171.

Unger, C. R. Bemærkninger om nogle islandske og norske Haandskrifter fra Middelalderen.
Arkiv f. nord. filol. VIII s. 181—182.

Voretzsch, C. Über die Sage von Ogier dem Dänen. Inaug. Dissert. Halle. 8:o. 2 + 41 s.

Zimmer, H. Ossin und Oscar. Ein weiteres zeugnis für den ursprung der irisch-gälischen Finn-(Ossian-)sage in der vikingerzeit.
Zeitschr. f. deut. altert. XXXV s. 252—255.

Are fróđe.
Ares isländerbuch, herausgeg. von *W. Golther*. Einleit. — Germania. N. R. XXIV s. 61—96, av *K Maurer*.

Arnason, Jón.
Sunnanfari 1891 s. 15, 33—34, 39—41, av *O. Davíđsson.*

Gislason, Konráð.

Arkiv f. nord. filol. VII s. 293—303, av *Finnur Jónsson.* — Dst. s. 378—383 (Autobiograf. Optegn. meddelte av *Kr. Kålund*). — Tímarit 1891 s. 1—96, av *B. M. Ólsen.*

Lund, Georg Freder. Vilh.

Arkiv f. nord. filol. VIII s. 196—198, av *Otto Lund.*

Petersen, Niels Matthias.

Smaa Mindeblade om N. M. Petersen, Professor i de oldnordiske Sprog ved Kjøbenhavns Universitet. Københ. 8:o. 82 s. Kr. 1.

II. Tidskrifter ock lärda sällskaps skrifter.

Arkiv för nordisk filologi utgivet under medvärkan af Sophus Bugge, Finnur Jónsson, Kr. Kålund, Nils Linder, Ad. Noreen, Gustav Storm, L. F. A. Wimmer, Th. Wisén genom *Axel Kock.* Bd. 7 (N. F. 3), h. 3, 4. Lund. 8:o. S. 205—387. — Bd. 8 (N. F. 4), h. 1, 2. Lund. 8:o. 198 s. Kr. 6 för band.

Dania. Tidsskrift for folkemål og folkeminder udgivet for universitetsjubilæets danske samfund af *Otto Jespersen* og *Kristoffer Nyrop.* Bd. I h. 2, 3. Københ. 8:o. S. 81—252.

Nordisk tidskrift for filologi. Ny Række. X, h. 3. Københ. 8:o. S. 177—256.

Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen ock svenskt folklif. Tidskrift utgifven på uppdrag af landsmålsföreningarna i Uppsala, Helsingfors ock Lund genom *J. A. Lundell.* 1891. A—C. Sthm. 8:o.

Nystavaren. Tidskrift för rättskrivningsfrågor på uppdrag av rättstavningssällskapet utjiven av *O. Hoppe.* Bd. 3, h. 4. Ups. 8:o. S. 113—196 + 4 s. Kr. 1,20.

Anm.: Verdandi 1891 s. 113, av E. H. Lind.

Småstykker 16 udgivne af Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur. Københ. 8:o. S. 345—360 + 4. Kr. 0,50.

Språkvetenskapliga sällskapets förhandlingar sept. 1888—maj 1891. Ups. 8:o. IV + 127 s. Kr. 2,25.

Särtr. ur Ups. univ:s årsskr. 1891.

Aarbog for dansk Kulturhistorie udgiven af *Poul Bjerge.* Københ. 8:o. 8 + 190 s. Kr. 2.

Anm.: Dania I s. 311, av J. Ottosen.

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. Udgivne af det k. nordiske Oldskriftselskab. 1891. II. Række. 6. Bind. Københ. 8:o. 4 + 411 s. Kr. 4.

Antiqvarisk tidskrift för Sverige utgifven af kongl. vitterhets historie och antiqvitets akademien genom *Hans Hildebrand.* D. VIII h. 3, 4, IX h. 3, X h. 5 (1890), 6, XI h. 3, 4, XII h. 1—4. Sthm. 8:o.

Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia utgifna på föranstaltande af länets fornminnesförening. H. 18. (Bd. 5, h. 1). 1891. Gbg. 8:o. 96 s. + 10 pl. Kr. 5.
Finska fornminnesföreningens tidskrift. XII. Hfrs. 8:o. 237 s. + 1 karta.
Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring. Aarsberetning for 1890. Kra. 8:o. 4 + 158 + XX s. + 4 pl.
Jämtlands läns fornminnesförenings tidskrift. Bd. 1, h. 2. Östersund. 8:o. S. 33—64. Kr. 0,75.
Kongl. vitterhets historie och antiqvitets akademiens månadsblad. 18:de årg. 1890. Okt.—dec. 19:de årg. 1891. Jan.—sept. Sthm. 1891, 92. 8:o.
Meddelanden af Gestriklands fornminnesförening. Gefle. 8:o. 46 s.
Mémoires de la société royale des antiquaires du Nord. Nouv. série. 1890. Københ. 8:o. 44 s. + 2 pl. Kr. 1.
Samfundet till Nordiska museets främjande. 1889. Meddelanden utgifna af *Artur Hazelius*. Sthm. 8:o. 166 s.
Svenska fornminnesföreningens tidskrift. Bd. 8, h. 1. Sthm. 8:o. 86 s. + 1 pl. Kr. 3.
Anm.: Nord. tidskr. (Letterst.) 1891 s. 374, av G. Djurklou.
Historisk Tidsskrift, sjette Række, udgivet af den danske historiske Forening, ved dens Bestyrelse. Redigeret af *C. F. Bricka*. Bd. 3, h. 1, 2. Københ. 8:o. 236 s.
Historisk Tidsskrift udgivet af den norske historiske Forening. 3. Række. Bd. 2. H. 2, 3. Kra. 8:o. S. 101—212.
Historisk tidskrift utgifven af svenska historiska föreningen genom *E. Hildebrand*. 11:te årg. 1891. Sthm. 8:o.
Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. Herausgeg. von *Otto Behaghel* und *Fritz Neumann*. 12. Jahrg. 1891. Darmst. 4:o. XXIV + 432 sp. M. 10.
Samlaren. Tidskrift utgifven af Svenska literatursällskapets arbetsutskott. 12:e årg. 1891. Ups. 1892. 8:o. 4 + 178 + 12 s. Kr. 4.
Skandinavisches Archiv. Zeitschrift für Arbeiten skandinavischer Gelehrten auf dem Gebiete der Philologie, Philosophie und Geschichte herausgegeben von *Edv. Th. Walter*. Bd. 1, h. 1, 2. Lund. 8:o. 183 s.
Anm.: Tidskr. utg. af pedag. fören. i Finl. 1891 s. 347, av C. Synnerberg.
Skrifter utgifna af svenska literatursällskapet i Finland. XVIII. Förhandlingar och uppsatser. 5. 1889—90. Hfrs. 8:o. XLV + 218 s.
Ur några antecknares samlingar. Gärd af tacksamhet och vänskap till mästaren i svensk bokkunskap G. E. Klemming. Ups. 4:o. 6 + 150 s. + portr.

III. Nordisk språkvetenskap.

1. Allmänt.

Andersen, Vilh. Gentagelsen. En sproglig studie.
Dania I s. 81—96 ock 198—225.

Bugge, S. & E. Sievers. Vocalverkürzung im altnordischen.
Beitr. zur gesch. der deut. spr. u. lit. XV s. 391—411.

Dahl, B. T. Sproget som Poesiens og Prosaens fælles Grundlag. (Et Afsnit af et større Arbejde).
Vor Ungdom 1891 s. 233—256.

Erdmann, A. Die Grundbedeutung und Etymologie der Wörter Kleid und Filz im Germanischen. Nebst einem Exkurse. Ups. 8:o. 48 s.
Skrifter utg. af humanist. vet. samf. i Ups. I, 3.

Grundriss der germanischen Philologie herausgeg. von *Hermann Paul.* Bd. 1, h. 5, 6. Darmst. 8:o.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1892 sp. 41, av L. Tobler. — Liter. Centralbl. 1892 sp. 260, av [K.] B[a]hd[e]r. — Revue critique 1891 II s. 475, av A. Chuquet. — Indogerm. Forsch. Anzeiger II s. 37—81.

Helten, W. v. Grammatisches.
Beitr. zur gesch. d. deut. spr. u. lit. XV s. 455—488 ock XVI s. 272—317.

Jellinek, M. H. Beiträge zur Erklärung der germanischen Flexion. Halle. 8:o. 4 + 107 s. M. 3.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1891 sp. 366, av H. Hirt. — Anz. f. deut. alterth. 1891 s. 275, av H. Collitz. — Deutsche Lit. zeit. 1891 sp. 1708, av G. Mahlow.

Kock, A. Fornnordiska kvantitets- och akcentfrågor.
Arkiv f. nord. filol. VII s. 334—377.

— Untersuchungen zur ost- und westnordischen Grammatik. Lund. 8:o. 58 s.
Särtr. ur Skandinav. Archiv I.

Lidén, Ev. Etymologien.
Beitr. zur gesch. der deut. spr. u. lit. XV s. 507—522.

Ljungstedt, K. Språket, dess lif och utveckling. Sthm. 8:o. 38 s. Kr. 0,20.
Verdandis småskrifter n:o 30.

Noreen, Ad. Bidrag till den fornnordiska slutartickelns historia.
Arkiv f. nord. filol. VIII s. 140—152.

— Über Sprachrichtigkeit für deutsche Leser bearbeitet von *A. Johannson.*
Indogerm. Forschungen. I s. 95—157 ock 232—255.

Sievers, E. Grammatische miscellen.
Beitr. zur gesch. d. deut. spr. u. lit. XVI s. 235—265.

Streitberg, W. Weiteres zur geschichte der *io*-stämme.
Beitr. zur gesch. der deut. spr. u. lit. XV s. 489—504.

Wulff, *Fr.* Von der Rolle des Akzentes in der Versbildung.
Skandinav. Archiv I s. 59—90. — S. 73—80: „Schwedische Verse“.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1892 sp. 235, av H. Schuchardt.

Zimmer, *H.* Keltische beiträge. III.
Zeitschr. f. deut. altert. XXXV s. 1-172.
Anm.: Revue celtique XII s. 295-300. — The Academy 1891, I s. 161, 210, 235, 283, av A. Nutt, Wh. Stokes, K. Meyer. — Dania I s. 289, av A. Olrik.

2. Isländska ock fornnorska.

a. Grammatik ock läksikografi.

Fritzner, *J.* Ordbog over det gamle norske Sprog. Omarbeidet, forøget og forbedret Udgave. H. 19. Kra. 8:o. S. 881—968. Kr. 1,50.

Gislason, *K.* *U*- og regressiv *v*-omlyd af *á* i islandsk.
Arkiv f. nord. filol. VIII s. 52-82.

Hammershaimb, *V. U.* Det færøske sprog.
Færøsk anthol. Indledn. S. LIV—CXVI.

Jónsson, *Finnur.* Ulige linjer i drotkvædede skjaldekvad.
Arkiv f. nord. filol. VII s. 309—333.

Larsson, *Ludv.* Ordförrådet i de älsta isländska handskrifterna leksikaliskt ock gramatiskt ordnat. Lund. 4:o. 6 + V + 438 s. Kr. 20.
Anm.: Liter. Centralbl. 1892 sp. 124, av [E. Mo]gk. — Nord. tidskr. f. filol. N. R. X s. 320, av Finnur Jónsson. — Arkiv f. nord. filol. IX s. 98, av V. Dahlerup. — Nord. tidskr. 1892 s. 265, av E. Brate.

Meyer, *K.* Loanwords in early irish. I. From old norse.
Revue celtique XI s. 493—495 ock XII s. 460—463.

Passy, *P.* De nordica lingva quantum in Islandia ab antiquissimis temporibus mutata sit. Thesis. Paris. 8:o. 64 s.

Specht, *Fr.* Das Verbum reflexivum und die Superlative im Westnordischen. Inaug. diss. Berl. Burg b. M. 8:o. 2 + 32 s.

— Das Verbum reflexivum und die Superlative im Westnordischen. Ein Beitrag zur nordischen Grammatik. Burg b. M. 8:o. 2 + 56 s. M. 1,80.
Särtr. ur Acta german. III, 1.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1892 sp. 47, av B. Kahle. — Anz. f. deut. altert. 1892 s. 189, av Hj. Falk. — Literar. Centralbl. 1892 sp. 995, av [E. Mo]gk.

Stokes, *W.* Old norse names in the irish Annals.
The Academy 1890, 2 s. 248.

Þorkelsson, *J.* Beyging sterkra sagnorða í íslenzku. H. 4. Reykjavík. 8:o. S. 241—320. (Skolprogr.)

Thorkelsson, *J.* Personalsuffixet *-m* i første Person Ental hos norske og islandske Oldtidsdigtere.
Arkiv f. nord. filol. VIII s. 34—51.

b. Täkster, översättningar ock kommentarer.

Ares Isländerbuch herausgegeben von *Wolfgang Golther*. Halle. 8:o. XXVIII + 46 s. M. 1,60.
Altnord. Saga-bibl. 1.
Anm.: Liter. Centralbl. 1892 sp. 995.

Die Vǫlsungasaga. Nach Bugges Text mit Einleitung und Glossar herausgegeben von *Wilh. Ranisch*. Berlin. 8:o. XVIII + 216 s. M. 3,60.
Anm.: Archiv f. nord. filol. VIII s. 93, av G. Cederschiöld. — Literaturbl. f germ. u. roman. Philol. 1891 sp. 264, av W. Golther. — Liter. Centralbl. 1892 sp. 59, av [E. Mo]gk. — Deut. Lit. zeit. 1891 nr. 42, av E. Kölbing. — Anz. f. deut. Alterth. 1892 s. 219, av F. Niedner. — Zeitschr. f. deut. philol. XXV s. 394, av B. Sijmons.

Diplomatarium islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Island eða íslenzka menn. Gefið út af hinu íslenzka bokmentafélagi. III, 2, 3. Københ. 8:o. S. 193—576.

Diplomatarium norvegicum. Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter, Sæder, Lovgivning og Rettergang i Middelalderen. Samlede og udgivne af *C. R. Unger* og *H. J. Huitfeldt-Kaas*. 13. Saml. Anden Halvdel. Kra. 8:o. S. 417—896. Kr. 6.

Eiríks saga Rauða og Flatøbogens Grœnlendingaþáttr samt Uddrag fra Ólafssaga Tryggvasonar udgivne for Samfund til Udgivelse af gammel nordisk Litteratur ved *Gustav Storm*. Københ. 8:o. XVIII + 79 s. Kr. 2,50.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1892 sp. 193, av G. Morgenstern.

Færøsk anthologi med litterærhistorisk og grammatisk indledning samt glossar ved *V. U. Hammershaimb*. 6. Hæfte. Københ. 8:o. S. 385—472 + CXVI + 8 s. Kr. 4.
Samf. t. udg. af gammel nord. lit.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1892 sp. 261, av W. Golther. — Allgem. Zeitung 1891. Beilage, av W. Golther.

Harðarsaga ok Hólmverja. *Þorleifr Jónsson* gaf út. Reykjavík. 8:o. 104 s. Kr. 0,40.
Avtryck ur Islendingasögur.

Háttalykill, er Þorður Magnússon á Strjúgi orti (c. 1550—1570). (Meddel. af *J. Þorkelsson*).
Småstykker nr. 16.

Håndskriftet Nr. 2365 4:to gl. kgl. samling på det store kgl. bibliothek i København (Codex regius af den ældre Edda) i fototypisk og diplomatisk gengivelse. Udgivet for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Ludv. F. A. Wimmer* og *Finnur Jónsson*. Københ. 4:o. LXXV + 197 s. + 45 bl. faksimile.

Anm.: Arkiv f. nord. filol. VIII s. 190—195, av G. Cederschiöld. — Liter. Centralbl. 1891 sp. 1696, av [E. Mog]k. — Modern lang. notes VI, av P. Groth.

Íslendingabók, er skrifađ hefir *Ari Þorgilsson* og Landnámabok. Buiđ hefir til prentunar *V. Ásmundarsson*. Reykjavík. 8:o. 256 s. Kr. 0,85.

Avtryck ur Islendingasögur.

Laxdœla saga udgiven for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Kr. Kålund*. 3. Hæfte. Københ. 8:o. S. 321—372 + LXX s. Kr. 3.

Nochmals schiff und regenbogen. (Abdruck der in der arnamagn. hs. 673 A 4:o enthaltenen auslegung von schiff und regenbogen herausgeg. von *Ludv. Larsson*).

Zeitschr. f. deut. alterth. N. F. XXIII s. 244—248.

Oldnorsk læsebog for begyndere af *M. Nygaard*. 3. udg. Bergen. 8:o. 35 s. Kr. 0,50.

Saga Króka-Refs. Reykjavík. 8:o. 49 s. Kr. 0,50.

Thomas saga erkibyskups. A life of archbishop Thomas Becket, in icelandic, with english translation, notes and glossary, edited by *Eiríkr Magnússon*. Vol. II. London 1883. 8:o. 8 + CLXXIX + 611 s.

Tillhör serien Rerum britann. medii ævi scriptores. — Vol. I. Lond. 1875.

Þorgeirs rímur Stjakarhöfđa.

Huld I s. 19—31.

Zwei Fornaldarsögur (Hrólfssaga Gautrekssonar und Ásmundarsaga Kappabana) nach Cod. Holm. 7, 4:o herausgegeben von *F. Detter*. Halle. 8:o. LVI + 106 s. M. 4.

Anm.: Liter. Centralbl. 1892 sp. 292, av [E. Mo]gk. — Gött. gel. Anz. 1892 s. 709—723, av G. Cederschiöld. — Anz. f. deut. alterth. 1892 s. 241, av B. Kahle.

Die Geschichte Palnatokis und der Jomsburger nach der jüngsten altnordischen Bearbeitung erzählt von *F. Khull*. Graz. 8:o. 32 s. M. 1,30.

Die Saga von Gunnlaug Schlangenzunge. Aus dem Altisländischen übersetzt von *A. Tille*. Leipz. 12:o.

Reclams Universalbibl. n:o 2756.

Medeltidsberättelser. Sagor, legender ock anekdoter från fornisländskan af *Gustaf Cederschiöld*. (Forts. o. slut). Sthm. 8:o. S. 97—155.

Svenska landsmålen V, 6.

Nordische Heldensagen. Aus dem Altisländischen übersetzt und bearbeitet von *Carl Küchler*. Bremen. 8:o. III + 264 s. M. 3.
Innehåller Gunnlaugs saga Ormstungu, Friðþiófs saga ock Vǫlsunga saga.

The saga library. Vol. I. The history of Howard the Halt. The story of the banded men. The story of Hen Thorir. Done into english out of the icelandic by *William Morris* and *Eiríkr Magnússon*. London. 8:o. XLVII + 4 + 227 s. + 3 kartor. — Vol. II. The story of the Ere-dwellers. Done into english out of the icelandic by *W. Morris* and *E. Magnússon*. London. 8:o.
Anm.: The Academy 1891, 2 s. 447, av Ch. Elton.

Jónsson, Finnur. Vellekla. Textkritiske Bemærkninger.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1891 s. 147—182.

Müllenhoff, K. Deutsche Altertumskunde. Bd. 5, Abtheil. 2. Berlin. 8:o. 2 + VII + 359—417 s. M. 2.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1891 sp. 393, av W. Golther. — Zeitschr. f. die österr. Gymnas. XLIII s. 44, av R. Heinzel. — Indogerm. Forschungen I s. 140, av F. Kauffmann. — Blätter f. liter. Unterhalt. 1892 n:o 18, av E. Mogk. — Deut. Lit. zeit. 1892 sp. 946, av A. Heusler. — Anz. f. deut. Altert. 1892 s. 219, av F. Niedner.

Wisén, T. Emendationer och exegeser till norröna dikter. IV. (Inbjudningsskr.) Lund. 4:o. S. 81—132.

3. Danska.

a. Grammatik ock läksikografi.

Andersen, C. Sprogblomster. Humoristiske Ordforklaringer. Københ. 8:o. 30 s. Kr. 0,50.

Dahl, F. P. J. Dansk Retskrivningslære (1823) og om Toneholdet i det danske Sprog (1836) udgivne med Forfatterens Ændringer og Tilføielser af hans Søn *F. P. J. Dahl*. Københ. 4:o. IV + 44 s. Kr. 1,75.

Dorph, C. Kortfattet dansk Sproglære. 8. Udg. Københ. 8:o. 54 s. Kr. 0,65.

Erslevs lille Retskrivningsordbog udarbejdet i Overensstemmelse med den paabudte Retskrivning. Københ. 8:o. 96 s. Kr. 1.

Jessen, E. Dansk Grammatik. Udgivet paa Carlsbergfondets Bekostning. Københ. 8:o. 4 + 208 s. Kr. 1,25.
Anm.: Vor Ungdom 1892 s. 214, av V. Dahlerup. — Modern langu. notes. VI, av D. K. Dodge.

— Talesprog og Skriftsprog. Et Indlæg i Retskrivningssagen. Flensborg. 8:o. 64 s. Kr. 0,50.

Kalkar, O. Ordbog til det ældre danske sprog (1300—1700). Trykt paa Carlsbergfondets bekostning ifølge foranledning af Universitets-jubilæets danske samfund. H. 18. Københ. 8:o. S. 657—752. Kr. 3.

Matthiesen, M. E. Dansk Sproglære udarbejdet til Skolebrug. 5. Udg. Odense. 16:o. 36 s. Kr. 0,15.

Saaby, V. Dansk Retskrivningsordbog udarbejdet i Overensstemmelse med de ministerielle Retskrivningsregler af 7. Juni 1889. Københ. 8:o. 221 s. Kr. 2,50.

Schmidt, R. & Andersen, V. Om brugen af ordet „fore“. Dania I s. 245—249.

Sørensen, A. Danske biord. Småbemærkninger. Københ. 8:o. 16 s. Kr. 0,25. (Särtr. ur Vor Ungdom).

Anm.: Dania I s. 164, av O. Jespersen.

Winding, P. G. Praktiske Stil- og Analyse-Øvelser for de ældre Klasser. Til Indøvelse af den paabudte Retskrivning. Københ. 8:o. 96 s. Kr. 1.

b. Täkster.

Forarbejderne til Kong Kristian V:s danske Lov udg. ved *V. A. Secher* og *C. Stöchel* af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. H. 1, 2. Københ. 8:o. S. 1—320.

Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende, 1558—1660. Udgivne ved *V. A. Secher* af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. Bd. 3. H. 1. Københ. 8:o. 160 s. Kr. 2.

Fru Eline Gøyes Jordebog med tilhørende Brevuddrag udgivet for det kongelige danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog af *A. Thiset.* Københ. 8:o. XII + 568 s. Kr. 7,50.

Hans Theophilisen Sadolins Dagbog fra det 17:de Aarhundrede. Hist. Saml. og Studier udg. af H. Rørdam I s. 516—554.

Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve. Udgivne ved *C. F. Bricka* og *J. A. Fridericia* af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. H. 17 (1628—1631). Københ. 8:o. S. 161 —393. — 7. Bind. Tillæg. Københ. 8:o. 160 s.

Anm.: Liter. Centralbl. 1892 sp. 983.

Kronens Skøder paa afhændet og erhvervet Jordegods i Danmark fra Reformationen til Nutiden. I Uddrag udg. ved *L. Laursen* af Rigsarchivet. I, h. 2. 1581—1634. Københ. 8:o. S. 241—480. Kr. 2.

Norske Rigsregistranter, tildels i Uddrag. Udgivne for det norske historiske Kildeskriftfond. Bd. 12. 1657—1660. Udg. af *E. A. Thomle.* Kra. 8:o. VI + 494 s.

4. Norska.

Hofgaard, S. V. Norsk grammatik til skolebrug. 8. opl. Kra 1890. 8:o. 88 s. Kr. 0,90.

— En liden norsk grammatik. 5. opl. Kra 1890. 8:o. 40 s. Kr. 0,40.

— Omrids af lydlæren. Tillæg til Norsk grammatik til skolebrug. Kra 1890. 8:o. 4 + 78 s. Kr. 1,20.

Hofgaard, S. V. Lidt sproghistorie.
Aars og Voss latin- og realskole. Aarsberetn. 1889—90.
Huseby, O. Norsk navnebog indeholdende 300 kvinde- og 500 mandsnavne. Kra. 8:o. 40 s. Kr. 0,30.
Läffler, Fr. Om norska ortnamn på *-lo*. Efterskrift.
Arkiv f. nord. filol. VII s. 257—262.
Munthe-Kaas, L. Retskrivningsregler, planmæssig ordnede for skolebrug og selvundervisning. Kra 1889. 8:o. 20 s. Kr. 0,25.
Pedersen, J. Sætningslære med skriftlige øvelser og opgaver for folkeskolen. Drammen [1889]. 8:o. 31 s. Kr. 0,20.
Præsthus, I. En liden sproglære for folkeskolen. Kra 1890. 8:o. 4 s. Kr. 0,05.
— Undervisning i modersmaalet i folkeskolen og hjemmet. Kra 1890. 8:o. 48 s. Kr. 0,75.
Ross, H. Norsk Ordbog. Tillæg til „Norsk Ordbog“ af Ivar Aasen. H. 5—8. Kra. 8:o. S. 257—512. Kr. 0,70 för häfte.
Rygh, O. Norske Stedsnavne paa *lo* (*lá, sló* og lignende).
Arkiv f. nord. filol. VII s. 244—256.
Smith, M. & Hornemann H. Norwegian grammar with a glossary for tourists. Kra 1889. 8:o. 2 + 62 s. Kr. 1,50.

5. Svenska.

a. Grammatik ock läksikografi.

Beckman, N. Om *y*-typen som tecken för ändelsevokaler i Siælinna Tröst. Et bidrag till läran om fornsvenskans långa ändelsevokaler.
Arkiv f. nord. filol. VIII s. 167—175.
Cederschiöld, G. Döda ord.
Nord. tidskr. (Letterst.) 1891 s. 457—478.
Dalström, J. J. Svensk språklära för folkskolan. Sthm. 8:o. IV + 104 s. Kr. 0,50.
Eriksson, F. Öfnings- och lärobok i svenska språket: form-, sats- och rättskrifningslära för folkskolor. 2:a tillökta uppl. Sthm 1890. 8:o. 64 s. Kr. 0,40.
Genell, N. Svensk sats- och formlära jämte läran om skiljetecknens bruk för folkhögskolor, fortsättningsskolor och lägre fackskolor m. fl. Lund. 8:o. 56 s. Kr. 0,50.
Kock, A. Till frågan om u-omljudet i fornsvenskan. Sthm. 8:o. 28 s.
Svenska landsmålen XII, 7.
Krok, N. Folkskolans öfningsbok i modersmålet. I hufvudsaklig öfverensstämmelse med folkskolelärobokskommitéens grundsatser. Stafning, ordböjning och interpunktion efter mindre upplagan af läsebok för folkskolan. 2 uppl. Lund. 8:o. 95 s. Kr. 0,50. — Andra delen. Lund. 8:o. 39 s. Kr. 0,35. — 2 uppl. Lund. 8:o. 39 s. Kr. 0,35.

Larsson, Rob. Södermannalagens språk. I. Ljudlära. Akad. afh. Sthm. 8:o. 2 + 158 s.
Särtryck ur Antiqv. tidskr. för Sverige XII.
Anm.: Ark. f. nord. filol. VIII s. 381, av A. Kock.

Lyttkens, I. A. & F. A. Wulff. Svensk uttalsordbok. H. 2. Lund. 8:o. S. 193—373 + 4 tab. Kr. 3,25.
Anm.: Pedag. tidskr. 1892 s. 24, av E. B[rate].

Norlén, W. Lärobok i modersmålet för folkskolan. 9 uppl. Sthm. 8:o. 97 s.

Pira, G. Lärobok i modersmålet för folkskolor. På grundvalen af folkskolelärobokskommitténs betänkande och svenska akademiens ordlista utarbetad. 2:a omarb. uppl. Sthm. 8:o. 64 s. Kr. 0,35.

Profark af Ordbok öfver svenska språket, utgifven af svenska akademien. (Tryckt som manuskript). [Lund 1891]. 4:o. 10 s.

Regnér, P. B. Svensk språklära för högre folkskolor, folkhögskolor och småskolelärarinneseminarier. Stafsättet i öfverensstämmelse med folkskolans nya läsebok. Sthm. 8:o. 112 s. Kr. 0,75.

— Svensk språklära för folkskolan. Stafsättet i öfverensstämmelse med folkskolans nya läsebok. Sthm. 8:o. 84 s. Kr. 0,50.

Scott, A. L. Hvad inflytande utöfvade reformationen på svenska språket och vitterheten?
Balder. A liter. Annual 1890 publ. by the Lyceum of August. College.

Siljestrand, K. K:son. Ordböjningen i Västmannalagen. II. Adjektiv, räkneord och pronomen. Linköp. 4:o. 4 + 70 s.

Sjölander, K. O. Folkskolans elementarbok i modersmålet: rättskrifnings-, sats-, form- och uppsatsöfningar jämte hithörande teori i enlighet med folkskolelärobokskommittéens grundsatser. (N:o 1). 3 uppl. Sthm. 8:o. 120 s. Kr. 0,50.

Stenkula, A. O. Svensk språklära för folkskolan. 2:a öfversedda uppl. Malmö. 8:o. 4 + 92 s.
Anm.: Tidskr. f. folkundervisn. 1890 s. 14 ock 1891 s. 28, av C. K[astma]n.

Sundén, D. A. Ordbok öfver svenska språket under medverkan utgifven. H. 5. Skuff—Under. Sthm. 8:o. S. 353—544. Kr. 2.

— Kort lärokurs i modersmålet för folkskolan. I. Rättskrifningslära jämte skriföfningar. II. Ord- och satslära. 8 uppl. Sthm. 8:o. 4 + 80 s. Kr. 0,25.

— Svensk språklära för folkskolan. 15 uppl. Sthm. 8:o. 4 + 110 s. Kr. 0,50.

Söderwall, K. F. Ordbok öfver svenska medeltidsspråket. H. 12. Lund. 4:o. 120 s. Kr. 7,50.
Svenska fornskriftsällsk:s samlingar. H. 100.

Tamm, Fr. Nysvenska sammansättningar med två lika starkt betonade stafvelser.
Språkvet. sällsk:s förhandl. 1888—91 s. 122—127. (Ups univ:s årsskr. 1891).

Vasenius, V. Om namnen på Finlands kommuner i svensk och finsk skrift. Fennia III, 13.

Wenström, E & O. Jeurling. Svenska språkets ordförråd eller 80,000 inhemska och främmande ord och namn med öfversättningar och förklaringar jämte uttalsbeteckning och accentuering enligt Svenska akademiens ljudenligaste stafsätt under medverkan af flere språkmän utarbetad. Sthm-Visby. 16:o. 8 s. + 1096 sp. Kr. 2.

b. Rättstavning.

Aurén, J. A. Svenska rättskrifningsöfningar. 4 uppl. Sthm. 8:o. 101 s.

Bergholm, A. Svensk rättskrifningslära efter Svenska akademiens ordlista, 6:e uppl. Borgå 1890. 8:o. 36 s. M. 0,35.

— Svenska rättskrifningsöfningar i öfverensstämmelse med Svenska akademiens ordlista, 6:e uppl. Hfrs 1890. 8:o. 36 s. M. 0,35.

Brate, E. Avstavning.
Nystavaren III s. 113—130.

Bäckman, J. Öfningskurs i modersmålets rättskrifning med anslutning till Läsebok för folkskolan. För folkskolor utarbetad. 3 uppl. Omarbetad och med stafning i enlighet med 9:e uppl. af Läsebok för folkskolan. Sthm. 8:o. IV + 66 s. Kr. 0,40.

Carlsson, J. Rättskrivningen uti originalupplagan af 1734 års lag.
Nystavaren III s. 150—183.

Ekermann, A. Svensk ordlista jämte några regler för rättskrifning. Sthm. 8:o. 104 s. Kr. 0,50.

Estlander, C. G. [Om rättstafningsfrågan].
Sv. lit. sällsk:s i Finl. förhandl. o. upps. 5. S. XXXIII—XXXVI.

Freudenthal, A. O. Svensk rättskrifningslära på grundvalen af nordiska rättskrifningsmötets förslag och med särskildt afseende på Finland. 5 uppl. Hfrs. 8:o. (4 uppl. 1888).

[Frunck, G. L. D.] Regler för afstafning och användningen af skiljetecken samt stor begynnelsebokstaf. Örebro. 8:o. 7 s. Kr. 0,10.

Kabner, H. Svenska rättskrifningsöfningar efter 6:e omarb. uppl. af svenska akademiens ordlista. 2 uppl. Gbg. 8:o. 64 s. Kr. 0,75.

Lagus, E. Rättstavningsfrågan i Finnland.
Nystavaren III s. 184—191.

Lind, E. H. Om rättstafningen. Dess uppgift och dess öden i vårt land. Sthm. 12:o. 2 + 32 s. Kr. 0,15.
Verdandis småskrifter n:r 36.

Lundgren, O. Svensk staflista angifvande skolstafning jämte gammalstafning och nystafning. Lund. 8:o. XVI + 123 s. Kr. 1,25.

Nordlander, J. Svensk rättskrifningslära i öfverensstämmelse med Svenska akademiens ljudenligaste stafning. 2 uppl. Sthm. 8:o. 4 + 46 s. Kr. 0,25.

— Svenska rättskrifningsöfningar i öfverensstämmelse med Svenska akademiens ljudenligaste stafning. 2 uppl. Sthm. 8:o. 4 + 94 s. Kr. 0,50.

Nordlander, J. Hvad skall jag diktera? Rättstafningsöfningar i öfverensstämmelse med Svenska akademiens ljudenligaste stafning och uteslutande till lärares och lärarinnors tjänst utarbetade. Sthm. 8:o. 69 s. Kr. 1,50.

Regnér, P. B. Kortfattad svensk rättskrifningslära. 2:a med skrif-öfningar tillökade upplagan, till stafsättet öfverensstämmande med folkskolans nya läsebok. Sthm. 8:o. 40 s. Kr. 0,25.

Richter, J. Svensk rättskrifningslära 1:a kursen. Sthm. 8:o. 2 + 122 s. Kr. 0,95.

Anm.: Tidskr. utg. af pedag. fören. i Finl. 1891 s. 344, av C. Synnerberg.

Rättskrifningsöfningar bearbetade efter C. J. L. Almqvists rättstafningslära jämte ordlista af *Sofi Almquist.* 3 uppl., lämpad efter svenska akademiens nya ordlista och för folkskolan gällande föreskrift. Sthm. 12:o. 48 s.

Schwalbe, C. Öfningskurs i svensk rättstafning enligt svenska akademiens ordlista — sjette omarbetade upplagan —. 3 uppl. Sthm. 8:o. 32 s. Kr. 0,25.

Sjögren, V. Lärokurs i modersmålet för folkskolan. H. 1. Rättskrifning. Sthm. 8:o. 36 + 12 s. Kr. 0,20.

Sjölander, K. O. Rättskrifningsöfningar i enlighet med folkskolelärobokskommittéens grundsatser. 3 uppl. Sthm. 8:o. 40 s.

Folkskolans elem. bok i modersm. n:r 1. H. 1.

Sturzen-Becker, V. Svensk rättskrifningslära för allmänna läroverken och flickskolorna jämte tillämpningsöfningar och ordförteckning (innehållande öfver 2000 ord). 2 uppl. Sthm. 8:o. 72 s. Kr. 0,45.

Rättskrifningslära n:r 2.

Sundén, D. A. Ny svensk rättskrifningslära för inlärande af det nya stafningssättet enligt sjette upplagan af sv. akademiens ordlista. 3 uppl. Sthm. 8:o. 4 + 92 s. Kr. 0,50.

Åberg, G. A. Svensk ordlista för rättskrifning. 3 uppl. tillökad och omarbetad af *J. Klockars* och *I. Smeds,* upptagande jämväl ordens skrifning enligt svenska akademiens ordlista, 6:e uppl. Hfrs. 8:o. IV + 418 s. Kr. 3,50. (2 uppl. 1886).

c. Täkster.

Handskrift-prof 1500—1800. Till tjenst vid öfningar i handskriftläsning utgifna ur Lunds universitetsbiblioteks handskriftsamling. Med förord af professor *Martin Weibull.* Sthm. Fol. 4 + 26 s. + 8 bl. faksim. Kr. 3.

Anm.: Hist. tidskr. (sv.) 1891 s. 19, av E. H[ildebran]d.

Hertig Johans af Finland diarium öfver utgångna bref. Efter en urkund i svenska riksarkivet meddeladt af *K. G. Leinberg.* Hfrs. 8:o. 64 s.

Bidr. t. Åbo stads hist. Ser. 1. VII.

Konung Gustaf den förstes registratur. Utg. af k. riksarkivet genom *Victor Granlund*. XIII. 1540—1541. Sthm. 8:o. 356 + 55 + 2 s. Kr. 6,50.
Handl. rör. Sv. hist. Ser. 1.

Noreen, Ad. Bidrag till äldre Västgötalagens täkstkritik. II.
Arkiv f. nord. filol. VIII s. 176—181.

Stockholms stads jordebok 1475—1498. Utgifven af k. samfundet för utgifvande af handlingar rörande Skandinaviens historia med understöd af Stockholms stad genom *Hans Hildebrand*. Sthm 1889 (publ. 1891). 8:o. 256 s. Kr. 3,75.
De svenska stadsböckerna från äldre tid II, 1.

Stockholms stads skottebok 1502—1510. Utgifven af k. samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia med understöd af Stockholms stad genom *Hans Hildebrand*. Sthm 1889 (publ. 1891). 8:o. 256 s. Kr. 3,75.
De svenska stadsböckerna från äldre tid III, 1.

Svenska riksdagsakter jämte andra handlingar som höra till statsförfattningens historia under tidehvarfvet 1521—1718. D. 2, h. 2. 1568—1571. Med understöd af statsmedel utgifven af k. riksarkivet genom *E. Hildebrand*. Sthm. 8:o. S. 181—432. Kr. 5,75.

Svenska riksrådets protokoll. Med understöd af statsmedel i tryck utgifvet af kongl. riksarkivet genom *Severin Bergh*. VI. 1636. H. 2. Sthm. 8:o. S. 401—858 + X s. Kr. 5,75.
Handl. rör. Sveriges hist. Ser. 3.
Anm.: Hist. tidskr. (sv.) 1892 s. 28, av J. Fr. N[yström].

Sveriges ridderskaps och adels riksdagsprotokoll. IX. 1664. [Utg. af *Severin Bergh*]. Sthm. 8:o. VII + 477 s. Kr. 6.

Sverges traktater med främmande makter jemte andra dithörande handlingar utgifna af *O. S. Rydberg*. D. V, 2. 1609—1630. Sthm. 8:o. S. 161—368. Kr. 6,50. — D. III, 1. 1409—1436. Sthm. 8:o. 160 s.

Utdrag ur Åbo stads dombok 1635. Utgifna af *T. Hartman*. Hfrs. 8:o. 2 + 130 s.
Bidr. till Åbo stads hist. Ser. 1. VII.

Valda skrifter af G. Stiernhielm utgivna till text för föreläsningar av *Fr. Tamm*. Ups. 8:o. 4 + 60 s. Kr. 1,50.

6. Dialäkter.

a. Grammatik ock läksikografi.

Feilberg, H. F. Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål. Udgivet af universitetsjubilæets danske samfund. H. 7. Københ. 8:o. S. 481—560. Kr. 2,50.

Hagfors, K. J. Gamlakarlebymålet. Ljud- ock formlära samt språkprov. Akad. avhandl. Med en karta. Sthm. 8:o. 124 s.
Svenska landsmålen. XII, 2. Även i särtryck.
Anm.: Finsk tidskr. 1891, 2 s. 303, av J. V. Lindgren.

Jespersen, O. Lydskriftprøver.
Dania I s. 226—232.

Karsten, A. Kökarsmålet. Ljud- ock formlära. Akad. avhandl. Sthm (Hfrs). 8:o. 151 s. (Särtr. ur Sv. landsm. XII).
Anm.: Finsk tidskr. 1892, 2 s. 61, av J. V. Lindgren.

Larsen, A. B. Indberetning om reiser foretagne med offentligt stipendium i årene 1888—90 for at studere bygdemålene i Kristiansands stift.
Univ. og skoleannaler 1891 s. 1—23 ock 209—260.

Lundell, J. A. Skandinavische Mundarten.
Grundr. d. germ. Philol. I s. 945—959.
Anm.: Indogerm. Forsch. II. Anz. s. 69, av A. Heusler.

Thorsen, P. K. Ældre bidrag til kundskab om danske almuemål.
Dania I s. 97—135.

b. Täkster.

Arbman, Rosa. Litte för roskull. Östersund. 8:o. 32 s. Kr. 0,25. På jämtmål.

Bondesons Variété-kupletter och visor. H. 1, 2. Text. Sthm. Stor 8:o. 8 + 8 s.

Hansen, P. Et Blad af „E Bindstouw".
Jylland. Månedsskr. 1891 s. 7—11.

Kvolsgaard, C. M. C. Spredte træk af landbolivet; optegnede i jysk mundart. Udgivet af Universitets-jubilæets danske samfund. Københ. 8:o. 4 + 175 s. Kr. 4.
Anm.: Dania I s. 256, av A. Olrik.

Nygren, A. J. Byyrallor. II. Karabrask å tjärngslapras. Folklifsbilder på österbottniskt bygdemål. Borgå 1890. 8:o. VI + 64 s. M. 1.

IV. Runkunskap ock mytologi.

Brate, E. (& S. Bugge). Runverser. Sthm 1890, 91. 8:o. S. 321—442.
Antiqv. tidskr. f. Sverige X, 1.

Brate, E. Vers runiques. Résumé du mémoire précédent. Sthm. 8:o. 4 s.
Antiqv. tidskr. f. Sverige X, 2.

Brate, E. & S. Bugge. Runverser. Undersökning af Sveriges metriska runinskrifter. Sthm. 8:o. 442 s.
Särtr. ur Antiqvar. tidskr. f. Sverige.

Bugge, S. Runestenen fra Opedal i Hardanger.
Arkiv f. nord. filol. VIII s. 1—33 + 1 pl.

— Norges Indskrifter med de ældre Runer. Udgivne for det Norske historiske Kildeskriftfond. H. 1. Kra. 4:o. 2 + 48 s. + 2 pl. Kr. 2,40.
Anm.: Liter. Centralbl. 1892 sp. 1062, av [E. Mo]gk.

Stolp, Fr. Die Runen.
Verhandl. des deut. wiss. Vereins zu Santiago de Chile II.

Wadstein, E. Om ᚢ-runans förmenta användning i stället för ᛁ-runan.
Antiqv. akad:s månadsbl. 1891 s. 70—79.

Vistrand, P. G. Tvänne runstafvar i Nordiska museet. [Sthm]. 8:o. 20 s.
Särtr. ur Samf. för Nord. museets främj. Meddel. 1889.

Arentzen, K. & S. Thorsteinsson. Nordisk Mythologi efter Kilderne. 5. Opl. Københ. 8:o. 128 s. Kr. 1,75.

Böttger, H. Sonnenkult der Indogermanen, insbesondere der Indoteutonen. Breslau. 8:o. XXXII + 167 s. M. 3,50.

Dahlberg, J. G. Baldersmyten och hans betydelse i den nordiska mytologien.
Balder. A literary annual 1890 publ. by the Lyceum of August. College.

Falk, Hj. Martianus Capella og den nordiske mytologi.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1891 s. 266—300.

Golther, W. Zur Geschichte der nordischen Mythologie.
Allgem. Zeitung 1891. Beilage nr. 237.

Handelmann, H. Zur norwegischen Sagenforschung.
Am Urquell II s. 3—5 o. 53—55.

Herrmanowski, P. Die deutsche Götterlehre und ihre Verwertung in Kunst und Dichtung. I. Deutsche Götterlehre. Berlin. 8:o. 3 + 284 s. M. 4,50. II. Germanische Götter und Helden in Kunst und Dichtung. Berlin. 8:o. 6 + 278 s. M. 3.
Anm.: Centralorg. f. Realschulw. XIX s. 742, av L. Freytag. — Deutsche Lit. zeit. 1891 sp. 1101, av A. Heusler. — Liter. Centralbl. 1891 sp. 1764, av E. Mogk. — Münch. neueste Nachr. 1891 n:o 526, av W. Golther. — Zeitschr. f. d. deut. Unterr. VI, av Lyon. — Lit. bl. f. germ. u. roman. Philol. 1892 sp. 333, av A. Schullerus.

Horn, F. W. Vore Fædres Guder. En kortfattet Mythologi. 2. Udg. Københ. 8:o. 112 s. Kr. 1,50.

Johnsson, C. O. Jämförelse mellan den fornnordiska och grekiska mytologien.
Balder. A liter. annual 1891 publ. by the Lyceum of August. College.

Kauffmann, Fr. Mythologische zeugnisse aus römischen inschriften.
Beitr. zur gesch. d. deut. spr. u. lit. XV s. 553—562 ock XVI s. 200—234.

Lehmann, E. Die Götterdämmerung in der nordischen Mythologie. 2. Aufl. Königsb. 8:o. 43 s. M. 0,80.

List, G. Deutsch-mythologische Landschaftsbilder. Berlin. 8:o. IV + 264 s. M. 4,50.

Lund, L. Tolv Fragmenter om Hedenskabet med særligt Hensyn til Forholdene i Nord- og Mellem-Europa. I. H. 1. Københ. 8:o. 304 s. Kr. 6.

Anm.: Liter. Centralbl. 1892 sp. 218, av H. F. — Dania I s. 259, av A. Olrik. — Gött. gel. Anz. 1892 s. 889, av B. Kahle.

Meyer, E. H. Germanische Mythologie. Berlin. 8:o. XI + 354 s. M. 5. Lehrbücher der germ. Philol. I.

Anm.: The Academy 1891 nr. 1013. — Allgem. Zeitung 1891. Beilage nr. 238, av A. Schroer o. nr. 286, av W. Golther. — Liter. Centralbl. 1892 sp. 262, av [E. Mo]gk. — Zeitschr. des Vereins f. Volkskunde 1892 s. 88, av K. Weinhold. — Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1892 sp. 44, av A. Schullerus. — Le moyen age V nr. 5, av W. Golther. — Archiv f. Anthropol. XXI s. 145, av W. Golther.

— Die eddische Kosmogonie. Ein Beitrag zur Geschichte der Kosmogonie des Altertums und des Mittelalters. Freib. i/B. 8:o. V + 118 s. M. 3,60.

Anm.: Arkiv f. nord. filol. VIII s. 304—306, av F. Detter. — Liter. Centralbl. 1892 sp. 24, av E. Mogk. — Wochenschr. f. klass. Philol. 1891 sp. 1108, av H. Draheim. — Zeitschr. des Vereins f. Volkskunde I s. 451, av K. Weinhold. — Theolog. Lit. zeit. 1892 nr. 2. — Gött. gel. Anz. 1892 s. 164, av B. Kahle. — Zeitschr. f. deut. philol. XXV s. 399, av F. Kauffmann.

— Skabelseslæren i Eddaerne, ved *H. Anker*. Hamar. 8:o. 30 s.

Mogk, E. Mythologie.

Grundr. d. germ. Philol. I s. 982—1138.

Anm.: Allgem. Zeit. 1891. Beilage nr. 286, av W. Golther. — Zeitschr. f. deut. philol. XXIV s. 225, av E. Martin. — Le moyen age V, av W. Golther. — Indogerm. Forsch. II. Anz. s. 73—81, av Fr. Kauffmann. — Archiv f. Anthropol. XXI s. 145, av W. Golther.

Much, R. Jupiter Tanarus.

Zeitschr. f. deut. alterth. N. F. XXIII s. 372—374.

Mushacke, W. Beiträge zur Geschichte des Elfenreiches in Sage und Dichtung. Crefeld. 4:o. 20 s. (Skolprogr.).

Rydberg, V. Teutonic mythology. Authorised translation from the swedish by *Rasmus B. Anderson*. II. London. 8:o. 702 s.

Sander, Fr. Harbardssången jämte grundtexten till Völuspá. Mythologiska undersökningar. Med några eddaillustrationer. Sthm. 8:o. 2 + 72 s. Kr. 2.

Anm.: Gött. gel. Anz. 1892 s. 161, av A. Heusler. — Liter. Centralbl. 1892 sp. 331, av [E. Mo]gk.

Schwarz, P. Reste des Wodankultus in der Gegenwart. Leipz. 8:o III + 50 s. M. 1.

Anm.: Liter. Centralbl. 1891 sp. 1764, av E. Mogk. — Zeitschr. f. Volkskunde III s. 235, av O. Knoop.

Sepp, J. N. Die Religion der alten Deutschen und ihr Fortbestand in Volkssagen, Aufzügen und Festbräuchen bis zur Gegenwart. Mit durchgreifender Religionsvergleichung. München 1890. 8:o. XX + 419 s. M. 6.
Anm.: Liter. Centralbl. 1891 sp. 892, av E. Mogk. — Anz. f. deut. alterth. 1891 s. 329, av E. H. Meyer.
— Die nordische Edda und ihre christliche Wurzel?
Allgem. Zeit. 1891. Beilage nr. 68.
— Das vorbiblische Alter der Edda.
Allgem. Zeitung 1891. Beilage nr. 236.
Siebs, Th. Beiträge zur deutschen mythologie. I. Der todesgott ahd. Henno-Wotan = Mercurius. II. Things und die Alaisiagen. III. Zur Hludanæ-Inschrift.
Zeitschr. f. deut. philol. XXIV s. 145—157 ock 433—461.
Staake, J. Die Geister der nordischen Felsenwelt.
Am Urquell II s. 193 o. f.
Vendell, H. Nyare forskningar i nordisk mytologi.
Finsk tidskr. 1891, 1 s. 238—245.

V. Arkeologi ock kulturhistoria.

Bæhrendtz, B. E. Teckningar ur Kalmar museum. 1. (1890).
Anm.: Antikv. akad:s månadsbl. 1890 s. 188.
Baltzer, L. Några ord om Bohusläns hällristningar.
Gnistan. Af sällsk. Gnistan. Utg. af *A. U. Bååth.* S. 183—188.
Bendixen, B. E. Fornlevninger i Søndhordland og Hardanger. (Forts.)
Foren. t. norske fortidsmindesm. bevar. Aarsberetn. for 1890 s. 9—48.
Fynd från gamla Upsala.
Antikv. akad:s månadsbl. 1891 s. 142—144.
Gram, B. & S. Müller. Undersøgelser af archæologisk Materiale udførte i Prof. Steins Laboratorium.
Aarbøger f. nord. Oldkynd. 1891 s. 97—123.
Gustafson, G. A. En baadgrav fra vikingetiden. Bergen. 8:o. 12 s. + 1 pl.
Särtr. ur Bergens Museums Aarsberetn. 1890.
— Grafundersökningar på Gotland. Sthm. 8:o. 87 s.
Antiqv. tidskr. f. Sverige VIII, 4.
Handelmann, H. Silberfunde und Ringe mit Schiebern.
Mitteil. des anthropol. Vereins f. Schlesw.-Holst. H. 4 s. 38—39.
Hildebrand, H. Fynd från Öster-Ryftes på Gotland. Sthm. 8:o. 7 s.
Särtr. ur Antikv. akad:s månadsbl. 1890.
— Den svenska medeltidens brakteater. Sthm. 8:o. 32 s.
Antiqv. tidskr. f. Sverige IX, 4.

Hildebrand, H. Fynd från Källemosse i Skåne.
Antikv. akad:s månadsbl. 1891 s. 90—94.

H[ildebran]d, H. Fru Nisbeths gåfva (inv. 8,762).
Antikv. akad:s månadsbl. 1890 s. 163—165.

— Inspektor J. L. Nilssons samling.
Antikv. akad:s månadsbl. 1890 s. 153—162.

Hildebrand, H. Ytterligare om ormhufvudringar.
Antikv. akad:s månadsbl. 1891 s. 137—142.

Madsen, A. P. Undersøgelser i Ribe Amt, med særligt Hensyn til Stenalderen.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1891 s. 301—328.

Melander, C. A. Botanisk belysning af arkeologiska spörsmål.
Antikv. akad:s månadsbl. 1891 s. 63—70.

Mestorf, J. Ausgrabungen des † Professor Pansch.
Mitteil. des anthropol. Vereins f. Schlesw.-Holst. H. 1, 3, 4.

— Über gewisse typische Bronzeringe.
Mitteil. des anthropol. Vereins f. Schlesw.-Holst. H. 4 s. 33—37.

Montelius, O. Den förhistoriska fornforskarens metod och material. Sthm 1884., 8:o. 28 s.
Antiqv. tidskr. f. Sverige VIII, 3.

Müller, S. Ordningen af Danmarks Oldsager. Bronzealderen. Afbildningerne tegnede og chemityperede af *M. Petersen.* Udg. paa Carlsbergfondets Bekostning. Københ. 4:o. 76 s. + 14 pl. Kr. 9.
Anm.: Revue critique 1892, I s. 167, av E. Beauvois.

— Ordning af Bronzealderens Fund.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1891 s. 183—265.

— Nogle Halsringe fra Slutningen af Broncealderen og fra den ældste Jernalder.
Nord. Fortidsminder. H. 1.
Anm.: Archiv f. Anthropol. XX s. 389, av J. Mestorf.

Nicolaissen, O. Undersøgelser i Nordlands amt i 1890.
Foren. t. norske fortidsmindesm:s bevar. Aarsberetn. for 1890 s. 1—8.

Nicolaysen, N. Antikvariske notiser.
Foren. t. norske fortidsmindesm:s bevar. Aarsberetn for 1890 s. 141—147.

— Udgravninger i 1890.
Dst. s. 49—60.

Nordin, Fr. Fornlemningar vid Bjers i Heinums socken på Gotland, på kongl. vitterhets historie och antiqvitetsakademiens bekostnad undersökta år 1885.
Sv. fornm. fören:s tidskr. VIII s. 1—23.
Anm.: Archiv f. Anthropol. XX s. 404, av J. Mestorf.

Olsson, P. Om hällmålningar och hällristningar i Jämtland.
Jämtl:s läns fornm. fören:s tidskr. I s. 54—57.

Olsson, P. Öfversigt af Jämtlands läns fornminnen från hednatiden. Första tillägget.
Jämtl:s läns fornm. fören:s tidskr. I s. 58—64.
Petersen, H. Gravpladsen fra den ældre jernalder paa Nordrup Mark ved Ringsted.
Nord. Fortidsminder. H. 1.
Anm.: Arch. f. Anthropol. XX s. 389, av J. Mestorf.
— Kammerherre Sehesteds Behandling af Spørgsmaalet om „Skjævéggede Flintredskaber“. En Redegjørelse.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1891 s. 397—411.
Poulsen, A. H. En jydsk Bautasten (Tirslundstenen).
Jylland. Maanedsskr. 1891 s. 30—32.
Reeh, A. & G. V. Smith. Nogle Grave fra Stenalderen.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1891 s. 329—345.
Rygh, O. Oplysninger om de i denne Aarsberetning afbildede Stykker af Loranges Samling.
Foren. t. norske fortidsmindesm:s bevar. Aarsberetn. f. 1890 s. 91—95.
Salin, B. Fornminnen i Uppland undersökta sommaren 1890. Sthm. 8:o. 16 s.
Särtr. ur Antikv.-akad:s månadsbl. 1890.
— Graffältet på Odensbacken.
Antikv. akad:s månadsbl. 1891 s. 108—110.
Schürer von Waldheim, W. Uppländska stenåldersfynd kända år 1884. Sthm. 8:o. 64 s.
Antiqv. tidskr. f. Sverige VIII, 4.
Smith, G. V. Huggeforsøg i Fyrretræ med Skivespaltere.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1891 s. 383—396.
Statens historiska museum och myntkabinettet. Samlingarnes tillväxt.
Antikv. akad:s månadsbl. 1891 s. 13—19, 54—60 ock 101 —108.
Undset, I. Aus der jüngeren Eisenzeit in Norwegen (800—1000 n. Chr.).
Arch. f. Anthropol. XX s. 1—16.
— Mere om de norske oldsager i Kjøbenhavns oldnordiske museum. Kra. 8:o. 13 s. Kr. 0,25.
Kra Videnskabsselsk:s Forhandl. 1891 nr. 1.
— De nordiske kløverbladformede spænder fra den yngre jernalder, deres tilblivelse og udvikling. Kra. 8:o. 15 s. + 3 pl.
Kra Videnskabsselskabs Forhandl. 1891 nr. 3.
Anm.: Archiv f. Anthropol. XX s. 407, av J. Mestorf.

Afbildningar af sigillstampar tillhörande Nordiska museet. 1. Skråsigill från Stockholm.
Samf. för Nord. museets främj. Meddel. 1889 s. 43—45.
Gestriklands vapen.
Meddel. af Gestrikl:s fornm. fören. [1891] s. 13—17.

Hauberg, P. Gullands Myntvæsen.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1891 s. 1—72. — Även i särtryck.
Nyrop, C. Kjøbenhavns og Hamburgs Vaaben og Sølvmærker.
Tidsskr. f. Kunstindustri 1891 s. 32—38.

Allmogelif i Vestergötland. Folklifsskildringar, sagor och sägner, visor, skrock och ordspråk. Samlade af Vestgöta landsmålsförening i Upsala. Utgifna genom *K. O. Tellander.* Sthm. 16:o. VIII + 127 s. Kr. 1,25.
Även i Öreskrifter för folket. N:o 148.
Bang, V. Præstegaardsliv i Danmark og Norge i Tidsrummet fra Reformationen til 17. Aarhundredes Slutning. Københ. 8:o. 320 s. Kr. 3,50.
Bendixen, B. E. Aus der mittelalterlichen Sammlung des Museums in Bergen. (Mit 2 Planchen).
Bergens Museums Aarsberetn. 1889 ock 1890.
Anm.: Archiv f. Anthropol. XX s. 405, av J. Mestorf.
Bidstrup, J. Et Ægteskabsløfte. Et kulturhistorisk Bidrag.
Museum 1891, 2 s. 105—116.
Bore, Erik. Bärgsmanslif i början af 1800-talet. Anteckningar från Nora ock Lindes bärgslager. Sthm. 8:o. 48 s.
Svenska landsmålen V, 7.
Christensen, C. V. En Tyveproces i 1699.
Museum 1891, 1 s. 56—64.
Correus, C. Fortid og Nutid i Skanör og Falsterbo.
Museum 1891, 1 s. 155—182.
Danske Nationaldragter tegnede af *F. C. Lund.* Med Text af *V. Bergsøe.* 2. Opl. H. 9—16. Københ. 4:o. 16 pl. m. text. à kr. 1.
Die nordischen Weinachten.
Das Ausland 1890 n:o 50—52.
Feilberg, H. F. Bidrag til skræddernes saga.
Dania I s. 165—197.
Fra Vest-Jylland mellem Varde og Ringkjøbing. Aktstykker ved *Poul Bjerge.*
Aarb. f. dansk Kulturhist. 1891 s. 170—184.
Goetz, W. Das nordische Wohnhaus während des 16. Jahrhunderts, sonderlich in Hinblick auf das Schweizerhaus. Hamburg. 8:o. 31 s. M. 0,50.
Samml. gemeinverständl. wissensch. Vorträge. H. 131.
Granfelt, G. Västfinska afdelningens historia. I. De västfinska nationerna 1640—1722. Hfrs 1890. 8:o. 95 s.
Västra Finland I.
Grove, G. L. Efterspillet paa et bornholmsk Gilde i Aaret 1684, belyst ved samtidige Tingsvidner.
Museum 1891, 1 s. 183—187.

Gustafson, G. A. A strange wooden object found in a norwegian tumulus. Bergen. 8:o. 21 s.
Särtr. ur Bergens Museums Aarsberetn. 1890.

Hammershaimb, V. U. Indbyggernes [færingernes] levevis. Færøsk anthol. Indledn. S. XXV—XLIV.

Hansen, Povl. Bonde og Herremand. Et Tidsbillede fra Hoveri-Tiden. Aarb. f. dansk Kulturhist. 1891 s. 1—83.

Hegel, Karl. Städte und Gilden der germanischen Völker im Mittelalter. I. Altenb. 8:o. 457 s.
Buch 2—4 (s. 121—440): Dänemark, Schweden und Norwegen.
Anm.: Liter. Centralbl. 1892 sp. 516, av —ng. — Allgem. Zeitung 1892. Beilage nr. 64, av Bendiner. — Krit. Vierteljahrschr. f. Gesetzgeb. N. F. XV, av M. Pappenheim — Gött. gel. Anz. 1892 s. 406—423, av G. v. Below.

Hertzberg, R. Bidrag till Finlands kulturhistoria på 1600-talet. Prosten Boëthii Murenii visitationsprotokoller för 1637—1666. I. Hfrs. 8:o. 45 s.

Högberg, O. En profet och en fylkeskonung. En kulturhistorisk skildring.
Ny illustr. tidn. 1891 s. 135, 138, 179.

Kristensen, E. T. Den jyske Bondes festlige Sammenkomster, saaledes som de har været holdte i Mands Minde.
Jylland. Maanedsskr. 1891 s. 12—15, 45—49 ock 74—77.

Lund, T. Danmarks og Norges Historie i Slutningen af det 16:de Aarhundrede. I. Indre Historie. 11. Bog. Dagligt Liv: Bryllup. Københ. 8:o. 12 + 547 s. Kr. 9.

— Die alten nordischen Frühlingsfeste. Nach dem Dänischen von *J. C. Poestion.*
Zeitschr. f. Volkskunde III.

Lundberg, Rud. Det stora sillfisket i Skåne under medeltiden och nyare tidens början, dess förhållande till samtidiga sillfisken och till det nutida fisket i Skåne. Sthm. 8:o. 76 s. Kr. 1.
Antiqv. tidskr. f. Sverige XI, 3.

Lundquist, Aurore. Seder och bruk i Julita socken i Södermanland. Anteckningar, gjorda år 1800. Ur Nordiska museets archiv.
Samf. för Nord. museets främj. Meddel. 1889 s. 27—34.

(*Magnussen, Arne*). Kort og sandfærdig Beretning om den vidtudraabte Besættelse udi Thisted. Til alles Efterretning af Original-Akter og troværdige Dokumenter uddragen og sammenskreven. Paa ny udg. af *A. Ipsen.* Københ. 8:o. VI + 112 s. Kr. 1,50.

Maurer, K. Zur Volkskunde Islands.
Zeitschr. des Vereins für Volkskunde I s. 36—53.

Mejborg, R. Slesvigske Bøndergaarde i det 16:de, 17:de og 18:de Aarhundrede. Folkeudgave. H. 1—3. Københ. 4:o. 76 s. Kr. 1,50.
Anm.: Revue critique 1892, I s. 398, av H. de Curzon.

— Om Bygningsskikke i Slesvig. Et illustreret Foredrag. Københ. 4:o. 32 s. Kr. 1,50.

Mule, C. Minder fra den yderste danske Sproggrændse i Sønderjylland.
Sønderjydske Aarb. 1891 s. 256—263.

Nicolaysen, N. Olaf Paas gildestue.
Hist. Tidsskr. (norsk). 3. R. II s. 206—210.

[Nordin, Fr.] En svensk bondgård för 1500 år sedan af *N—n*. Med 2 planritningar och 30 figurer. Visby. 8:o. 51 s. Kr. 0,50.
Anm.: Archiv f. Anthropol. XX s. 400, av J. Mestorf.

Norske nationaldragter, kolorerede og paa karton. 1—5. Kra.

Nutzhorn, H. Fæstebonden Peder Smed i Bukkerup.
Aarb. f. dansk Kulturhist. 1891 s. 125—169.

Olrik, H. En dansk pilegrimsfærd fra begyndelsen af 12. århundrede.
Hist. Tidsskr. (dansk). 6. Række. III s. 232—236.

Pappenheim, M. Zum ganga undir jarðarmen.
Zeitschr. f. deut. philol. XXIV s. 157—161.

Reuter, O. Skildringar från västra Nyland. Hfrs. 8:o.
Skrifter utg. af sällsk. Svenska folkskolans vänner. H. 24.

Schmitz, P. W. Populære Andagtsøvelser i Danmark henimod Slutningen af Middelalderen.
Nord. Ugebl. f. katolske kristne. Årg. 39 s. 657—65, 673—79 ock 689—94.

— Volkstümliche Andachtsübungen der Dänen beim Ausgange des Mittelalters.
Stimmen aus Maria-Laach XL.

Svenskt skämtlynne. Folklifsbilder, sägner och anekdoter m. m. samlade af *Oscar Svahn*. Med teckningar af *Ernst Ljungh* och *B. Liljefors* m. fl. 2 uppl. H. 1—16. Sthm. 16:o.
Delvis på landsmål.

Säve, P. A. Åkerns sagor. Spridda drag ur odlingshäfderna och folklifvet på Gotland. [Ny uppl.] Visby. 8:o. 132 s. Kr. 1,50.

Termansen, N. J. Fra Malt Herred. Kulturhistorisk Skitse.
Aarb. f. dansk Kulturhist. 1891 s. 84—96.

Thyregod, C. A. Kulturhistoriske Smaatræk fra Jyllands Fortid. Ost og Smør. Tallotteriet. Lægevæsen.
Museum 1891, 1 s. 188—192 ock 1891, 2 s. 59—64 ock 376—380.

Tidander, L. G. Öfversigt af svenska befästningsväsendets utveckling från äldsta till närvarande tid. H. 1. Motala 1890. 8:o. 114 s.
Anm.: Finsk tidskr. 1891, 2 s. 307, av CS.

Tuxen, A. Garnisonsliv i Helsingør i Christian den Femtes Tid. Et kulturhistorisk Arkivstudie.
Museum 1891, 1 s. 313—345.

Tvekamp i forntiden af *J. T.*
Till västra Finlands svenska allmoge, hälsning från västfinska studenter 1892.

Wigström, Eva. Allmogeseder i Rönnebergs härad i Skåne på 1840-talet. Sthm. 8:o. 92 s.
Svenska landsmålen VIII, 2.

Villehad. Ännu några ord om Gustaf Wasa och Sveriges landthushållning.
Läsn. f. folket 1891 s. 70—78 ock 113—124.

Volksmann, H. Fastnachtsgebräuche aus Schleswig-Holstein.
Am Urquell I n:o 7, 8.

Åkerblom, Fr. Historiska anteckningar om Sveriges nötkreatursafvel. Gbg. 8:o. 196 + XL s. Kr. 4,50.
Anm.: Hist. tidskr. (sv.) 1891 s. 86, av J. L[effle]r.

Øen Anholt i sagn og sæd efter gamle folks mundtlige meddelelser af *E. Tang Kristensen.* Kolding. 8:o. 128 s.

Brock, P. Kongedragter paa Rosenborg. Christian IVs og Frederik IIIs Dragter.
Tidsskr. f. Kunstindustri 1891 s. 88—99.

Bruun, Joh. Norges stavkyrkor. Ett bidrag till dän romanska arkitekturens historia. Akad. avhandl. Sthm. 8:o. VI + 117 s. Kr. 3.
Anm.: Nord. tidskr. (Letterst.) 1891 s. 687, av H. Hildebrand.

Böttger, L. Die Kirche Wang bei Brückenberg im Riesengebirge nebst Beiträgen zur Kenntniss des altnorwegischen Holzbaues. Berlin. Fol. 6 s. + 2 pl. (Särtr. ur Zeitschr. f. Bauwesen).
Anm.: Nord. tidskr. 1891 s. 687, av H. Hildebrand.

Dietrichson, L. L'église en bois de Gol et les autres bâtiments d'ancienne construction norvégienne rebatis en Bygdø par la munificence de S. M. le roi Oscar II. Discours. Kra 1889. 8:o. 14 s. + 1 pl.

Hildebrand, H. De inhemska förutsättningarna för vår medeltids konst.
Sv. fornm. fören:s tidskr. VIII s. 71—86.
Anm.: Archiv f. Anthropol. XX s. 404, av J. Mestorf.

— Medeltidssmycken från Halland.
Antikv. akad:s månadsbl. 1891 s. 29—34.

Kornerup, J. Nogle Bemærkninger vedrørende Roskilde Domkirkes Bygningshistorie.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1891 s. 73—96.

Levysohn, S. Et gammelt Orgel paa Frederiksborg.
Museum 1891 s. 364—375.

Liljekvist, Fr. Textil konst i Strengnäs domkyrkomuseum. En kort redogörelse.
Meddel. fr. sv. slöjdfören. 1891 s. 78—85.

Løffler, J. B. Gravmonumenterne i Ringsted Kirke. Med 15 Tavler efter Tegninger af M. Petersen og J. B. Løffler. Københ. Fol. X + 45 s. + 15 pl. Kr. 16.

Madsen, K. Strengnäs m. m. [Strängnäs kyrkomuseum, St. Göran och draken].
Tilskueren 1891 s. 885—899.

Mejborg, R. Nogle Oplysninger om svenske og danske Faner, Flag og Felttegn i det 16:de Århundrede. Sthm. 8:o. 48 s.
Antiqv. tidskr. f. Sverige IX, 3.

Nervander, E. Den kyrkliga konsten i Finland under medeltiden. H. 2. Hfrs 1888. 12:o. 83 s. M. 0,75.
Folkupplysningssällsk:s skrifter LXIII.

Ossbahr, C. A. David Casparsson Kohl, en svensk ståletsare på 1600-talet.
Meddel. fr. sv. slöjdfören. 1891 s. 34—57.

Salin, B. Altarprydnaden från Broddetorps kyrka.
Sv. fornm. fören:s tidskr. VIII s. 24—52.

Skydd för historiska ruiner samt kyrkornas målningar och minnesvårdar. Två framställningar till K. Maj:t.
Antikv. akad:s månadsbl. 1891 s. 116—125.

Svenska konstminnen från medeltiden och renässansen aftecknade och beskrifna på föranstaltande af svenska fornminnesföreningen. H. 6. Vadstena slott. Pl. 1—5, samt text. Sthm. Fol. 2 s. + 5 pl. Kr. 4.
Anm.: Nord. tidskr. (Letterst.) 1891 s. 374, av G. Djurklou.

Tegninger af ældre nordisk Architektur udg. af *O. V. Koch, V. J. Mørk-Hansen* og *E. Schiødte.* 2. Saml. 3. Række. 4. Bd. H. 2—4. Københ. Fol. 9 bl.

Undset, I. Kort beskrivelse af vikingeskibet fra Gokstad. Veiledning for besøgende. 2. opl. Med titelbillede. Kra. 8:o. 15 s. Kr. 0,20.

Uppgifter angående klockor och inventarier i några af provinsens [= Gestriklands] kyrkor.
Meddel. af Gestrikl:s fornm. fören. [1891] s. 33—43.

Bormann, E. Spruchweisheit der Edda.
Vom Fels zum Meer 1891—92.

Danmarks gamle folkeviser. Udg. af *Sv. Grundtvig.* D. 5, h. 4. Efter forarbejder af Sv. Grundtvig udg. af *A. Olrik.* Københ. 1890. 4:o. 218 s. Kr. 3,20.
Anm.: Nord. tidskr. (Letterst.) 1891 s. 178, av G. Djurklou.

Danske Folkeæventyr, samlede af Folkemunde og gjenfortalte af *Jens Kamp.* 2. Saml. Københ. 8:o. 2 + 244 s. Kr. 2.
Anm.: Dania I s. 255, av A. Olrik.

Efterslæt til tidsskriftet Skattegraveren af *E. T. Kristensen.* Københ. 8:o. 284 s. Kr. 3.
Anm.: Dania I s. 253, av A. Olrik.

Ein islendischer Blutsegen aus dem 16. Jahrhundert oder früher. (Mitget. von *Jón Þorkelsson*).
Zeitschr. des Vereins f. Volkskunde 1891 s. 102.

Eyjólfsson, Sæm. Þjóðtrú og þjóðsagnir.
Tímarit 1891 s. 97—145.

Feilberg, H. F. Cyprianus.
Aarb. f. dansk Kulturhist. 1891 s. 97—124.

— Todtenfetische im Glauben nordgermanischer Völker.
Am Urquell III.

Gamle Viser i Folkemunde samlede af *E. Tang Kristensen.* 4. Saml. Trykte med offentlig Understøttelse. Viborg. 8:o. 432 s. Kr. 4.
Jyske Folkeminder. 11. Saml.
Anm.: Dania I s. 253, av A. Olrik.

Hjelmqvist, T. Naturskildringarna i den norröna diktningen. Akad. afh. Sthm. 8:o. 4 + 215 + 2 s.
Särtr. ur Antiqv. tidskr. för Sverige XII.
Anm.: Anz. f. deut. alterth. 1891 s. 329, av R. M. Meyer. — Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1892 sp. 3, av B. Kahle. — Deut. Lit. zeit. 1892 sp. 1268, av W. Golther.

Isländische Volkssagen. Aus der Sammlung von Jón Arnason ausgewählt und aus dem Isländischen übersetzt von *M. Lehmann-Filhés.* Neue Folge. Berlin. 8:o. XXX + 266 s. M. 4.
Anm.: Liter. Centralbl. 1891 sp. 1020, av [E. Mog]k. — Deutsche Lit. zeit. 1891 sp. 857, av W. Golther. — Das Ausland 64 n:o 28, av L. Fränkel. — Zeitschr. f. Völkerpsychol. XX s. 119, av L. Freytag.

Klockars, J. Skrock och vidskepelse bland Malaks allmoge. Anteckningar.
Sv. lit. sällsk:s i Finl. förhandl. o. upps. 5 s. 181—212.

Lekar och låtar upptecknade i Dalarne från folkets läppar. Arrangerade för viol eller flöjt af *E. J. Tunstedt.* Utgifna på föranstaltande af *Aug. Bäck.* Sthm. 8:o. 20 s. Kr. 1,50.

Mosekonen brygger. Æventyr og legender samlede af *E. T. Kristensen,* fortalte af *B. Jansen.* Med tegninger af danske kunstnere. Københ. 8:o. 160 s. Kr. 3.
Anm.: Dania I s. 254, av A. Olrik.

Nyländska folkvisor, samlade och harmoniskt behandlade för en röst och piano af *Arne Forsius.* Hfrs. 4:o. Kr. 1,50.

Olrik, A. Tre danske folkesagn.
Dania I s. 136—153.

Steffen, R. Norsk folkdiktning i våra dagar.
Nordisk tidskr. (Letterst.) 1891 s. 343—368.

Unander, Fr. Ett och annat ur folktron i Västerbotten. Anteckningar från tiden omkring 1880. Ur Nordiska museets arkiv.
Samf. för Nord. museets främj. Meddel. 1889 s. 35—42.

Vigström, Eva. De nedstötta andarna. Anteckningar, gjorda i Västra Göinge härad i Skåne våren 1889. Ur Nordiska museets arkiv. Samf. för Nord. museets främj. Meddel. 1889 s. 21—26.

VI. Äldre rättsvetenskap, historia ock topografi.

Amira, K. v. Thierstrafen und Thierprocesse. Innsbruck. 8:o. 57 s. Särtr. ur Mittheil. des Inst. f. össterr. Gesch. forsch. XII. Berör även nordiska förhållanden.
Anm.: Revue critique 1892, 1 s. 11.

Beauchet, L. Etude sur les sources du droit suédois jusqu'au XV:e siècle.
Nouv. revue hist. de droit français et étr. 1891 s. 217—277.

Brunner, H. Abspaltungen der Friedlosigkeit.
Zeitschr. der Savigny-Stift. f. Rechtsgesch. XIII. German. Abth. S. 62—100.

Holberg, L. Dansk og fremmed Ret. Retshistoriske Afhandlinger. Københ. 8:o. VI + 216 s. Kr. 3,50.

Kjer, C. Er den skaanske eller den sjællandske Kirkeret den ældste?
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1891 s. 124—146.
Anm.: Tidsskr. f. Retsvid. 1892 s. 397, av V. A. Secher.

Lehmann, K. Zur nordgermanischen Auflassung.
Zeitschr. der Savigny-Stift. f. Rechtsgesch. XIII. German. Abth. S. 255—256.

Maurer, K. Zur nordgermanischen Rechtsgeschichte. (Forts.)
Krit. Vierteljahrschr. f. Gesetzgeb. N. F. XIII s. 330—356.

Ropp, G. v. d. Zum Wisbyschen Seerecht
Hans. Gesch. blätter. Jahrg. 1889 s. 197—200.

Schlyter, C. J. Juridiska afhandlingar I. 2 uppl. Lund. 8:o. 284 s. Kr. 3,50.

Willgren, K. Om rätt att idka gårdfarihandel enligt finsk förvaltningsrätt. Akad. afh. Hfrs. 8:o. 4 + 99 s.

Bang, V. De danske Kjøbstæders Oprindelse.
Museum 1891, 2 s. 22—43.

Barfod, Fr. Danmarks historie fra 1536 til 1670. I. Fra 1536 til 1563. Københ. 8:o. XIII + 2 + 346 s. Kr. 4 — II. Fra 1563 til 1625. Københ. 8:o. S. 347—848. Kr. 5,75.

Bergendorff, C. A. Vikingatågen.
Balder. A liter. annual 1890 publ. by the Lyceum of August. College.

B[ergman], E. W. Anteckningar om Lappmarken, särskildt med hänseende till kristendomens införande därstädes.
Hist. tidskr. (sv.) 1891 s. 209—232.

Bonsdorf, C. v. Landskapsmöten i Finland på 1670-talet.
Histor. arkisto XI s. 222—257.

Bugge, S. & A. Olrik. Røveren ved Gråsten och Beowulf.
Dania I s. 233—245.

Bygdén, L. Om ursprunget till den historiska mythen om Fale Bure. Ups. 8:o. 33 s.
Särtryck ur Samlaren XI. 1890.
Anm.: Hist. tidskr. (sv.) 1891 s. 205, av G. Djurklou.

Djurklou, G. Bidrag till svenska frälsets historia under medeltiden. III. Svenska släkter med sparren öfver ett blad till sköldemärke. Sthm. 8:o. 2 + 46 s. + 1 tab.
Särtr. ur Hist. tidskr. (sv.) 1891.

Eberlin, P. Zeni-Gaadens Løsning.
Geogr. Tidsskr. XI s. 4—6.

Erdmann, A. Om folknamnen götar och goter. Sthm. 8:o. 34 s.
Antiqv. tidskr. f. Sv. XI, 4.

— Über die Heimat und den Namen der Angeln. Ups. 1890—91. 8:o. 119 s.
Skrifter utg. af human. vet. samf. i Ups. I, 1.

Erslev, Kr. C. Paludan-Müllers Theori om Sagnkritikens Methode.
Hist. Tidsskr. (dansk). R. 6, III s. 167—193.

— Det stockholmske Blodbads Forhistorie og C. Paludan-Müllers Opfattelse deraf.
Hist. Tidsskr. (dansk). R. 6, III s. 127—166.

Frederiksen, N. C. En engelsk Fejltagelse og forskjellige Spørgsmaal vedrørende Forholdet mellem gamle Briter og Skandinaver.
Naturen og Mennesket VI s. 209—231.

Förbindelsen mellan Sverige och araberna.
Antikv. akad:s månadsbl. 1890 s. 186—187.

Hammarskjöld, A. Svenska flottan under vasakonungarne.
Hist. tidskr. (sv.) 1891 s. 319—354.

Hammershaimb, V. U. Historisk overblik [Färöarna].
Færøsk anthol. Indledn. S. XIV—XXV.

Heise, A. Jens Andersen „Bældenak".
Hist. Tidsskr. (dansk). R. 6, III s. 433—449.

Hildebrand, H. S:t Sigfrid och hans mission.
Hist. tidskr. (sv.) 1891 s. 73—88.

Jørgensen, A. D. De historiske folkeviser og Nils Ebbesen.
Hist. Tidsskr. (dansk) R. 6, III s. 58—107.
Anm.: Dania I s. 257, av A. Olrik.

— Kampen mellem kongerne Sven og Valdemar 1157. II.
Hist. Tidsskr. (dansk) R. 6, III s. 108—126 (jfr s. 226—231).

K[arlsson], K. H. Engelbrekt Engelbrektsson.
Hist. tidskr. (sv.) 1891 s. 362—364.

Lagrèze, G.-B. de. Les normands dans les deux mondes. Paris 1890. 8:o. XI + 358 s.

Mackay, On the relations of Scotland' and Denmark in the reigns of James IV of Scotland and Hans of Denmark.
Proceed. of the soc. of antiqu. of Scotl. 1889—90.

Mackeprang, M. Deutsche Kaiser in Schleswig. Eine geschichtliche Studie. Berlin 1890. 8:o. 48 s.

Maurer, K. Zur Geschichte Islands.
Deutsche Zeitschr. für Gesch. wiss. V s. 168—185.

Moe, I. A. Forsøg paa at bestemme kirkelæren og de religiøse skikke i den norske kirke efter omvendelsen.
Theol. tidsskr. f. den norske kirke 1891 s. 430—488.

Moltke, A. Daniel Rantzaus Tog til Östergötland 1567—68. Ved Udvalget til Folkeoplysningens Fremme. Københ. 8:o. 86 s. + 1 portr. o. 2 kartor. Kr. 0,60.

Sievers, E. Sceaf in den nordischen genealogien.
Beitr. zur gesch. der deut. spr. u. lit. XVI s. 361—363.

Starbäck, C. G. Historiska bilder. Illustrerade af *Jenny Nyström-Stoopendahl.* H. 1—8. Sthm. 8:o. 384 s.

Stieda, W. Lübeck, Rostock und Landscrona.
Hans. Gesch. blätter. Jahrg. 1889 s. 211—218.

Storm, G. Om Amund Sigurdssøn Bolt og Urolighederne i det sydlige Norge 1436—38.
Hist. Tidsskr. (norsk). R. 3, II s. 101—140.

— De ældste kirkelige optegnelser om St. Olav.
Theol. Tidsskr. f. den evang.-luth. Kirke. R. 3, III s. 153—162.

Taranger, A. Den angelsaksiske Kirkes Indflydelse paa den norske. Udgivet af den norske historiske Forening. H. 2. Kra. 8:o. S. 161—320.
Anm.: Tidsskr. f. Retsvid. 1891 s. 474, av E. Hertzberg.

Wadstein, E. Om Olov Trätälja ock hans binamn. Københ. 8:o. 12 s.
Särtr. ur Aarb. f. nord. Oldkynd. 1891.

Vaupell, O. Den nordiske Syvaarskrig 1563—1570. Udg. med Kirke- og Undervisningsministeriets Understøttelse. Københ. 8:o. 4 + 203 + 5 s. + 1 karta. Kr. 4.

Zimmer, H. Über die früheşten Berührungen der Ihren mit den Nordgermanen.
Sitzungsber. der preuss. Akad. d. Wiss. 1891 s. 279—317.

Arcadius, C. O. Gumlösa kyrka i Västra Göinge härad. Ett sjuhundraårsminne. Lund. 8:o. 28 s. + 1 pl. Kr. 0,75.
Boksaml. utg. af de skånska landsk:s hist. o. arkeol. fören.

Berg, W. Klostren i Konungahälla. Gbg. 8:o 34 s.
Särtr. ur „Gnistan. Af Sällsk. Gnistan. Utg. af A. U. Bååth".

Bonsdorf, C. v. Nyen och Nyenskans, historisk skildring.
Acta soc. scient. fenn. XVIII s. 349—504.
Anm.: Finsk tidskr. 1891, 2 s. 389, av M. G. S[chybergson].

Danske Valfartssteder før og efter Reformationen af *W. S.*
Nord. Ugebl. f. katolske kristne 1891 s. 183—187, 307—311, 354—57.
Ehrenheim, E. v. Grönsö. Sthm. 8:o. 26 s.
Gjerding, K. Bidrag til Hellum Herreds Beskrivelse og Historie, udg. ved *D. H. Wulff*. Udg. af Selskabet for jydsk Historie og Topografie. H. 1. Aalborg. 8:o. 96 s.
Hammershaimb, V. U. Geografisk oversigt og bebyggelse [av Färöarna].
Færøsk anthol. Indledn. S. V—XIV.
H[ildebran]d, H. Visby domkyrka och dess grafvar.
Antikv. akad:s månadsbl. 1890 s. 165—185 ock 1891 s. 2—3.
— Anslag till Vadstena kyrkas restaurerande.
Antikv. akad:s månadsbl. 1891 s. 61—63.
— Visby stadsplan.
Antikv. akad:s månadsbl. 1891 s. 21—28.
— Forshems kyrkotorn.
Antikv. akad:s månadsbl. 1891 s. 112—115.
Hult, K. Ljusnarsbergs krönika. H. 1. Örebro. 8:o. VI + 2 + 188 s. Kr. 2.
Jørgensen, A. D. Ullerup sogns ældre historie.
Sønderjydske Aarb. 1891 s. 30—81.
Kristensen, E. T. Øen Holmsland og dens Klit beskrevet, særlig med kulturhistoriske Hensyn. Viborg. 8:o. 64 s.
Larsson, H. Halland vid midten af det 17:de århundradet. Strödda bidrag till Hallands historia efter freden i Brömsebro. Halmstad. 8:o. 94 + 7 + 8 + 2 + 2 + 4 s. + 2 tab. Kr. 1,50.
Lauridsen, P. Bidrag til Haderslev Amts Historie og Beskrivelse.
Sønderjydske Aarb. 1891 s. 264—304.
Liljekvist, Fr. Strengnäs och dess domkyrka. En kort historik och beskrifning jemte katalog öfver kyrkomuseet. Med anledning af domkyrkans 600-års jubileum på uppdrag af Södermanlands fornminnesförening utgifven. Sthm. 8:o. 6 + 69 s. + 4 pl.
Noraskogs arkiv. Bergshistoriska samlingar och anteckningar [af *Joh. Johansson*]. H. 3. Sthm. 8:o. S. 401—640 + VIII s. Kr. 4.
Anm.: Hist. tidskr. (sv.) 1892 s. 25, av K. H. K[arlsson].
Nordlander, J. Herjeådalen på Erik XIV:s tid.
Jämtl:s läns fornm. fören:s tidskr. I s. 33—53.
Några meddelanden om Viborgs slott under Vasakonungarna sammanstälda ur slottets räkenskaper och ur tryckta källor. Af *A. H.*
Kaukomieli, Viborgska afdelningens album 1890 s. 1—33.
Om de forna kyrkogodsen i Gestrikland.
Meddel. af Gestrikl:s fornm. fören. [1891] s. 1—13.
Om Upsala domkyrkas gods på Gadön och fästet Gaddaborg.
Meddel. af Gestrikl:s fornm. fören. [1891] s. 25—31.
Ottosen, J. Skåne og Sønderjylland.
Sønderjydske Aarbøger 1890.

R[oslin], M. Åland, dess natur, folk och minnen. Hfrs 1888. 8:o. 94 s. M. 0,65.
Skrifter utg. af sällsk. Svenska folkskolans vänner. H. 17.
Schumann, C. Die deutsche Brücke in Bergen.
Hans. Gesch. blätter. Jahrg. 1889 s. 55—125 + 1 karta o. 4 pl.
Stedt, G. Bohus.
Bidr. t. känned. om Gbgs o. Bohusl:s fornm. V s. 1—186 + 12 pl.
Tidander, L. G. T. Söderköping förr och nu. Anteckningar. Söderköp. 12:o. 122 s. Kr. 0,50.
[Undset, I.] Christianiadalens første bebyggelse. Af *I. U.* (Særtryk af Morgenbladet, Januar 1890). Kra 1890. 8:o. 15 s.
Upmark, G. Vadstena slott 1545—1620. I.
Sv. fornm. fören:s tidskr. VIII s. 53—70.

Bihang.

Anmälningar av tidigare utkomna arbeten.

Afbildningar af föremål i Nordiska museet. 2 och 3. Sthm 1890. 4:o.
Anm: Archiv f. Anthropol. XX s. 396, av J. Mestorf.
Amira, K. v. Recht. (Grundr. d. germ. Philol. II).
Anm.: Zeitschr. der Savigny-Stift. f. Rechtsgesch. Germ. Abth. XII s. 126—130, av M. Pappenheim.
Baltzer, L. Hällristningar i Bohuslän. H. 13—15. Gbg. 1889, 90. Fol.
Anm.: Archiv f. Anthropol. XX s. 396, av J. Mestorf.
Finsen, V. Om den oprindelige Ordning af nogle af den islandske Fristats Institutioner. Københ. 1888. 4:o.
Anm.: Krit. Vierteljahrschr. f. Gesetzgeb. N. F. XIII s. 330, av K. Maurer.
Golther, W. Studien zur germanischen sagengeschichte. München 1888. 4:o.
Anm.: Dania I s. 290, av A. Olrik.
— Die Wielandssage. (Germania 23, 24).
Anm.: Dania I s. 293, av A. Olrik.
Gustafson, G. Fortegnelse over de i 1889 til Bergens Museum indkomne Oldsager. (Foren. t. norske Fortidsmindesm:s bevar. Aarsberetn. 1889) ock Evebøfundet. (Bergens Museums Aarsberetn. f. 1889).
Anm.: Arch. f. Anthropol. XX s. 406, av J. Mestorf.
Henzen, W. Über die Träume in der altnord. Sagaliteratur. Leipz. 1890. 8:o.
Anm.: Deut. Lit. zeit. 1892 nr. 2, av R. M. Meyer.
Heusler, A. Der Ljóþaháttr. Berlin 1890. 8:o. (Acta germ. I, 2).
Anm.: Anz. f. deut. alterth. 1891 s. 2, av R. Heinzel.

Holberg, L. Dansk Rigslovgivning. Københ. 1889. 8:o.
Anm.: Krit. Vierteljahrschr. f. Gesetzgeb. N. F. XIII, av M. Pappenheim.
Højberg, N. L. Letfattelig dansk Sprog- og Stillære. Helsingør 1890. 8:o.
Anm.: Vor Ungdom 1891 s. 256, av H. T.
Kahle, B. Die altnordische Sprache im Dienste des Christentums. I. Die Prosa. Berlin 1890. 8:o.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1891 sp. 335, av A. Heusler.
Kauffmann, F. Deutsche Mythologie. Stuttg. 1890. 8:o.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1892 sp. 1, av A. Schullerus.
Keary C. F. The wikings in western christendom. London 1890. 8:o.
Anm.: The engl. hist. review 1892, av F. York Powell. — Liter. Centralbl. 1892 sp. 177, av [E. Mog]k. — The Academy 1892, 1 s. 85.
Kjellén, R. Om eriksgatan. Ups. 1889. 8:o.
Anm.: Zeitschr. der Savigny-Stift. f. Rechtsgesch. Germ. Abth. XII s. 124, av K. Lehmann.
Kjer, C. Valdemars sjællandske Lov. Aarhus 1890. 8:o.
Anm.: Tidsskr. f. Retsvid. 1892 s. 386, av V. A. Secher.
Knudsen, K. Tyskhet i norsk og dansk. Kra 1888. 8:o.
Anm.: Vor Ungdom 1891, s. 91, av A. Eriksen.
— Våre læker og morsmålet. Kra 1889. 8:o.
Anm.: Vor Ungdom 1891 s. 91, av A. Eriksen.
Købke, P. Om runerne i Norden. 2. Udg. Københ. 1890. 8:o.
Anm.: Archiv f. Anthropol. XX s. 387, av J. Mestorf.
Landsbyskomageren Jonas Stolts Optegnelser. Københ. 1890. 8:o.
Anm.: Archiv f. Anthropol. XX s. 398, av J. Mestorf.
Leinberg, K. G. De finska klostrens historia. Hfrs 1890. 8:o.
Anm.: Finsk tidskr. 1892, 2 s. 165—183, av H. Schück.
Lyttkens & Wulff. Om samhörighet. Lund 1885. 8:o.
Anm.: Pedag. tidskr. 1892 s. 24, av E. B[rate].
Morgenstern, G. Oddr, Fagrskinna und Snorre. Leipz. 1890. 8:o.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1892 sp. 80, av W. Golther.
Müller, S. Den gamle Strid om Stenalderens Tvedeling. (Aarbøger 1890).
Anm.: Archiv f. Anthropol. XX s. 395, av J. Mestorf.
Nordiske fortidsminder. I. Københ. 1890. 4:o.
Anm.: Archiv f. Anthropol. XX s. 389, av J. Mestorf.
Noreen, Ad. Geschichte der nordischen Sprachen. (Grundriss der germ. Philol. I).
Anm.: Indogerm. Forsch. II. Anzeiger. s. 53, av G. Morgenstern.

Ottmann, R. E. Die reduplicierten Præterita in den germanischen Sprachen Leipz. 1890. 4:o.
Anm.: Deutsche Lit. zeit. 1892 sp. 626, av A. Bezzenberger.

Petersen, H. Hypothesen om religiøse Offer- og Votivfund fra Danmarks forhistoriske Tid. (Aarbøger 1890).
Anm.: Arch. f. Anthropol. XX s. 390, av J. Mestorf.

Registrum ecclesiæ aboensis — — utg. af *R. Hausen.* Hfrs 1890. 4:o.
Anm.: Hist. tidskr (sv.) 1891 s. 9, av K. H. Karlsson.

Reventlow, C. D. Fynden från Ringsjön och Yxformer från stenåldern i Ringsjöfynden (Ant. akad:s månadsbl. 1889).
Anm.: Archiv f. Anthropol. XX s. 401, av J. Mestorf.

Rydberg, V. Undersökningar i germanisk mytologi. II. Sthm 1889, 90. 8:o.
Anm.: Anz. f. dēut. alterth. 1891 s. 265, av E. H. Meyer.

Salin, B. Ur djur- och växtmotivens utvecklingshistoria. Sthm 1890. 8:o.
Anm.: Archiv f. Anthropol. XX s. 402, af J. Mestorf.

Siljestrand, K. K:son. Ordböjningen i Västmannalagen. I. Linköp. 1890. 4:o.
Anm.: Nord. tidskr. f. filol. N. R. X s. 226, av E. Wadstein.

Svahn, O. Det muntliga föredragets konst. Sthm 1890. 8:o.
Anm.: Finsk tidskr. 1891, 2 s. 299, av I. A. H[eikel].

Tamm, Fr. Etymologisk svensk ordbok. H. 1. Ups. 1890. 8:o.
Anm.: Indogerm. Forschungen I, av G. Morgenstern. — Deutsche Lit. zeit. 1892 sp. 1075, av A. Heusler.

Winroth, A. Ur mina föreläsningar. I. Lund 1890. 8:o.
Anm.: Krit Vierteljahrschr. f. Gesetzgeb. N. F. XIV, av K. Maurer.

Vodskov, H. S. Dr. E. Jessens „forsmædelige Skandale". Københ. 1890. 8:o.
Anm.: Dania I s. 319, av E. Rørdam.

— Sjæledyrkelse og naturdyrkelse. I. Rigveda og Edda. H. 1, 2. Københ. 1890. 8:o.
Anm.: Anz. f. deut. altert. 1892 s. 21—30, av Fr. Kauffmann.

Zinck, L. Nordisk Archæologi. Stenaldersstudier. Københ. 1890. 8:o.
Anm.: Archiv f. Anthropol. XX s. 393, av J. Mestorf.

Noch einmal Ǫrvar-Odds saga und Magus saga.

In diesem bande des Arkivs s. 22—30 hat Cederschiöld der von mir im Arkiv VIII, 252—55 geltend gemachten auffassung des verhältnisses der Ǫ. O. s. zur Magus saga mit solcher bestimmtheit widersprochen, dass eine neue besprechung dieser frage überflüssig scheinen könnte. Da indessen seine beweisführung mich nicht überzeugt hat, sehe ich mich genötigt noch einmal auf die frage zurückzukommen und die von ihm für seine hypothese angeführten gründe nachzuprüfen. Ich werde das so kurz wie möglich tun, um den lesern dieser zeitschrift eine ermüdende polemik über fragen von untergeordneter bedeutung zu ersparen.

Cederschiöld vertritt die ansicht, dass sowol die längere wie die jüngere redaction der Ǫ. O. s. von der Magus saga beeinflusst sei, und sagt s. 24: "I och för sig själf kan denna hypotes icke synas alltför djärf. På liknande sätt har den yngre redaktionen af Mag. s. gjort nya lån ur þiđreks s., ehuru redan den äldre gjort sådana (se Forns. Suđrl. XC, XCI)." Vergleicht man nun die citierte stelle, so ergibt es sich, dass wir hier mit einem ganz anderen fall zu tun haben. Dass ein schreiber, der in der saga, die er bearbeitet, namen wie þiđrekr, Viđga, Sigurđr u. s. w. vorfindet, dazu kommt, die þiđreks s. nachzuschreiben, wie das der schreiber der jüngeren red. der Magus saga getan, ist gar nicht auffallend, und dass schon ein früherer abschreiber dasselbe

getan, konnte ihn leichter dazu veranlassen als davon abhalten. Anders verhält es sich mit der Ǫ. O. s. Hier nimmt Cederschiöld an, dass zwei schreiber ganz unabhängig von einander gerade *an derselben stelle*, nicht von éiner sondern von *zwei* episoden der Magus saga ganz auf dieselbe weise sollten beeinflusst sein, ohne dass dazu eine andere veranlasssung vorhanden gewesen sei als eine gewisse ganz allgemeine, gar nicht auffallende ähnlichkeit der situation. Dass solches *denkbar* sei, leugne ich nicht; wer das aber behauptet, muss sehr gute gründe für seine ansicht anführen, wenn er wünscht, dass man ihm glauben soll, und nicht lieber die einfachere erklärung für die übereinstimmungen der Magus s. mit beiden redactionen der Ǫ. O. s. annehmen, dass jene eine ältere redaction der Ǫ. O. s. nachgeschrieben hat. An und für sich sind nicht beide erklärungen gleichberechtigt, sondern die zweite ist die wahrscheinlichere. Wir wollen jetzt untersuchen, was Cederschiöld denn anführt, um seine hypothese wahrscheinlich zu machen.

S. 23 spricht Cederschiöld die vermutung aus, dass nicht nur der name *Viðfǫrull* in S der Ǫ. O. s. aus der Magus s. entlehnt sei, sondern dass auch *Næframaðr* in M eine nachbildung sei von *Skeljakarl*, wie Magus sich in einer erzählung der Mag. s. nennt. Gegen diese annahme nun lässt sich mehr als éine einwendung machen. Zuerst weise ich darauf, dass da, wo wörtliche übereinstimmung zwischen beiden sagas existiert, den stellen in beiden redactionen der Ǫ. O. s., wie schon gesagt, stellen in denselben zwei erzählungen der Mag. s. entsprechen. Der name *Skeljakarl* aber begegnet an einer anderen stelle der Mag. s. (s. 21 ff.). Der bearbeiter der redaction M, oder besser z, der Ǫ. O. s. hätte demnach *drei* erzählungen der Mag. s. nachgeschrieben, und zwar in der weise, dass er den namen, den Oddr sich beilegt, einem in éiner erzählung vorkommenden namen nachbildete, aus dieser erzählung aber keine einzige phrase nach-

schrieb, wol aber aus zwei anderen erzählungen gerade an derselben stelle und im selben zusammenhang, wo der schreiber von S dasselbe hat. Solches ist wenigstens unwahrscheinlich.

In der längeren redaction s. 142[14] antwortet Oddr auf Herrauđs frage, wer er sei: Þat veit ek eigi, en hitt veit ek, at ek em hvívetna ellri. Dass diese angabe einer ähnlichen (27[27]) in der Mag. s. entlehnt sei, liesse sich nur wahrscheinlich machen, wenn es zuvor bewiesen wäre, dass diese redaction der Q. O. s. die Mag. s. nachgeschrieben hätte: selbst beweist die stelle — nur der inhalt, nicht die worte sind dieselben — nichts. Um sie zu erklären, braucht man gar keine andere saga heranzuziehen; es leuchtet ein, dass der bearbeiter dieser redaction, der so viel unmotiviertes erzählt, hier an die auch im anfang und am ende der saga vorkommenden angaben über Odds hohes alter gedacht haben kann. Auf was s. 142[8] erzählt wird, legt Cederschiöld selbst keinen wert; wir gehen daran vorüber. Desto gründlicher muss ich auf das eingehen, was Cederschiöld s. 27—29 über den namen *Viđfqrull* sagt. Ich hatte mich Arkiv VIII, 254 darauf berufen, dass Oddr in der Hervarar saga *Oddr inn Viđfqrli* genannt wird. Ich hätte andere stellen, die C. nachträgt, hinzufügen können; allein die stelle der Herv. s. schien mir genügend. C. weist nun auf das junge alter der hs. R der Herv. s., wo dieser name begegnet, und schliesst daraus, dass diese von der geschriebenen Q. O. s. beeinflusst sein kann. Dagegen muss bemerkt werden, dass für die episode vom kampfe auf Sámsey, die einzige, wo Oddr in der Herv. s. genannt wird, gerade der redaction R ein hoher, in gewisser hinsicht höherer wert als der redaction H zukommt, ja dass sie, wie ich in der einleitung (§ 5) zur neuen ausgabe (Sagabibliothek II) nachgewiesen habe, eine der quellen der in den hss. der Q. O. s. bewahrten überlieferung ist. Wie es sich damit aber auch verhalte, so beweist Cederschiöld

selbst dadurch, dass er andere stellen citiert, wo Oddr den beinamen *inn Víðfǫrli* trägt, dass diese einwendung bedeutungslos ist. Wichtiger erscheint die einwendung (s. 28—29), dass der beiname *inn Víðfǫrli* von dem heroisch-mythischen namen: *Víðfǫrull* zu unterscheiden ist; der erste sei ein charakterisierendes attribut, wie das z. b. auch Herbrandr in der Þiðreks s. beigelegt wird, der andere gehe auf den Óðinsmythus zurück. Die frage ist aber hier nicht, wie die namen *inn Víðforli* und *Víðfǫrull* an und für sich, sondern wie ihre anwendung auf Ǫrvar-Oddr zu erklären sei. Es fragt sich, ob es wahrscheinlich ist, wenn Oddr einerseits an verschiedenen stellen in der altnordischen litteratur *Oddr enn Víðfǫrli* genannt wird, während er in der besten redaction der Ǫ. O. s. sich selbst *Víðfǫrull* nennt, dass zwischen diesen beiden tatsachen gar kein zusammenhang existieren sollte. Mir ist das unwahrscheinlich, so lange nicht andere tatsachen zwingend dafür reden. Natürlicher ist die annahme, dass der name *Víðfǫrull*, den Oddr an Herrauðs hofe trug, später veranlasste, dass man ihm den beinamen *inn Víðfǫrli*, der zudem zu seinem umherschweifenden leben richtig passte, beilegte [1]).

Schliesslich bespreche ich noch ein paar stellen, denen für unsere frage eine geringere bedeutung beizulegen ist. Magus ist s. 27[31] *hvítr fyrir hærum.* Ebenso Jólfr, s. 128; in S *grár fyrir hæru.* Allerdings begegnet die formel öfter. Doch dürfte die übereinstimmung zwischen Mag. s. und z der Ǫ. O. s.

---

[1]) Ich halte also daran fest, dass, wenn man in dem namen *Víðfǫrull* eine reminiscenz an den Óðinsmythus suchen will, dieser auf Oddr, nicht auf Magus angewendet wurde. Damit ist gar nicht gesagt, dass Magus erlebnisse nicht eine gewisse ähnlichkeit darbieten können mit etwas, was auch von Óðinn erzählt wird — eine frage, über welche es in diesem zusammenhang völlig überflüssig ist zu disputieren; — an den namen *Víðfǫrull* aber knüpft sich doch zuerst die erinnerung an Óðins reisen, nicht daran, dass er könige aufhetzt. — Übrigens benutze ich die gelegenheit, um einen druckfehler zu berichtigen, der Cederschiöld schwierigkeiten bereitet hat. Arkiv VIII, 255 citierte ich Forns. suðrl. III, anm. 3; es soll heissen CIII, anm. 3.

auf einer seite, wo nachweislich so viel nachgeschrieben wurde, nicht zufällig sein, obgleich sich das nicht mit sicherkeit behaupten lässt.

Mag. s. 27^{62-66} und Ǫ. O. s. $144^{10, 11}$ ($145^{9, 10}$) beweisen nichts und wurden auch von mir nicht herangezogen, um etwas zu beweisen. Wenn es aber *einmal durch stellen, die eine grosse ähnlichkeit aufweisen*, bewiesen ist, dass eine saga eine andere nachgeschrieben hat, so werden dadurch auch solche stellen, wo eine geringere übereinstimmung vorhanden ist, verdächtig. Eine solche stelle *scheint mir* die genannte der Mag. s. zu sein. Dasselbe gilt von den angaben über Magus alter und seine länge. Ursprünglich können sie sein, da solche angaben gemeingut vieler romantischen sagas ist; die möglichkeit, dass sie von der Ǫ. O. s. beeinflusst seien, ist aber nach dem gesagten nicht ausgeschlossen. Dass Oddr nach der ursprünglichen saga 300, nicht 100 jahre lebte, wie der anfang von S angibt, beweist die übereinstimmung zwischen dem anfang von M und dem schlusse von S. Von drei menschenaltern ist in der Ǫ. O. s. nirgends die rede; es ist daher nicht wahrscheinlich, dass die oben genannte, in beiden redactionen vorkommende angabe zu erklären sei, wie Cederschiöld s. 27, anm. 1 vermutet.

Leeuwarden, Sept. 1892.

R. C. Boer.

Slutanmärkning.[1]) Det fyndiga sätt, hvarpå Dr Boer i ofvanstående artikel accentuerat sådant, som kan synas tala för hans sats, kunde väl fresta mig till ett utförligare genmäle. Men eftersom, på det hela, tillräckligt torde vara å ömse sidor andraget för frågans bedömande, vill jag inskränka mig till att påpeka den, efter min mening, principiella

[1]) Med Dr Boers medgivande införes Doc. Cederschiölds svar i samma häfte som hans uppsats. A. K.

skillnaden mellan oss: då det är fråga om ett lån, hvilket en sagotext under medeltiden gjort ifrån en annan, synes mig Dr Boer hafva uteslutande tänkt på direkt *afskrifning* såsom det enda möjliga lånesättet; jag däremot antager, att sagoskrifvaren (eller redaktören) hufvudsakligen *ur minnet*, sedan han läst eller hört en annan saga i dess helhet, användt sådant, som mest slagit an på honom och tyckts honom bäst passa i stycke för den sagotext, på hvilken han skref.

Lund, jan. 1893.

G. Cederschiöld.

Katalog over den arnamagnæanske håndskriftsamling, udgivet af Kommissionen for det arnamagnæanske legat. Andet binds 1. hæfte. København. Gyldendalske boghandel. Trykt hos J. Jörgensen & Co. (M. A. Hannover) 1892. 505 sidor i oktav. Pris 7 kronor.

I en "Foreløbig fortale" meddelar komisjonen att: "Nærværende hæfte, der er udarbejdet af samlingens bibliothekar dr. Kr. Kålund efter samme plan og under lignende forhold, som i fortalen til første bind er angivet, indeholder slutningen af beskrivelsen over de egenlige Arnamagnæanske håndskrifter, hvorefter nu kun står tilbage en redegörelse for de privatsamlinger, der som selvstændige afdelinger ere föjede til hovedsamlingen, nemlig Rasks, M. Stephensens m. fl. samlinger, hvilke alle ere af mindre betydeligt omfang" ock fortsätter däräfter: "En beskrivelse af disse, i forbindelse med summarisk oplysning om legatets diplomsamlinger, endvidere registre, samt en oversigt over samlingens historie med biografiske oplysninger om dennes stifter, Arne Magnusson, og en fortegnelse over hans efterladte samling af trykte bøger påtænkes at skulle udgöre andet binds andet og sidste hæfte, der forvæntes udgivet i året 1893, og hvormed katalogen vil finde sin endelige afslutning."

Den ejäntliga katalogen föreligger sålunda redan nu avslutad ock det som återstår är en rad bihang. Men bland dässa nämnes också, vad som utan tvivel blir det nyttiga värkets nyttigaste del, katalogens rejister. Ehuru jag visst icke tvivlar på, att författaren i fråga om dässa, likaväl som vid själva katalogens utarbetande, kommer att visa sig förstå vad den praktiska brukbarheten kräver, tillåter jag mig att till komisjonens löfte foga den önskan, att bland dässa rejister även måtte komma dels en förteckning på samlingens handskrifter, gruperade äfter deras ålder, av vilken man

straks kunde se t. eks. vilka hds. som tillhöra förra hälften av 14:de århundradet, äller dess mitt, äller slutet därav o. s. v. Likaledes tror jag, att det ofta kunde vara nyttigt att ha en förteckning på de hds., som vetas äller antagas vara skrivna av personer, som man känner namnet på.

Om katalogens plan har jag talat i dänna tidskrifts 3:dje (7:de) band, sid. 94—96, där jag anmält katalogens förra band. Mot dänna plan har sedan dess D:r Burg i en anmälan i Anzeiger für deutsches alterthum XVI, sid. 349—358 jort några anmärkningar, vilkas teoretiska berättigande jag visserligen äj vill bestrida, men som icke synas mig träffa katalogens praktiska brukbarhet, ock dänna är dock huvudsaken. Så t. eks. torde katalogen äj på något sätt vara mindre användbar därför, att vid originalhandskrifter äj uppjives, vilka andra hds. i samlingen som äro äller innehålla avskrifter därav. Ingen som söker upplysning om någon hds., kann rimligtvis tänkas underlåta att med ledning av rejistren uppsöka beskrivningarna på alla de övriga hds., som helt äller delvis ha samma innehåll, ock då är det ju nog, att förhållandet mällan original ock avskrift omtalas på det ena stället. Helt visst komma rejistren att till ett minimum inskränka olägenheten av de brister i dylika hänseenden, som möjligen vidlåda arbetet.

För beskrivningarnas ock uppjifternas pålitlighet sade jag mig i min förra anmälan anse D:r Kålunds namn som tillräcklig borjen. Dänna min godtrogna tillit har den lilla erfarenhet jag vunnit jenom katalogens begagnande icke hittills berövat mig. Emällertid har D:r Burg i sin nyss nämda anmälan, vilken liksom alla dylika av hans hand vittnar om hur samvetsgrannt dess författare granskat det anmälda arbetet, visat att oriktiga uppjifter kunna förekomma, till ock med sådana som äj borde funnits däri. Sådana äro dock helt visst så sällsynta, att de i oändligt ringa mån förringa katalogens värde. En avdelning finnes dock däri, vars uppjifter äro på förhand dömda att snart bliva, visserligen icke oriktiga, men ofullständiga, ock man bör därför icke räkna det så noga, om de redan nu äro det, utan vara tacksam för vad den innehåller utan att sörja för jupt över vad som saknas. Det är den avdelning som bär överskriften *Benyttelse og beskrivning*. Med den skarpsynthet, som känslig författarefåfänga jer, har jag här upptäckt, att författaren t. eks. förbisett, att tvänne till cod. AM 686 b 4:o hörande fragmänt äro avtryckta i mina ”Studier över den stockholmska homilieboken” sid. 57—59.

Katalogens typografiska anordning, en för ett dylikt värk ytterst viktig sak, får även av en så granntyckt kritiker som D:r Burg ett obetingat ock välförtjänt erkännande för att vara mönsterjill. I min anmälan av förra delen är som prov en handskriftbeskrivning typografiskt äfterbildad.

Lund den 3 juli 1892.

Ludvig Larsson.

Om Svipdagsmál.

Nordiske fremstillinger af sagnet.

1. *Svipdagsmál*, bestaaende af Grógaldr og Fjǫlsvinnsmál.

Grógaldr falder igjen i fölgende dele:

a. Sönnen opvækker den döde moder og beder hende gale gode galdre over sig mod farerne paa færden til Menglod, hvorhen hans svigefulde stivmoder havde budt ham at drage (str. 1—5).

b. Moderen (Gróa) galer ni galdre (6—14).

c. Moderens slutningsraad og afskedshilsen til sönnen (15—16).

Fjǫlsvinnsmál falder i fölgende afsnit:

a. Indledning, om Svipdags komme til turseboligerne og ordveksel med vægteren Fjolsvinn, af hvem han faar at vide, at det er Menglod, som raader over de herlige sale, medens Svipdag selv skjuler sit rette navn (1—8).

b. Jætteborgen skildres med træk hentede fra forestillingerne om Helborgen (9—12).

c. Om de to hunde, som vogter adgangen til de ni möer (13—18).

d. Mimetræet, hvis frugt bringer lægedom, skildret med træk fra Yggdraselsmyten (19—22).

e. Hanen Vidovne, solens symbol, skildret med træk fra Baldersmyten (23—30).

f. Lykkeborgen, hvor ásmegir'ne bor, med dens hemmelighedsfulde skat (31—34).

g. Lyfjaberg med Menglod og hendes ni möer, der hjælper og helbreder (35—40).

h. Slutning: Svipdag siger sit navn og forenes med Menglod (41—50).

2. *Sveidalsvisen* (Grundtvig, D. G. F. II, n:o 70).

Résumé efter opskrift C:

Ungen Svendal slog sin bold ind i jomfruburet. Da han gik efter den, sagdes der ham, at han ikke skulde sove eller finde ro, för han fik forlöst den skjönne jomfru, som længe havde ligget i længsel efter ham. Svendal svöbte sit hoved i skind og gik ind i hallen og meldte sine mænd, der sad ved drikkegildet, at han gik at opvække sin döde moder. Han kom til höien og kaldte paa sin moder, der vaagnede og spurgte, hvem der forstyrrede hendes ro. Svendal gav sig tilkjende som hendes sön og forkyndte hende sin nöd, at hans (söster og) stivmoder havde "lagt hans hjerte i traa". Moderen gav ham da til færden en hest, som aldrig trættedes, og sværdet, som altid vandt seier. Han satte sig op og red over det brede hav og gjennem de grönne skove, indtil han kom til det slot, hvor hans fæstemö sov. Her udspurgte han hyrden om slottet og lovede at gjöre ham til en herre, naar han selv blev konge over landet. Hyrden svarede ham, at borgens planker var af det haarde jern og porten af staal; paa atten vintre havde jomfruen ikke seet solen; indenfor holdt en löve og en björn vagt, og ingen kom levende ind uden ungen Svendal. Svendal sprængte over gjerdet, og löven og den vilde björn faldt ned for hans fod, medens linden med de gyldne blade böiede sig ned til jorden. Den stolte jomfru vaagnede af sin dvale, da hun hörte sporerne klinge; hun bad til Gud, at hun maatte blive löst af sin pine, og önskede skam over sin stivmoder, der havde gjort hende tiden saa lang. Svendal traadte ind, og jomfruen

stod op og "favnede" hans komme. Nu har begge forvundet sin angst og kvide og sover glade i hinandens favn.

Om den tilsvarende *svenske folkevise*, der fremtræder i sterkt forvanskede former, henvises til Grundvig, D. G. F. II, s. 673[1] og de bemerkninger, der findes senere i denne afhandling.

3. *Hjálmtérs og Ǫlvirs saga* (Fornald. s. III).

Kong Ynge raadede for Mannheimar; hans dronning hed Marsibil, datter af den syriske konge. Deres sön hed Hjalmter. Hans ven var Olve, med hvem han var blevet opfostret hos den sidstes fader. Dronningen döde og blev begravet i en gravhöi. Kongen sörgede meget, men giftede sig dog tilsidst paany med Luda fra Böotien. Da Hjalmter boede i et kastel i skoven, fik dronningen först sent at vide, at kongen havde en sön. Da Hjalmter modstod sin stivmoder, den onde troldkvindes, forförelseskunster og endog gav hende en örefigen, svor hun hævn: "jeg lægger det paa dig, at du ingensteds skal finde ro, hverken dag eller nat, förend du finder Hervor Hundingsdatter." Paa sine vide færder kom Hjalmter engang til et stort land, hvor de saa store haller. Her herskede kong Hunding. Hans hal var af sten. Etsteds saa de et hus af rödt guld; dette var Hervors taarn. Her fik de se en mö saa skjön, at de aldrig havde seet magen, med lysegule lokker, ansigtet hvidt som sne, kjödet skjært som lilje, öinene fagre som karfunkler, kinder som roser: ekkert vífa | ek leit hœverskligra | fœtt við foldar þrǫm. Hun nævnte sig Hervor Hundingsdatter. "Gaar I imod kongen", sagde hun, "vil I straks miste livet". Hjalmter gav hende smykker og blidgjorde hende saaledes. Hun sagde ham da, hvordan alt forholdt sig hos hendes fader, og alle de vanskeligheder, som de matte undgaa. Hjalmter gik da frem for kongen og sagde sit navn samt bad om ophold der. Kongen paalagde ham vanskelige opdrag, hvilke hans ledsager Hord, som tidligere havde været Ludas træl, udförte

for ham. Derefter drog Hjalmter bort og medförte Hervor. Paa denne færd dör Hord, og Hjalmter bærer hans lig tre dage paa sine skuldre. Herved hæves den fortryllelse, der havde hvilet paa ham, og han forvandles til en rig konge, Ring, hvis borg er stor og skjön, forsiret med guld og sölv, med en mur af mangefarvede stene, med höie og guldtækte taarne. Hans söster er den skjönne Alvsol, hvem Hjalmter engang havde löst fra hendes forhekselse ved at kysse hendes hæslige mund. De var begge blevet forheksede af Luda, deres stivmoder, der havde dræbt sin mand, deres fader; denne forgjörelse var en hævn for, at Hord (Ring) forsmaaede hendes kjærlighed. Hjalmter gifter sig nu med Alvsol, medens Hord-Ring ægter Hervor og Olve hendes söster Hildesiv. Da Hjalmter faar se sin stivmoder igjen, falder hun ned i ilden, medens hans fader bliver meget glad.

Hjálmtérs ok Ǫlvirs saga, der, som bl. a. sproget viser, er bevaret i en uoprindelig form, lader sig i nogen grad supplere og berigtige ved hjælp af *Hjálmtérs rímur*, der er digtede efter en anden redaktion af sagaen. Desværre henviser ogsaa rimerne til en forvansket sagatext. Kölbing (Beiträge s. 200—7) afslutter sin omtale af rímur med fölgende træffende bemerkning: "Det underligste træk i hele sagaen synes mig at være den omstændighed (der også bibeholdes i rímur), at Hjalmter tilslut ganske rolig opgiver Hervor, til hvis erhvervelse hans sjælefred var knyttet, og uden betænkelighed aftræder hende til en anden. Saaledes kan tingenes forlöb dog neppe oprindelig have været".

4. *Himinbjargar saga* (Maurer, Isl. Volkssagen, s. 312 ff., efter cod. A. M. 602, qv.).

En konge havde med sin dronning sönnen Sigurd. Dronningen döde, og kongen sörgede meget over hende. Efter en tids forlöb giftede han sig dog atter med Himinbjorg, som traadte ham imöde paa jagten ud af en tæt sky. Sigurd var utröstelig og laa dag og nat paa moderens grav. En

gang sovnede han ind og drömte, at hans moder kom til ham og var meget vred, fordi han altid laa paa hendes grav og var hende til byrde; og hun paalagte ham den forbandelse, at han ingen ro skulde finde, för han havde forlöst en kongedatter, som var forhekset til en troldkvinde. Han blev nu meget bekymret og betroede sig til Himinbjorg, som henviste ham til sin söster Blaakaapa. Denne fortalte ham, at en risekonge havde havt sit rige i nærheden. Han havde havt en datter Ingegerd, hvem atten jomfruer tjente. Efterat hans dronning var död, havde han ægtet et trold, som havde forhekset datteren og hendes jomfruer til troldkvinder, hvorpaa de havde dræbt faderen og ödelagt hans rige. Derhen drog nu Sigurd og udförte med bistand af Blaakaapa, der laante ham en huliđshjálmr og styrkehansker, og af de fugle, hvem han paa veien til hende havde gjort godt, de pröver, som var knyttede til befrielsen. Da troldet saa dette, faldt hun i afmagt med alle sine, medens fuglene, som alle var forheksede slegtninge af Ingegerd, fik sin menneskelige skikkelse tilbage. De vendte nu alle tilbage og kom netop tidsnok til at redde Himinbjorg, hvem man havde beskyldt for at have ryddet sin stedsön afveien. Herpaa ægter Sigurd Ingegerd.

Den kymriske fortælling om Kulhwch og Olwen (Lady Guest, Mabinogion II; Loth, Les Mabinogion I).

Den middelvælske fortælling Kulhwch og Olwen, hvis nære slegtskab med Svipdagsmál og Sveidalsvisen Grundtvig (D. G. F. II, s. 339, 668 ff.) först har fremhævet, er efter Zimmer (Gött. gel. Anz. 1890, s. 523 f.) en ægte vælsk text af Arthursagnet og typus for en saadan. Den kan i den os foreliggende form ikke være ældre end sidste fjerdedel af 12 aarh., idet den viser indflydelse af en begivenhed fra aar 1171 (Z. s. 827); dog synes i Kulhwch en ældre text, muligens fra 10 aarh., at foreligge i forynget skikkelse

(Z. s. 523—4). Efter Stephens-Marte, Gesch. der wälschen Lit., s. 339, var fortællingen om Kulhwch velkjendt i 1169; er dette rigtigt, er det bevisende for en ældre form af historien.

Vi meddeler her et uddrag:

Kong Kilydds dronning Goleuddydd födte ude i vildmarken en sön, der fik navnet Kulhwch og opfostredes af en svinehyrde. Derefter döde hun. Efter syv aars forlöb tog kongen sig en ny hustru, kong Dageds dronning, hvem han bortförte tilligemed hendes datter. Af en heks (groach) fik dronningen at vide, at kongen havde en sön. Denne blev hjemkaldt, og stivmoderen foreslog ham at ægte hendes datter. Da han sagde sig for ung dertil, erklærede dronningen, at han ingen hustru skulde faa, för han traf Olwen, Yspaddaden Penkawrs datter. Ynglingen rödmede, og kjærlighed til pigen greb ham, skjönt han aldrig havde seet hende. Paa sin faders raad drog Kulhwch til sin fætter Arthurs hof for at söge hans hjelp. Denne fik han og drog med et fölge ud for at söge möen. Tilsidst kom de til en uhyre aaben slette, paa hvilken de saa en stor borg. Mod denne styrede de sine skridt, men borgen syntes altid at vige længre bort. Endelig kom de dog foran den og traf paa en uhyre faarehjord og paa en höi en hyrde med en overordentlig stor bulbider ved siden. En af Kulhwchs ledsagere kastede en fortryllelse over hunden, saa den ingen skade gjorde. De udspurgte nu hyrden og fik vide, at borgen var Yspaddadens, og hyrden hans broder Custennin, hvem Yspaddaden havde berövet hans besiddelser og gjort til sin tjener. Da hyrden fik höre, hvem de var, og at de kom for at beile til Olwen, fraraadede han dem dette, sigende, at ingen af hendes beilere var vendt levende tilbage. Kulhwch gav hyrden en ring, som han viste sin kone, der herved fik vide, at det var hendes söstersön, som var kommet. Hun lod da mændene komme til sig og forestillede dem sin unge sön, den eneste af fire

og tyve, som Yspaddaden havde skaanet. Der sendtes nu bud efter Olwen, og hun kom klædt i en kjortel af flammefarvet silke, et halsbaand af rödt guld og indsat med kostelige ædelstene er om hendes hals, hendes haar er gult, hendes hud hvidere end havets skum, hendes hænder og fingre skjönnere end anemonen; högens og falkens blik er ikke klarere end hendes; hendes barm er mere snehvid end den hvide svanes bryst, hendes kinder rödere end de rödeste roser. Den, der saa hende, fyldtes af elskov. Fire hvide klöverblade sprang frem, hvor hun traadte: derfor kaldtes hun Olwen. Kulhwch kjendte hende straks og beilede til hende. Men hun erklærede, at hun havde lovet sin fader ikke at gifte sig uden hans samtykke, ti med hendes bryllup vilde han ophöre at leve. "Men gaa til ham," sagde hun, "og bed om mig og gjör, hvad han kræver af dig." De ihjelslog nu de ni portnere ved de ni porte og de ni vagthunde og traadte frem for Yspaddaden og begjærede hans datter. Yspaddaden bad dem at opspile hans öine med to forke, at han kunde se dem; og han böd dem at komme igjen den næste dag. Men da de vendte sig for at gaa, slyngede han et af sine tre forgiftede kastespyd efter dem; men en af dem opfangede det og slyngede det tilbage og gjennemborede hans knæ. Næste dag krævede Yspaddaden, at de skulde indhente möens slegtninges samtykke; og da de gik, kastede han atter et spyd efter dem; men de greb det og gjennemborede hans bryst. Og da de kom igjen den tredie dag, slyngede han sit tredie spyd imod dem; men Kulhwch opfangede det og saarede ham gjennem öiet, saa spydet kom ud i nakken. Yspaddaden paalægger nu Kulhwch en række uhyre vanskelige prövestykker, idet han kræver af ham en del gjenstande, hvis erhvervelse er forbundet med overordentlig möie og fare. Efterat Kulhwch ved sine ledsageres hjelp har skaffet disse ting tilveie, dræbes Yspaddaden af Custennins unge sön Goreu, og Kulhwch holder bryllup med Olwen.

Sagnene om gralen og gralsögeren.

Cassel er den, der har sammenstillet Fjǫlsvinnsmál med gralsagnet, idet han i sin bog om det nordiske digt (s. 45) udtaler, at "i Wolframs graldigt ingen anden tanke er udtalt end den i Fjǫlsvinnsmál indeholdte", og direkte sammenholder Lýr og Lyfjaberg med gralborgen og Yspaddadens trylleslot. Desværre saa Cassel ikke rækkevidden af sin sammenstilling og förte den ikke helt ud.

Sagnet om gralen, saavelsom navnet, optræder först udviklet hos Chrestien de Troyes henimod enden af 11 aarh. Keltisk oprindelse af sagnet er ikke bevist ved de hidtil fremdragne paralleler [1]). Det gammelfranske ord graal, greal betyder egentlig en skaal eller et kar af træ, jord eller metal. Digtningens forestilling om gralen har sin kilde i legenden, i hvilken to trin er at adskille: det förste repræsenteret af Gesta Pilati og Narratio Josephi, det andet af Vindicta Salvatoris; med den sidste form stemmer de franske gralromaner. Hvad romanernes gral betyder, derom giver Helinandus (c. 1200) authentisk underretning, idet han forklarer gralen som den 'catinus vel parapsis', hvori herren aad med sine disciple [2]). Oprindelig er — forklares der — gralen en skaal, hvori Joseph af Arimathia opsamlede Kristi blod. Idet den traadte i forbindelse med nadveren og messeofret, blev den forbundet med hostien og patenen; heraf videre dens evne til at give spiser. Ligesom andre relikvier tildeltes der gralen ogsaa andre overnaturlige egenskaber: den udbreder lys, dufter, svæver i luften eller faar en underbar ark, der kan forstörres,

[1]) Zarncke, Zur Gesch. der Gralsage, Paul u. Braunes Beiträge III s. 304 ff.

[2]) Resten af H.'s forklaring indeholder to modstridende etymologier: gradalis autem vel gradale gallice dicitur scutella lata et aliquantulum profunda, in qua preciosæ dapes divitibus solent apponi gradatim, unus morsellus post alium in diversis ordinibus. Dicitur et vulgari nomine greal, quia grata et acceptabilis est in ea comedenti tum propter continens, quia forte argentea est vel de alia preciosa materia, tum propter contentum, i. ordinem multiplicem dapium preciosarum.

og et bord af sölv; den formidler guddommelige svar og antager idethele en hemmelighedsfuld karakter [1]).

Gralen bevogtedes af en gralkonge, der boede paa en vanskelig tilgjængelig borg, der kun kan findes ved et tilfælde af den, som forsynet dertil har udseet. Den nye gralbesidder skal opsöge den sidste og af ham modtage gralen. Derved skal han give sig tilkjende som den berettigede efterfölger ved at spörge om stedets undre. Dette spörsmaal undlader den uerfarne gralsöger ved sit förste besög i borgen, men det stilles anden gang med bevidsthed og hensigt. Den magiske virkning af spörsmaalet bestaar deri, at fortryllelsen over borgen og dens herre hæves. Alfred Nutt paaviser i sine Studies on the Legend of the Holy Grail, hvorledes sagnet om gralsögeren beror paa fælleskeltiske sagnelementer. Den fortryllede borg er efter ham de dödes land, om hvilket kelterne beretter saa mange sagn. G. Paris, La littérature française au moyen âge, s. 101, hævder i fortællingen om Lancelot du Lac, som befriede dronning Gueniĕvre, der var bortfört af "kongen over det land, hvorfra ingen vender tilbage", en gammel mytisk tradition om de dödes konge: for at trænge ind i bortförerens land maatte Lancelot overskride en ildflod paa en bro, der er smal og skarp som en sverdeg [2]). Efter Heinrich von Türlins digt Diu Krône, hvor Gawan to gange kommer til gralborgen, men förste gang ikke gjör de nödvendige spörsmaal om stedets undre, er gralkongen og hele hans omgivelse död, skjönt de syntes levende. Ligesom Lancelot og Gawan, der hos Chrestien befrir de paa Montesclaire (glasbjerget) fangne jomfruer, optræder ogsaa den tredie og

[1]) En nöiagtig analyse af forestillingerne om gralen i den gammelfranske literatur giver R. Heinzel, Ueber die französischen Gralromane, Wien 1891.

[2]) Den samme smale jernbro over en frygtelig ström ogsaa i Tundals vision, i legenden om ridder Hœnus, i Bedas beretning om Furseus, o. fl. st. Sammenlign ogsaa tornebroen i Aldrics vision, "heklebru" i Draumkvæe, guldbroen i Gudmund-Geirröd-sagnene, o. m.

fornemste gralsöger, Perceval, som befrier af en dronning. I den engelske romance om Perceval fra 14 aarh., hvilken vistnok er uafhængig af Chrestien, befrir helten Lufamour the brighte, dronning over jomfrulandet, ægter hende og bliver konge over jomfrulandet. Men navnlig gjenfindes i prosaromanen Perlesvaus (udg. af Potvin i 1 bind af Perceval le Gallois, Mons 1866) [1]) i det afsnit, som særlig behandler Percevals bedrifter, alle de tre omtalte lokaliteter: jomfruslottet, dödsslottet og gralborgen, side om side i en om Fjǫlsvinnsmál sterkt mindende skikkelse: Perceval kommer til et slot paa en höi klippe ved havet. Han ser en ridder komme ud og spörger ham, hvad det er for en borg. Denne siger ham, at den tilhörer jomfrudronningen. Perceval rider ind i slottet. En pige melder dronningen, at den ridder, der tidligere var ved gralen, er kommen. Dronningen befaler, at der skal blæses i horn, selv rækker hun Perceval haanden og forestiller ham som beboernes forlöser. "Vær os velkommen," raaber ridderne. "Ham er det," siger dronningen, "hvem jeg længtes mest efter at se af alle verdens riddere." Fiskerkongens broder, dödsslottets konge, bekriger nemlig dronningen, da hun er i forbund med fiskerkongen, hans fiende, hvem han önsker at beröve lanse og gral. Mod ham er det, at Perceval skal hjælpe hende, hvilket han da ogsaa gjör. Jomfrudronningen var af stor skjönhed og elskede Per-

[1]) Dette verks kronologiske og literaturhistoriske plads er omstridt. Det har vistnok behyttet Chrestien (Birch-Hirschfeld), men synes at være kilde for Quête eller Demanda (G. Paris). Det er vistnok influeret af legenden om den hellige Brandan (Schröder, Sanct Brandan, 14 ff.), saaledes for terra repromissionis. Gralen opbevares i et kapel. Gralborgen heder Eden, glædens slot, sjæleborgen og kan kun findes ved et tilfælde, naar Gud vil. Grundtanken er kristendommens udbredelse. Perlesvaus' moder er Iglais (Ygloas), hvis brödre er 1. Rois Peschieres (fiskerkongen), 2. Pelles, konge over basse gent eller eremitkonge, 3. den onde Rois du chastel mortel. Perlesvaus' söster er Dandrane. Da fortællingen begynder, har Perlesvaus allerede gjort sit förste besög hos fiskerkongen. Foruden Perlesvaus kaldes helten ogsaa Parluifet. Perlesvaus synes forfattet noget efter 1200. Den er oversat paa kymrisk.

ceval af ganske hjerte, skjönt hun vidste, at hun ligesaalidt som nogen anden kvinde kunde vente hans gjenkjærlighed; ti han vilde dö i kyskhed. Vi skal i det fölgende söge at godtgjöre, at romanens jomfruslot paa det höie bjerg er Menglods bolig paa Lyfjaberg, hvor hun betjenes af ni möer; at dödsslottet (chastel mortel) er Fjǫlsvinnsmáls borg Gastropnir, der skildres i overensstemmelse med Helborgen; og at gralborgen gjenfindes i aasmegirnes gaard Lýr, hvortil menneskerne ingen adgang har.

Men för vi gaar over til behandlingen af det nordiske digt, som er emnet for denne afhandling, er det af vigtighed at undersöge et par nordiske sagnfremstillinger, som — skjönt de ikke meddeler gralens navn [1]) og ikke synes paavirkede af Arthursagnene, hvormed i Frankrig gralsagnet er uoplöselig sammenknyttet — dog viser uimodsigelig sammenhæng med de fra eucharistien hentede gralelementer.

I Ereks saga víđfǫrla (Fornald. s. III), der er influeret af visionsliteraturen og hvoraf enkelte dele viser et nært slegtskab med det af Thorkelsson under titelen Nǫkkur blǫđ úr Hauksbók udgivne stykke (hvis kilde for en væsentlig del er Isidorus Hispalensis' Origines), skildres en reise til Ódáinsakr eller jǫrđ lifandi manna. Efter en lang og farefuld reise kom Erek og hans ledsagere endelig til aaen Phíson, der falder ud fra Paradiset. Over den förte en stenbue, paa hvilken der stod en forfærdelig stor drage med gabende svelg. Men paa den anden side af aaen saa de et land med alslags blomster og honning, og de kjendte en söd vellugt derfra. Med en fölgesvend styrtede Erek sig ind i dragens gab. Efterat de var komne ud af mörket, saa de det skjönne land

---

[1]) Dette findes i nordisk overhovedet kun i oversættelsen af Percevalssagnet, Riddarasǫgur ed. Kölbing, s. 30: því næst gekk inn ein fǫgr mær ok bar í hǫndum sér því líkast sem textus væri, en þeir í vǫlsku máli kalla braull (skrivfeil for graal), en vér megum kalla ganganda greiđa. Sml. Heinzel, Ueber die franz. Gralromane, s. 7.

med fagre urter og blomster og gjennemströmmet af honningfloder. Dette land var lavt og meget slet, uden fjelde og bakker. Der var altid solskin uden skyer og nat og mörke; i luften herskede vindstille, uden naar et svagt vindpust förte duften af jordens blomster imod dem. Ad disse græsvolle gik de meget længe, indtil de tilsidst fik se ligesom en hjelm eller 'stǫpull' hænge ned fra luften. De gik derhen og fik öie paa et taarn uden stolper under, men söndenfra förte en höi stige op til taarnet. De gik opad stigen og kom ind i et hus beklædt med herlige tæpper, og et bord af sölv stod der med herligt duftende og straalende bröd; og der var en gulddisk med alslags kjöd og den bedste frugt; en kande, prydet med ædelstene, og et bæger af guld stod hos med herlig drik; kostelige töier var udbredte. De spiste og drak og lagde sig til at sove; og i sövne viste en engel sig for Erek og forklarede ham, at det sted, hvor han var, laa nær ved Paradiset og var ligesom et billede eller symbol derpaa; Guds kraft alene holdt taarnet svævende i luften, og det var Gud selv, som havde bevertet ham for at lönne ham for hans anstrengelser. At det er "gralen", som her skildres, er fuldkommen sikkert. Den hjálmr, turn eller stǫpull, hvorom berettes, er sanctuariet (ciborium, turris) med det hellige legeme og blod, i regelen en ark eller et taarn, som i de gotiske kirker stilledes ved siden af alteret og bedækkedes med en kostbar kappe (Menzel, Christl. Symbolik I, s. 47). Sölvbordet med de straalende og duftende bröd er patenen med hostien: om patena sacris propositionis panibus præparatæ se Du Cange under patena, hvor ogsaa gives beviser for dens beskaffenhed af sölv eller guld; den hellige hosti duftede som andre relikvier (Heinzel, anf. st. s. 173); den skulde være af rent hvedemel, i form af smaa bröd; som symbol paa frelseren omgiver solen hostien (Menzel II, 390). Guldbordet (diskr) med alskens kjödmad og den bedste frugt, den med ædelstene prydede kande og guldkalken fuld af herlig drik, samt

de prægtige töier er nadverdbordet: den hvide alterdug er symbol paa gravlinet; herpaa stod hosti-tallerkenen med klædet dertil, vinkanden, fra hvilken vinen hældtes i kalken, tilligemed kalkklædet (Menzel I, s. 47—8). Overensstemmelsen med grallegenden ligger navnlig i fremhævelsen af dę herlige spiser, hvormed Gud bevertede: hos Chrestien og andre gammelfranske forfattere giver gralen spise, men er selv samtidig en kalk, besat med pieres pressieuses; endvidere i det i luften svævende taarn: om den svævende gral og dens ark se Heinzel, anf. st. s. 178; fremdeles i Ereks drömmesyn: om gralen som formidler af guddommelige svar se Heinzel, anf. st. s. 102; endelig er gralboligen ligesom Ódáinsakr et afbillede af paradiset og kaldes i Perlesvaus Edens have. Vi skal senere se, at dette svævende taarn er Fjǫlsvinnsmáls Lýr, der "bæver paa sylspids".

Konraðs saga (Fornsǫgur Suðrlanda, ed. Cederschiöld), der hviler paa fremmede sagn om det babylonske riges undergang ved slanger (hvorom se Wesselofsky, Die sage vom babylonischen Reich, Archiv for Slavische Philologie II) i forbindelse med andre sagn af bibelsk oprindelse, har sin interesse derved, at den synes at vise os "gralen" i dens tvende hovedformer, som nadversymbolet og som en ædelsten [1]). For at vinde kongedatteren Mathilde drager Konrad afsted for at söge en vis grön tryllesten [2]) i ormekongens land [3]). Paa denne sögning, hvorfra ellers ingen var kommet

[1]) Efter Wolfram er gralen en kostbar ædelsten, en granatjachant. Denne gralsten er, som Wesselofsky, Der Stein Alatyri, Archiv für Slav. Philol. VI, har paavist, ikke udgaaet fra legenden om kalken, men fra en anden bibelsk overlevering.

[2]) Denne kaldes dels smaragdus dels jacingtus = Wolframs jáchant.

[3]) Denne ormekonge var större end alle andre orme, havde krone paa hovedet og ægishjálmr. Om ormekonger, der er mange gange större end de andre, hvide med röd ring om halsen og krone paa hovedet, se Kamp, Danske Folkeminder, s. 191—2; E. T. Kristensen, Jydske Folkeminder VIII, s. 400 (edderkongen er djævelen); Karl Schiller, Zur Thier- und Kräuterkunde I, s. 1; Wuttke, Aberglaube; Grundtvig, G. D. M. III², no 128 f. (s. 163 og

tilbage, medtog han bl. a. en hvid hane, hvis galen var det eneste, som kunde indjage löverne skræk i lövelandet, hvorigjennem reisen förte. Ad en bro, der förte over en flod og ved hvis ende laa en svær drage, kom Konrad til et land, hvor alt 'þótti honum við gull glóa'. Der, ved verdens ende og omgivet af en stor slette uden bjerge, saa han en stor borg, hvis taarne skinnede som guld og hvis mure bar forskjellige farver, lig guld og glas og de fagreste stene. En bred, jevn og fager stengade förte op til borgen. Hallen var kalket og malet og havde store og smukke glasglugger; den var beklædt med kostbare stoffe. Midt paa hallens gulv stod et bord (trapiza) med prægtige tæpper og derpaa en pragtfuld guldbolle. Udenfor bordet stod en herlig stol og en anden stod indenfor, paa dem stod drikkekar af alle slags og navnlig to svære horn indlagte med ædelstene [1]). Et bord (borðskutill) af guld prydet med sölv og ædelstene hang ned fra luften foran en pall og syntes at svæve frit: foran pallen var et "forfall" tværs over hallen.

Duggals Leizla (Heil. Manna sǫgur I, s. 329 ff.), der er oversat paa Haakon Haakonssens befaling c. 1250 efter den irske (latinske) Tundals vision, synes at skildre "gralborgen", men uden andre af gralens attributer. Det heder her (kap. 16), at Duggal og hans skytsengel kom til et gaardsled, som straks oplukkedes for dem. Og da de var komne ind, saa de den fagreste voll fuld af blomstrende urter med herlig duft; og der var en utallig skare af sjæle og megen glæde. Og der var ingen nat der, men solen skinnede stedse; og der var det levende vands brönd: den, som drikker deraf, skal leve evig og aldrig törste. Derpaa saa de (kap. 18) en

284 f.). Sagn om ormekonger ogsaa her i landet. (Fritzner, Lappernes Hedenskab og Trolddomskunst, s. 71[4]).

[1]) I det russiske sagn om det babylonske rige omtales to med ædelstene besatte guldkalke. Sml. de to svære guldhorn, som Gudmund paa Glasesvollene sender kong Olav Haraldsen i Þáttr Helga Þórissunar (Flat. I, 359—62) og de to store horn i Þorsteins saga bœjarmagns (Fornm. s. III, 175—98).

herlig prydet hall, hvis vægge var indlagte med guld og sölv og besatte med pragtfulde ædelstene. Der var ingen glugger eller döre paa den, og dog kom alle ind, som vilde. Dette hus var stort, og mange stolper holdt det oppe, og alt var prydet med guld og ædelstene baade indvendig og udvendig. Og de saa et sæde besat med guld og ædelstene og beklædt med herlige stoffe. Og da Duggal saa op (kap. 22), saa han et træ med grön bark hvælve sig over ham til alle sider (unam arborem maximam et latissimam), med alskens löv og de fagreste blomster, og alle kvistene hang fulde af den bedste frugt (aldin). Paa disse kviste sad en stor mængde fugle af alleslags farver, og under træet voksede liljer og roser og alskens duftende blomster og urter. Og de saa derpaa (kap. 23, ikke bevaret i oversættelsen) de ni engleordeners og de hellige jomfruers opholdssted, omgivet af en straalende skjön, höi mur, bygget af kostbare stene og indlagt med forskjelligfarvede metaller. Og stigende op paa muren saa de, hvad intet öie har seet eller öre hört, det som Gud har beredt dem, som elsker ham. Og de saa alle herlighedens steder og alle straffesteder og den ganske jord. De citerede stykker af Duggals Leizla hviler væsentlig paa Aabenbaringens beskrivelse af det nye Jerusalem (kap. 21 og 22): Johannes ser i aanden det hellige Jerusalem, som steg ned af himmelen fra Gud. Staden havde tolv porte og over portene tolv engle. Og dens mur var opbygget af jaspis, og staden var rent guld, lig rent glas. Og stadens murs grundvolde var prydede med allehaande kostelige stene; den förste var jaspis, den anden safir, etc. [1]). Did kommer intet urent. Og engelen viste Johannes livets vands rene flod, skinnende som krystal. Midt i stadens gade og paa begge sider af floden

[1]) Af de tolv kostelige stene, hvormed det nye Jerusalems mur var prydet, bærer de ti samme navne som de stene, hvormed efter Duggals Leizla, kap. 23, de ni engleordeners husmur var indlagt, nemlig: krysolit, beryl, jaspis, hyacinth, smaragd, safir, topas, sarder, krysopras, amethyst.

stod livsens træ, som bar tolv gange frugt og gav hver maaned sin frugt; og bladene af træet tjente folkene til lægedom. Og nat skal ikke være der, og de behöver ikke lys eller solens skin, ti Lammet er stadens lys. — Til det herlige træ i Duggals Leizla, hvilket er Aabenbaringens livsens træ, skal vi senere komme tilbage: allerede Bugge, Studier s. 496, og E. H. Meyer, Vǫluspá s. 87, har sammenstillet Mímameiðr med det apokalyptiske træ.

Forbindelsen mellem grallegenden og det himmelske Jerusalem fremtræder navnlig med klarhed i det middelhöityske digt, som benævnes den yngre Titurel. Efter dette holdt engle gralen svævende i luften, indtil Titurel som lön for sin dyd byggede den et vidunderligt tempel paa bjerget Munsalwatsch. Af dette tempel giver nu digtet en vidlöftig beskrivelse, der er hentet dels fra Aabenbaringens skildring af det nye Jerusalem dels fra det Salomoske tempel, hvorpaa udtrykkelig henspilles [1]). Ogsaa livsens træ var afbildet der med blomsterdækket nedenunder, og fra dets blade af guld löd söde toner som af tusen fugle. Paa hvert af gralborgens taarne var anbragt et höit, snehvidt kors af krystal for at forjage djævelen, og over korset svævede en guldörn med vingerne udbredte som til flugt og berövede ved sin glans næsten korset sin hvide farve: úz golde ein ar gerœtet, gefiuret unde gefunkelt, úf ieglich kriuze gelœtet.

Svipdagsmál en kontamination af fortællingen om Kulhwch og Olwen med sagnet om gralsögeren.

Der findes mellem Svipdagsmál og gralsögersagnet en række overensstemmelser sted, som i den paafölgende analyse af digtet vil blive underkastede en mere indgaaende dröftelse og her kun forelöbig antydes:

[1]) Ogsaa Wolfram paaberaaber sig en vis Flegetanis af Salomos slegt som urkilden for sine efterretninger om gralen: Wesselofsky, Der Stein Alatyri, Archiv f. Slav. Phil. VI, s. 52.

a. Ligesom Perceval kommer Svipdag to gange til sit bestemmelsessted, men opnaar först anden gang sin hensigt, idet hans uerfarenhed ved förste besög forleder ham til at undlade de nödvendige spörsmaal.

b. Fjǫlsvinnsmáls tre borge svarer nöiagtig til de med Perceval i forbindelse bragte slotte: jomfruslottet, de dödes slot og gralborgen.

c. Mimetræet er det apokalyptiske livsens træ, der i legenden er bragt sammen med gralborgen.

d. Fjǫlsvinnsmáls hane, der er symbol paa Kristus (Balder) saavelsom paa solen, stammer fra Aabenbaringens nye Jerusalem, hvis sol er Kristus, og er gjennem gralle-gendens identifikation af gralboligen med det himmelske Jerusalem kommet ind i det nordiske digt.

e. Fjǫlsvinnsmáls lævateinn er samme forestilling som Baldersagnets mistilteinn, der er Longinus' lanse, hvilken i gralsagnet spiller en vigtig rolle som en af gralens attributer.

f. Heltens möde med möen skildres i overensstemmelse med Perlesvaus.

Af en langt mindre paatagelig art er de overensstemmelser, der forbinder Sveidalsvisen med gralsögningen. Her kommer væsentlig fölgende træk i betragtning: visens omkvæd hentyder til en for helten skjæbnesvanger samtale; linden med de gyldne blade minder om Mimetræet; möens dvale ligner Menglods og hendes omgivelsers tilstand samt gralborgens dödlignende forfatning; ligesom gralhelten tillægges der ogsaa Sveidal et betydningsfuldt sverd (cf. Heinzel, anf. st. s. 185). Enkelte mindre og tildels maaske tilfældige træk forbinder Sveidalsvisen nærmere med Perlesvaus: saaledes omtalen af Sveidals söster (i opskrift C: herom senere) og grundidéen om kristendommens udbredelse (i A og B); endelig og navnlig löven og björnen.

Med Hjálmtérs saga og Himinbjargar saga forsvinder ligheden med gralsagnene næsten ganske. Navnlig er her

betingelsen for held ikke knyttet til visse spörsmaal, men til bestaaelsen af vanskelige pröver, ligesom i den kymriske fortælling. Heller ikke bevirker brudens fortryllelse en dvalelignende tilstand, men en omskabelse til troldkvinde. Rigtignok er i alle nordiske fremstillinger brudefærden tillige en forlösning af möen, en idé der ikke findes udtrykt i Kulhwch og Olwen; men dette er i nordiske sagn et altfor almindeligt træk til at kunne tillægges nogen afgjörende betydning, saameget mere som Percevals befrielse af dronningen af jomfrulandet ikke er en lösning af en forhekselse, men en befrielse fra en fremmed konges tryk. Större vegt kunde man fristes til at lægge paa den omstændighed, at möen efter Himinbjargar saga tjenes af atten jomfruer, hvilke ogsaa forgjöres. Dog kan dette træk være tilkommet senere.

Efter dette synes det, som om de nordiske prosaiske fremstillinger af sagnet er ganske eller omtrent ganske frie for elementer af Perceval-digtningen, medens de to poetiske behandlinger, hvilke ogsaa har heltens navn i indbyrdes nogenlunde overensstemmende former (Svipdag-Sveidal), og da navnlig Svipdagsmál, er den kymriske fortælling om Arthurhelten Kulhwch omstöbt efter de gammelfranske Artusromaner, hvis helt er Perceval, og forbundet med andre legendariske træk.

Denne sammensmeltning af de to Arthursagn frembyder intet paafaldende. Snarere maa man sige, at naar engang de to sagnkredse var blevet kjendte paa et sted, kunde beröringer och attraktioner neppe udeblive. Lad os betragte de mest iöinefaldende ligheder:

a. Kulhwch födes i vildmarken og opfostres af en svinehyrde: Perceval opdrages i vildnisset fjernt fra folk.

b. K.'s ungdom ved hans udfærd i den vide verden fremhæves: P. er ung og uerfaren, da han forlader sit hjem.

c. K. drager til Arthur og bliver hans ridder: P. ligedan.

d. K. er Arthurs fætter: Ogsaa P. er af Arthurs slægt (Perlesvaus, Sir Percival).

e. Den borg, hvori K.'s elskede bor, er et trylleslot, der er vanskeligt at finde og altid viger længere bort: Gralborgen er forhekset og kan kun findes af den rette.

f. K. er söstersön af hyrdens kone, og hyrden er borgkongens af denne forstödte broder: P. er söstersön af gralkongen og af dennes onde broder og fiende, dödsrigets hersker (Perlesvaus).

g. K. ægter den straalende Olwen: P. ægter jomfrulandets dronning, Lufamour the brighte (Sir Percival).

h. Med Olwens bryllup ophörer hendes fader at leve, og hendes gemal overtager styrelsen: Gralkongen dör, saasnart den rette efterfölger intræffer.

i. Den onde Yspaddaden, der saares gjennem sit knæ, sit bryst og sit öie med sine egne lanser, kan sammenstilles med fiskerkongen, der er saaret af en lanse gjennem begge laar. Paa den anden side kan han sammenstilles med dödsrigets onde konge.

I denne forbindelse faar det en vis betydning, at forskjellige forskere har sammenstillet Kulhwch saavelsom Perceval med Cuchulin, idet de i begge de förstnævnte personligheder ser afgreninger af den gamle irske heros. Zimmer Gött. gel. Anz. f. 1890, s. 518—20, paapeger den slaaende lighed mellem Percevals og Cuchulins ungdomshistorie. Ibid. s. 517 anföres nogle paralleler mellem fortællingen om Kulhwch og Olwen og det nævnte irske heltesagn. Disse sidste forfleres betydelig af Rhys, Lectures on the Origin and Growth of Religion, s. 493: Kulhwchs födsel beskrives i overensstemmelse med Cuchulins; ogsaa deres brude ligner hinanden, og dette udstrækker sig til vanskeligheden ved at besöge dem; om brudenes mödre hörer vi intet, men den almindelige lighed mellem deres fædre Forgall og Yspaddaden er paafaldende; begge mister livet, naar deres dötre gifter

sig [1]). Men er det nu rigtigt, at Kulhwch og Perceval har laant træk fra samme mytefigur, bliver der ogsaa en mulighed for, at fortællingen om Kulhwch og Olwen i en ældre sagnform end den foreliggende — og til en saadan synes Sveidalsvisen paa et punkt at henvise — kan have opvist en större lighed med det gammelfranske (bretonske) Percevalsagn og saaledes gjort den sammensmeltning af de to sagn, som efter vor mening foreligger i Svipdagsmál og vistnok ogsaa i Sveidalsvisen, end mere nærliggende. Under ingen omstændighed tör vi imidlertid gaa saa vidt som til at antage, at de nordiske digte er udgaaede alene fra en ældre form af den kymriske fortælling, i hvilken de tilsvarende elementer af legenden om gralen og sagnet om gralsögeren var indeholdte: ti disse er — ialfald i den skikkelse, hvori Svipdagsmál byder dem — ikke paaviste hos keltiske folk i saa tidlig tid, ligesom overhovedet tanken paa et ældre kymrisk sagnkomplex 'Kulhwch + Peredur' ved nærmere betragtning snart viser sin urimelighed. Ti den ægte kymriske heltesaga kjender, som Zimmer har godtgjort, ved slutningen af 12 aarh. endnu ikke Peredur (Perceval) som Arthurs samtidige [2]); denne forbindelse findes först i de fra fransk influerede sagn [3]).

---

[1]) Idet Rhys gaar ud fra, at Cuchulin og Lug er spaltning af samme mytefigur (Lug gjenfödt er Cuchulin), udstrækker han overensstemmelsen til ogsaa at gjælde Yspaddadens forgiftede kastespyd: se herom nedenf. under "Mimetræets hane".

[2]) Zimmer, Bretonische Elemente in der Arthursage des Gottfried von Monmouth, s. 232—3, gjör opmerksom paa, hvorledes i Kulhwch og Olwen's storartede nomenklatur af personer, som i hin tids (slutn. af 12 aarh.) vælske saga var bragt i forbindelse med Arthur, saavelsom blandt de talrige i i samme text optrædende handlende personer to figurer mangler, uden hvilke man ikke kan tænke sig den franske Arthursaga og de paa denne beroende middelvælske Arthurfortællinger, nemlig Owein-Yvain, Peredur-Perceval. Heraf og af en sammenligning mellem de gammelvælske digte og notiser i Annales Cambriæ og hos Nennius slutter Z., at i Wales ved enden af 12 aarh. Owein og Peredur endnu ikke tilhörte Arthur-sagnet. Sml. ogsaa Gött. gel. Anz. 1890, s. 829.

[3]) Som Peredur sön af Eurawc, der er afhængig af Chrestien: se Birch-Hirschfeld s. 207; Golther, Chrestien's Conte du graal in seinem Verhältniss zum wälschen Peredur, s. 191; Zimmer, Gött. gel. Anz. 1890, s. 515 f.

Men herved föres man ned til en tid, der vistnok er senere end Svipdagsmáls tilblivelse (förste halvdel af 13 aarh.). Den rimeligste antagelse synes da den, at gralsagnet er indvandret til Norden fra Frankrig og i enkelte fremstillinger har paavirket det fra Wales stammende Kulhwch-sagn, — ligesom omvendt de franske Artussagn har faaet sin Erec og vel ogsaa andre elementer fra Normannerne, d. v. s. Nordgermanerne.

Om Svipdagsmáls affattelsestid.

Prof. Moltke Moe er ved undersögelser over den norske folkevise Draumkvæe og det islandske digt Sólarljóđ kommet til det resultat, at der i slutningen af 12 og begyndelsen af 13 aarh. maa have fundet en sagnindvandring sted fra Britannien til Norden. I dette tidsrum, og nærmest i sidste halvdel af 12 aarh., falder formodentlig ogsaa overförelsen af det kymriske Kulhwch-sagn paa nordisk sprog. I den senere del af samme tidsrum, eller förste halvdel af 13 aarh., er rimeligvis Svipdagsmál digtet. Denne sidste antagelse, der er begrundet i digtets forhold til gralsagnene, bestyrkes ved dets forhold til den övrige nordiske poesi.

Svipdagsmáls fremstilling viser sig ved nærmere analyse at være i den grad et konglomerat af mytiske elementer og versfragmenter, laante fra den ældre norröne digtning, at ethvert sidestykke mangler i de övrige i Sæmundar Edda optagne digte. Det synes overhovedet, som om forfatteren, skjönt vistnok islænding, kun har kjendt meget faa gamle myter udenfor de os opbevarede. Svipdagsmál har laant fra fölgende digte: Vǫluspá, Hávamál, Vafþrúđnismál, Grímnismál, Skírnismál, Hymiskviđa, Hyndluljóđ, Fáfnismál, Reginsmál, Grípisspá, Helreiđ, Sigrdrífumál samt Þórsdrápa og Hervararsaga. Omvendt forekommer flere af Svipdagsmáls navne i ramserne i Snorra Edda, ligesom digtet synes at have paa-

virket Sólarljóđ [1]) og Forspjallsljóđ samt maaske et vers i Grettis saga og Ketils saga hœngs. "Svipdagsmál har ogsaa paavirket Hugsvinnsmál; det ældste haandskrift, hvori dette digt findes, er fra förste halvdel af 15 aarh., og meget ældre kan digtet selv neppe være, da det har former som sækir, ráđi, veifar o. s. v. sidst i linjer, der har allitteration for sig selv" (Bugge) [2]). Af særlig vigtighed er forholdet til ramserne, der fra Svipdagsmál har hentet Mímir som jættebetegnelse(?), Varr og Fjǫlsviđr som dvergenavne, hanen Viđofnir, samt Fríđr som ókend heiti for kvinde. Bugge, Aarböger for Nord. Oldkynd. f. 1875, s. 245, slutter af SnE.'s Viđofnir blandt hana heiti, at Fjǫlsvinnsmál maa have været til allerede i slutningen af 12 aarh., idet ramserne efter hans antagelse skyldes biskop Bjarne Kolbeinsson, der döde i 1223. Herved er imidlertid at bemerke, saavel at selve denne antagelse er ubevist, som at, da ramserne tydelig udviser forskjellige lag — hvad ogsaa Bugge, anf. st., s. 215 f. gjör opmerksom paa — kan de specielle strofer, hvorom her er tale, vel tænkes at stamme fra t. eks. c. 1250. Ialfald opretholder vi indtil videre den mening, at en saadan lærd efterligning af ældre mytiske digte, som Svipdagsmál er, neppe er tænkelig för aar 1200: den aabenbare efterdigtning og omdigtning af gamle sager og fattigdom paa nyt stof af nordisk oprindelse peger tydelig hen paa en tid, da de gamle traditioner var döde og maatte söges i böger.

Med hensyn til det indbyrdes forhold mellem Svipdagsmál og Sveidalsvisen er der adskillig dunkelhed, tildels begrundet

---

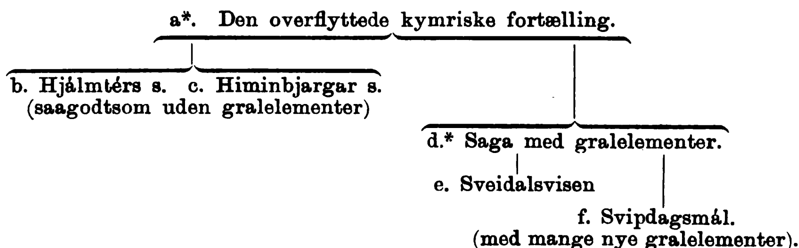
[1]) Att forholdet ikke er omvendt, derpaa tyder bl. a. den omstændighed, at ramserne i SnE. tager hensyn til Svipdagsmál, men ikke til Sólarljóđ.

[2]) "Jeg minder her ogsaa om en omtrent samtidig indförelse til Island af andre keltiske sagnelementer, idet Gunnlaugr Leifsson (död omkr. 1218) efter Galfred digtede Merlínússpá. Dette digt har nogle sjeldne udtryk (dœgr ok daga, þruma) tilfælles med Svipdagsmál og efterligner Vǫluspá" (Bugge).

i vanskeligheden ved at bestemme det sidstnævnte digts ældste form og nærmeste kilde. Nogen direkte indvirkning af den ene digtning paa den anden synes ikke at foreligge. Navnlig digtenes begyndelse og slutning, altsaa den episke ramme, udviser en stor lighed, der endog udstrækker sig til udtryksmaaden. For denne rammes vedkommende synes det nödvendigt at tænke sig en for disse to fremstillinger fælles sagnbehandling, maaske en mundlig saga, men i temmelig fikseret form. I disse afsnit viser Sveidalsvisen ubetinget et nærmere slegtskab med de islandske sagaer og den kymriske fortælling, end tilfældet er med Svipdagsmál, hvilket senere skal paavises. I midtpartiet er afvigelserne mellem de to fremstillinger meget betydelige. Selve reisen affeies i Sveidalsvisen ganske kort og omtales aldeles ikke i den bevarede del af Fjǫlsvinnsmál. Derimod udmaler Fjǫlsvinnsmál spörgescenen meget udförligt med træk fra gralsagnene, der er assimilerede med beslegtede forestillinger fra den nordiske mytologi, medens visen kun har et par vers herom. Ogsaa paa dette punkt staar efter vor mening visen det oprindelige nærmere end digtet, idet den bærer större lighed med det kymriske sagn. Ligesom Svipdagsmál synes ogsaa Sveidalsvisen (se nedenf. om omkvædet) at forudsætte to besög i brudens borg, men det förste af dem er intetsteds skildret. Dette paafaldende forhold turde maaske, som saa meget andet, faa sin forklaring ved en sammenligning med den franske prosaroman Perlesvaus, der först begynder, efterat helten allerede har gjort sit förste besög i gralborgen. Om digtenes tone kan man idethele sige, at Svipdagsmál har antikiseret sterkt, medens Sveidalsvisen opviser de danske folkevisers almindelige kolorit. Forfatteren af Svipdagsmál har i den grad overdækket det fremmede med billeder og træk, hentede fra den gamle nordiske mytologi, at det hele digt har faaet samme farve som Eddaens övrige mytiske digtninger. Dette forhold er temmelig analogt med det, som bestaar mellem

Sólarljóđ og Draumkvæe, hvilke digte ligeledes beror paa fremmede (britanniske) fortællinger (visioner) og rimeligvis ikke er langt fjernede fra de förste i affattelsestid. Prof. Moltke Moe er ved en række iagttagelser kommet til det overraskende resultat, at Draumkvæe er et ældre digt end Sólarljóđ og har indvirket paa dette. Skulde da ikke ogsaa Sveidalsvisen, der staar de prosaiske affattelser og den kymriske fortælling adskillig nærmere end Svipdagsmál, kunne i sin oprindelige form være ældre end det oldnorske digt?

Efter det skildrede forhold til fortællingen om Kulhwch og til gralsagnene opstiller vi fölgende hypothetiske schema for de nordiske sagnfremstillingers gjensidige forhold:

Til denne udvikling bemærker Bugge fölgende. "Nogen oplysning om forholdet mellem det islanske kvæde og den danske vise giver maaske heltens navn. Da jeg först fandt sammenhængen mellem Fjǫlsvinnsmál og Sveidalsvisen, tænkte jeg mig, at visens navn paa helten: Sveidal (Svendal o. s. v.) var en forvanskning af Svipdagr, og dette stöttes, som dr. Axel Olrik bemærker, ved Dal corpulentus (Saxo, s. 378) = Dagr enn digri (Sǫgubrot). Da Svipdagr af forfatteren af Fjǫlsvinnsmál sikkerlig er opfattet som "han hvis udseende er straalende som dagen", maatte under den nævnte forudsætning den mand, som först overförte digtningen paa nordisk sprog, være en islænding; ti det forekommer mig aldeles usandsynligt, at en dansk mand ved aar 1200 skulde have valgt navnet med den angivne betydning. Men den af Dr. Falk fundne forbindelse mellem den nordiske digtning og

romanen Perlesvaus har hos mig vakt tanken paa en anden mulighed. Alle former af visen har navnet med *-dal* som sidste led. Nu gives i romanen Perlesvaus fölgende for dette skrift særegne og uoprindelige forklaring af heltens navn: "Damoisele, fet li rois, et qui est li chevaliers?" "Sire, fet-ele, il fut fiuz Vilein le gros des vaus de Kamaaloth, et est apelés Perlesvax." "Porquoi Perlesvax?" fet li rois. "Sire, fet-ele, quant il fu nez, si demanda son père commant il auroit non au droit bautesme. Et il dist qu'il vouloit qu'il eust non Perlesvax; quar li sires de Mores li toloit la greignor partie des vaus de Kamaaloth, si voloit qu'il an souvenist son fil par cel non, se Diex le monteploiroit tant qu'il fust chevaliers" [1]). Det er herefter klart, at romanens forfatter i heltens navn Perlesvax (Per-les-vax) eller Perlesvaux, oprindeligere Percevaux (Perceval), söger ordet for "dal", lat. *vallis*, gammelfransk *vaus*, *val*. Heltens navn i balladen er efter min formodning en oversættelse af romanens Perlesvaus. De forskjellige afskrifter har fölgende former: C, der i det hele har den bedste sagnform, har Svendal. Ligesaa registeret til den ældste optegnelse A: Svenndall. To nydanske optegnelser (E og F) Svennendal. Derimod A Suiedall eller Suedall, Sueidall og B Sueydall; D Suedall; den svenske text hos Arwidsson Svedendal; texten hos Geijer og Afzelius forvansket Silfverdal. Den sidstnævnte text viser sig ogsaa derved som den mest forvanskede, at helten her snart heder herr Silfverdal, snart unga hertig Silfverdal, snart Silfverdal uden nogen titel eller noget adjektiv foran. Hos Arwidsson unge herr Svedendal, undertiden blot herr Svedendal. Derimod i de danske optegnelser ungen Svendal (eller Sveidal o. s. v.), overalt uden herr. Dette er altsaa det oprindelige. Undertiden mangler ungen. I den nydanske optegnelse F er overalt meddelt Ungersvenden Dal. I de ældste danske

[1]) Potvins udgave s. 19.

optegnelser betegnes helten derhos gjentagne gange appellativisk som 'svenden'. Det heder, at jomfruen ligger i traa "efter en svend heder Sveidal". Andensteds "svenden heder ungen Sveidal". Efter dette antager jeg, at den oprindelige navneform er Svēndal, d. e. Svend-Dal. Dette er en oversættelse af Perlesvaus, opfattet som Per-les-vaus af ordet for 'dal'. Hermed tror jeg at have givet et nyt bevis for rigtigheden af dr. Falks mening, at den nordiske digtning om Sveidal eller Svipdag i sig indeholder en behandling af Perceval-sagnet, og for, at den nordiske digtnings kilde for kjendskab til Perceval-sagnet er romanen Perlesvaus. Men fremdeles gjör jeg af den givne forklaring af heltens navn flere slutninger, som tildels afviger fra dr. Falks opfatning:

1: Perceval-sagnet er först overfört paa nordisk sprog af en dansk mand, og efter al sandsynlighed i viseform, balladeform.

2: Den danske behandling af sagnet har en islænding omarbeidet [1]) under optagelse af nye gralelementer og andre fremmede og hjemlige motiver og med overförelse af digtningen til den islandske hedendoms forestillingskreds. Den islandske digter har omgjort navnet til Svipdagr, hvori han lagde betydningen "han hvis udseende er straalende som dagen". Viser med Svendalsvisens firlinjede versemaal er i Danmark ikke paaviste saa tidlig som ved aar 1200. Uagtet tiden for Perlesvaus ikke er nöiagtig bestemt, kan den förste behandling af Svendal-digtningen neppe sættes senere. Jeg tænker mig da, at Sveidalsvisen er forfattet af en dansk mand i England. Den islænding, som har digtet Svipdagsmál, kan have hört den danske vise i England. Vi finder her en bekræftelse paa det forhold, som ogsaa ellers kan iagttages, at den danske balladedigtning har udviklet sig ikke

[1]) Efter denne opfatning bortfalder altsaa "d*: saga med gralelementer" af den formodede stamtavle.

blot under indflydelse af strömninger söndenfra, fra Tyskland, men ogsaa vestenfra, fra England. Og denne strömning fra England förte med sig romanske og britisk-keltiske elementer.

Med hensyn til det islandske digt er at merke, at uagtet h i Svipdagsmál regelret er bevaret foran l, r og n, finder vi Rindr ~ Rana(?) Gróg. 6^{3}; liđskjálfar ~ loki Fjǫlsv. 34^{6}; Lýr ~ lengi Fjǫlsv. 32^{1-2}. Det förste sted er overhoved usikkert. Heller ikke af alliterationen paa andet sted vover jeg at slutte noget, da Atlakviđa 14^{1-2} har land ~ liđskjálfar. Men rimet Lýr ~ lengi synes at vise, at digteren har optaget navnet Lýr, hvilket han har forstaaet som hlýr, fra en nordbo, der ikke var islænding, kanske fra en nordbo i England eller Skotland.

Ogsaa den islænding, som först har fortalt Hjálmtérs og Ölvers saga, og han, som först har fortalt Himinbjargar saga synes fra England at have lært at kjende den danske Svendalvise i sin oprindelige form samt tillige en form af den kymriske fortælling".

Grógaldr.

1. *Indledning*, str. 1—5.

1. Sonr: "Vaki þú, Gróa!
vaki góđ kona! [1])
vek ek þik dauđa dura [2]);
ef þat mant,
at þinn mǫg bæđir [3])
til kumbldysjar koma".

2. Móđir: "Hvat's nú ant
mínum einga syni [4]),
hverju est bǫlvi borinn?
es móđur kallar,
es til moldar es komin [5])
ok ór ljóđheimum liđin".

---

[1]) Sl. Hyndluljóđ: vaki mær meyja, | vaki min vina; Hervararsaga s. 214: vaki þú, Angantýr! | vekr þik Hervǫr; Ormars rímur: vaki þú!

[2]) Rettet for dauđra dura. Genitiven dura uden adj. er som i Forspj. 23 (Fenris valla). Man kunde ogsaa tænke paa drauga dura: sl. Herv. s. s. 217: þó at hon draug sé | í durum (d. e. haugaabningen) standa. Sl. Iliad. 5, 395: ἐν πύλῳ ἐν νεκύεσσι. — Bugge gjör mig opmerksom paa, at Vigfusson i sin ordbog har dauđa-dyrr, dog uden citat.

[3]) "For min formodning mǫg beiddir taler beiđa... mǫg Skirn" (Bugge).

[4]) Sl. Hugsv. 2: minn einka son.

[5]) Sl. Sólarlj. 60^{2}: moldar gengna.

3. S.: "Ljótu leikborđi
skaut fyr mik lævís kona[1]),
es fađmađi minn fǫđur[2]):
þar bađ mik koma,
es kvæmtki veit,
móti Menglǫđu."

4. M.: "Lǫng es fǫr,
langar 'ru farvegar,
langir 'ru manna munir[3]);
ef þat verđr,
at þinn vilja bíđr[4]),
ok skeikar þá Skuld at skǫpum"[5]).

5. S.: "Galdra mér gal,
þás góđir 'ru[6]),
bjarg þú, móđir, megi;
á vegum allr
hygg ek at verđa munak,
þykkjumk til ungr afi"[7]).

Den döde moder, til hvem sönnen — vistnok efter en opfordring af hende paa dödsleiet — henvender sig for at söge raad og tröst i sin nöd, og som han opvækker ved sin tiltale, fremstilles som hedning: ti kun en saadan tör give sig af med galdre, og til overflod anvender hun i sin ottende galder ordet kristen i odiös betydning. Gróa som navn paa en galdrekvinde er ogsaa ellers kjendt: ligesom Grógaldrs

---

[1]) "Eine schwierige und gefährliche aufgabe gab sie mir" (F. Jónsson). Sl. Grettis s. kap. 74: skotit er heldr fyr hǫlda | hagorđa leikborđi (efter Sijmons efterligning af Grógaldr). Mht. einem ein spil teilen, 'einem etw. zur wahl vorlegen'. "Udtrykket er mulig foranlediget ved motivet med at lege bold i visen" (Bugge).

[2]) Lignende udtryksmaade i Háv. 163: es (kona) mik armi verr; Helg. Hjǫrv. 42: mundigak lostig | at liđinn fylki | jǫfur ókunnan | armi verja.

[3]) Sl. Sigrdr. 2: lengi ek svaf, | lengi ek sǫfnođ vas, | lǫng ero lýđa læ; Skírn. 42: lǫng es nótt, | langar 'ro tvær. Med l. 2 sammenhold Fjǫlsv. 45: langt um kominn.

[4]) Sl. Fjǫlsv. 48: hefik minn vilja beđit.

[5]) Ok er eftersætningspartikel. — Sl. Fáfnismál 44 og Fjǫlsvinnsmál 47 (Urđar orđ). "Skeikar þá Skuldar (saa formoder jeg) at skǫpum slutter sig til udsagnet i Perlesvaus, at gralborgen kun kan findes, naar Gud vil det" (Bugge).

[6]) Sl. góđra galdra, Sigrdr. 5.

[7]) Afi er her = ungersvend, ligesom i Skírnism. 12. I Vafþrúđn. 28 og i SnE. er det = bedstefar.

Groa synger galdre over sin sön, saaledes lösner Orvandelmytens Groa ved sine galdresange heinen i Tors pande (SnE. I, 276—8, 282—4). Vazdœla kap. 59 fortæller om en galdrekyndig Groa. Ved navnet Groa i denne forbindelse har vore forfædre vistnok tænkt paa verbet gróa i betydningen helbredes, altsaa forestillet sig heksen som den, der galer helbredende galdre. Kvindenavnet Gro eller Groa er endnu meget udbredt i Norge og synes saaledes at være et ægte nordisk navn. Munch har i sin afhandling om betydningen af vore nationale navne [1]) formodet, at "naar vore forfædre skulde gjengive det skotske Gruach i deres sprog, sagde de Gro eller Groa". Groach er et kymrisk ord, der betyder dels kvinde, især en gammel kvinde, dels troldkvinde, heks. I sidste betydning anvendes ordet i fortællingen om Kulhwch og Olwen, hvor det betegner den heks, til hvem Kulhwchs stivmoder begiver sig for at faa vide, om hendes ægtefælle har börn og hvor disse opholdt sig [2]). Er denne overensstemmelse mellem Grógaldr og den kymriske fortælling ikke et tilfælde, der ser ud som en tanke? Eller tör man i denne navnelighed, der möder os ved indgangen af vort digt, se en veiviser, der peger hen imod sagnets urkilde?

Den besvergelsesformular, hvormed sönnen vækker sin döde moder, er den samme, som benyttes i andre lignende situationer, saaledes i Hundluljóđ, hvor Fröja vækker volven Hyndla, i Hervararsaga, hvor Hervor opvækker sin döde fader i gravhöien, og i de dermed beslegtede Ormars rímur (DgF. IV, s. 706). Det er den "valgalder", hvormed Oden i Vegtamskviđa 4 vækker den döde volve af graven, "unz nauđig reis, nás orđ um kvađ". Nærmere om necromantia kan læses hos Grimm, Myth.[1] s. 1178 f. Fremhævelsen

[1]) Samlede Afhandlinger IV, s. 90—1. Bugge bemerker: "Jeg kjender ikke det af Munch anförte gaeliske gruach, 'en kvinde'."

[2]) Lady Guest gjengiver dette groach med 'an old crone, a hag' (Mabinogion II, s. 251), Loth med 'vieille sorcière' (Les Mabinogion I, s. 189).

af den smerte, der foraarsages den döde, er fælles for alle disse nordiske besvergelser.

Besöget i gravhöien for at söge raad omtales hverken i Hjálmtérs saga eller i den kymriske fortælling. Derimod i Sveidalsvisen, der i hele dette afsnit stemmer saa nöie med Grógaldr, at man, som Grundtvig (II, s. 238) bemerker, ikke vel kan betvile deres indre traditionelle slegtskab. I Sveidalsvisen finder besöget sted ved nattetid eller i den sildige aftenstund, ligesom i Hervararsaga og i visen om Orm Ungersvend (Grg. I, s. 160) = Orm-Aalen unge (Landstad no VIII). Dette forudsættes rimeligvis ogsaa i Grógaldr. Sml. Hroswithas Proterius om en besvergelse: supra gentilis tumulum sub tempora noctis stans, herebi domino suplex. I den svenske vise er det faderens gravhöi, sönnen gaar til, ligesom i Orm Ungersvend og Orm-Aalen unge (og det færöiske kvæde om Risin í Holmgǫrđum), hvor den unge helt kræver sverdet af faderen til kamp mod en jætte om en kongedatter.

Gangen til gravhöien er, som nævnt, uden tilknytning i den kymriske fortælling og i Perceval-sagnene. Den er et ægte nordisk motiv, der oprindelig hörer hjemme i sagnet om Hervor og den deraf afhængige digtning om Orm(ar) [1]) og derfra er indkommet i Svipdag-sagnet sammen med andre motiver, navne og udtryk. Vi skal nævne enkelte overensstemmelser mellem de to sagnkredse, der dels er oprindelige ligheder dels er fremkomne ved efterdannelse, uden at man overalt med sikkerhed kan bestemme forholdet:

1: Ligheden mellem heltenes navne: Ungen Svendal, Sveidal og Orm Ungersvend, Hjálmtér og Hjálmarr-Ormarr [2]).

---

[1]) Grundtvig, DgF. III, 775 ff., har paavist sammenhængen mellem den danske folkevise om Orm Ungersvend og de islandske Ormars rímur. Dernæst har Bugge i DgF. IV, 705 ff. begrundet den mening, at Ormarvisen er en fri omdigtning af en ældre form af den færöiske vise Arngríms synir, hvorved Landstads antagelse, at visen om Orm er udviklet af Tyrving-digtningen, er bragt til sin ret.

[2]) Om indentiteten af Ormarr og Hjálmarr se Bugge i DgF. IV, 705.

Bekræftes rigtigheden af den af Grundtvig, DgF. I, 75, opstillede gjætning, at Orm Ungersvend er samme figur som Ormr Stórolfsson, der befriede Menglod, forhöies ligheden mellem Orm(ar) og Svipdag end yderligere.

2: Orms brud Ása siges i Ormars rímur at være deilig som solen[1]), den færöiske vise om Arngríms synir har (v. 60) udtrykket 'væn er hon sum sól' (DgF. IV, 705): sml. Menglods epithet sólbjǫrt. Hervararsagaens Hervǫr er datter af Anganty, sön af Svafrlami, der atter er Odens sönnesön Menglod er Svafrþorns sönnedatter. Rimeligvis har da ligheden mellem bedstefædrenes navne bevirket indförelsen af navnet Hervǫr paa bruden i Hjálmtérs saga.

3: Om sverdet Tyrving, som Hervor hentede i sin faders gravhöi, heder det: allr er hann utan eldi sveipinn, og: lýsti af sem sólar geisla, samt: því skal fylgja sigr í orrostum ok einvígjum hverjum er berr. Om Snarvendill, Hjálmtérs sverd, heder det: lýsti af honum sem ljósi[2]), og: sigr mun honum fylgja. Paa begge disse sverde hvilede álǫg. Sml. ogsaa Sveidals sverd og Birting i visen om Orm.

4: Der er mellem begyndelsen og slutningen, altsaa rammen, af Svipdagsmál-Sveidalsvisen og de tilsvarende afsnit af digtningerne om Hervor og Orm(ar) adskillige ligheder i udtrykket. Herv. s. 214: Vaki þú, Angantýr! | vekr þik Hervǫr, | einga dóttir synes efterlignet i Gróg. 1: Vaki þú, Gróa! | vaki þú, góđ kona! og 2: einga syni. Gróg. 2 móđur kallar: Herv. s. hví kallar svá. Gróg. 2 til moldar gengin: Herv.

---

[1]) Sturlaugs s. starfsama, der har mange træk tilfælles med Svipdagdigtningen, beretter om, hvorledes helten vinder Ása en fagra, datter af jarlen Hringr. Om hende heder det: hún bar af ǫllum jómfrúm .... sem sól af himintunglum ǫđrum.

[2]) Sml. sverdet Koldbrand i Rigen Rambolt og Aller hin stærke (DgF. no 27), om hvilket det heder: 'som gloendis ild den brend'; Grundtvig, DgF. I, 360, sammenligner Arthurs sverd Caliburnus, Caledvwlch. Idethele er der mellem no 27 og 28 og Sveidalsvisen adskillige ligheder. Lysende sverde omtales ogsaa Helg. Hund. I, 15, Landn. 32–3, Sturl. I, 2, 50, Fld. II, 391, 393, Rǫgnvalds Háttal. 34: haugs ljós = sverđ.

s. orðnir at moldar auka. Moderens gode önsker for sönnen i Gróg. 14—15 har sit tilsvarende i Ormars rímur og Herv. s. (DgF. IV, 707). Orm Ungersvend A, v. 12 ff. er væsentlig overensstemmende med Ungen Sveidal A, v. 6 ff. Orm Ungersvend A, v. 41—42 er = Sveidalsvisen C, v. 32—33 (ligeledes i DgF. no 27 slutning o. fl. st.). Fjǫlsv. 46^{1-2} synes være efterligning af to linjer i Hervarar saga. Fjǫlsv. 48^{1} stemmer ligeledes med en linje i samme saga.

Den onde stivmoder [1]) er en fra mangfoldige folkeeventyr og viser bekjendt figur, som derimod sjelden fremtræder i den norröne mytisk-heroiske olddigtning [2]). Om den svigefulde kvinde i Grógaldr er Svipdags rette stivmoder eller kun hans faders frille (sml. Grg. II, s. 669), er et moment af underordnet betydning; Grundtvig holder for, at udtrykket i Grógaldr sammenholdt med betegnelsen "jomfruen" i Sveidalsvisen taler for sidste antagelse; dog betinger i Hjálmtérs saga Lúða sig udtrykkelig, at hun ikke vil blive kongens frille. Motiveringen af stivmoderens álǫg mangler i Grógaldr og er i Sveidalsvisen ialfald uklar [3]). Efter Hjálmtérs saga er det

---

[1]) Fremstillingen i Himinbjargar saga, hvorefter det er den döde moder som paalægger sönnen forbandelsen, idet hun vredes over, at han altid ligger sörgende paa hendes grav og derved er hende til byrde (sl. Helg. Hund. II, 45), medens stivmoderen bistaar ham med raad, er aabenbart uoprindelig. I den svenske vise er stivmoderen forsvundet; sönnens spörsmaal gjælder kun at faa vide, hvilken brud han skal faa. I flere af de nydanske optegnelser hos Kristensen forekommer det sidste motiv ved siden af boldkastningen paa en meget uklar maade; heller ikke her nævnes nogen stivmoder: jomfruen, i hvis skjöd bolden falder, er en af Sveidals kjærester, og hans spörsmaal gjælder, hvilken af sine kjærester han skal ægte, hvorpaa svaret er, at sin kjærest skal han söge i Iseland, hvor hun sidder og venter paa ham.

[2]) Om stivmödres forhekselse af sine stedbörn se bl. a. Maurer, Isl. Volkssagen, s. 314 ff. Gríms saga loðinkinna handler om Grims befrielse af sin fæstemö Lopthœna, der var forhekset af sin stivmoder, finnekvinden Grímhildr.

[3]) "Jeg forstaar visen paa fölgende maade. Naar det heder "bolden drev i jomfruens bur", forstaar jeg jomfruen om en stesöster af Sveidal, en datter som hans stemoder har af förste ægteskab (en nydansk optegnelse hos Kristensen har: "Jeg haver faaet mig en stedmoder, . . . jeg vilde med hende

en hævn for, at stedsönnen afviser hendes kjærlighed. I Kulhwch og Olwen angives grunden at være den, at Kulhwch nægter at ægte stivmoderens datter. Selve paalæggene (álǫg) bestaar efter Grógaldr deri, at Svipdag skal söge en mö, som ingen kan finde; at imidlertid den unge mand samtidig er blevet greben af en heftig attraa efter pigen, fremgaar saavel af moderens replik i str. 4 som af Fjǫlsvinnsmál (str. 50 o. fl. st.). Efter Sveidalsvisen og Hjálmtérs saga samt Himinbjargar saga (hvor dog stivmoderen er erstattet af moderen) siger stivmoderen, at helten aldrig skal faa ro, för han finder den ukjendte mö. I Kulhwch erklærer hun, at han ingen hustru skal faa, för han finder den bestemte jomfru; men det tilföies umiddelbart, at ynglingen gribes af en brændende kjærlighed til hende, skjönt han aldrig har seet hende. Herefter kan altsaa stivmoderens álǫg karakteriseres saaledes: der opvækkes hos ynglingen en uimodstaaelig længsel efter en mö (han "runebindes" for hende) [1]), hvem han aldrig har seet, og som opholder sig paa et ukjendt og utilgjængeligt sted. At heltens brudefærd samtidig er et forlösningsverk, en befrielse af en jomfru, der paa sin side er "lagt i tvang", udtales vistnok ikke direkte i Grógaldr, men fremgaar af Fjǫlsvinnsmál, ligesom det er tilfælde i Sveidalsvisen, i Hjálmtérs saga (hvor Alvsol ligesom Hjálmtér er forhekset af Luda)

lege bold": dette synes mig at være en forvanskning). Derefter skal det, som jeg formoder, hede: det gjorde hendes (ikke: hans) kinder blege. Saaledes i den gammeldanske optegnelse I, 4, i en svensk og i flere nyere danske optegnelser. Sammenhængen er, som jeg tror, fölgende: Stemoderens datter af förste ægteskab bliver forelsket i Sveidal ("det gjorde hendes kinder blege"), men — maa vi tænke til — han afviser hendes kjærlighed. Til straf derfor er det, at paalægget bliver lagt paa ham. Herved forklares C 11: "Min söster og min stemoder har lagt mit hjerte i traa". Det er stesösteren. Den danske vise stemmer altsaa her efter min mening væsentlig overens med fortællingen om Kulhwch og Olwen, hvor stemoderen byder Kulhwch sin datter til hustru og derpaa, da han afviser dette tilbud, paalægger ham at vinde Olwen." (Bugge).

[1]) Sml. visen om hr. Tönne, der tildels er en omdigtning af Sveidalsvisen (Grg. IV, 785).

og i Himinbjargar saga (hvor ynglingen skal forlöse en kongedatter, der er forhekset af en troldkvinde). Ligeledes er det en i Grógaldr ikke direkte udtalt, men vel af sammenhængen fremlysende kjendsgjerning — ti det heder i str. 3—4, at vistnok ellers ingen kan komme til Menglod, men skulde det lykkes for Svipdag, vilde skjæbnens bestemmelse derved opfyldes —, hvad der i Fjǫlsvinnsmál og Sveidalsvisen udsiges ligefrem: at möen kun kan forlöses af Svipdag, af ham og ingen anden, idet hun er lagt i den samme tvang for ham som han for hende. I Hjálmtérs saga er det tilstrækkeligt, at en kongesön bekvemmer sig til at kysse den forvandlede kongedatter (Alvsol).

Tilslut skal særskilt fremhæves de mest paafaldende lighedspunkter mellem dette afsnit af Grógaldr og de andre nordiske fremstillinger af sagnet paa den ene side og det kymriske eventyr paa den anden:

a. Personalet er det samme: kongen, den döde dronning, den onde stivmoder, stedsönnen.

b. Stivmoderens álǫg og beskaffenheden deraf.

c. Ligesom Kulhwch som grund til sit afslag anförer sin ungdom ("jeg er for ung til at gifte mig"), saaledes siger ogsaa Svipdag sig for ung til at foretage sin brudefærd (Gróg. 5: þykkjumk til ungr afi). Hjálmtér siger, at han er for ung til at være ved faderens hof.

d. Ligesom i Hjálmtérs saga faar ogsaa i den kymriske fortælling dronningen först senere at vide, at kongen har en sön med sin förste hustru. Beggesteds har den anden dronning tidligere været gift.

e. Saavel Hjálmtér som Kulhwch er sat i pleie hos en fremmed.

f. Kulhwch og Olwen, Hjálmtérs saga og Himinbjargar saga beretter, at kongen sörgede meget over sin förste dronnings död.

g. I Kulhwch og Olwen er det paa jagten, at kongen beslutter at gifte sig paany. I Himinbjargar saga möder kongen sin anden dronning paa jagten.

h. Gróg. 2: Hvat er nú ant mínum einga syni? hverju ertu nú bǫlvi borinn? stemmer med faderens spörsmaal i Kulhwch og Olwen: "What has come over thee, my son, and whath aileth thee?" (Bugge).

i. Navnet Gróa og groach.

Blandt forskjelligheder kan merkes den for det kymriske eventyr eiendommelige motivering af stivmoderens forbandelse, hvilken dog er nær beslegtet med fremstillingen i Hjálmtérs saga; endvidere er brudefærden i Kulhwch og Olwen ingen befrielse (sml. ovenf.); gangen til moderens gravhöi er et for den nordiske sagnform eiendommeligt træk, der har mange paralleler. Til trods for disse og andre mindre uligheder kan der ingen tvil være om den nære sammenhæng mellem det kymriske og det nordiske sagn, navnlig i den form, hvori dette optræder i de prosaiske affattelser.

Blandt de nordiske fremstillinger er, som af den ovenstaaende udvikling fremgaar, slegtskabet störst mellem Grógaldr og Sveidalsvisen; overhovedet er overensstemmelserne mellem disse digte tildels næsten verbale [1]). Et enkelt udtryk forbinder Sveidalsvisen nærmere med Hjálmtérs saga og Himinbjargar saga: 'du skalt aldrig sövnen sove og aldrig roen faa' ligger nær ved sagaens: þú skalt hvergi kyrr þola, hvárki nótt né dag; sml. sidste afsnit af Fjǫlsvinnsmál, hvor flere saadanne overensstemmelser anföres, samt det fölgende afsnit (om sverdet).

---

[1]) Sml. t. ex. ungr afi: ungen Svendal; kallar: kalde; vaki: vækker; góðir galdrar: gode raad; o. fl. lign. Visens 'ligge i traa' ligner Fjǫlsv. 50: hafa þrár. Paa et par punkter ligner de nydanske optegnelser hos Kristensen mere, t. eks. til moldar komin: op under den sorte muld (Grg.: jord); mínum einga syni: eneste sönnen din (Grg.: kjæreste).

2. *Galdrene.*

6. M.: "þann gel ek þér fyrstan,
es kveđa fjǫlnýtan,
þann gól Rindr Rana [1]),
at of ǫxl skjótir [2])
þvís þér atalt þykkir;
sjálfr leiđ þú sjálfan þik! [3])
7. þann gel ek þér annan,
ef þú árna skalt
viljalauss á vegum:
Urđar lokur
halđi þér ǫllum megum,
es þú á smán sér [4]).
8. þann gel ek þér þriđja,
ef þér þjóđár
falla [5]) at fjǫrlotum [6]):
Mǫrn ok Hrǫnn [7])
snúisk til heljar heđan [8])
en þverri æ fyr þér.
9. þann gel ek þér fjórđa,
ef þik fjándr standa
gǫrvir á gaglvegi [9]):
hugr þeim hverfi
til handa þér,
ok snúisk þeim til sátta sefi [10]).
10. þann gel ek þér fimta,
ef þér fjǫturr verđr
borinn at boglimum:
leysigaldr læt ek
þér fyr legg of kveđinn [11]),

---

[1]) Rettet for Rani.

[2]) "Rosenberg (Aandsliv I, 248) oversætter 'af aksel'. For at læse 'af ǫxl' kunde tale Hervarar s. s. 311, l. 27 f.: steypir henni af ǫxl sér" (Bugge).

[3]) Sml. Háv. 138: sjálfr sjálfum mér; Hugsv. 29, 6: sjálfr kenn þú sjálfan þik.

[4]) "Naar du er i foragt" (konjunktiven tör maaske forsvares efter Nygaard, Eddaspr. Syntax, I s. 82, § 21). Sml. viljalauss samt vinlauss (Fjǫlsv. 2) og 'drif þú nú vargr at vegi' (Fjǫlsv. 4). Bugge retter til: æ heill þú á sinnum sér.

[5]) "Þjóđár falla laant fra Vafþr. 49 1–2. Herved stöttes þjóđár i Vafþr." (Bugge).

[6]) Fjǫrlot er opstaaet af fjǫrlát som afrođ af afráđ, fólkrođ af fólkráđ, (Arkiv IV, 358). Flertalsformen er dog usedvanlig; sml. at fjǫrláti, Fornm. s. V, 15.

[7]) Rettet for Horn ok Ruđr.

[8]) Rettet for međan. Sml. Grímn. 28: en falla til heljar heđan; Fáfn. 10, 34, 39: fara til heljar heđan.

[9]) V. l. galgvegi; sml. Vǫluspá Cod. reg. 41: í gaglviđi, Hauksbók 37: í galgviđi.

[10]) Sml. Háv. 161: hugi ek hverfi | hvítarmri kono | ok sný ek hennar ǫllum sefa.

[11]) Sml. Sigrdr. 24: lætr opt kveđin verri orđ; Arinbj. dr.: bera (kvæđi) fyr hilmis kné. Mht. knierûnen 'heimlich übers knie reden'.

ok støkkr þá láss af limum,
en af fótum fjǫturr.[1]

11. Þann gel ek þér sétta,
ef þú á sjó kemr
meira en menn viti[2]):
logn ok lǫgr
gangi þér í lið[3]) saman
ok lé þér æ friðdrjúgrar
farar.

12. Þann gel ek þér sjaunda,
ef þik sœkja kemr
frost á fjalli há:
hræva-kulði[4]) megit
þínu holdi fara
ok haldisk æ lík at liðum.

13. Þann gel ek þér átta,
ef þik úti nemr
nótt á niflvegi:
at því firr megi
þér til meins gǫra
kristin dauð kona.

14. Þann gel ek þér níunda,
ef við inn naddgǫfga
orðum skiptir jǫtun[5]):
máls ok manvits[6])
sé þér á Mimis hjarta[7])
gnóga of gefit.

Som man ser, er galdrenes antal ni. Idethele spiller i Svipdagsmál 9-tallet samme rolle som 7-tallet i Sólarljóð: sml. 7 sigrheimar (str. 52), 7 Niðja synir (56) og de 7 vinsamlig ráð ok viti bundin (32). I Hávamál hersker endnu den gamle sprogbrug (9 og 5), saaledes de 9 fimbulljóð, der dog bliver til 2 × 9. Som B. Gröndal i Annaler for Nord. Oldk. 1862, s. 370 ff. har paavist, spiller ogsaa i den latinske literatur tallet 9 en rolle ved besvergelser, saaledes i

[1]) Sml. Háv. 149: þat kann ek et fjórða, | ef mér fyrðar bera | bǫnd at boglimum: | svá ek gel, | at ek ganga má, | sprettr mér af fótum fjǫturr, | en af hǫndum hǫpt. Har. Hárð. 19: láss helt líki drósar, ... bitu fíkula fjǫtrar; Orkn. 66: liggja sék at leggjum-láss bannar þér rásar-járnin bjúgu.

[2]) Sml. Grímn. 35: meira enn menn um viti.

[3]) Bugges forslag for lúðr, hvilket Fritzner[2] forklarer som vindbelgr, idet han sammenligner Aeolus' vindpose. "Lúðr stöttes mulig ved Vafþr. 35[6]" (Bugge).

[4]) "Dödelig kulde". Sml. nyisl. nákaldr. Vigfusson foreslaar: hregg ok kulði.

[5]) Sml. Hyndl. 35: naddgǫfgan mann. Háv. 122: orðum skipta við. Vafþr. 5: fór þá Óðinn | at freista orðspeki | þess ins alsvinna jǫtuns; ibid. 4: œði þér dugi, | hvars þú skalt, Aldafǫðr! | orðum mæla jǫtun.

[6]) Sml. Sigrdr. 4: mál ok manvit; Hyndl. 3: mælska ok mannvit.

[7]) Bugge formoder: at Mimi svara.

galdresangen hos Vergil, Ecl. VIII; ter novies carmen magico demurmurat ore, Ov. Met. XIV, 57; ter novies fremsiges trylleformularer: Varro, de r. r. I, 2.

Ved sammenligning mellem dette afsnit af Grógaldr og Sveidalsvisen er det paafaldende, at i sidstnævnte synlige gaver, der tilsigter det samme som galdrene, er traadt i disses sted. Disse gaver er i den bedste opskrift (C) indskrænkede til to, sverdet og hesten, som i Skírnismál; i de övrige opskrifter kommer hertil en række andre, der ogsaa kjendes andetstedsfra. En nærmere undersögelse viser imidlertid ugjendrivelig, at ogsaa Sveidalsvisen i sin ældste form maa have kjendt galdrene. For det förste siges det jo udtrykkelig, at det er for at söge gode raad, at Sveidal gaar til moderens gravhöi. Dernæst peger visens omkvæd: og lad dine ord vel, der gjenfindes i den svenske vise hos Arwidsson ("du lär och bär din ord väl!") [1]), tydelig hen paa moderens sidste galder (Gróg. 14). Dette omkvæd, der i Sveidalsvisen står uden tilknytning til indholdet, er vistnok ikke indkommet andetstedsfra; ti et tilfælde, der i den grad lignede en tanke, maa vel nærmest kaldes utænkeligt. Men der haves nok et vigtigt bevis. Svend Vonveds vise, hvis nære slegtskab med Sveidalsvisen træder klart for dagen, naar det kymriske eventyr sammenholdes, har bevaret galdrene, skjönt den har glemt reisens egentlige maal og af moderen og stivmoderen gjort en person (Grg. II, 672) [2]). Det heder her (D, 5—6): Da skal jeg dig gale, | vel saa skalt du fare | seir udi din höie hest, | seir i dig selv aller mest (sml. Gróg. 6 [6]). | Seir i din haand, seir i din fod (sml. Gróg. 10), | seir i alle dine lede-

[1]) "Gróg. 16 kunde vække den formodning, at omkvædet tidligere har lydt "du lär och bär min (eller: de) ord väl!" Men nödvendigt er jo dette ikke" (Bugge).

[2]) I den beslægtede vise om Brudefærden til Hedenland (Grg. n:o 71) giver en fostermoder ynglingen gode raad, da han skal tiltræde sin brudefærd.

mod (sml. Gróg. 12[6]): | signe dig Gud, sancte drotten dyre, | han skal dig baade vogte og styre [1]).

Endskjönt, som nævnt, C af Sveidalsvisen, ligesom Skírnismál, kun omtaler to gaver, hesten og sverdet, og skjönt Grógaldr ingen gaver nævner, er det ingenlunde sikkert, at ikke flere eller de fleste af dem har hört hjemme i den for visen og Svipdagsmál fælles kilde. Sverdet, der efter A og B "lyser som et baal", minder om sverdet Snarvendel i Hjálmtérs saga, om hvilket det heder: H. brá Snarvendli, ok lýsti af honum sem ljósi (kap. 18; sml. ogsaa sverdet Tyrving i Hervarar saga, om hvilket det hedder: allr er hann útan eldi sveipinn). I Himinbjargar saga faar helten af sin stivmoders söster en huliđshjálmr (hvorom se F. L. Grundtvig, Lösningsstenen s. 156, Maurer, Isl. Volkssagen s. 181—2) samt styrkehansker (sml. þáttr af Ormi Stórolfssyni, Fms. III, 222—3 og Tors hansker), som i den nydanske opskrift af Sveidalsvisen, Kristensen I, s. 42. Men navnlig er der en paafaldende lighed tilstede med de klenodier, som Yspaddaden forlanger af Kulhwch, hvilke er hentede fra Britanniens 13 berömte kostbarheder. Blandt disse sidste befandt sig (se

---

[1]) Visen om Svend Vonved er efter vor mening en lignende sammensmeltning som Svipdag-sagnet: den beror paa Perceval-sagnet (i en med den engelske romance Sir Percival og den kymriske fortælling Peredur beslegtet form) i forbindelse med Kulhwch og Olwen (den sidste kilde allerede paavist af Grg. I, 239). Vi skal her kun anföre de vigtigste lighedspunkter mellem visen og Perceval-sagnet:

a. Saavel Svend Vonved som Sir Percival drager ud for at hævne sin fader og udförer sit forehavende ved at dræbe hans banemand.

b. Svend Vonved bærer sig hos kong Vidrik ret tölperagtig ad, idet han sætter lukt over muren, gaar lige ind i stuen og endog udfordrer kongen selv; da Svend siger sin byrd, hilser kongen ham som sin kjære söstersön: Sir Percival rider lige ind i kong Arthurs hal, og da denne ikke straks vil gjöre ham til ridder, truer han med at slaa ham ihjel; men Arthur gjenkjender i den vrede yngling sin egen söstersön.

c. Svend Vonved fæster en jomfru, hvis fader er dræbt: Sir Percival befrir en dronning fra en sultan, der har dræbt hendes slegtninge, og ægter hende.

d. Tilslut vender de begge tilbage til sine mödre.

Lady Guest, Mabinogion II, s. 353—5): et sverd, som antændtes og glödede, naar en anden end eieren drog det af skeden; en kurv, som er saadan beskaffen, at om al verdens mennesker kom sammen, vilde enhver i den finde den spise, han önskede (saaledes Kulhwch og Olwen, Lady Guest II, s. 283): sml. dugen i Sveidalsvisen A, B, E, der ved at udbredes disker op med alskens mad, man önsker sig (ligesaa i Victors s. ok Bláus, Sagan af Valdimar kongi, kap. 2); et tryllehorn, som gav den drik, man önskede: sml. det guldbelagte dyrehorn i Sveid. A og B, der altid er fyldt med den drik, man önsker sig (ligedan i Victors s. ok Bláus, Sagan af Valdimar kongi, kap. 2, Samsons saga fagra, kap. 17); Arthurs usynliggjörende kappe: sml. Himinbjargar sagaens hulidshjálmr. Hertil kommer i Kulhwch og Olwen en hest, der er hurtig som bölgen (Lady Guest II, s. 287): sml. gangeren i Sveid., som bærer rytteren frem over hav og land, lig Sleipne, eller (efter C) aldrig bliver træt. Er der paa disse punkter en forbindelse mellem Sveidalsvisen og den kymriske fortælling, da maa den förste være paavirket af en ældre form af samme end den foreliggende, en form hvori klenodierne har været skildrede mere overensstemmende med sit forbillede, den ovenomtalte fortegnelse.

Til denne udvikling bemerker Bugge: "De gaver, som Sveidal efter D faar af moderen, sammenstiller jeg med skildringen af Kulhwchs udrustning i den kymriske fortælling. I begge digtninger nævnes ikke blot hest og sverd, men ogsaa bidsel af guld og sadel af guld. Derfor tror jeg (mod Grundtvig II, 672 b), at disse to sidstnævnte gaver er oprindelige i visen. Ja det kan endog være oprindeligt, at D lader moderen give Sveidal stövler, ti den kymriske fortælling fremhæver heltens sko".

Den förste galder, som moderen synger over sin sön, siges at være den samme, som Rind gol for Rane. Hrani er bl. a. det navn, hvormed i Hrólfs saga kraka i en med

Hamlet-sagnet beslegtet episode (sml. Detter, Die Hamletsage, Zeitschr. f. d. Alterthum, bind 36) den forklædte Hróarr kalder sig. Ordet er enstydeligt med Amlóði 'uerfarent menneske, klodrian, tölper, nar': sml. nyisl. hrani 'blusterer', hranaskapr 'uncivil behaviour', hranalegr 'rude'. Af sammenstillingen mellem moderens galder over Svipdag og Rinds over Rane synes at fremgaa, at der mellem disse figurer, Svipdag og Rane-Hamlet, maa have været ialfald en vis ydre lighed tilstede [1]). At saa har været tilfælde, fremlyser af en sammenligning med gralsögeren. Paa den ene side er der en ganske nær overensstemmelse mellem Hamlet, der i ungdommen paatager sig en nars lader og dragt for at undgaa at mistænkes for at pönse paa hævn for sin fader, der er blevet dræbt af sin egen broder, og den unge Perceval, der forlader sit hjem i narredragt og gjör alting bagvendt (sml. Simplicissimus' förste optræden i den bekjendte tyske roman), men dog hævner sin faders drab (saa i Sir Percival), og denne lighed bliver endnu större derved, at ogsaa gralsagnets fiendtlige brödre er Percevals onkler. Paa den anden side viser Svipdags lighed med Perceval sig allerede fra förste færd. Ligesom gralsögeren förste gang bortvises fra gralborgen som en fölge af sin almindelige umodenhed, der forhindrede ham fra at gjöre de rette spörsmaal, saaledes tykkes ogsaa Svipdag sig "til ungr afi". Ligesom gralen kun erhverves ved ridderdaad, saaledes viser galdrene, at helten har kampe at bestaa og lange reiser at udföre. Kun ved ridderdaad kan nemlig gralhesten udvikle sig til fuldmodenhed, og det er betegnende, at det först er senere, at Perlesvaus lader ham erholde navnet Parluifez 'selbermann, selfmade man'. Paa samme vis giver moderen Svipdag det raad, at han faar

---

[1]) Rydberg, Unders. I, 632, faar, ved at gaa ud fra identiteten af Orvandels kone Gróa med Svipdags moder, Svipdag til at blive Horvendillus' sön Amlethus — en hypotese, hvis dristighed de ovennævnte analogier ikke kan forminske.

stole paa sig selv (sjálfr leiđ þú sjálfan þik). Svipdag som Perceval ledsages hjemmefra af sin moders gode raad. Begge begynder sin færd i en ringe skikkelse, der udsatte dem for menneskers foragt (es þú á smán sér). — Hertil bemerker Bugge: "Ved sammenstillingen af Hamlet med Perceval kunde ogsaa mindes om Svend Vonved (= vanviti), der har beröringspunkter med begge".

Verset 'þanns gól Rindr Rana' synes at henvise til en ukjendt myte. Den nordiske gudelære kjender vistnok en kvinde ved navn Rind, med hvem Oden fik sönnen Váli, Balders hævner. Denne Rind synes i det sene Forspjallsljóđ opfattet som en datter af Máni [1]); som saadan er hun naturlig tryllekyndig. Indtil videre maa det imidlertid ansees for meget usikkert, om Grógaldrs Rind har noget at gjöre med denne mytefigur. En mulighed var det, at hrani var brugt appellativisk = uerfaren yngling; man kunde da oversætte: som Rind gol for den uerfarne yngling, moderen for sin unge sön. Denne sön kunde da atter være Váli.

Indholdet af denne galder er et dobbelt: den skal give sönnen kraft til at ryste af sig, hvad der trykker og forulemper ham (at þú af ǫxl skjótir því er þér atalt þykkir) [2]), hvilket minder om moderens raad i str. 15: far þú nú æva,

---

[1]) I Forspj. 23—24 skildres nattens komme: rann međ hraustum | Rindar móđir | fǫđur Jarđar | Fenris valla (eller vǫllu?), d. e. móđir Jarđar (= Nótt, SE. I, 54, 320) rann međ hraustum Rindar fǫđur (= Máni) Fenris vǫllu (d. e. henad himlen). Ligesom efter str. 24 Dagr (Dellings sonr) kjörer Solens hest (Skinfaxi), saaledes kjöres Nótts hest (Hrímfaxi) af Máni. Fölgelig er Rindar fađir = Máni. Finn Magnussen, Lex. Myth. s. Rindur, tyder Rind som den vinterlige jord: isl. rindi = tör og ufrugtbar jord, norske dial. rind f. eller rinde m. = jordryg, höi banke (en anden forklaring af navnet giver Bugge, Studier). Samme forfatter, og efter ham Rydberg I, 278, identificerer videre Rind med Billings mey i Hávamál 97. Er dette ret, bliver Billingr (eg. tvillingen) et navn paa Máni. Ogsaa Billings mær kaldes ráđspǫk.

[2]) Sml. Hávam. 131: varan biđ ek þik vera. Omvendt i Hervarar saga s 304, Ǫrvar-Odds s. kap. 26 (Boers udgave): hliđum vit, Oddr! fyrir hjaldrviđom | aldri, þótt okkr | atalt þykki (saa rettet af Bugge).

þars forað þykkir, og til at greie sig selv, "trúa afli" — en isandhed ikke upassende galder for en ung mand, der skal ud i verden og pröve sin kraft.

Anden galder: "Naar du vandrer glædelös om, ringeagtet af menneskerne, da beskjærme dig Urds tryllekredse [1])". Bugge bemerker: "Jeg forstaar udtrykket saa: Denne galder skal slaa en ugjennemtrængelig tryllekreds om dig; haldi passer fortræffelig til lokur".

Tredie galder handler om grænsefloderne mellem mandheimen og turseheimen, hvilke Svipdag altsaa maa overskride paa sin færd. Disse elve er, under forskjellige navne, tilstrækkelig bekjendte fra Eddaerne og Saxo. Nu er det imidlertid en kjendsgjerning, som lader sig godtgjöre punkt for punkt, at hvor det gjælder hjemlige mytiske forestillinger, har Svipdagsmál altid holdt sig til ældre norröne fremstillinger. Dets forfatter opererer overalt saa at sige med brokker og fragmenter. Rigtignok har han, det maa tillægges, forstaaet at tillempe dem paa en naturlig maade, ligesom han i komposition og versbygning viser sig som saapas til mand, at det vel maa være tilladt at slutte, at disse talrige tilknytninger til kjendte digte ikke er fremsprungne udelukkende af en plagiators ubehjelpelighed, men i nogen grad ialfald beror paa bevidst kunst, tilsigtende at opvække idéassociationer og anspore fantasien, et sidestykke til kenningernes funktion i den kunstige skaldedigtning. Ud af denne grundbetragtning af digterens arbeidsmetode falder der ogsaa lys over denne strofe: den viser sig at have faaet sin form efter fortællingen om Tors færd til Geirröd, hvor paa grænsen af jotunheimen en elv söger at stanse hans færd. Ogsaa dens vande betegnes ved udtrykket 'þjóðár' (SnE. I, 294) samt ved 'Marnar

[1]) Urðar lokur oversættes af Egilsson med claustra parcæ, custodia, tutela fati. Varðlokkur benævnes i Eiriks s. rauða en af en mö sungen tryllesang, foredragen paa Grönland ved höitidelige sammenkomster. Langloka er et 8-linjet vers, hvor förste og sidste linje hörer sammen; i nyisl. digt uden strofeinddeling.

snæribló𝔡' (ib.) og endelig ved 'Hrǫnn' (ib. 296). Da vandene truer med at vokse Tor over hovedet, udbryder han, at hvis de ikke minsker, 'nema þyrri', vil ogsaa hans aasekraft vokse til himlen. Denne forestilling, at flodens vand vilkaarlig stiger og falder (Gróg.: ok þverri æ fyr þér), er eiendommelig for Þórsdrápa og Grógaldr og berettiger, synes os, sammen med de övrige ligheder, til den antagelse, at Grógaldr er paavirket af förstnævnte digt. Herefter nærer vi heller ikke megen betænkelighed ved at korrigere haandskrifternes umulige elvenavne Horn ok Ru𝔡r i overensstemmelse med Þórsdrápa til Mǫrn ok Hrǫnn [1]), saameget mere som man herved faar en rimelig forklaring paa forvanskningen af he𝔡an til me𝔡an i den fölgende linje: Idet ordet Hrǫnn mistede sit h og videre forvanskedes til Ru𝔡r, forandredes he𝔡an til me𝔡an for at opnaa alliteration; en senere afskriver har fundet denne at være mindre god og har saa forandret Mǫrn til Horn for at faa stavrim med heljar.

Den fjerde galder handler om forsoning af fiender og er forsaavidt beslegtet med Háv. 153 og Sigrdr. 12. Efter Rígsþ. 43 lærer Konr ungr blandt andre mægtige runer ogsaa at 'svefja sefa', animos pacare, placare. I Grímn. 15 heder det om Forsete, at han 'svæfir allar sakir', lites sopit, componit. I Merseb. Zauberspr. heder det: suma (sc. idisi) heri lezidun (sml. Stillihere duæ, Müllenh. Denkmäler, s. 263), hvilket ud-

---

[1]) Bugge har foreslaaet Hrǫnn ok U𝔡r, hvilken konjektur ligger haandskriftet ligesaa nær som den ovenstaaende og for alliterationens vedkommende endog vilde give en noget almindeligere typus. Bugge bemerker: "Gróg. 8[4] 'til heljar he𝔡an' er en efterligning af Grímn. 28[12]. Derfor tror jeg at horn oc ru𝔡r er forvansket af Hrǫnn ok Hrí𝔡r, og at disse navne ligeledes er hentede fra Grímn. 28 (Cod. Upsal. har formen hriþr). Herved vinder alliterationen; þverra er den ligefremme modsætning til vaxa, der oftere bruges om elve, saa þverri ikke behöver at pege hen til et andet digt. [Mod at indsætte Mǫrn i Gróg. taler ogsaa fölgende: Det synes mig meget tvilsomt, om Mǫrn i Þórsdrápa SnE. I, 294 er navnet paa en elv. Mǫrnar (eller Marnar) bló𝔡 kan vel betegne "den fra troldkvinden strömmende væske", saa at Mǫrn her betyder troldkvinde]. Dog vil jeg ikke benegte muligheden af, at forfatteren af Svipdagsmál har kjendt Þórsdrápa."

tryk vel er at forstaa i overensstemmelse med Ragnarsdrápa, hvor det siges om Hild: svá lét æ, þótt etti, sem orrustu letti (cf. Hárb. 24). Hvilke fiender er det nu, som ved denne galder skal stemmes velvillig mod Svipdag? De, som han möder "paa gagleveien". Hvad er dette for en vei? Ser vi hen til de övrige i denne galdresang nævnte lokaliteter, saa viser de hen til jordens yderste grænse, saaledes navnlig grænsefloderne i str. 8 og Nivlveien i str. 13. Nu har Draumkvæe (Landstad VII, s. 28) gaglemýrann som variant til våsemýrann; udtrykket skyldes vistnok visionsliteraturen (sml. sjælene i fugleham, Sólarlj. 53), men forklares, efter prof. Moe, i Telemarken saaledes, at vildgjæssene om vaaren samler sig paa myrstrækninger langt nordpaa. Herefter synes gaglvegr at danne en parallel til niflvegr [1]).

Den femte galder er digtet med Hávamál str. 149 som mönster. Den forestilling, at tryllevers löser lænker, gjenfindes ogsaa i keltisk (Loth, Les Mabinogion I, 297). Müllenh. Denkmäler sammenstiller med Háv. 149 og Gróg. 10 den förste Merseb. Zauberspruch: suma (idisi) hapt heptidun . . ., suma clúbódun umbi cuoniowidi: insprinc haptbandun, invar vígandun! og bemerker, at de nordiske valkyrjer Hlǫkk og Herfjǫtur har faaet sine navne af fangers lænkning. Ellers sprænges laas og lænker ogsaa ved hjælp af urter, "sprængrödder" (isl. lásagras; F. L. Grundtvig, Lösningsstenen s. 30; Kuhn, Herabkunft s. 205, 213, 232—3; Laistner, Rätzel I, 321—31; Knappert, Folklore § 167), eller stene (Lösningsstenen s. 41, 117, 122) [2]). Her sigtes maaske til den i Fjǫlsv. 10 omtalte lænke.

---

[1]) Bugge bemerker: "I Gróg. 9[3] synes á gálgvegi mig at kunne forsvares. Paa den ene side ved Hamđism. 17: fundu vástigu . . . vargtré vindkǫld vestan bœjar. Paa den anden side derved, at Mimameiđr identificeres med Yggdrasill, der er gálgi (kors); jvf. det af mig i Fjǫlsv. 30[3] formodede í viđi vindsvǫlum".

[2]) Sml. den angels. oversættelse af Beda 4, 22: and hine ácsade, hwæđer hé þá álýsendlícan rúne (literas solutorias) and þá stánas mid him áwri-

Sjette galder: "Hvis du kommer i svær sjö, da skal denne galder skjænke dig vindstille og roligt farvand." Denne galder omtales oftere. Efter Rígsþ. 43 lærer Konr ungr blandt andre runer ogsaa at 'lægja ægi'. Sigrdr. 10 handler om brimrúnar, der frir skibet ud af havsnöd. I den niende galder i Háv. (str. 154) heder det: vind ek kyrri | vági á | ok svæfik allan sæ. Ynglingasaga kap. 7 siger om Oden: þat kunni hann enn at gera með orðum einum, at.... kyrra sjá ok snúa vindum [1]). Hvorvidt der i Grógaldr sigtes til overfarten til de dödes land, hvorom udförligt hos Grimm, Myth.[1] s. 790 ff., lader sig ikke bevise, men det synes os ikke umuligt, at saa er tilfælde.

Syvende galder er rettet mod den truende kulde paa höifjeldet. Da der i dette afsnit tales om en reise til dödslandet, tör man vel minde om, at der i Duggals Leizla kap. 5 omtales et overordentlig stort og öde fjeld, hvor der paa den ene side er isfrossen sne og hvasse vinde; her pines de dödes sjæle, indtil de er rensede. Ogsaa udtrykket hræva-kuldi henleder tanken paa disse trakter.

Den ottende galder har faaet sin form af Sigrdrífumál str. 26: þat ræð ek þér it fjórða, | ef býr fordæða | vammafull á vegi: | ganga er betra, | enn gista sé, | þótt þik nótt of nemi. Sidste linje stemmer med Gróg. 'ef þik úti nemr nótt'. Udtrykket á vegi er i Gróg. ombyttet med det bestemtere á Niflvegi = á Helvegi (sml. niflfarinn = helgenginn). Med navnet niflvegr forbinder sig naturlig tanken om et taaget mörke, et saadant som tænktes altid at ruge over

---

tene (mangler i den lat. text) hæfde, be swylcum men léas spel secgað. Til dette sted stötter sig Bugges konjektur leysigaldr, for hvilket ord man ogsaa kunde formode lausnargaldr: sml. Sigrdr. 16 om runer ristede á lausnar lófa, paa forlösningens haandflade. Bugge: "Jeg formoder, at leyfıgaldr er blevet til leıfʒelda, og jeg tror, at palæografiske grunde taler mod lausnargaldr."

[1]) Kunsten at gjöre vind tillagdes ellers finnerne: Fritzner, Lappernes Hedenskab og Trolddomskunst, s. 66 ff.

veiens endemaal, Nivlheim; sml. Iliad. XV, 188—92: Ἀΐδης, ἐνέροισιν ἀνάσσων .... ἔλαχε ζόφον ἠερόεντα. 'Dauđ kona' er synonymt med dís (dauđar konur = dísir, Atlam. 26), 'kvinde som kommer fra en anden verden, hvori hun ved döden er indgangen, for at optræde i denne verden og der udöve indflydelse paa menneskernes liv og skjæbne'. Her betegnes vel det samme, som menes med Heljar meyjar i Sólarlj. 38, dog saaledes, at i Gróg. epithetet kristin er tilföiet for at betegne Gróa som hedning. Ti Svipdagsmál er, i sterk modsætning til Sveidalsvisen (A, B), med hensigt holdt i hedensk stil (sml. ogsaa Fjǫlsvinnsmáls stallr 'hedensk alter' og blóta, om hedensk ofring).

Som de hidtil behandlede galdre udviser, tænkes Svipdags reise at ville foregaa over de floder, der skiller mellem menneskers og jætters opholdssteder, over söen og over iskolde fjelde og ad taageveie; farer og fiender truer overalt. De sidste kjender ogsaa Sveidalsvisen, men af lokaliteterne kun havet og, i overensstemmelse med Skírnismál, den mörke skov. Mere overensstemmende med Grógaldr skildres i Ereks s. víđfǫrla veien til Ódáinsakr, der ligger östenfor Indien; denne vei gaar over söen og elve, gjennem store skove og ödemarker, gjennem mörke egne og over höifjelde. De samme egne, som beskrives i denne saga, siges i Nǫkkur blǫđ úr Hauksbók kap. 4 at være beboede af þjóđum mannskœđum og omgivne af úthaf og fjǫll. I Saxos beretning om Gorms reise til Gudmund og Geirröd drager de reisende over verdenshavet til Bjarmeland [1]), hvor vinteren har tilhuse; herefter kommer de ind i det evige mörke (loca lucis expertia iugibusque tenebris obnoxia); endelig til en aa med en guldbro (sml. Gjallará), hvilken skiller mellem mandhjem og turseverdenen (eo alveo humana a monstrosis rerum secrevisse naturam). I samme forfatters beretning om Haddings

[1]) Ogsaa efter Saga Herrauđs ok Bosa (Fld. s. 3, 208—10) er Gudmund paa Glæsesvollenes rige östenfor Bjarmeland.

færd til underverdenen maa denne arbeide sig gjennem en tyk og lummer taage (vapidæ cuiusdam caliginis nubilum); ogsaa her omtales aaen med broen og skildres i overensstemmelse med Vǫluspás beskrivelse af Slíđr [1]).

Den niende og sidste, vel ogsaa vigtigste galder tilsigter at forlene sönnen med veltalenhed og forstand i samtalen med jætten Mime. Dens indhold er altsaa de málrúnar og hugrúnar, hvorom Sigrdrífumál 12—13 handler. Paa samme maade önsker Frigg sin höie herre meget snille (œđi þér dugi), naar han skal kappes i ordstrid med den alkloge jætte Vafþrúđnir. I Gorms-episoden hos Saxo forbyder Torkel mændene at tale til jætterne, da intet giver utyskerne en saadan magt til at skade som et uforsigtigt ord. Disse vise jætter, om hvilke Eddaerne taler, synes at staa i den skarpeste modsætning til den folkelige forestilling om disse væsener som raa naturkræfter. Man synes at maatte antage to klasser, eller snarere: der er i poesien indkommet ad literær vei en del jætteskikkelser af en ny type, som dog aldrig ret blev folkets eiendom.

En saadan vis jætte er altsaa efter Grógaldr Mime, dette midt mellem aase- og jætteverdenen staaende, gaadefulde væsen. At han i ældre tid ikke regnedes med til jotnerne, beviser skaldeomskrivningerne, hvor hans navn anvendes i mandskenninger, hvilket ikke er tilfælde med jættebenævnelser. Naar i modsætning hertil Snorra Edda allige-

---

[1]) Det er ganske paafaldende, at navnene Svibdagerus (norsk konge, Grams fiende) og Gro (Grams hustru) forekommer i sagnene om Gram og Hadding. Haddings saga, der af dr. Olrik regnes blandt Sakses norröne sagn, skildrer lokaliteter, der er nær beslegtede med Svipdagsmaals og Ódáinsakr (sml. ogsaa land Haddingja om dödslandet i andet Gudrundigt). Den har ogsaa galdre, der minder om Svipdagsmaals, saaledes opvækkelse af en död ved galdre med dödningens klage over opvækkelsen, ligesom Oden lærer Hadding at löse de baand, hvormed fiender maatte binde ham. Hadding befrir Ragnhild fra jættevold og ægter hende. Ogsaa Haddings saga henviser til keltiske forestillinger.

vel nævner Mime blandt jǫtna heiti [1]), er dette maaske hentet fra vort digt [2]). Det er altsaa til Mimes rige, hvor Mimetræet staar og ásmegir bor, at Svipdag drager. Hos Saxo er Miming et skovtrold, der under sterke laas forvarer det sverd, hvormed alene Balder kan dræbes; han er ogsaa ringen Draupnes eier: eidem (i. e. Mimingo) quoque armillam esse, mira quadam arcanaque virtute, possessoris opes augere solitam (Saxo, ed. Holder, s. 70); til ham er det ikke let at komme, ingen vei förer did, og adgangen er fuld af hindringer; over iskolde fjelde drager Hother derhen. En med dette Saxos Miming-sagn nær beslegtet, fra de övrige traditioner sterkt afvigende Mime-myte er os opbevaret i Svipdagsmál [3]). Kun er her Mime tildels sammenblandet med en anden klog jætte: Surt-Loke. Medens i Grógaldr Mime kaldes 'den af sit sverd berömte' (sl. Mimings sverd og Mim(m)ingr blandt sverða heiti i SnE., Vidgas sverd Mimung i Didr. s.; ogsaa Hjálmtérs sverd Snarvendill kaldes Mimmungr, Fas. III, 475), opbevares efter Fjǫlsvinnsmál dette berömte sverd hos Surt-Lokes fælle (rúna) Sinmara. Denne kaldes her 'ringens gudinde', som eier af ringen Draupne, der efter Saxo tilhörer Miming (sml. Hring-Mímir SnE. I, 549 blandt jǫtna heiti og Baugreginn, 'ringens gud' = Mime i Sólarljóð 56).

---

[1]) Sml. ogsaa hold-mímir blandt sverða heiti (eg. kjödjætten).

[2]) Dog er at merke, at Mime forekommer som jættenavn i SnE. I, medens de övrige laan fra Svipdagsmál findes i II (= 748 og 757).

[3]) Sml. om forbindelsen mellem Miming og Mime Bugges Studier s. 101—2. "Jeg skal nævne nogle svage lighedspunkter mellem Svipdagsagnet og Hothersagnet hos Saxo, hvilke mulig kan have bidraget til, at Mimir (= Saxos Mimingus) er bleven knyttet til Svipdagsagnet. Ligesom Hother træder i forbindelse med norner, saaledes vinder Svipdag sin mö 'Skuldar at skǫpum'. Hother söger raad og faar hjelp hos sin fosterfader Gevar, hvorved han vinder sin mö. Svipdag söger og faar hjelp hos sin moder Groa, hvorved han vinder sin mö. Saxo har vel i sin fortælling om Mimingus benyttet et tabt norrönt digt. Da sagnet om Mimingus paa den anden side viser slegtskab med Andvare-sagnet, ser vi her et beröringspunkt mellem Svipdagsagnet og Sigurd-sagnet. Jvf. mine Studier s. 101 f." (Bugge).

Vi har tidligere fremhævet, at omkvædet i Sveidalsvisen ("og lad dine ord vel!") peger hen paa en lignende formaning af moderen som den i denne galder indeholdte. Denne formaning synes i Sveidalsvisen kun at kunne have hensyn til Sveidals samtale med hyrden, hvilken visen i sin ældre skikkelse maa have kjendt i en udförligere eller ialfald betydningsfuldere form end den optegnede. Ogsaa paa dette punkt yder Svend Vonveds vise et velkomment lys, idet den har bevaret episoden med samtalen med hyrden paa höien i en med den kymriske fortælling (hvor hyrden er en jætte) nærbeslegtet form (se Grundtvig, D. G. F. I, s. 239). Heraf synes nu at kunne sluttes, hvad paa forhaand forekommer rimeligt og almindelig antages, at Grógaldrs vise jætte Mime ingen anden er end vægteren Fjǫlsvinn i Fjǫlsvinnsmál: at denne kaldes turs og i Snorra Edda dverg, er kun et nyt eksempel til mange andre paa, hvor let disse klasser af væsener gaar over i hinanden[1]).

Vi har ovenfor paavist, hvorledes i Svipdagsmál et fremmed eventyrs beretning om et underland er blevet hjemliggjort ved at amalgameres med en beslegtet nordisk forestilling[2]), og at denne assimilation har havt videre attraktioner tilfölge. Men hermed er ikke de sidstes tal udtömt. I omtalen af vogteren Mime-Fjǫlsvinn har vistnok en anden væg-

---

[1]) Om sammenblandningen af jætter og dverge eller alver i ældre og nyere tid se S. Grundtvig i Nordisk Tidskr. f. Fil. og Pæd. N. R. I, 183; Fritzner, Lappernes Hedenskab og Trolddomskunst, s. 53.

[2]) Her er ogsaa stedet at minde om de nyislandske forestillinger om alvelandet, der er deiligt, bevoxet med fagre skove og fuldt af duftende blomster (Ísl. Þjóđs. I, 112, 115). De faa, som det lykkes at komme derhen, maa svæve eller vandre gjennem mörke og taage eller over havet (ib.). Saadanne besög iværksættes ved galder (ib. s. 559). Om alvedronningen ib. s. 110—114. Alverne er udstyrede med overnaturlige evner og meget rige. De blotedes som lægende magter (B. Gröndal i Aarb. f. 1863, s. 28). Af mennesker kan de forlöses af sin forhekselse (ib. s. 17—42). "Alverne er keltiske, de harmonerer med the green Erin, den mystiske taageö, i dem hersker det drömmende, maaneskinsagtige, poetiske" (ib. s. 17).

terskikkelse foresvævet forfatteren. Dette er guden Heimdal [1]). Der er ogsaa, foruden vægterstillingen, adskillige ligheder mellem de to figurer. Ligesom Heimdal sidder ved jordens ende og (efter Hyndl. 35) er födt 'viđ jarđar þrǫm', saaledes ligger, som vi har paavist, Mimes rige ved jordens yderste grænse [2]); i Hjálmtérs saga kap. 15 heder det om Hervǫr, at hun er födt 'viđ foldar þrǫm'. Heimdals mödre, de ni jættemöer, minder om Menglods ni möer. Maaske er det Heimdal, som i Hyndl. 43 betegnes som 'stilli stórauđgastan, sifjađan sjǫtum gjǫrvǫllum' (sml. Rígsþ.): sml. Mimes auđsalir og hans mellemstilling mellem de forskjellige verdener. Naar vi nu finder samme epithet, 'naddgǫfugr', anvendt saavel om Heimdal (naddgǫfgan mann, Hyndl. 35) som om Mime, da er det vistnok saa, at det kan siges at passe lige godt paa dem begge (Heimdals hoved heder sverd); men det tör vel antages, at gjentagelsen af et saa eiendommeligt udtryk skyldes laan paa et af stederne, nemlig fra Hyndluljóđ til Grógaldr.

3. *Slutning* (str. 15—16).

15. Far nú æva,
es þér forađ þykkir,
ok standit þér mein fyr munum!
á jarđfǫstum steini
stóđ ek innan dura,
međan þér galdra gólk.

16. Móđur orđ
ber þú, mǫgr! heđan,
ok lát þér í brjósti búa! [3])
Iđgnóga heill
skalt of aldr hafa
međan mín orđ af mant."

I str. 15 udtaler moderen atter et önske om at vise forsigtighed (sml. str. 6). Betydningen af den jordfaste sten

[1]) F. Jónsson formoder i sin Eddaudgave — vistnok med urette —, at Mime er Heimdal.

[2]) Efter Hesiods dæmonologi (cf. Ovids Metamorphoser) ligger de lykkeliges öer ved oceanets grænse; t. ex. Opera et dies, v. 169: ἐς πείρατα γαίης | τηλοῦ ἀπ' ἀθανάτων.

[3]) Jfr. Hugsv. 122, 3: ok lát þér í brjósti búa.

inde i gravhöien (innan dura: sml. str. 1) klargjöres ved sammenligning med visen om Kongesönnens runer (Grg. n:o 79), hvor det heder (A, str. 8): i ni nætter og i ni dage | sadt hun paa iordfaste steen: | saa lenge hun kom den kongesön | sine roner rett igien (sml. Grg. III, 844). I norske Svarteböger forekommer i hekseformularer mod mo-sot: jeg maner dig . . . i 9 jordfaste sten. Om samme forestilling i folketro se Hyltén-Cavallius II, 414. Efter Sveidalsvisen E, 9 og den nydanske optegnelse hos Kristensen I, 41 hviler moderen 'under den brede sten'.

I str. 16 opfordres sönnen til at lægge sig moderens ord paa minde, ti da kan han være vis paa held. Lignende formaninger knytter sig oftere til meddelelsen af gode raad, saaledes f. eks. Hávam. 112 ff.; Sólarlj. 32: gǫrla þú mun | ok glata aldregi, | ǫll eru, þau nýt at nema. (Forts.)

Kristiania.

Hj. Falk.

Ungers Kristianiahåndskrift af Heimskringla.

Som bekendt benyttede Unger et håndskrift af Heimskringla, der tilhørte universitetsbiblioteket i Kristiania, idet han mente, at det var en direkte afskrift af hdskr. Kringla (ɔ: AM. 35, 36, 63 fol.); han benyttede imidlertid dette håndskrift kun indtil slutningen af Olaf Tryggvasöns saga; herom ytrer Unger selv i sin fortale s. XVIII, anm. 2 følgende: "Af de förnævnte Nr. 35, 36, 63 in Folio, i den Arn. Magnæanske Samling, der indeholde Kringlas Text, har nærværende Udgiver ikke benyttet den første, Nr. 35, der slutter med Olaf Tryggvasöns Saga, men en anden Afskrift af Asgeir Jonsson tilhørende Universitetsbibliotheket i Christiania". I sit værk om Snorre Sturlusons Historieskrivning (s. 206, anm. 5) udtalte G. Storm, at dette håndskrift var en afskrift af codex Frisianus og ikke af Kringla, idet han med det af Unger benyttede håndskrift mente at kunne identificere en islandsk afskrift af Frisianus fra c. 1750 også tilhørende Kristiania universitetsbibliotek. Senere har G. Storm oplyst, at denne identificering berode på en fejltagelse, men at den af Unger benyttede afskrift var forsvunden eller ikke til at finde. Dernæst udtalte G. Morgenstern (se hans dissertation Oddr. Fagrskinna. Snorri), at Unger, som G. M. senere har formuleret sin opfattelse, "seiner angabe entgegen" havde benyttet en tekst af Kringla, "wie er sich aus der Kopenhagener ausgabe von 1777 (K) ableiten lässt", og at han havde interpoleret

denne "aus seiner Christianaer hs. und den in K angeführten varianten" (Arkiv VIII, 380). I en lille opsats, "Notizen" (Arkiv anf. st.), tilbagekalder Morgenstern denne opfattelse og søger derhos ved et par "falsche Frisianus-varianten" at godtgöre, at Ungers Kristiania-håndskrift "zu einer zeit aus cod. AM. 35 fol. abgeschrieben ist, als diese varianten [nemlig de der i randen og mellem linjerne med forskellige hænder skrevne varianter, der stammer fra den tid, da den store Københavner-udg. forberedtes] bereits eingetragen waren: der abschreiber [Kristianiahdskrs nemlig] nahm die varianten in seinen text, wenns ihm gerade passte", og Morgenstern mener, at hermed er "hoffentlich die irrtümlichen angaben über Ungers hs. endgiltig beseitigt". Jeg tror nu ikke, at dette er tilfældet, men mener tvertimod, at Morgensterns nye forklaring forøger disses antal med endnu én.

For det første overser han nu, ligesom för, Ungers udtrykkelige angivelse af, at det håndskrift, han benyttede, var med Ásgeir Jónssons hånd. Hvad grund er der egenlig til at tvivle herom? Ásgeirs hånd er så ejendommelig og har så lidet tilfælles med andre, at enhver, som blot har læst et par sider, skrevne af ham, næppe vil kunne undlade at genkende hans hånd; at Unger, der tidligere havde haft med så mange af Ásgeirs afskrifter at göre, skulde kunne tage fejl i så henseende, er for mig så utroligt, at jeg vilde være tilböjelig til på forhånd at erklære sligt for umuligt.

Hertil kommer en anden omstændighed, nemlig den, at det er lidet sandsynligt, — og vistnok eksempelløst? —, at en afskrift er taget c. 1800 af et Arna-Magnæansk håndskrift og er havnet i andre landes biblioteker, om jeg end naturligvis ikke vil benægte muligheden af, at noget sådant kan være sket.

Når vi dernæst tager den fremgangsmåde i betragtning, som G. Morgenstern forudsætter, støder man også på vanskeligheder. Sagen er nemlig den, at næppe eller muligvis

langtfra halvparten [1]) af de i 35 tilföjede varianter findes i Ungers udgave. Valget af de varianter, som genfindes i udgaven, er desuden, under Morgensterns forudsætning, så fuldstændig usystematisk og inkonsekvent, som tænkeligt, idet flere aldeles ligegyldige småting, hvor Kringlas tekst er lige så god og rigtig som den, varianten repræsenterer, skulde være optagne, medens mange större og forholdsvis meget vigtige varianter er forbigåede; en så fuldstændig holdningsløs fremgangsmåde er næsten ubegribelig.

Men afgörende forekommer følgende omstændighed mig at være. Hvis Morgenstern havde ret, skulde man i den første del af Ungers tekst (ɔ: til og med Olaf Tryggvasöns saga) aldrig vænte at finde en sætning, som i form, udførlighed eller ordstilling fjærnede sig fra den tekst, som 35 plus sine varianter er i stand til at give. Men jeg skal nu påvise, at dette er langtfra at være tilfældet.

For det første findes hyppig afvigelser i U (= Ungers udg.) fra K (= 35), uden at der i K findes nogen variant. Eksempler:

U 5.12: *váru;* K: *urðo* uden variant; jfr fortalen XVIII anm. 2.

U 5.33: *hann var;* mgl. K.

U 9.33: *eiga;* mgl. K; jfr fortalen l. c.

U 10.25: *því auðgari;* K: *þess auðgari.*

U 12.28: *ok vini;* mgl. K.

U 16.24: *hann;* mgl. K.

U 24.4: *mikit;* K: *mart.*

U 27.13: *sinn kost annan;* K: *annan sinn kost.*

U 28.30: *sinni allri;* K: *sína alla.*

U 38.26: *var konungr eptir;* K: *er kgr var eptir* (vigtigt).

U 43.8: *þá;* mgl. K.

U 43.9: *uppá Heiðmǫrk eptir honum;* K: *e. h. u. á H.*

---

[1]) Jeg har naturligvis ingen statistik herover; jeg følger kun et skön, som beror på en nöjagtig sammenligning af Ungers udgave med 35.

U 45.24: *þeim er;* K: *er.*
U 46.29: *þá;* mgl. K.
U 48.3: *faðir þinn;* K: *hann.*
U 56.16—17: *ok gerðiz konungr yfir;* mgl. K.
U 57.6: *En er konungr var austr farinn;* mgl. K.
U 64.16: *fyrrum;* mgl. K.
U 66.5: *til Suðreyja;* K: *í Suðreyjar.*
U 67.32—3: *þeir fóru, er þeir váru búnir, ok kómu síð aptans til konungs;* K: *þeir fara* (v. l. *foro* fra D. antydes) *síðan, en er þeir kómu til konungs síð aptans;* o. s. v., o. s. v.

For det andet forekommer enkelte steder, hvor en tilskreven variant genfindes, men med et tillæg (som heller ikke findes i K selv) eller ændret:

U 33.2—3: *ok svik þessi ǫll;* mgl. K, men i margen findes her: "*oc* (overstreget og DC skrevet over) *Svic þesse* addit non male"; *ǫll* findes altså ikke i K.

U 47.3: *með ljósleik ok fegrð ok mikilleik;* K har kun *með ljósleik,* men som variant er tilskrevet: "D *at* E *við*" over *með* og desuden i margen: *fegurð* (herover: "Psk. addit") *oc* (over linjen med nedvisningstegn *við* og herover igen "sic CD") *liosleik, oc mikilleik.*

U 50.11—12: *vildi konungr hana hafa;* K: *er hann vildi taka* og som variant hertil: *en̄* (herover "C") til *er, konungr* ("E") til *hann* og endelig *hafa* til *taka.* (Heraf vilde man altså kunne få en tekst som: *en konungr vildi hafa*).

U 56.19: *um Stað á haustdegi;* mgl. K, men i margen er tilskrevet: Psk. addit (herover: "sic CDE)" *um̄ Stad.*

U 58.7: *þá um ǫll þessi fylki;* mgl. K, men her tilföjes over linjen med nedvisningstegn: *þa um þessi fylki* ("E").

U 58.27—8: *en hinn forna fornum búnaði;* mgl. K, men i margen er tilföjet: Psk. addit: *en̄ hin̄ forna medfornudum bunadi,* qvod ut videtur rectè [sic CDE (med anden hånd).

For det tredje findes enkelte steder, hvor U's tekst er forskellig både fra K og den tilskrevne variant:

U 4.7: *þat;* K *þa*, hvorover er skrevet: *sa* E.

U 68.22: *með sér;* K: *vestr;* dette ord er her over- og understreget og "CDE" skrevet derover.

Jeg antager, at disse eksempler, som kunde betydelig forøges, vil findes tilstrækkelige til at gendrive G. Morgensterns ovenanførte antagelse [1]). Efter dem er det umuligt, at den, der skrev Ungers afskrift, har kunnet udarbejde den med K plus dens varianter som grundlag. Her er det naturligvis ligegyldigt, at flere af U's anførte læsemåder i virkeligheden genfindes i Frisianus eller Jöfraskinna; hovedsagen er, at de ikke eller kun tildels findes i K.

Da det nu forholder sig således, kan jeg ikke tillade mig en så vidt dreven skepsis, ikke at tro på Ungers egne ord om det af ham benyttede håndskrift. Jeg tvivler ikke om, at det virkelig har været skrevet af Ásgeir Jónsson. Skulde jeg, hvad der måske er for voveligt, udtale en formodning om dette håndskrifts beskaffenhed, vilde jeg være mest tilböjelig til at antage, at det har været en afskrift af et ældre papirhåndskrift, et af de mange, fra det 17. årh. stammende blandingshåndskrifter, udarbejdet efter flere håndskrifter, navnlig K og, såvidt jeg kan se, Frisianus. Nogen selvstændig betydning kan det ikke skönnes at have haft, og det kan næppe betegnes som noget væsenligt tab, at det er forsvundet. Denne min formodning forekommer mig at være ret sandsynlig; den står i hvert fald, indtil den med gyldige grunde bliver omstødt.

---

[1]) Jeg finder under disse omstændigheder ingen grund til særlig at dvæle videre ved de to "falsche Frisianus-varianten." De må forklares anderledes.

14/8 1892.

Finnur Jónsson.

En smörgås.

I det gamle Värend er det Skik, at man paa de mindre Gaarde med en 4 à 7 Köer efter Kærningen former Smörret som en aflang, for bægge Ender afrundet Cylinder paa nogle faa Skaalpunds Vægt, og et saadant Stykke, der altsaa har en fjern Lighed med en slagtet Fuglekrop, kaldes "en gås". Vil man köbe Smör og forlanger et Skaalpund mindre end Stykket vejer, faar man regelmæssigt til Svar: vi deler ikke Gaasen. Hvis denne Brug, hvad jeg ikke veed, er almindelig i Sverrig, lod Udtrykket "smörgås" sig vel herfra lettest forklare. Har man, især ved festlige Lejligheder, sat hele Gaasen ind, kunde man naturligt komme til at tale om "smörgåsbordet", og derfra til "en smörgås" synes Springet i hvert Fald ikke större end at det vel lod sig tage.

H. S. Vodskov.

Med Herr Vodskovs medgivande tillfogas en liten anmärkning till förestående meddelande.

En annan förklaring av ordet *smörgås* har blivit given av Richert i Svensk tidskrift för 1876 s. 119, där det tämligen utförligt behandlas. Enligt R. skulle en "smörgås" ursprungligen hava "bestått af en klimp utaf gåsfett eller gåsflott med tillhörande brödstycke eller annat tilltugg", och han framhåller, att i en och annan svensk munart ordet *gås* ensamt ännu användes i betydelsen fettklump. R. synes alltså mena, att namnet smör*gås* beror därpå, att den till brödet förtärda klimpen utgjordes av *gås*flott.

Detta synes dock föga troligt, och följande uppfattning, som utgör en kombination av Vodskovs och Richerts tolk-

ningsförslag, torde vara att beakta. Liksom man i Värend använder "en gås" om en större smörklimp (troligen på grund av dess avlägsna likhet med en fågelkropp), så brukas även i andra trakter *gås* om en större eller mindre smörklimp. Rietz s. 187 upptar från Norrbotten, Västerbotten och Medelpad *gås* med betydelsen "ett rundt smörstycke af ungefär en specieriksdalers storlek, hafvande en med tummen i midten gjord fördjupning. Ett sådant rundt smörstycke, som med tummen utbredes till smörgås, erhåller hvar och en, hvilken är *i maten*, d. ä. hörer till hushållet, af det nytjärnade smöret" (jmf. ock Unander, Allmogemålet i södre delen af Vesterbottens län, ordet *gås*). I Försök till ordbok öfver Medelpads allmogemål översätter Augustin *gås* "en liten rund smörklick, som lägges på bröd, hvaraf innehafvaren äger att med tummen bereda smörgås", hvilken betydelse särskilt torde belysa betydelse-utvecklingen av riksspråkets *smörgås*. Också i Norge användes *gaas* om "en liden Klump af Smør" (Aasens och Ross' ordböcker). Det är i denna betydelse, som ordet brukas i den i flera svenska bygdemål brukliga sammanställningen *gås å kakä* "smör och bröd"; jmf. ock *gås(a)kaku* "smörgås" (Samlingar af ord ur nyländska allmogemålet).

Efter det anförda synes betydelse-utvecklingen av rikspråkets *smörgås* hava varit följande. Det har först betytt en större eller mindre smörklimp. Senare har det särskilt använts (liksom ännu i Medelpad) om en liten smörklimp, lagd på bröd, hvilken smörklimp man sedan bredde ut över brödet. Därefter brukades det om denna smörklimp jämte brödet, vare sig att smörklimpen breddes ut över brödet eller icke. Men brödet jämte den därpå utbredda smörklimpen är just en "smörgås" enligt nuvarande språkbruk.

Adolf Noreen: Altisländische und altnorwegische grammatik unter berücksichtigung des urnordischen. Zweite vollständig umgearbeitete auflage. Halle. Max Niemeyer. 1892. 6 mk.

Enhver, som har fulgt med i den litteratur, der siden 1884, da den første udgave af Noreens grammatik udkom, er fremkommen angående forskellige lydforhold i de germanske, specielt de nordiske sprog, har sikkert ikke uden betydelige forvæntninger imødeset den anden udgave af den nævnte grammatik. Forfatterens egen afhandling: Die geschichte der nordischen sprachen i Paul's Grundriss I har ikke mindst bidraget til at øge forvæntningerne, og når forf. på titelbladet af grammatikkens 2. udg. angiver, at den er "fuldstændig omarbejdet", kan vi dertil föje, at den i det hele er "forøget og forbedret"; forsåvidt er vore forvæntninger ikke blevne skuffede.

I den nye udgave er stoffet for det første — særlig i den første halvdel, lydlæren — på mange punkter grundig omarbejdet og betydelig forøget; således er den 1. udgave 194 sider (÷ register) mod dennes 267, idet lydlæren er vokset med 41 sider, medens formlæren selv kun er vokset med 18. De vedföjede runeindskrifter er nu 53 (för 23); registret — for også at tage det med — var i den 1. udg., mærkeligt nok og til stor besværlighed ved brugen af bogen, indskrænket til böjningslæren; nu har forf. til alt held fundet det formålstjænligt, at lade forfatte et fuldstændigt register til hele bogen; herfor vil enhver være forf. såre taknemmelig.

En anden — ydre — forskel består i, at forf. principmæssig helt har forkastet bogstaverne *j* og *v* for konsonantisk *i* og *u*; den praktiske nytte heraf er imidlertid lidet indlysende.

En flygtig sammenligning af bægge udgaver med hinanden vil hurtig vise de vigtigste ændringer, der her er foretagne. For det første er runeindskrifterne (disse opregnes i § 5) benyttede efter en langt större målestok end tidligere; det samme gælder også håndskrifterne (d. v. s. de nöjagtigere udgaver af disse), hvorover der gives en langt bedre fortegnelse (§ 12) end i den 1. udg. For det andet skelnes der langt skarpere ikke blot mellem de germanske sprog overhovedet, men også og navnlig mellem de nordiske i særdeleshed. Helt igennem er fremstillingen udførligere, nöjagtigere og fremfor alt stoffet langt bedre og mere systematisk ordnet end för.

Fremdeles har forf. med stor flid gennemgået og benyttet alle herhen hørende sproglige afhandlinger og udgaver, der er udkomne siden 1884 og dels rettet sine regler derefter, dels, hvor han ikke er enig med forfatterne, henvist til dem. Af helt nye paragraffer bör særlig de fremhæves, der giver en systematisk oversigt over de formentlige, særlig af A. Kock konstaterede perioder i omlydenes, brydningens og synkopens historie (§§ 66, 78, 94, 130).

I forbindelse hermed bemærkes, at lydlæren gennemgående udmærker sig ved en fortjænstlig stræben efter at datere de enkelte lydbevægelser og de kronologiske forhold indenfor den oldnordiske lydudviklingshistorie med eksakte tal og ikke med sådanne tågede bestemmelser som "mellemjærnalder", "yngre jærnalder" og lign., hvilke aldrig burde anvendes uden i rent arkæologiske værker. Dog findes her undertiden ubestemte og utilstrækkelige tidsangivelser som f. ex. "i (under) vikingetiden" (§ 217, 244 og fl. st.). En anden sag er det, at ikke alle forf.s tidsbestemmelser er fuldt ud rigtige; at fremtidige undersøgelser i mange tilfælde vil føre til andre og sikrere resultater, antager jeg, at forf. selv villig vil indrömme eller i sit stille sind forudsætter. Således er næppe fuld sikkerhed angående omlydene og deres kronologiske forhold opnået, og det turde være forhastet at erklære (§ 78.3, s. 55), at en omlydt form som *lǫg* (ældre *lagu*) ikke har eksisteret för 900; sådanne former findes ganske bestemt hos Egill Skallagrímsson — hvad forf. meget rigtig bemærker — nemlig i hans Hǫfuđlausn fra 936 (ikke "omkring 950", som det hedder hos forf.). At omlyden ikke er opstået og udviklet i et så kort tidsrum som c. 30 år er indlysende. I steden for "900" kan man trygt sætte "800". Af nordiske låneords former i angelsaksisk kan man ikke drage sikre slutninger. Hos Brage forekommer efter min mening aldeles bestemte eksempler på omlyden som i *mǫgr Sigurđr Hǫgna*, *of manna sjǫt margra* (et *sjót*, som anføres § 244, eksisterer ikke[1]); jfr hermed *sǫkmidlendr* (Yngl. 43.3), *viđ foldar þrǫm* (sst. 52.2); metriske og rytmiske grunde taler imod at læse *magur*, *sjatu* (eller *seotu*, *setu*), *saku*, *þramu*.

Også hvor det gælder bestemmelsen af tiden for senere overgange, som f. ex. fra det egl. klassiske islandsk til det nyere sprog, er udtrykkene ofte svævende, undertiden urigtige; men dette er i virkeligheden undskyldeligt, da forf. her har manglet forarbejder. Således hedder det § 306, anm. 4, at former som *læknirs* og lign. tilhører "die etwas spätere sprache" (i 1. udg. udelades og med rette dette "etwas"); herefter skulde man tro, at sådanne former allerede fandtes i oldsproget (altså i det 13. el. 14. årh.), men dette er ingenlunde tilfældet; de er betydelig yngre. Langt rigtigere er her Wimmers udtryk (Fornnord. forml. § 41, a, anm. 3): "I det nyare språket behålles *r*" o. s. v.; her er enhver misforståelse udelukket.

Endelig må det i denne sammenhæng fremhæves, at der endnu savnes bestemmelser om forskellige lydovergangеs alder; det er derfor ikke så underligt, at forskellige overgange af forholdsvis ungt datum bliver opstillede som gældende i en langt videre udstrækning, end tilfældet har været; således f. ex. assimilationen *đl—ll* (§ 210.4); den findes ikke i skjaldekvad för 1100 og hører

[1]) Jfr K. Gislason: Om Helrim 21, anm.

vistnok til de sprogændringer, som foregik i det 12. årh. og derefter (jfr. K. Gíslason: Udvalg af oldn. skjaldekvad, s. XIX).

För jeg går videre, vil jeg henlede opmærksomheden på de nye §§ 51—52 om den "altwestnordische betonung". Ganske vist er jeg ikke enig med forf. i alle punkter, og jeg mener, at skjaldepoesien m. h. t. dette spörsmål vilde kunne give os fortrinlige oplysninger, hvis den blev nærmere undersøgt i så henseende. Jeg skal dog ikke komme videre ind på disse §§, men kun bemærke, at 51, 1, b lige så godt kunde være bleven udeladt, eftersom den — i håndskrifterne enkelt skrevne — konsonant i de der anførte ord (*þrening, mining, kening, teningr, peningr*) neppe giver nogen fuldt begrundet anledning til at antage, at hovedtonen her faldt på sidste stavelse. Håndskrifternes skrivemåde m. h. t. enkelt el. dobbelt konsonant er i den grad vaklende og upålidelig, at derpå kan intet bygges. Hermed vil jeg gå over til en hovedanke mod forf., særlig mod hans betragtning og benyttelse af de gamle håndskrifters skrivemåde.

Det er ikke sjældent, at man i de nyeste videnskabelige skrifter og afhandlinger finder forskellige oldnordiske ord og former optagne og behandlede, som ved nærmere eftersyn viser sig at være enten ligefremme skrivefejl eller bero på unöjagtig skrivemåde m. h. t. den virkelige lydbetegnelse; og så søger man at give en sproglig-fonetisk forklaring af sådanne ordformer. Fremdeles finder man hyppig, at man i de isl. hdskrr., som jo alle er fra en forholdsvis sen tid, søger at finde og udpege arkaiske ordformer, "survivals", stammende fra en meget gammel tid. I bægge tilfælde løber man en stor fare, og der må sikkert nedlægges en forholdsvis kraftig indsigelse imod hele denne "søgen", uden at man dog helt kan nægte, at der gives enkelte særlig antike ordformer og lign. i den tid, der her er tale om.

Forf. har nu efter min mening i altfor mange tilfælde set ældgamle former, hvor der kun foreligger enten unöjagtige lydbetegnelser eller ligefremme skrivefejl, disse sidste tildels grundede i afskriveres mangel på forståelse af teksten. Jeg skal nævne eksempler, dog kun nogle få af det hele store antal. *hreife*, der i § 57, anm. 2 henføres til *hræ*, men i § 72, anm. 9 til *hrøyr* (anderledes kan jeg ikke forstå sammenhængen), og som betegnes som "sehr selten" (det forekommer kun på et eneste sted, nemlig cod. reg. fototyp. s. 49.23, Helg. hund. II. 25.6), erklæres for at være en organisk, dog "unter noch nicht ermittelten umständen" udviklet form. Den simpleste og efter min mening eneste rigtige forklaring er den, at *ei* her er et ubehjælpsomt forsøg på at gengive den lange vokal *æ*; på selvsamme måde står f. ex. *leifi, leivi* i rα og rβ (Bugge s. 32) for de andre håndskrifters *lævi, levi;* jfr *læiti* (= *læti*), *læigi* (= *lægi*), *þeir* (= *þær*) Frumpp. 36 [1]. Forf. op-

[1] Jfr K. Gíslason Aarb. f. n. O. 1866, s. 192 anm. og særlig Frumpp. s. 184—5.

fatter *kom*, *komr* (i samme hdskr. 29.27 [Lokas. 6], 14.21 [com*ir*; Vafþr. 7], 8.23 [ko*m*r; Háv. 62]) som "lautgesetzliche formen" for præs. 1. og 3. pers. sing. (§ 457, anm. 5). Det er aldeles umuligt i noget af disse tilfælde at se oprindelige "lautgesetzliche" former; for det første er *kom* i Lokas. l. c. ikke præs., men impf. (omtr. = "jeg er kommen"); com*ir* i Vafþr. l. c., hvilket Bugge opfatter som *comr* (ɔ: *kømr)*, kan også (syntaktisk) være konjunktiv ("du skal komme"); men selv om com*ir* er at opfatte på den første måde, er der ingen som helst anledning til at opfatte *o* i dette og i det tredje eksempel *komr* som et virkeligt *o* og ikke meget mere — med Bugge — som en — unöjagtig — betegnelse for *ø*-lyden. Eller hvilket tilforladeligt middel har man overhovedet i dette og lignende tilfælde til at erklære, at *o* betyder *o* og ikke *ø*, **når** det selvsamme hdskr. ellers ofte bruger *o* for *ø*, hvor ingen tvivl kan være om betydningen, f. ex. i *oxn*, *gorsimar*, *orindi*, *snoriz* (Bugges fort. s. ix.). Det eneste metodiske er her at opfatte *o* som *ø*. Skrivemåden har ingen som helst betydning. Når forf. i *hý-* (Skírn. 42) vil se nom. sing. fem. af et pron. demonstr. (§ 400, anm. 2), kan dette ikke være rigtigt; hvorledes skal da *sjá* (i samme verslinje) forstås? *Valt* (§ 134, anm. 2) er simplest at opfatte som en analogidannelse; dette er en simplere udvej end den at konstruere en gotisk form *walidat* for at forklare *valt*. [Svensk *ēnan* (§ 133, anm.) er analogiform (efter *góđan* og lign.) ligesom nyisl. *einan* og sikkert ikke umiddelbart = got. *ainana*].

På samme måde, d. v. s. enten som skrivefejl eller som urigtige 'rettelser', foretagne af ukyndige afskrivere, altså som rene forvanskninger, må jeg opfatte følgende "ordformer" (de er kun få af et stort antal):

fell f. *felt* (af *falda*) § 215; denne 'form' findes, såvidt mig bekendt, kun én gang, nemlig i et vers af Sturla Þórđarson (Fms. IX, 521); men det er den lange afstand mellem prædikatet (1. linje) og subjektet (5. linje) tilligemed indholdet af 2. linje *(feigum hausi)*, der har bevirket, at en afskriver har ændret *felt* til *fell*, fordi han trode, at her skulde stå noget som: "N. N. faldt osv."; *fell* i et papirhdskr. af Egilss. (206) for tre gamle membraners *fellt ek* kommer naturligvis ikke i betragtning.

vístre f. *vinstre* (en gang i St. Hom.; skriveren har glemt forkortelsesstregen [— = *n*] over *i*) — *alla* f. *allra* og lign. § 217, 4 a, — *skí* f. *ský* (én g. i St. Hom.) § 304, — *skjalfte* (én g. f. *skjalfta*) § 334, 2, o. s. v.

vez : *þeza* § 94, anm. 1 i Haustlǫng; *vez* er intet som helst og der er ingen tvivl om, at K. Gíslasons *fats* : *þjaza* er det eneste rigtige (Aarb. f. n. Oldk. 1876 s. 329, anm. 13); heller ikke er *vezlu* : *þeza*, der skal forekomme i Kormáks Sigurđardr. Hkr. 93, noget bevis for formen *þeza*, da her intet *vezlu* står; linjen hedder *faz*. *Véltu gođ þjaza*.

Óttarr (ɔ: *ǫttarr*) i hdskrr. af Ares Íslendingabók f. *Óttarr* betragtes (§ 73.2) som et bevis for Ares udtale *Ǫ́*- ("bei Are noch *Ǫ́ttarr*"), men skrivemåden er her fuldkommen betydningsløs, efter som der i de samme hdskrr. skrives *ǫfra* f. *øfra*, *ǫssa*, *ǫrom* (f. *ossa* el. *øssa*, *órom*), *iǫcc* (ɔ: *jókk*), *ǫ* flere gg = *ó* (nægt. part.).

mennenom § 345, én g. i St. Hom. for *mannenom* opfattes som "die einzige spur des urspr. dat." Dette eksempel er særdeles lærerigt for betydningen af den töjlesløse jagen efter "oprindelige" former. Ordet gengives af Wisén som m*e*n*e*nom, af Larsson (Ordförrådet) som m*enn*enom. Wisén tilföjer: "Upplösningen möjligen oriktig". Naturligvis er forkortelsen at opløse til *ann*; har skriveren i virkeligheden ment *(m)enn*, hvad han næppe har gjort, er det en ved det følgende -*en*- foranlediget dittografi.

i for *io* (ɔ: *jǫ*) er en i hdskrr. temmelig hyppig skrivefejl ligesom også *i* for *ia* [1]); forf. antager, at *figurra* (§ 377, anm. 1) er en virkelig form ved siden af *fiog*-; men en sådan form har sikkert aldrig eksisteret, undt. "på papiret".

Som ufuldstændige lydbetegnelser må endelig enkelt konsonant i steden for en dobbelt allevegne (undt. i tilfælde som f. ex. *rétr* og lign.) betragtes, eller, rettere sagt, en enkelt skreven konsonant afgiver — næppe for et eneste håndskrifts vedkommende — nogen som helst garanti for, at den er af skriveren bleven udtalt som enkelt (kort) konsonant, f. ex. *visa* § 449, anm. 1, *fræta* § 209, anm. 1, *þesa* § 225 med flere af de dér anførte ord; *visa*, *þesa* kan akkurat lige så godt betegne *vissa*, *þessa*, og dette er for enhver, som har indgående kendskab til de gamle hdskrr. selv, det rimeligste.

Lige så lidt har det noget at betyde — og det netop for de ældste hdskrrs vedkommende —, om der står et *u* for *y* eller omvendt; hvem kan for alvor påstå, at *fulger* betyder *fulger* og ikke meget mere *fylger* (§ 459, anm. 4, jfr flere af de "dobbeltformer", som anføres § 327 slutn., s. 174, hvor *y* kun er grafisk). Aksenter over korte vokaler bör man være meget forsigtig med at tillægge nogen udstrakt betydning (§ 424, anm. 2; 425, anm. 6).

Der er således nok at anke over m. h. t. forf.s benyttelse af håndskrifterne ɔ: de derefter trykte udgaver, og det er til at undres over, hvor lettroende forf. altfor ofte har været, så meget mere som han selv erkender, ikke alene, at retskrivningen i de isl. hdskrr. er "sehr verschieden", men tidt og ofte i ét og samme hdskr. "sehr inkonsequent" (§ 22, jfr § 204 anm., 206 anm., hvor forf. endog, sikkert med fuld ret, taler om "orthographische grille"). Det vilde uden tvivl have været heldigt, om forf. havde taget mere hensyn til hdskrrs inkonsekvente og ufuldstændige lydbetegnelser end han har gjort; da vilde en mængde "former" uden nogen skade være forsvundne af hans bog, og denne vilde have været lige så god, ja langt mere pålidelig, end den nu i 2. udg. i virkeligheden

[1]) Se Frumpp. s. 17, ath. 2.

kan siges at være. Det er uheldigt, stadig at måtte være på sin post over for angivelsen af sådanne "former", som jeg her har påtalt, og det er man nødt til [1]).

Forf. ynder at forklare to forskellige former af et og samme ord ved at antage en dobbelt betoningsmåde. Dette kan, som bekendt, i en mængde tilfælde være rigtigt; men for vidt er det at gå, når man vil forklare dativformer som *heim* og *heimi*, *laug* og *laugu* på den måde (§ 132). Disse, som jeg vilde kalde dem, apokoperede, former *heim, laug* og lign. er opståede i analogi med andre hankøns- og hunkøns-ord uden dat.-endelse; apokoperingen er muligvis først begyndt i sammensatte ord (således findes f. ex. *meinþjóf* (f. *-þjófi*) allerede i Ynglingatal); disse har så igen påvirket de usammensatte. Heller ikke beror *Goðormr* (hvis dette nogensinde har eksisteret, hvad der er tvivlsomt) og *Gotþormr (Gott-)* på nogen aksentveksel (§ 186, 225.3, 51.1); ordene er helt forskellige og, skrivemåden *Goð-* f. *Goðð-* har ingen betydning. Derimod er *Ósvífr* og *Ósýfr* ikke to forskellige ord (§ 71.7, anm. 4), men forskellen beror her på forskellig betoning (se A. Kock, Arkiv VI, 20).

Det kunde være fristende her at komme nærmere ind på forskellige punkter i lydlæren. For ikke at blive for vidtløftig skal jeg indskrænke mig til at göre nogle bemærkninger til forf:s lære om brydningen.

Forf. fremsætter ikke sjælden meget bestemte regler angående sådanne sproglige og sproghistoriske fænomener, som aldeles ikke endnu kan siges at være uddebatterede eller at have fundet en sådan almen anerkendelse, som de bör have, for at kunne opstilles i en koncis form i en lærebog for de studerende. Det skal dog på den anden side anerkendes, at forf. ofte henviser

---

[1]) Til yderligere belysning af, hvor forsigtig man må være, skal følgende endnu anføres. For en enstavelsesform *skvár* (f. *skúar*, § 107 b og 295, anm. 4) haves ikke et eneste sikkert bevis; en infinitivform *vara* f. *vera* (*vesa;* § 425, anm. 5) skal forekomme i Geisli, men dér findes ingen sådan form; *vasa* i St. Hom. 17.19 er åbenbart opstået ved dittografi; i hele sætningen er der næsten lutter *a*'er: *þa* s*c*a*l* h*ann* *"vasa"* *aNdreas; tvér* § 374, anm. 1 kan betyde og betyder rimeligvis *tvær; ség* med *g* "schon bei Brage" § 394. 1 er intet som helst bevis for, at Brage har udtalt ordet således, ɔ: med *g* for *k*. Hertil skal jeg knytte en bemærkning om "formen" *aulande* (§ 231), der benyttes som et eksempel på udfald af spirantisk *b (ƀ)* foran *u*. Ordet forekommer kun i det fra Njála bekendte ordsprog: *illt er þeim er "aulandi" er alinn.* G. Vigf. har opfattet ordet som *al-landi*, hvilket naturligvis ikke går an. Fritzner[2] optager intet *aulandi*. Der eksisterer heller ikke i virkeligheden noget sådant ord. (Jeg kender ganske vist et *aulandi* af et nyisl. vb. *að aulast*). I det anførte ordsprog skal der læses *á ólandi*, som den nye udg. af Njála (kap. 6.5-6) har det. Beviset for rigtigheden heraf er, at 4 hdskrr. skriver *a olandi*, medens kun ét har *avlandi*, og dette bekræftes ved den form, ordsproget har i "En isl. ordsprogsamling" (Småstykker 165), samt hos Guðm. Jónsson *(Illt er þeim sem á ólandi er alinn)*. *O'land* betyder ikke et ulykkeligt land, men et "ikke-land", 'et land, som ikke er ens eget', 'fremmed land'; *er alinn* = 'lever'. *Aulandi* bör udgå af ordbøger og formlærer.

til sådanne bøger og afhandlinger, hvis forfattere er af en anden eller modsat mening end han. Til sådanne fænomener regner jeg forskellige spörsmål vedrørende omlydene og særlig den nye lære om *u*-brydningen, § 90. Forf. påstår, at former som *erđu*, *meku* brødes til *eorđ(u)—iorđ(u)*, *meku* til *meok(u)—miok*, samt at dette *io* blev til et "auf anologischem wege geschaffenes" *iǫ* "in den weitaus meisten fällen" ... "Wo verwandte formen mit *ia* nicht vorhanden waren, blieb *io* verhältnismässig lange (wie in *fiogor* vier, *miok*, *kiot*, *í fiorđ*), bis es endlich dem spät-isl.-anorw. *iø* ... wich." Forf. omtaler desværre ikke her bestemt, når *io* i almindelighed er gået over til *iǫ*; derfor bliver hans udtryk "forholdsvis længe" mindre forståeligt. Dernæst kan jeg ikke indse, hvorledes udtalen *io* (ɔ: *jo*) i ord som *miok* osv. lader sig ved hjælp af hdskrr. bevise, da jeg nægter, at de ældste isl. hdskrr. indeholder noget som helst, der afgjort viser det. Undersøger man Larssons Ordförrådet findes dér eksempler nok på forskellige skrivemåder af dette *io*, som efter min mening afgör spörsmålet om dets udtale; i 645 skrives f. ex. ordet *mjǫk* altid enten med *ǫ*, *ǫ́*, *ó* eller *ø*, *ø'*; *kjǫt* skrives *kiǫt* i 1812's glossar; St. Hom. skriver ofte *iǫ* i ord som *iǫrđ*, ligesom omvendt de ældste hdskrr. utallige gange skriver *o* for *ǫ* for sig alene. Når en optælling — efter et løst skön — dog synes at give det resultat, at *ǫ* oftere skrives *ꝍ* eller *ꜹ* el. lign., når det står alene end når det udgör den sidste del af tvelyden *jǫ*, kommer dette sikkert deraf, at afskriverne har fundet skrivemåden *iꝍ*, *iꜹ*, *iav* osv. for omstændelig el. vidtløftig og derfor foretrukket *io*; *ǫ* skrives i det hele forholdsvis sjælden. Hertil kommer nu den meget vigtige omstændighed, at skjaldepoesien fra først til sidst ikke frembyder et eneste eksempel på et virkeligt *io* som *u*-brydning af *e*. Jeg har samlet, jeg tror at kunne sige, alle eksempler til c. 1300, og resultatet er, at *io* ɔ: *jǫ* altid uden undtagelse danner helrim med *ǫ*, ja, ligesom *ǫ* danner helrim (sit venia verbo) med *a*, danner *io* ɔ: *jǫ* helrim med *a*, men dette sidste vilde være aldeles umuligt, hvis *jǫ* havde lydværdien *io* [1]). Heraf tör jeg drage den slutning, at i den historiske tid i Norge og på Island har vi kun med lyden *jǫ* at göre; hvorledes forholdet har været i forhistorisk tid, skal jeg ikke her ytre mig om.

Hvad E. Wadstein i sin bog om den norske Homiliebogs lydlære har bemærket om skrivemåden *io* i dette hdskr. modbeviser ikke den af mig her udtalte mening; ti for det første har han ingenlunde bevist, at homiliebogens *io* ikke er eller kan være *jǫ*, og dernæst frembyder hdskr. i det mindste ét eksempel (Wadst. s. 63) på *iǫ*: *hiꝍrtum*; og jeg kunde her have lyst til at anvende Wadsteins egne ord (s. 43): "Dylika mera isolerade ordformer be-

---

[1]) Det hos Sigvatr i Bersǫglisvísur forekommende *io* i *þjokkva (hans flokki viđ þjokkva)* må bedömmes på en helt anden måde, muligvis også *fiogor*; disse to ord er nemlig, så vidt jeg mindes, de eneste, der frembyder en sideform med *u*. Et adj. *þjǫkkr* er ikke sikkert påvist.

visa ju ensamma mera än massor af andra, [som kraftigare kunde påverkas af analogi"].

Hvad formlæren selv angår, er der mindre anledning til at komme videre ind på den, bortset fra flere forskellige enkeltheder, hvoraf nogle allerede er fremhævede.

Jeg skal til slutning anføre enkelte ord, som forekommer mig urigtig opfattede. *Fýla (mannfýla)* § 143, anm., har intet direkte at göre med *-fóli;* det er, hvad ordets betydning klart viser, en ligefrem afledning af adj. *fúll. Hiérađ* (hvilket er nyisl., ɔ: *hjerađ*), § 100, anm., er der ingen som helst grund til at skille fra *herađ*, da *ĕ* bliver (i nyisl.) til *je* efter *h* (*heri—hjeri* el. *hjéri, heđan—hjeđan* og lign.). Forandringen af *y* til *i*, § 126, siges at være sket "vorliterarisch", men herpå gives der intet bevis fra norsk-islandsk. *Hiortun, augun* osv., § 338, er allevegne, hvor disse ord forekommer i No. Hom., at opfatte som *hiortu, augu* + *n* (art.). *hiortun en. hvat* (Hom. 45.14) er fejlagtig interpungeret; sammenhængen viser, at *en* her er konjunktion og intet andet; *augun* 91.2, *øyrun* 102.22, *hiortun* 115.22 er alt at opfatte på samme måde; alle de steder, hvor disse ord står, bliver talen bestemtere og kraftigere med end uden artiklen; på det sidste sted svarer *-n* til *vara* efter det foregående *licame*. Efter § 386 skulde man tro, at kun formen *þrítogonde (-unde)* = tredivte forekom; men i St. Hom. 55.8 findes formen þrettogoɴde. *vír* f. *vér*, § 393, anm. 5, findes kun et steds (hos Sigvatr) og er rimeligvis en norsk dialektudtale. *skamđa*, § 445, anm. 1, hører aldeles ikke til *skemma*, men til *skamma*. *þóttr*, § 445, masc., bör næppe opføres (for ntr. *þótt*). Berettigelsen af at skrive *Vø'lundr* i oldnordisk kan ikke erkendes. Ordet hedder nu til dags *Völundr*, og der bör sikkert tildeles den isl. tradition en större betydning i sådanne spörsmål, end tyske ordformer. Hertil kommer, at i cod. reg. betegnes den første vokal i dette navn ved *o*, *ǫ́* og *ꝍ*; det sidste er afgörende, i det *ꝍ* her aldrig bruges for *ø'*. Det er aldeles urigtigt med G. Vigfússon og Fritzner[1] at skrive *íllr* for *illr;* der haves en masse skjalde-helrim fra de første til de sidste tider, som alle uden undtagelse viser, at udtalen var *illr*, og således har jeg hørt mange endnu den dag i dag udtale ordet.

Når forf., § 235, synes at antage, at *i* ɔ: *j* i plur. af part. præs. af verber på *-ja* i infin. nogensinde har været udeladt i udtalen, er det uden al tvivl fejl; både skjaldepoesien og den nyere isl. udtale viser *j*'ets tilstedeværelse og hdskrrs skrivemåde er atter her uden nogen betydning[1]). *stn* f. *sn* er ikke udelukkende norsk, § 247,1 c; jeg skal i så henseende minde om *raustn* i Egilss. 47.22. I *í dag*, § 293, anm. 5, er *dag* absolut ikke dativ, men akkusativ; jfr *í sumar*, *í vetr*, *í morgin* og lign. Urigtig skrives *vísundr* f. *visundr* § 293,2; skjalderim viser vokalens korthed, — samt *skual*, § 253, 4, f. *skvál;* jfr en fornyrdislagslinje som *hornumskváli* (Þulur)

[1]) Jfr K. Gíslason, Njála II, 225, anm.

og nyisl. *skol*. *Hrísar*, § 296, anm. 3, er masc., ikke fem. *Hísings-*, § 325.2, findes aldrig i digte. *hiǫlpsmaðr*, sst., er urigtigt for *hialpsmaðr*; ordet findes særlig i norsk: *hialpsm-* Brenners Kgsk. 115.8, Barl. 100.18, 197.17, 207.29, jfr Fritzner[2], sml. *hialpsmenn* i 645 (Larsson, Ordförr.); omlyden vilde her være uforklarlig. — *hǫll* böjes aldrig som *kerling*, § 311 og anm. 3; det hedder *hallir* i plur. Når det endelig i § 330.3 hedder, at dat. sing. uden endelse (og da uden *i*-omlyd) af *u*-stammer er "etwas später" "und nicht bei allen wörtern belegt", er denne formulering vildledende, da dativer som *vǫnd* først optræder temmelig sent (nemlig ikke för end i 12. årh.) og kun findes i ganske enkelte tilfælde. Hos Wimmer § 52, anm. 1, hedder det rigtigere, at endelsen "saknas understundom".

Af forskellige former, jeg har savnet i bogen, skal jeg til slutning kun anføre følgende: formen *þræðr* i plur. (til § 343), Kgsk. 11.18, *þráðs* i gen. sg. Nj. 92 (til § 330.2), *lætum*, dat. plur. (til § 307, anm. 3) Karlam. 140, 157, 158 og fl. st. Af *vinr* findes også gen.-formen *vins* (til § 323.1) i *uvinsins* Karlam. 157.

Jeg slutter med en oprigtig tak til forf. for denne 2. udgave af hans bog, der overalt bærer vidne om et så fremragende grammatisk-filologisk talent, som er hævet over min ros; særlig hvad lydlæren angår er der al grund til at være forf. taknemmelig for det betydningsfulde og energiske arbejde, han der har gjort, og for al den belæring, han der har givet. Idet jeg således i fuldt mål anerkender dette værks betydningsfuldhed og dets selvstændighed — hvad lydlæren angår —, har jeg ikke ment at burde tilbageholde en efter min mening fuldt berettiget anke over den så godt som uindskrænkede — jeg kunde godt sige: kritikløse respekt for den så vaklende og lidet konsekvente skrivemåde i de isl.-norske håndskrifter, som dette værk delvis frembyder, og som det iøvrigt har tilfælles med flere afhandlinger fra de sidste tider.

København, i oktober 1892.

Finnur Jónsson.

B. Kahle: Die Sprache der Skalden auf Grund der Binnen- und Endreime verbunden mit einem Rimarium. Strassburg 1892. VIII + 303. 7 mk.

De bevarede levninger af skjaldepoesien for tiden för 1200 er, som bekendt, af meget stor betydning for det norsk-islandske oldsprogs historie, da vore håndskrifter ikke når længere op i tiden end til omtr. den nævnte tid. For tiden derefter er kvadene, da de fremdeles byggedes efter de samme regler som tidligere, af ingen ringe betydning, skönt naturligvis ikke af nær så stor som för. Det er dog først efter at Sievers' epokegörende metriske undersøgelser kom frem, at de gamle digte har kunnet granskes og

udnyttes med den nødvendige sikkerhed og med det fulde udbytte. Det er ikke alene rimstavelserne (ind- eller linjerim og slutningsrim), som kommer i betragtning — og det er heller ikke dem, som spiller hovedrollen i Sievers' undersøgelser —, men hele verslinjens metriske bygning, stavelsernes beskaffenhed og deres indbyrdes forhold. Efter at denne bygning nu er bleven påvist, er det først blevet muligt med sikkerhed at gengive versene deres oprindelige form, hvor tidernes forandrede udtale eller afskriveres uforstand har forandret og forvansket dem, men dette vil med andre ord sige: at fremstille skjaldenes sprog i den rigtigst mulige form. At give en såvidt muligt nöjagtig og rigtig fremstilling af skjaldenes grammatik på grundlag heraf, måtte være en tiltalende opgave.

Dr. B. Kahle, som allerede har gjort sig bekendt ved sit grundige arbejde: Die altnordische Sprache im Dienste des Christenthums, har nu udgivet et arbejde om "skjaldesproget", men, som titlen udviser, med den væsenlige indskrænkning, at han kun har taget hensyn til "rimene", linjerimene og slutningsrimene, eller de stavelser, som udgör disse. Denne indskrænkning er for så vidt meget uheldig, som det nu kun er det halve arbejde, der er gjort. Når hertil kommer, at forf. langt fra har benyttet alt, hvad der haves af skjaldekvad — således er versene i alle isl. slægtsagaer [1]), foruden en mængde andre, f. ex. de meget vigtige helgenkvad fra 12. årh., forbigåede —, er det klart, at forf:s bog i mangt og meget er ufuldstændig. Det er let at sige, hvorledes den burde have været, men jeg skal iøvrigt ikke komme videre ind herpå, men gå over til at behandle bogen som den er.

Den falder hovedsagelig i to afdelinger. Den første består af følgende kapitler: Skjaldenes rimteknik (vidtløftige statistiske undersøgelser), vokalismus (derunder spörsmålene om omlyd og brydning), konsonantismus, "aus der formenlehre", og til slutning "Ergebnisse"; alt dette optager 92 sider, medens den anden afdeling, rimariet, fylder 211 sider.

Jeg tager ikke i betænkning at erklære denne sidste del af bogen for dens ubetinget vigtigste og skal derfor straks betragte den noget nærmere. Den inddeles i 3 rækker: Indrim *(Skothendingar, Aðalhendingar)* og Slutningsrim *(runhent)* [2]); hver række er i alfabetisk orden; således Skothendingar: *dd : dd, f : f, f : v, fl : fl, fn : fn* (med forskellig vokal foran) osv. osv., Aðalhend.: *add : add, af : af, afl : afl, afn : afn, aft : aft* osv.; Slutn. rim.: *addi : addi, afa : afa, afni : afni* osv. Under disse overskrifter anføres så alle de af forf. optegnede verslinjer med angivelse af digteren og finde-

[1]) Disse vers er for allerstörste delen "ægte", men iøvrigt er spörsmålet: "ægte" eller "uægte" her uden betydning.

[2]) Forf. skriver helt igennem *rúnhent*, hvilket er aldeles fejlagtigt; man skulde tro, at K. Gíslasons afhandling om dette navn havde rammet en pæl igennem de umulige skrivemåder og forklaringer deraf. Men forf. kender måske ikke denne afhandling.

sted; undertiden tilföjes også vigtigere varianter. Mod denne anordning lader der sig, fra forf:s standpunkt og hensigt betragtet, intet væsenligt indvende. Og der er ingen tvivl om, at hele denne samling af skjaldelinjer vil kunne være til betydelig nytte, så meget mere som der realiter kun lidet er at udsætte på den. Der anføres (side 100) 6 eksempler på rimet *gg : g*; men i det mindste 5 af disse bör udgå; *seggjǫndum : sagna* bör læses *segjǫndum : sagna* (*seggj-* er sikkert en langt yngre udvikling; se K. Gísl. Nj. II, 351—418); *skygđr* (st. *skuggv-*), *løgđan* (st. *lǫggv-*) *bygđir (-um)* i de andre 3 exx. bör alle skrives med dobbelt *g*; i alle 5 tilfælde rimet *gg : gg*. Det samme gælder de eksempler, der anføres på *ygg : yg* (s. 268); i alle tilfælde foreligger der et rim *ygg : ygg*; ti med *gg* bör ord som *tryggđ, byggđ* uden undtagelse skrives för c. 1300; ligeledes bör der skrives *ygg : ygg* i alle de eksempler, forf. anfører på *ygþ : ygþ* (samme s.), undt. i de 3, som er hentede fra Lilja. Når jeg i det hele anerkender den flid, hvormed dette materiale er samlet, den ikke uheldige ordning, det har fået, samt den nytte, det kan göre, kan jeg ikke undlade at anke stærkt over den utilgivelige skødesløshed, hvormed forf. har udskrevet sine verslinjer, eller den slette korrekturlæsning, hvis fejlene skyldes denne. Næppe en side er fri for mer eller mindre graverende fejl; det er næppe muligt eller tilrådeligt at anføre et citat efter bogen uden med det samme at slå op i det skrift, hvorfra det er hentet. På den 1. side (s. 93) står i l. 2 8,4 f. 8,5; den 12. der anførte linje *broddr fló þar slǫg snuddu* angives at være af "Þorbj. skakk. Hkr. 781, 28 b", men den er af Bjǫrn krepphendi og findes Hkr. 648, 10 b, medens den linje, som er af Þorbj. skakk. lyder: *hræddusk bjartra brodda*, hvilken linje altså helt mangler i fortegnelsen; på alle fire steder (samme s.), hvor "Eyst. Ásgr. Wis. 94; 51" osv. anføres, bör 51 ombyttes med 55. S. 103 anføres linjen *Jǫrmunrekr at vakna* som ex. på *k : k*, men den samme linje anføres atter i slutn. af samme række. S. 269 anføres "Kgs. 734", skal være "374". S. 130 anføres *þrengvi : þryngvi* som ex. på *ngr : ngr*. Hertil skal föjes, at i "*esomk*" (nederst på s. 119) kan *m* ikke rime på *mm* i *snimma*, fordi *-omk* er en fuldstændig ubetonet stavelse [1]). Forf. anf. ganske rigtig linjen *vátt sinn bana þátti* fra Haustlǫng s. 207, men s. 196 anføres den samme l. i dens forvanskede form *varr : þarri*. Kun den første burde være nævnet. Heller ikke kan det billiges, at der i en sådan fortegnelse anføres moderne omdigtninger af verslinjer, som det første ex. på *v : v* s. 167. Derimod kan man ikke gå strængt i rette med forf., hvor han skriver ord og linjer, således som de er skrevne i de af ham benyttede udgaver.

---

[1]) S. 4 anfører forf. til støtte for *-omk* som rimstavelse *frák* (ɔ: *frá ek*) : *rákuđ*, men dette er noget ganske andet. *frá* er virkelig betonet, og når *'k* föjes til, svækkes denne betoning ikke det ringeste; men hvorledes kan *ák* i *frák* som rimstavelse paralleliseres med den sidste, aldeles ubetonede stavelse: *-omk* i et tostavelsesord?

Dog havde der adskillige steder været al grund til at rette skrivemåden i disse; sål. eksisterer der intet *Márja* (s. 206, 290), men kun *Máría*, hvad flere af de anførte exx. klart viser. Endelig skal jeg som ex. på den ualmindelig slette korrekturlæsning anføre følgende fejl fra den på må og få valgte s. 108: *þrengrat* (l. 4) f. *þryngr at*, *hǫggvin* (l. 6) f. *-inn*, *sparu* (l. 10) f. *sparn*, *tól* (l. 18) f. *tál*, *slélts* (l. 24) f. *slétts*, *glerinum* (l. 30) f. *-inu*, *lundr* (l. 41) f. *lundar*; sml. s. 116: *galla (ll : l)* f. *fjalla*; s. 118 (*m : m* l. 5): *nø'mþer* f. *rø'mþr*; s. 270 (*yrk : yrk* l. 5): *hauk* f. *kank*; s. 289 *(aþar : aþar)*: *sapar* f. *raþar* etc., etc.

Hvad nu bogens første del angår, kan man, uden at gå forf. for nær, sige, at den er lidet tilfredsstillende, dels fordi den er grundet på utilstrækkeligt materiale og desuden kun behandler enkelte af de grammatiske spörsmål, som der var anledning til at undersøge, og som rimene selv opfordrer til at behandle, dels fordi behandlingen af de drøftede grammatiske fænomener næppe egner sig til at bringe forklaringen af disse videre. Yderst tarveligt er kapitlet om formlæren (4 sider).

Det første punkt skal jeg ikke dvæle videre ved; kun skal jeg anføre ét ex. på, hvorledes netop rimene kan føre til en undersøgelse af udviklingen af former, nemlig mandsnavnet *Ketill* i sammensætninger. Under *el : el* anføres, ganske rigtig, linjen *Steinkels gefin helju*; men der haves også *þorkels liðar dvelja* (Ol. helg.), hvilket ikke findes anført. Fremdeles findes linjen *þorketill liði snjǫllu* (Jómsv., Wis., hvor *-ketill* er aldeles urigtigt for *-kell*); kan man nu göre sig nogen forestilling om den rigtige sammenhæng med disse sammentrukne former? Nej, først ved at tage alle de linjer, der findes i litteraturen, og dermed sammenligne de former, som metrum forlanger, vil man kunne komme til et så sikkert resultat, som det efter omstændighederne er muligt. Da vil man bestemt kunne sige: de sammentrukne former af *-ketill* optræder først noget efter 1000 og findes først i det fremmede mandsnavn *Ulfkell* (i England). Et andet ex., som vedrører formlæren, strejfer det sidst bemærkede og tjæner til at bevise min udtalelse om forf:s behandling af formlæren, viser tillige, hvor utilstrækkeligt forf:s materiale er. Hvad forf. siger om verb. *vesa* (*vera*; s. 88) er dels urigtigt, dels ufuldstændigt. Som bekendt findes former som *es* og *vas* i de ældste isl. hdskrr. og da i de fleste af disse sammen med de yngre: *er* og *var*; det er således ingenlunde mærkværdigt, at finde former som *er* og *var* i digte fra c. 1200 (Málsh. kv.) [1]) eller fra en endnu senere tid (Sturla) [2]), og de beviser heller ikke noget

[1]) Wisèns omdigtning af *ýtum þeim er bægir drer* til *aldrei brýtr gæfumaðr gler* er fuldstændig umulig. K. Gíslason gav i sin tid en fortrinlig forklaring af *drer*, som rimeligvis snart vil fremkomme på tryk.

[2]) Dog beviser det af forf. fra Sturla (Kon. sög. 441) hentede eksempel på *var (: væri)* intet; enhver vil se, at i den her pågældende linje: *Ærin var sem elding væri* (det hedder forresten *færi*), er det ikke *var*, som danner den første rimstavelse, men *ær-* i *Ærin*.

m. h. t. disse formers virkelige alder. Endnu værre er det, når forf. anfører Sigvats verslinje *var glæstr sás bar* som ex. på udtalen *var* (impf.); i höj grad forbavsende måtte det være, at finde en sådan form allerede så tidlig som i begyndelsen af det 11. årh. Men sagen er, at der foreligger intet *var* her hos Sigvatr. Som K. Gíslason har påvist, skal der læses *varr* (Njála II, 402 anm.)[1]. Så godt som alle forf:s bemærkninger herom er således intetsigende eller urigtige. Men havde han i forbindelse med det fra Ein. Skúl. hentede eksempel *(var-a : fara)* også taget hensyn til Háttalykill (fra c. 1145) f. ex. 17 a7: *vera : bera, gera, skera*, 24 b5: *var : skar* = 39 b3, samt til linjen *þarlands sem ek var* af Sigurðr slembir (Mork. 214) fra c. 1130, så havde han kunnet konstatere, at former med *r* ved midten af det 12. årh. ikke var så "ganz vereinzelt", men var bleven temmelig almindelige, i det mindste i norsk 1130—40, og da de nu aldrig findes tidligere, kan man sikkert slå fast, at overgangen er foregået i begyndelsen af det 12. årh., eller ikke ret meget för. Urigtig er bemerkningen om *rn* > *nn* (s. 84); Hallarsteins l. hedder: *sigrgjarn sólu fegri* (Fms. II, 282).

Der kunde føres forskellige andre beviser for forf:s utilstrækkelige materiale; f. ex. hans behandling af *várr* (s. 87; 6 linjer); jfr dermed Gíslasons afhandling i Aarb. f. nord. Oldkh. 1889, 343—65; den synes forf. ikke at have kendt. Forf. erklærer, at *hánum* er den eneste forekommende form (s. 87), men *hanum* med kort vokal har jeg optegnet 7 exx. på, alle för 1223. Ligeledes findes der flere exx. på *rinna* og *brinna* end de, der anføres nederst s. 55. På *brinna* har jeg optegnet 3, på *rinna* 7 exx.

Angående det 1. kap., om skjaldenes rimteknik, hvor vidtløftige statistiske opgivelser anføres, skal kun bemærkes, at disse sidste, på grund af det utilstrækkelige materiale, bliver noget illusoriske, og de deraf uddragne resultater følgelig ikke alle rigtige. De partier, hvor selve linjerne anføres, er langt pålideligere; hele kapitlet er ingenlunde uvigtigt eller uinteressant; navnlig bör fremhæves forf:s påvisning af, at tonløse konsonanter rimer med tonende. I 2. kap. behandles spörsmålene om u(v)-omlyd og brydningen; forf. kommer ind på striden mellem Kock og Wadstein ang. *u*-omlyd af *a*, uden dog egenlig at give noget selvstændigt

[1]) Dette ex. viser to ting, for det første, at det ikke går an (jfr ovf.), i en undersøgelse som forf:s, i blinde at stole på udgaverne og deres skrivemåde; først når et vers ved hjælp af alle forhånden værende midler er bragt til sin formentlig oprindelige form, kan det med tilforladelighed bruges. For det andet viser det, at forf. ikke ses at have kendt eller tilstrækkelig benyttet forskellige afhandlinger, der er fremkomne i de senere år; havde han kendt dem, vilde han dog sikkert have benyttet dem og så vilde forskellige af hans udtalelser være komne til at se anderledes ud. Et par ex. vil i det følgende blive anførte herpå; her skal jeg bemærke, at forf. vilde sikkert ikke have gået så let hen over de rimløse, ulige linjer hos de ældre skjalde (s. 5), hvis han havde kendt en afh. derom i dette tidskr. VII, hvad enten han er enig med dens forfatter eller ikke.

